

والفقه ظهور یافته است از اینجا است که نسبت بعضی مبنی است بر محج و عقاد صحیح و نسبت بعضی
 مع ذلک متوید است بنور نقین نور علی نور سید الله انوره من ایشا ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء
 و حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم طریق حصول این مراتب را نمود چنانکه ابو حنیفه راضی الله عنه فرمود
 سائل العلماء و خالط الحکماء و جالس الکبراء و خواجہ امام محمد علی حکیم ترمذی قدس الله سره در کتاب
 خود نوادر الاصول و شرح این حدیث چنین ذکر کرده است - رجال الله و خواص فی الارض
 ثلث طبقات و کل طبقه انما تعرف بائینهم و بهم رجال و اعندهم فرجال العلم با ماوراء الله تعالى
 من الخلال و الحرام فعلمهم سمات العلم و بالعلم یعرفون و رجال العلم علمائهم سائر الله تعالى فعلمهم سمات
 الحکمة و بالحکمة یعرفون و رجال العلم علماء الله تعالى فعلمهم سمات نوره و بهیئته فبما الله یعرفون فہم
 اولیاء الله تعالى و ہو قول رسول الله صلی الله علیه و آله و صحابہ لابی حنیفہ سائل العلماء انی ہذا
 یعنی اگر بیان عقائد و شرائع خواہی سوال از علماء شریعت کن و اگر و توفیق بر تدبیر و حکمت میطبی
 و دوستی و آمیزش با حکما کن و اگر انکشاف اسرار و حقایق مے طلبی مجالست با کبر اکن کہ ایشانند
 بحقیقت اولیاء الله و دیدار ایشان دوست و مجالست ایشان شفاست و نوادر ہم درین معنی
 درین موضع مذکور است قال عیسیٰ علیہ السلام العلماء ثلثہ عالم با امر الله لیس بعالم بانه و عالم بالله
 لیس بعالم با امر الله و عالم بالله عالم با امر الله و ہذا الثالث من کبر الدالین و عالم بالله قال لابی حنیفہ
 جالسهم فان رزقہم و دار و مجالسہم شفاء و این حدیث اگرچہ اشارت است بآنکہ ہر طالب الله بعلیہ خود
 و استفادہ ہر عالم بطریق خاص واجب است نقاب جمال از جمال ان حدیث جو امع الکلم کہ طلب العلم
 فرضیتہ علی کل مسلم و مسلمہ مے کشاید لاق کلام الرسول یعنی بعضی بعضا فرو شرح نطق او از و پرس
 اے سلیم بہ حکمت لقمان ز لقمان حکیم چون با جمیع اہل تعویف در ظهور آمار و احوال اولیاء بیج قصد
 و اختیار نیست قاید ہائیت است و در اسباب و وصل صحبت مشایخ طریقت نیز کہ سرایہ سعادت است
 بیج طالبیہ را قصد و اختیار نیست قاید ہائیت و سابق عنایت حکم رویاے صالحہ ابن بندہ ضعیف
 صالح بن مبارک البخاری را در ششمہ خمس و ثمانین و سبعمائہ بخد مت لما ذالاصفیاء شمر

الاوليا خليفه قطب العالمين خواجه علاء الحق والدين المشتهر بقطار اوام الله تعالى بركات روحه المظهر
على الاخيار رسايده وبواسطه ايشان بنظر قبول حضرت قدوة العارفين قطب الكاملين المكنين
محيي سنن سيد المرسلين موضح انوار الصحايبه اوعيين الذي يعنى الكلام لا يحيط بوصفه مالا يعنى مالا ينفذ
فقد ذكره في بعض مشيخ بر دوام بگذرد عمر ونگردد ايس تمام به يعنى حضرت شيخ بهاء الحق والدين المشتهر
بتقشيد قدس الله روحه وفاض على الخلائق فتوحه مشرف كشم خورش طريقه حضرت ايشان صحبت
بوده است بدر و ايشان ايشان مصاحب شدم اول بواسطه آنكه هر يك اذ ايشان نقليات
خود را بسبب مشاهدۀ انوار ولايت و تبارك كه است بحسب ظاهر و باطن در نجاس صحبت بسيار ذكر
ميكرند و بحقيقت كرامت ولي محمده نبوي اوست كه از بركت متابعت حضرت اولاد اكن
ولي بظهور مع آيد ايس ضعيف را و اعني قوی و رنجته عظيم پيدا شد بجمع آن آيات مينات
ولايت ريت گرو از حال مردان نيست بهر ذكر آن بهتر كه اندر كام زهره اما صديقتي اشارت فرمود
كه خدمت مولانا حسام الدين خواجه يوسف نور الله مرقدۀ كه از فرزندان مولانا
حافظ الدين كبير النجاري بودند و استاد علماء بخارا و شرف مجالس صحبت حضرت خواجه را بسيار
در يافته بودند و چون جمع ايس مقامات مشغول گردند حضرت خواجه ايشان را فرمودند ايس زمان بجز
نيست بعد از ايس چنبار شمار است - بنا بران ايس ضعيف متوقف شده چو در شب و در شبۀ سوم
ماه ربيع الاول سنه احدى و ستعين و سبعمائة حضرت خواجه ما و اعي يا ايها النفس المطمئنة اجبي الى
ربك را عيظه مرضيه را اجابت فرمودند - و تبرك است ايشان انا لله وانا اليه راجعون بطمير ميوست - و
فرسته بر آن بگذشت از خدمت ارشاد پنايه خواجه علاء الحق والدين نور الله مرقدۀ و طبيب مشهور
كه خليفه حضرت خواجه بودند بحد قائم مقام مطلق در زمان خود حضرت خواجه بسيار رايه با
از طبالبان بمصاحبت ايشان امر مي فرمودند و اختاره كرده بجمع اشارت فرمودند و چون بعضي از
آيات ولايت هم از نقل ايشان در قلم آورده شد تصاريف زماي حايك آمد و دست اتهام با دراك
فيل ختم آل نرسيد بعده خدمت خلافت پنايه روح الله روحه با تمام اشارت فرمودند

لاجرم بموجب قضیہ اشاری من اشارتہ حکم و طاعتہ علم مساعی جمیلہ و تکمیل این فضیلہ واجب نمود
چہ ہشتال نفاس شریفہ را باب ولایت فرض عین است و وسیلہ سعادت و این تا باشد کہ از
نیما توجہات ایشان روحی بدہائے طالبان وصل گردد و حجاب بشریت از پیش دیدہ لہ زایل
و این کتاب سببی الہام الہی و عنۃ السالکین ذریعہ حصول مطلوب گردد و رابطہ قبول
قلوب گردد چہ بیشک اس اشارت از حقیقہ فی منطق است و اگر فیاض عنایت بارے یاری
و ہدسمہ اذکرات و مقامات حضرت خواجہ قدس اللہ سرہ شرح دادہ آید آنچه باین ضعیف
رسیدہ است از نقل ملازمان و نزدیکان و درویشان ایشان و اجازت انہار اس شد امیدوار
است کہ آثارے و احوالے کہ از خدمت مطلع الانوار خلافت پناہے زاد اللہ انوار و وجہ المظہر الطیب
بیر نظر آورده است از برکات نظرے و لطفے کہ حضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہ بکام صلب
فی صدری شینا الا و قد صبتہ فی صدرہ بایشان فرمودہ اند و ذیل این مقامات حضرت خواجہ شہت
کرده شود این مقدار کہ نقل صحیح باین ضعیف رسیدہ است و تخصیص خود مشاہدہ کر دہ با سر کہ حضرت
خواجہ میفرمودند مصرعہ من چہ نہاں کردم آنگہ بر زند انوار من بہر عالمیان روشن گردد و این
روشنائی در سطح آشنائی حقیقی ایشان شود۔ و چون این کتاب مشخون است ہذا انوار ولایت
و استمارت و کرمیت و تملک محبت و جب نمود کہ کلمہ چند در مبادی ذکر کردہ آید در معنی
آنکہ ولایت و کرمیت و حسیست و ولی کنیست و کرمیت ولی معجزہ بنی اوست و بیان شود و حال گردد
کہ کرامت اولیا را منکرند و احوال ایشان را نفی میکنند و ذکر نامبارکی اعترض بر اہل اللہ و شرح
فضائل اولیا و شرف قبول صاحب دولتانی کہ لباس سعادت ایشان طراز محبت این طائیفہ
است و خسارت جماعتی کہ بسلاسل و اغلال عداوت اہل اللہ گرفتار شدہ اند تا ہر کہ توفیق یابد۔
این کتاب را از راہ تمین و ہر شاہد مطالعہ کند و شرائط تعظیم و نیاز بجا آرد و فضائل اولیا را
کہ محض عنایت آسمی است از ہر وقوف و ادب در نظر آرد۔ و این کتاب مرتب بر چہار قسم کردہ
آمد قسم اول در تعریف ولایت و ولی قسم دوم در شرح ابتدائے احوال حضرت خواجہ با قدس

اللہ سترہ و ذکر سلسلہ خواجگان نور اللہ مرقدہم فتم سوم در بیان صفت احوال و اقوال و
 اخلاق حضرت خواجہ ما و شرح طریقہ و روش و نسبت سلوک ایشان و تلخیص صحبت و کیفیت
 معاملہ ایشان با طالبان در ہر مجلس و ذکر حقائق و لطایف کہ در مجالس صحبت بر لفظ مبارک
 ایشان میگذشتہ است فتم چہارم در ذکر سایر کرامات و طہورات و مقامات و احوال و آثار
 کہ از حضرت خواجہ ما در محل تلاطم امواج بحار ولایت بظہور آمدہ است فتم اول در تعریف ملی
 و ولایت بدانکہ ولایت عبارت از نوریت کہ بحکم و اشرفیت الارض بنور بہا از مشرق عنایت
 حق جل و علا بر دل بندہ طلوع کند و اشراح صدر و انفتاح قلب اورا حاصل آید و اسلام حقیقی
 در لباس نوریتین جمال و نور روئے نماید امن شہرہ اللہ صدر ذرۃ الاسلابہ فہو علی نور
 من ربہ و بشرق قربت و محبت و کرامت حق سبحانہ مخصوص گردد و آنچه از او ہے در
 ہر مجلس ظہور کن بر تو آن نور باشد و اثر قربت و کرامت و محبت اگرچہ در لباس درویشان
 ظاہر آں را کرامات گویند اولیا اللہ را علامت بسیار است - نقل صحیح است از ابن عباس
 رضی اللہ عنہما کہ از حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم سوال کردہ شد من اولیاء اللہ تعالیٰ
 چہ کسانی در دوستان حق تعالیٰ فرمود - **الذین اذا امراد ذکر اللہ** آنانند
 دوستان حق تعالیٰ کہ ہر گاہ کہ ایشان را بینی تر از حق تعالیٰ یاد آید - **آما العارفين** خواجہ
 محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ سرہ در شرح این حدیث در کتاب خود نوادر الاصول فی
 احادیث الرسول علیہ الصلوٰۃ والسلام ذکر کردہ است کہ **ولی** معدن انوار جمال
 آبی است و ہدایت کبریا و بہا مقربیت اوست و تازگی و نور روئے ولی از دل اوست پس
 چوں دل بندہ مؤمن بجات طیبہ آں نور زندہ گردد و عکس آں بر سیاہ آں ظاہر گردد و
 در صفحہ جبیں اولیٰ تلخ تاہر کہ دروئے آں ولی محبوب نظر کند اورا از حق تعالیٰ یاد آید و آو
 حضرت عزیزیان علیہ الرحمۃ والغفران منقولست کہ میفرمودند ریاضی
 باہر کہ نشستی و نشد جمع و گشت و ز تو نہیز رحمت آب و گشت

نہاراں قوم گریزاں مے باش ورنہ نکند روح عزیزاں بجلت

بقامت ولایت اشارت فرمودند کہ بندہ از برکت مجاست کبریا حقیقت از رحمت آب
و گل بعجت جان و دل میرسد و از تفرقه قالب کجبت قلب و حضرت خواجہ مقدس
سترہ بسیار میفرمودند قطعہ

سہ نشان بود ولی رازخت آن معنی کہ چو روی او بینی دل تو با و گراید
دوم آنکہ در مجالس چو سخن کند زمینی ہمہ راز ستی خود بحدیث مے رباید
سوم آن بود معنی ولی اخفص عالم کہ ز پیچ عضو و احکامات بد نیاید
و در آن حدیث قدسی کہ اذا وجهت قلب عبدی خالیا عن الدنیا والاخرۃ ملائکۃ
حتی اذا قبضت علیہ فکان قبضتی کذت سمعہ و بصرہ و بیدار و مر جاہ و لسان
و فسادہ لی بصر و لی سمع و لی یمنق و لی یمشی و لی یعقل
اشارت مے است غامض باین علایات زیرا کہ چوں بندہ سخن گوید و سخن بیند و سخن شنود اے
آنرا صفات ہر آئینہ جمیع حرکات او در غایت حسن و قبول بود و ہر کہ او را بنید یا سخن او بشنود
شیفۃ جمال و ربودہ کمال او گرد و حکایت یکے در روے مبارک خواجہ مقدس سترہ
نظر مے کردہ است فرمودند کہ در انتظار بسیار کن تا دل بیاد نہی فرود
دیوانہ شود کیسکہ بیند رخ ما کم گرد بگرد ما چو دیوانہ مے

مذہب اہل حق آنست کہ ہر چہ کرست ولی است معجزہ رسول دوست و ثبوت ولایت
بظہور کرست است کہ متعارفین بود باستقامت و متابعت سنت رسول اللہ صلی اللہ
علیہ و سلم در افعال و اعمال و از انفاست شرفیہ حضرت خواجہ ماست قدس اللہ سرہ کہ بظہور
خوارق عادات و کرامات ہمماوے نیست کار استقامت و از در متابعت سنت چنانکہ
عقاید مستور است بکما اشرک امة المولی یکون معجزۃ الرسول فان بظہورہا یعلم
انہ ولی و لا یکون ولی الا وان یکون محق فی دیانۃ یعنی علی ختم

الشرع ہے الٰہی علی الصواب فی سیرۃ و در کتاب تعرف فی عالم التقویٰ مذکور است
 واجہ حوالہ علی اثبات کرامات اولیاء وان کان داخل فی معجزات
 کالمشی علی الماء و کلام البہائم و طی الارض و ظہور الشیء فی غیر موضعیہ
 و وقتہ - فقہائے امت از اہل سنت و جماعت و اہل معرفت و اجماع است بر اثبات
 کرامات اولیاء ہر چند در باب معجزات داخل گرد و چون بر آب رفتن و سخن گفتن با بہائم و طی
 زمین و دیدن آردن چیزے در زمان و مکان غیر معہود کرامات اولیاء است و قطعہ ہر یک
 اخبار و آثار نقل صحیح آمدہ است و لسان تنزیل ہاں ناطق است و ہر آنجا ذکر کردہ است کہ کرامات
 ولی در عصر حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم مصدق او بود بعد از عصر او نیز مصدق او
 پس ہر کہ منکر کرامات اولیاء است بحقیقت منکر معجزات است و کفہ بہ ضلالا عجیب از
 حال منکران کرامات نیست عجب از اہل سنت و جماعت است کہ بہرہ این قاطعہ و
 حج ساطعہ اثبات کرامات اولیاء کنند و با وجود آنکہ خوارق عادات کہ از ایشان مشاہد
 کنند سخنانے میگویند کہ در اسب اولیاء است احاذنا اللہ و ایا کہ من قتلک
 الکلمات العوماء ہرگز مہاوینج مومن پاک عقدا در اور حق اولیاء اللہ چنیس ظن کہ بد شدہ
 یا اتھا الذین امنوا اجتنبوا کثیرا من الظن ان بعض الظن اشہر بہرے

لے اولیائے حق را ز حق جدا شمرده   گر ظن نیک داری بر اولیاء چہ باشد
 و اگر چنانکہ مثل ایں سخنان در حق ایں طائفہ بطریق جزم گوید لیکن پیش از توقف بر احوال
 ایشان ہم نشاید از جہت آنکہ حضرت صمد پرست جل جلالہ حبیب خود محمد را صلی اللہ علیہ وسلم
 نمی فرمود و لا تقف ما لیس لک بہ علم ای لا تقل ما لہ تعلیم یقینا و صلا گفتہ اند کہ
 چیزے را کہ یقین نہ دانی گوئے و لنافیہ اسوۃ حسنہ خصوصاً در نفی کرامات سخن گفتن
 کہ بحقیقت نفی معجزہ پیغمبران است و اگر بعد از توقف و ظہور آیات ولایت باشند طریق
 حسد و کتمان حق را گفتہ باشد و لا تبلسوا الحق بالباطل و لا تقموا الحق و

اختلاف تعلمون حسدا من عند انفسهم من بعد ما تبين لهم الحق فقم ظاهر بنیان
 مقصور برین است که ولی از گذشته و آئنده خبر میدهد و از پس خبر ندارد که هر که بصحبت اولیا
 راه یابد بنظر قبول ایشان مشرف گردد و صفات بشری او متبدل بصفات ملکى شود و در
 کتاب ثواب و الاصول مذکور است که تفرقه میان حق و باطل مخصوص علما باطن است بواسطه
 آنکه نور یقین همراه ایشان است حق سبحانه و تعالی عقول ایشان زیاده کرده است - تا بر
 اجمال احوال قادر شدند که علما ظاهر از آن عاجز و متحیر گشتند از اینجا است که بعضی از اهل ظاهر
 منکر شدند که وسوسه در نماز از آدمی منقطع گردد و یا او بر آب تواند رفت یا طے ارض و ارجاع
 آید یا طعام همیا و در وقت یا در مکان غیر معهود حاضر گردد و اگر نه این بودی علما ظاهر بر این
 گفتند که مطرب بن عبد الله که از اولیاء است رفیق خود را گفت الملكا بنعم الله
 یکذب هذا بیت

منکر چه شوی بحالت زنده دلاں چوں هر چه تزیینت کسے را نبود

اعتراض بر اهل الله مبارک نیست آنچه بر ایشان میگذازند مبنی بر حکمت است آں را عرض
 قبح و طعن ساختن بغایت محل خطر است حضرت خواجہ مائتدس الله سره میفرمودند که
 هر سواد بے که بنسبت ایں طایفه کرده بودند آں را تہمیر است الا اعتراض بر ایشان که بے تہمیر
 است از برائے آنکه ایشان عذر خواستن میدانند اگر عذر خواهند از ایشان در گذرانند حسب
 اعتراض از خیر و برکت ایشان بے بهره ماند - و ہم حضرت ایشان فرمودند که در صحبت اولیا
 اہل تمکین محافظت خود نمودن بغایت دشوار است از آنکه سلطان ولایت ایشان بر حال
 مسئولیت کسے صفت و حال ایشان را بے آنکه در آنجا در راه دهند نمی تواند شناخت اگر
 از پس کسے را بنسبت حال ایشان در خاطر یا در ظاهر یا در باطن چیزی بگذرد و خطر عظیم دارد
 مثل ایں همچو آتش است که در خاکستر نهان است در حکمت صلح که در آیت و لو لا رجال
 مومنون و نساء مومنات لو تعلموهم و ان تطؤوہم فتصیبک منہم

معراج غیر علم اشارت باین معنی است و در کتاب توت القلوب فی مقابله الحبوب مسطور است
 که هر که مقامی از مقامات اهل یقین را و یا طریق از طریق عارفان را ننکر شود حسن حال او ضعیف
 یقین است و بدترین احوال او کفر است بصفت ایمان و کینه عقوبت او حرمان وجد و فقدان
 شهود و دور فاصله العلوم از بعضی عارفان منقولست که هرگز از علم صدیقان و مقربان او را نصیبی
 نباشد پس بدی حال او و نفس آخرتیشم دانند که جز اینست منکران این علم آنست که هیچ وجه
 از این علم محفوظ نگردد و علامت آنکه شمه از این علم بمشام جان او رسیده است آنست که تصدیق
 کامل او را بحقیقت این علم حاصل باشد و کجلی و جود الی این علم را تسلیم باشد بلکه فضایل اولیاء
 بسیار است و در نوادر الاصول از حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم نقل صحیح ذکر کرده است - که
 صدیقان است مرا مرتبه خلافت انبیاء است علیهم السلام یدعون الی ما یدعون الیه الانبیاء
 و اجماع اهل تصوفست که صلیت نزدیک ترین مقامی و مرتبه است به نبوت و خیر سلطان
 العارفین ابو یزید بسطامی است قدس سره که آخر نهایت صدیقان اول احوال انبیاء
 است و از کلمات قدسیه یشانست که نهایت مقام عارفان مومنان بدارت مقام اولیا
 است و نهایت مقام اولیا بدارت مقام شهیدانست و نهایت مقام شهیدان بدارت
 مقام صدیقان است و نهایت مقام صدیقان بدارت مقام انبیاء است و نهایت
 مقام انبیاء بدارت مقام رسل است و نهایت مقام رسل بدارت مقام اولوا العزم
 است و نهایت مقام اولوا العزم بدارت مقام مصطفی است صلی الله علیه و سلم و مقام
 مصطفی را نهایت پیدائیشست جز حق جل و علا کس نهایت مقام ویراندا نده و در
 روز ازل مقام ارواح و بر زمین شاق هم بریں مراتب بود که ذکر کرده شد و در روز قیامت
 هم بریں مراتب باشند و سراسر ایشان در محبت حق بریں مراتب باشد و در کتاب ختم الاولایه
 خواجه امام محمد علی حکیم نرغدی قدس الله سره آورده است که در آیه و ما ارسلنا قبلك
 من رسول الا انی ابن عباس رضی الله عنهما و لا محدث نیز میخوانند اشارت بآنست

کہ بعضے از اولیاء حق تعالیٰ چنان اند کہ از طریق الهام بروہائے ایشان سخنان میگذرانند
 و در نوادر الاصول در شان این صفت از اولیاء ذکر کرده است و لما صغت عقول
 المحذنین و طهرت قلوبہم و زہت من الافاک و الشهوات و العلیایق
 کلموا علی القلوب فاذا کان الکلام علی الارواح فی المنا مکان جزاً
 من ستمہ و اربعین جزاً من النبوة فاذا کان القلوب فی البقطة کان
 کثیراً و ربما کان ثلث النبوة و ربما کان نصفہا و ربما کان اکثر
 علی قدر قرب القلوب من ربہا فی تلك المجالس و الخلوات یعنی حضرت
 حق عز و علا ہر چہ گاہ سخنان کہ برابر و اح این اولیاء در خواب میگذرانند یک جزو باشد از
 چہل بخش جزو نبوت ہر آئینہ سخنان کہ بروہائے ایشان در بیداری گذرانند زیادہ باشد
 بر قرب و ہمائے ایشان در مجالس قبول حق تعالیٰ و ہم نوادر الاصول مذکور است
 ان لاهل الیقین حظاً من النبوة کما نری فی قول رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا قضاء و
 اللہ اک الصلح و السلمۃ الحسن جزء من اربعۃ و عشرين جزء من النبوة یعنی سیارہ رفیق و رؤین
 و روش صالح و طریق نیکو یک جزو است از بیست و چار جزو پیشبری قرۃ مجت اولیاء اللہ
 سعادت بے پایاںست و دشمنی ایشان سبب خسران است

گر تو مارا دوستداری بر دوام	زود از دنیا بر آر میست تمام
در تو مارا دشمنی نہ دوست دار	زود از دینت بر آریم اینست کار

و اگر مدد و توفیق الہی بظہور آید شئمہ از مناقب اولیاء و فضایل الاولایئہ ذکر کردہ شود و انشاء اللہ
 تعالیٰ در قسم دوم در ذکر ہدایت احوال حضرت خواجہ ماقدس اللہ سر روح و ذکر سلسلہ
 حضرات خواجگان روح اللہ رحم حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ و فرزند
 از لفظ مبارک حضرت خواجہ ماقدس اللہ سر کہ میفرمودند یکے از عنایات حق سبحانہ
 و تعالیٰ در حق من این بود کہ در ابتدا سہ ایام طفولیت بنظر مبارک حضرت شیخ بزرگوار

خواجہ محمد بابا بے ستماسی قدس سرہ مشرف شدم و مرا بفرزندے قبول کر دیا حکایت
 کر دیا نہ حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ کہ گفت سہ روز از ولادت فرزندم بہا الدین
 گذشتہ بود کہ خدمت خواجہ محمد بابا قدس سرہ با جمعی از اصحاب بقصر ہندوان نزول فرمود
 و مرا بحضرت ایشان ارادت و محبت تمام بود از محبان ایشان در آن موضع بسیار بودند
 بخاطر گذشت کہ ایں فرزند را بخدمت ایں صاحب دولت بر م معاملہ بر سینہ او گذارم
 و بہ نیاز و تضرع تمام اورا بحضرت خواجہ محمد بابا بروم ایشان فرمودند کہ ایں فرزند ما ست
 اورا قبول کر دہ ایم پس ازاں روئے صاحب کردند و راں جمع میرسد کلال بودند
 خواجہ توجہ بایشان نمودند و فرمودند چند کرت کہ بریں موضع گذار قتادہ باشما گفتہ بودیم کہ
 ایں خاک بوئے مروی سے آید و دیدیں کرت کہ از منزل شما باین طرف متوجہ شدیم
 چون نزدیک ایں موضع رسیدیم باشما گفتم کہ آں بوئے زیادہ شد مگر آں مرد متولد شدہ
 است کہ بوئے او بیشتر سے آید و ایںک آں مروایں فرزند است امید است کہ مقتدی
 روزگار گردد حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ مشہدہ کہ در ایام
 ولادت حضرت خواجہ ماقدس اللہ روحہ بعضے از اصحاب حضرت خواجہ محمد بابا
 نور اللہ مرقدہ در قصر ہندوان بسیار بودند و میگفتند کہ پیش از ولادت خواجہ بہا الدین
 والدین حضرت خواجہ محمد بابا بقصر ہندوان بسیار سے آمدند و در مجاہد صحبت
 میفرمودند زود باشد کہ ایں قصر ہندوان قصر عارفان شود و الحمد للہ کہ ایں زمان اثر آں
 نفس مبارک حضرت خواجہ محمد بابا بطہور آمد حکایت نقل کردند از والدہ حضرت
 خواجہ ماقدس اللہ سرہ العزیز کہ میفرمودند فرزندم بہا الدین والدین چہار سالہ
 و یک ماہہ پیش بود اتفاقاً مرا فراخ شاخی مادہ بود و در شکم بار داشت روزے فرزندم
 متوجہ باو شد و گفت ایں فراخ شلخ ما کو سالہ مجہ پیشانی خواہد آورد و از قدرت حق تعالی
 بعد از چند ماہ آں فراخ شلخ ہماں طریق کو سالہ آوید ہر کہ آں روز آن سخن را از فرزندم

شنیده بود و تعجب بسیار کرد و آن نفس مبارک حضرت خواجه محمد باپا قدس الله سره بر محقق
 گشت حکایت کرد و خواجه علامه الحنفی والدین روح الله در ده از حضرت خواجه مآذی
 سره که فرمودند من در سن هفتاد و سالگی یا نماند بیش بودم و چند من علیه الرحمۃ سعی می نمود که من
 زود متاثر شوم مرا بحضرت شیخ بزرگوار خواجه محمد باپا قدس الله سره بسیار فرستاده اند بابت دعا
 حضرت ایشان چون بآن بفتحه شریفه رسیدم و ملاقات حضرت خواجه مشرف شدم و آن شب
 در صحبت شریف ایشان بودم و از برکت صحبت ایشان در آن شب در من تضرع و
 سکنه قوی پدید آمد و در آخر آن شب برخاستم و وضو ساختم و در آن مسجد متبرک که مسجد
 ایشان بود در آمدم و دو رکعت نماز گذاردم و سر سجده نهادم و در آن وضو بسیار نمودم و آنرا
 بر زبان من گذشت که اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُکَ بِاَنَّکَ تَحِلُّ مَحَبَّتَیْ خُودِیْ اَمَّا کَیْفَ
 گفته اند محبت در یک وقت محنت جواب داد بآدم و چون بحضرت خواجه حاضر شدم تو
 بمن کرد و از مقام فرست و بصیرت آنچه دوش بر من گذشته بود فرمودند و گفتند اے
 فرزند در دعا چنینی بایگفت که اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُکَ بِاَنَّکَ تَحِلُّ مَحَبَّتَیْ خُودِیْ اَمَّا کَیْفَ
 را بر آن و بفضل و کرم خود و هر آئینه رضا که خدا عزوجل در آنست که بنده را بلامرود و اگر
 بحکمت بدوستی با فرستد بعینیت خود آن دوست را قوت بخش آن بار دهد و حکمت
 آن را بر و ظاهر گرداند که با اختیار طلب بآگردن و بشواری است گستاخی بجایید کرد و بعد از سفر
 حاضر آمد و در چوچ طعام خورده شد حضرت خواجه قمری از سفر بمن و فرمود من از قبول در
 باطن منتفاع میگردم فرمودند که قبول کن که بکار آید من آن قرص را اگر تمام دور رکاب ایشان
 بنظر دار فال روانه شدیم هر آن راه در معتب مرکب ایشان به نیاز تمام میگردم آنچه کردت خیر
 را بر نیت شد بواسطه نسبت هوای نفسانی هر بار که آن تفرقه واقع می شد اندک التفات
 بمن می نمودند که در عقب بودم و میفرمودند که خاطر را نگاه می باید داشت و هر از مشاهد
 آن احوال یقین و محبت بحضرت ایشان زیاد می شد و در راه میفرمودند رسید به شد که

در آنجا یک از مجانب حضرت خواجہ بود بمنزل اورفتند آن نیازمند بہ بشاشت و تضرع و
 مسکنت تمام پیش آمد چون خواجہ نزد دل فرمودند اوراضطراب شد خواجہ فرمودند حقیقت حال
 چیست برستی بازخانی آن نیازمند گفت حال این است کہ سیر شیر حاضر است ولیکن
 نان نیست خواجہ توجہ بمن کردند کہ آن قرص را بیا کہ عاقبت کار بکار آمد و مثال این حال کہ در حق
 داند آن حضرت ایشان بدینند اول و اولی کوئی حال مگر در حکایت کہ خواجہ علاء الحق والدین
 عطر بند تریبہ از لفظ مبارک حضرت خواجہ ماقدس شد سرہ کہ میفرمودند چون خواجہ مجاہد
 نور شد مرقدہ در پرده شدند چہ من علیہ الرحمہ مرا بہ سمرقند بردند و ہر کجا درویشی و ہال فلے
 بود مرا بصحبت ایشان رسانیدند و نیاز و تضرع بے اندازہ میکردند و ہر یک از ایشان مرا
 نظر سے میفرمودند و بعد از آن مرا بہ بخارا آوردند و نسبت تال مرا تمام کردند و من در قصر عارفان
 سے بودم در آن اثنا از الطاف اعلیٰ کلاہ مبارک عزیزان بمن رسید و حال من دیگر شد و
 وقومی میدوار شد و ہر برس فرصت خدمت سید امیر کلال قدس سرہ تشریف حضور
 فرمودند و گفتند حضرت خواجہ مجاہد یا امرا و صیبتے فرمودند کہ در حق فرزندم بہا الدین تریبہ
 و شفقت دیرین نداری و تر بجل نکم اگر تقصیر سے کنی خدمت سید امیر کلال فرمودند و بنام
 اگر در وصیت خواجہ تقصیر کم حکایت کردند از حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ فرمودند
 ہمیں ایام بخواب دیدم کہ حضرت جیکم آقا قدس اللہ سرہ کہ از کبار مشائخ ترک بود نام لندری
 سپارش سے نمایند چون بیدار شدیم صورت آن در دیش در خاطر من بود و مرا چہ صا کہ
 بود آن خواب را بایشان گفتم فرمودند کہ فرزند تیر از مشائخ ترک نہیہ خواہد بود و من وایم
 طالب ملاقات آن در دیش سے بودم روز سے در بازار امرا با ملاقات شد اورا شہتم
 نام او خلیل بود و در آن حال مرا با او صحبت سے میسر نشد و بعد چون نگران خاطر بمنزل فتح شام
 شد قاصد سے بیامد کہ آن در دیش خلیل ترا سے طلبہ زد و دعا کہ گفتم و بہ نیاز و شوق تمام
 نزدیک اورفتم چون بصحبت او مشرف شدیم خواستیم کہ آن خواب را با او گویم بترکی باسن

گفت کہ آنچه در خاطر تست پیش ما عیان است حاجت بیان نیست حال من دیگر شد
 و میل خاطر من باد بسیار شدہ احوال شکر و صحبت او مشاہدہ می نمود و اتفاقاً اور بعد
 از فرصت پادشاہی ما و راء النہر مسلم شد اور اسلطان غلیل میگفتند و بواسطہ امرے مراد
 اس زبان سلطنت با و ملاقات شد ملازمت و خدمت او بایست نمودن و در آن زمان
 پادشاہی نیز از و اہماگئے بزرگ مطالعہ کردہ میشد و میل خاطر با و بیشتر می شد و مرعفت
 بسیار میکرد گاہ بہ لطیف و گاہ بہ بغضب آداب خدمت مراد می نمود و از آن معنی
 فواید بسیار بہن میر سپید و تعلیم اس آداب در مقام سیر و سلوک دریں راہ مراقبہ و
 مدت شش سال در سلطنت او بریں طریق در خدمت او بودم کہ در تمار غایت آداب خدمت
 او می نمودم و در خلا محرم صحبت خاص او بودم و بسیار وقت در حضور خواص بارگاہ خود جلس
 میگفت کہ ہر کہ از جنت رضائے حق سجانہ و تعالیٰ مرا خدمت کند در میان خلق او بزرگ
 شود و مرا معلوم می شد کہ مقصود او کیست و چلیست اشارت بآن معنی میکرد کہ اعزاز و اہمال
 سلاطین نہ از جنت اہمیت و عظمت ظاہری ایشان می باید کرد و بلکہ از جنت اس میاید
 کرد کہ مالک الملک علی الاطلاق ایشان را منظر جلال و بزرگی خود گردانیدہ است و چون
 بعد از این مدت مملکت او از کمال بر زوال اتہقال یافت در لحظہ آن خدم و حشم و ملک
 ہبائے منتشر را شد تمام دنیا و کار دنیا بر خاطر من سر و شد بہ بخارا آمد و در زیور تون کہ
 از وہ ہائے بخارا است ساکن شدم این قصہ را بر ولایات مختلفہ از درویشان حضرت خواجہ ما
 قدس اللہ سرار ہم شنیدم کہ کاہت کردند خواجہ علاء الحق والیدین عطر اللہ تریبہ از لفظ مبارک
 حضرت خواجہ ما قدس اللہ سر کہ فرمودند مبادا گاہی و انتباہ و توبہ و انابت من اس بود کہ
 کہ در خلوت بایکے کہ خاطر را با و میسے و التقات می نمود و سخن میگفتم ناگاہ آواز سے بگوش
 من رسید کہ وقت بیاید کہ از ہمہ باز آئی و دروے بحضرت ما آری بیست

عمریست کہ ہاں از آن خویشی میں وقت آمد از آن ما باش

ازاں آواز حال بر من دیگر شریف از خانہ بیرون آمدم فصل تیرا بہ بود و در اں جوار جوئے آب
 بود بآب درآمد و غسل کردم و جامہ ہارا شستم و در اں حالت شکستگی و در کثرت نماز گذاردم بعد
 ازاں سالہا گذشت کہ در آرزوئے آم کہ مثل اں نماز نوانم گذارم و نہایت بواجب حرکایت کردند
 از حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ کہ میفرمودند و بہدایت جذبہ گرفتند و در اں راہ چوں
 در آئی گفتم بایں طریق ہرچہ من گویم و خواہم بچناناں شود خطاب آمد کہ ہرچہ میگویم اں میباید
 کردن گفتم من طاقت اں ندارم اگرچہ ہرچہ من میگویم اں شود و در اں راہ قدم نہایت زدن
 و اگر نئے شود نہایت و در کثرت بایں طریق جواب و سوال شد بعد ازاں ہر اہل گذشتند
 تا مدت پانزدہ روز احوال ہر احوال شد و تمام خشک شدم بہت

ایں کشتہ بہت ناگہاں تو بیری بخود گماں یک قبول بہت اں کان سستہ مات میکشد
 بعد از نومیدی خطاب شد کہ بیا ہرچہ تو میخواہی بچناناں باش کہ بہت

آں را کہ در پذیرد و معبود لا معلہ اورا چہ حاجت آید بنچ چار چلہ

ہر کہ در سلسلہ ماقدم نہایت بمقصود نرسد از دنیا زود و ہر کہ از سلسلہ ماروئے بتا بہ از دنیا
 مے ایمان رود و حرکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طاب ثراہ از حضرت خواجہ ما
 قدس سرہ کہ میفرمودند چوں بتوبہ موثق شدم در زیور تون مے بودم و ملازمت نماز جماعت
 در مسجد میکردم و اتفاقاً یک نماز بجماعت فوت شد اں دانشمن متقی کہ در اں مسجد زیور تون
 امام بود مرا گفت ما ترا در ایں میدان صفر تصور کردہ بودیم تو صف شکن بودی گفتم حضرت
 شما چناناں تصور فرمودند کہ صفر میدان طاعتم اما من علی الحقیقہ قلب روی اندو دم
 و بر زبان اں بزرگوار رحمہ اللہ ایں بہت گذشت بہت

قلب روی اندو دشتانند در بازار حشر خالص باید کہ از آتش بروں آید سلیم
 از سخن آن عزیز وردے در باطن من پیدا شد و آتش اں ہر ساعت شعلہ میزد و آں تقریری
 من زیادہ مے شد حرکایت کردند از حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ فرمودند در او ایمل

احوال و غلبات جذبات و تفراسی در فواحی بخار اشبهامے گشتم و بہر مزارے میر فتم۔
شبے بسمہ مزار از مزارات متبرکہ رسیدم و بہر مزار یکہ میر رسیدم چہ غے میثم افروختہ و در اس
چرخ وان روغن تمام و فیتلہ میبود اما فیتلہ را اندک حرکتے سے بایستہ و اوقات از روغن بیرون
آید و بتنازگی برافروزد و نمیرود و در اول شب بہر از متبرکہ خواجہ محمد وار سع رحمہ اللہ علیہ رسیدم
اشارت شد کہ بہر از خواجہ محمد بن نجیب قنوی مے باید رفت چوں ہاں مزار رسیدم دو کس آنند
و دو شمشیر بر میان من بستند و برابر مرکہ نشانند و عثمان مرکب را بطرف مزار عزوجل
گردانیدند و در آخر آن شب چوں بہر از مزار داخل رسیدم فیتلہ و چراغدان بہاں کیفیت بود
متوجہ قبلہ نشستہ و در اس توجہ غیبیۃ افتاد و در اس غیبت مشاہدہ چناں شد کہ دیوار از چہا
قبلہ شق شد و شکستہ بزرگ ظاہر شد و بزرگے برال تخت نشستہ و پردہ سبز در پیش کشید
و گرد بر گرد آن تخت جامعے حاضر و ظاہر بودند و خواجہ محمد یار یا را در اس جمع دیدم و انتم
کہ ایں جماعت از گذشتگان اند اما بر خاطر من گذشت کہ اں بزرگ در اس جماعت کہ باشد کہ یکے از انجماعت
را گفت اں بزرگ خواجہ علی الحائری اند و انجماعت خلفائے ایشان و سامی خلفاء را تعداد میکردند
و بہر یک اشارت کردند خواجہ محمد صدیق و خواجہ ابوبکالکلاں و خواجہ عارف ریگودی و خواجہ محمد بن نجیب
قنوی و خواجہ علی رامیتنی قدس اللہ سرار ہم و چوں خواجہ محمد یار یا مے سماسی رسیدند
اشارت کردند و گفتند کہ ایشان را خود در حال حیات ایشان دریافتہ و ویدہ ایشان
شیخ تواند ایشان تراکلا ہے وادہ اند ایشان را مے شناسی گفتم ایشان را مے شناسم
از قصہ کلاہ مدتی شد خبر ندارم فرمودند اں کلاہ و رخاۃ نست و ترا ایں کرمت دادند
کہ ہر بلایے کہ نازل شدہ باشد از برکت تو اں بلا واقع شود آنگاہ اں جماعت گفتند
گوش دار و نیک شنو کہ حضرت خواجہ بزرگ جہان قدس اللہ سرہ سخنان خواہند فرمود
کہ ہزار سلوک را حق بکار آید از اں جماعت در خواستم کہ میخواہم بر حضرت خواجہ
سلام کنم اں پردہ را از پیش برگرفتند بر خواجہ سلام کردم و حضرت خواجہ قدس سرہ

سخنانے کہ بمبادا سلوک و وسط و تہایت تعلق و اشت با من در میان آوردند و از آن سخنان
 یکے آں بود کہ گفتند آں چراغ با کہ آں کیفیت با تو نمودند ترا بشارت و اشارت بدان بود کہ
 ترا استعداد و قابلیت ایں راہ است اما قلیلہ استعداد را در حرکت مے باید آورد تا روشن شود
 و اسرار ظہور کند بر موجب قابلیت عمل مے باید کرد تا مقصود بجا آید و دیگر فرمودند و بہانت
 نمودند کہ در ہمہ احوال قدم بر جادۂ شریعت و منتقامت امر و نہی مے باید نهاد و عمل بعزیمت
 و سہمت مے باید کرد و از رخصت و بدعت دو مے باید بود و اتما احادیث مصطفی را
 صلی اللہ علیہ وسلم پیشوائے خود داشتن و متخصّص تجسّس آثار و اخبار رسول و صحابہ کرام
 او بودن بعد از تمامی ایں سخنان خلقاے خواجہ فرمودند مرا کہ شاہد حالت صدق
 تو آنست کہ نزدیک مولانا شمس الدین امینکوی روی و گوئی کہ فلاں ترک بر
 سقا نامی دعوی میکند و حق در طرف آں ترک است و شما جانب سقا را رعایت
 مے کنید و اگر سقا حقیقت جانب ترک مدعی را منکر شود و تو سقا را بگوے کہ لے سقاے
 نشنیده ای سخن را میداند شاہد دیگر آنکہ سقا بایکے فسادے کرده است و چوں از ایں
 بیخبر ظاہر شدہ است آنرا سقاط فرمودہ است و در فلاں موضع در زیر تاک دفن کردہ باز
 فرمودند کہ چوں ایں رسالت را بمولانا شمس الدین رسانی مے باید کہ روز دیگر بآمد و فرمودند
 عدد موین گیری و براہ ریگ مرودہ بطرف نصف متوجہ گردی بخدمت امیر سید کلّال و چوں
 بہرشتہ فرخواستی رسی پیرے با تو ملاقات خواهد کرد و آں پیر ترا قرص گرم خواهد داد - آں
 قرص را ازو گیری و باو سخن نہ گوئی و ازو چوں گذری بکاروانی خواهی رسید و چوں از ایں
 کاروان گذرے ترا سوار می خواهد پیش آمد و تو آں سوار را نصیحت خواهی کرد و بدست تو
 توبہ خواهد کرد و کلاہ عزیزان را کہ بالتبت بخدمت سید امیر کلّال با خود ببری بعدہ آن
 جمع مرا حرکت دادند و بوجہ آوردند و راں صبحہ متبجیل تمام بطرف زیور تون بمنزل خود
 رفتیم و از متعلقان از قصہ کلاہ پرسیدم گفتند کہ آں کلاہ مدّتے است کہ در فلاں موضع است

چون کلاه عزیزان دیدم حال من دیگر شد بسیار گریتم و در همان ساعت به بیکنه رفتم و نماز با دعا و در سجده
 مولانا شمس الدین گذاردم و بعد از نماز برخاستم و گفتم یا مومر با و امر رسالت قصه را بگو تا ناگفتم متحیر نشد
 سقا حاضر بود حقیقت جانب ترک مدعی را منکر شد سقا را گفتم که یک گواه من است که تو سقائے
 نشسته و ترا از عالم معنی نصیب نیست خاموش شد و گواه دیگر من است که تو بایک فساد کرده و نتیجه
 که ازان ظاهر شده است آن را فرموده است قاطر کردن و در فلان موضع در زیر تکیاکی دین کرده است قاتل
 سخن را منکر شد مولانا و خلق مسجد بآں موضع رفتند و نقض کردند بچه افکنده چه را در آن موضع یافتند
 سقا در مقام عذر شد و مولانا و خلق مسجد در گریه شدند و احوال شکر ظاهر شد چوں آن روز گذشت
 روز دیگر در وقت آفتاب بر آمدن بزم تقصائے آنکه در واقعه ما مور شده بودم سه عدد و مویز گریتم و براه
 ریگ مرده بطرف لشف متوجه شدم از توجه من مولانا را خبر کردند مرا طبلیدند و الطاف بسیار فرمودند
 و گفتند ترا در طلب پدید آمده است شفاء در دو روز و ماست و مایس با تو را گریه تاحق تربیت ترا بجائے
 آریم در جواب سخن ایشان بر زبان من گذشت که من فرزند دیگر انم اگر پستان تربیت در دمان من
 نمید نباید که سر پستان را گیرم حضرت مولانا خاموش شدند و مرا اجازت فرمودند و در همان
 اول روز میان احکام بستم و دو کس را فرمودم تا از هر طرف بقوت تمام میان بندم اکشیدند و در
 راه درآمد چوں پیشه فراخول رسیدم به پیر مرا ملاقات شد قرص گرم بمن داد و از او گریتم و
 با او سخن نگفتم چوں از او در گذشتم بکار ولے رسیدم اهل کاروان از من سوال کردند که از کجائے آئی
 گفتم از بیکنه گفتند وقت چه بود که از اینجا بیرون آمدی گفتم وقت آفتاب بدر آمدن و آن ساعت
 که من بایشان رسیدم وقت چاشت بود و ایشان تعجب کردند و گفتند ازان ده تا این موضع چها
 فرسنگ است و ما اول شب بیرون آمده ایم چوں از ایشان در گذشتم آن سوار مرا پیش آمد چوں
 با او رسیدم سلام گفتم آن سوار گفت تو کیستی که از تو تیرسم گفتم من آنکسم که ترا دوست من تو به بیسیل
 کرد و دوازده کب پیاده شد و تضرع بسیار نمود و توبه کرد با او خبر داری که منم و در آن وقت چوں از او
 در گذشتم و بجد لشف رسیدم به وضع رفتم خدمت سید امیر کمال قدس سره و آنجا بود و بخدمت

ایشان مشرف شدم و آن کلاه مبارک عزیزاں را پیش ایشان گذارتم امیر لحظه خاموش
شدند و بعد از فرستے بسیار فرمودند کہ این کلاه مبارک عزیزان است گفتم بلے امیر فرمودند انا
چنین شد کہ این کلاه را در میان دو پرده نگاه داری من قبول کردم و کلاه را گرفتم پس ازاں خدمت
امیر مر اسبق ذکر بقین کردند و بعضی واثبات بطریق خفیہ مشغول کردند مدستہ بریں متابعت
کردم و بموجب آنکہ در آن واقعہ مامور بودم عمل بعزمیت کردن بذكر علانیہ عمل نکردم و بسبب اسبق
حضرت خواجہ مقدس اللہ سرہ العزیز و آخرین قصہ چندیں سالست کہ گذشتہ است کہ من
ہنوز میان بستہ خود نکشادم حکایت کردند از حضرت خواجہ مقدس اللہ سرہ کہ میفرمودند
بعد ازاں فرصت ہر یکے ازاں سخنان کہ حضرت خواجہ بزرگ مرا فرمودہ بودند در محل نشستن
اثر خود می نمود در آن محل نتیجہ عمل باں وصیت معائنہ می گشت و چون مامور بودم متخص
اخبار رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام و آثار صحابہ کرام رضوان اللہ علیہم اجمعین ملازمت علماء
می نمودم و احادیث میخواندم و آثار صحابہ معلوم میکردم و بہر یک عمل میکردم و نتیجہ آن
بعنایت الہی در خود مشاہدہ میکردم حکایت کردند از حضرت خواجہ مقدس اللہ سرہ کہ
در اوایل جذبہ شبہ نزدیک مزار مرزا حسن بودم و در ویش محمد زہد با من بود و تکیہ کردہ بودم
در آن حال روح من از قالب من بیرون آمد و گردان گردان بطرف آسمان رفت و بہاں صفت
آسمان اول را سیر کرد و از آنجا با آسمان دوم و سوم و چہارم باں طریق رفت و سیر کرد و بچندین گردان
گردان بسوئے زمین آمدہ در قالب من درآمد و ازین احوال محمد زہد اہل پنج خبر نہشت و کس با
وقوف نیست کہ مارچہ حالت است حکایت کردند حضرت خواجہ علماء الحق والدین عظمیہ
ترتیبہ از حضرت خواجہ مقدس اللہ سرہ کہ فرمودند در آن مبادے احوال شبہ در مسجد زیور تون
در پس ستونی متوجہ بقبلہ نشسته بودم ناگاہ اثر غیبت و فنا ظاہر شدن گرفت و اندک اندک
استیلا آورد و یکی از خوشنیتن محو شدم و در آن حالت بقناد کلی رسیدم گفتند آگاہ باش آنچه مطلوب
و مقصود است یا نئی میآں رسیدی بعد از فرستے مرا باز ازاں حالت بخود آوردند حکایت

کردند خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مشہدہ اللفظ مبارک حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ
 کہ فرمودند ہم در مبادی احوال بعد از قصہ زیور تون روزے در آن بلغ بودم و اشارت
 باں بلغے کردند کہ حالیا مزار مرقد منور و مطہر ایشان در آنجاست و جماعت متعلقان با من در آن
 بلغ بودند ناگاہ اثر جذبات و لطف عنایت بے علت آملی ظاہر شدن گرفت و مضطرب و
 بیقراری پدید آمد و متواتر کہ با ستر حرمت مشغول گردم بمقرر برخاستم و متوجہ قبلہ نشستم ناگاہ در آن
 توجہ غیبیہ واقع شد و آن غیبت بقضاء حقیقی انجامید و بحقیقت نشانے اللہ عز و جل رسانید و در آن
 فنا معاینہ دیدم کہ روح مرا بر ملکوت آسمانها گذرانید و بد آنجا رسید کہ کُوج من در صورت ستارہ در
 دریائے نور بے نہایت محو و ناپدید شد و اثرے از حیات ظاہری بر قالب من نماند و اہل و
 متعلقان در آن حالت مے گریستن و مضطرب و بیخودی ظاہر میکردند ناگاہ پارہ پارہ بوجود
 بشریت مرا باز آوردند و آن غیبت و فنا کئی در آن وقت مدت شش ساعت بخوبی کمابیش
 داشتہ است حکایت کردند از حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ کہ در اواخر حیات در حالیکہ
 از ابتدای حال سلوک خود حکایت میکردند و توجہات خود را بار و بار طیبہ مشیائے حق طریقہ
 و کبر الحقیقت فی اللہ اسرار حق ظہور اثر توجہ بر حائزہ یک ایشان را بیان کردند میگفتند از توجہ و احاطہ حق فی انقطاع
 تمام و بجزو کلی از علایق ظاہری رباطی بود و ہر گاہ بروحانیت خواجہ امام محمد علی حکیم ترمذی
 قدس اللہ سرہ توجہ نمودہ شدی اثر آن توجہ مشاہدہ بے صفتی محض بودے و در آن بے صفتی
 پنج اثرے در وی مطالعہ نمے قتاد و تریاخ سنہ تسع و ثمانین و سبعمائہ این بندہ ضعیف در خدمت
 حضرت خواجہ ماقدس سرہ بود و میفرمودند مدت بیست و دو سالست کہ ماتباعت طریقہ حضرت
 خواجہ محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ روحہ مے نمایم و ایشان بے صفت بودند اگر کسے بشناسد
 من نیز این زماں بے صفتم حکایت کرد صالحے کہ در آن فرصت اوایل کہ حضرت خواجہ ماہ
 قدس سرہ ریاضتے عظیم داشتند گاہ گاہ ایں معتقد بصحبت شریف ایشان میرسد اتفاقاً نفل
 زمستان بود و ہوا بغایت سرد و سحر گاہے بود کہ حضرت خواجہ بکلبہ ایں فقیر رسیدند و اثر

ریاضت در ایشان ظاهر بود و بجز دو نقطه از تمام شصت و در آن ساعت فرمود مدت هشت ماه بود که ما توجه بروحانیت او پس قرنی و بیستم در صفت او سیر سلوک میگردیم اینک این لحظه از صفت او بیرون آمدیم حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین عطاء اللہ تریب از حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ بسیار میفرمودند کار گذار رزقندہ این راہ را نیاز و مسکن و علو بہمت است و ما را ازین در در آورده اند و ہر چہ یافتیم ازین دریا یافتیم بہت

ایجا سرخ زرد و جامہ پارہ خزند بازار چہ قصب فروشان و گریست
 شبے در زیور تون بودم در راہ میرفتم بہ پہلے رسیدم حالے عجب در من تصرف کرد الہامے بدل من رسید کہ از حضرت ما چہ میخواہی بطلب از راہ نیاز و مسکن گفتیم آہی از دریا ہائے رحمت و عنایت خود ذرۂ نصیب من کن الہامے رسید باز کہ از کرم حضرت ماذرۂ من طلبی حال بر من دیگر گوس شد و علو بہمت و حرکت آمد بقوتے ہر چہ تمام تر طبایع بر روی خود زوم چنانکہ اشراک تا چند روز باقی بود پس از آن گفتیم پاکا کر یا وریا طے رحمت و عنایت خود را فشار حال من کن و مرا قوت تحمل آں بخش در حال اثر عنایت و موہبت بظہور آمد و از برکت آں دیدہ شد ہر چہ دیدہ شد بہت

بہت ترا بکثرۂ کسب ریا کشد این سفت گاہ را بہ ازین نردبان مجولہ
 ما آن پل را پل بہت گفتیم حکایت کردند علاء الحق والدین طیب اللہ تریب از حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ کہ در زمانیکہ از بدایات احوال خود حکایت میکردند فرمودند - ما دوست تن بودیم کہ قدم دریں راہ طلب نہادہ بودیم و دایم بہمت من آں بود کہ از ہمہ در گذاریم عنایت الہی در رسید و مرا از ہمہ در گذارید و بمقتضو رسانید بہت

مردان ریش بہت و دیدہ روند زان درہ او نشان پیدائے عنایت
 حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ از حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ کہ میفرمودند دریں راہ فنی و جو و نیستی و کم دیدن بزرگ کار نیست سر رشته دولت وصول

بقبول است و من دریں طور نسبت ہر طبقہ از طبقات موجودات سیر و سلوک کردم و خود را بہر
 ذرۃ از ذرات موازنہ کردم ہمہ را از خود بحقیقت بہتر دیدم تا بحدیکہ طبقہ فضلات را نیز سیر کردم
 در آنہا منفعت یافتہم و در خود پتج منفعت نیافتہم بفضلہ سنگ رسیدم تصور کردم کہ دروے منفعت
 نباشد مدتی نفس خود را بریں قرار دادم آخر الامر معلوم کردم کہ دروے نیز منفعتی بودہ است
 بتجیق دانستم کہ در من پتج نوع منفعت نیست چنانکہ گفتہ اند رباعی

از پتج کسے خوشیتن بے خبرم   از پتج کسے بہ نیم الا بہ سرم

ہر چند بحال خوشیتن مے نگریم   یک جہہ نیز زوز قہم تا بہ سرم

حکایت کردند علما اہل حق والدین عطر اللہ ترینہ از حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ از کمال
 شفقت و عنایت تربیتی کہ حضرت ایشاں راقدس سرہ در حق روندگان ایں راہ بود و علو
 ہمت را بایشاں جنیں مے نمودند و میفرمودند کہ ہرگز شمارا بجل نکنم اگر شمارا ہمت در طلب مقصود
 چنان نباشد کہ قدم خود را بر سر من نہید و بگذرید و دریں سخن خواجہ ما اشارتت بانکہ شیخ بحسب
 ظاہر و باطن در جمیع مقامات و منازل معراج مرید است و ترقی از حالے وصفی بتجیق مرید را
 بواسطہ مرثاۃ مطلق ظاہری و باطنی شیخ است توجہ او چنان مے باید کہ مرید بر براق ہمت سوار گردد
 و از حسیض بشریت بسرحد بقاء ملکیت جولان نماید انکہ حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
 مرہم المومنین علی راضی اللہ عنہ فرمودند تا قدم بر کتف مبارک حضرت نہاد و بیتاں را
 از دیوار کعبہ بنیخست اشارت بہیں صفت است حکایت کرد و دشمندرے کہ از مجاہدان
 حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ بود کہ در اں فرصت و بخت را بطلب علم بغایت مشغول
 در فتح آباد ساکن مے بود یک بار در آخر روز در شہر بخارا را با یکے از درویشان حضرت
 خواجہ ماقاتا شد گفت کہ چرا بصحبت حضرت خواجہ ماقدس سرہ مے خستابی من اورا غریب
 گفتم کہ روز بیکاہ است و در خاطر من گذشت کہ دریافت حضرت خواجہ را احرام علیحدہ مینماید
 کرد و دیگر انکہ مجلس شریف ایشاں را بوجود خود چہ ملتوث سازم و بمنزل خود رنم بامد بیکاہ از

فتح آباد متوجہ حضرت خواجہ شدمچوں بقائے ایشان مشرف شدم حضرت خواجہ توجہ
 بعضے از اصحاب کردند و فرمودند دوستی داشتیم دشمنند بود و فقیہ و بزرگ و بصحبت مای رسید
 اور گفتیم کہ چونست کہ بصحبت کم مشرف میشویم آں دشمنند فرمود کہ میخواہم کہ مجلس شریف حضرت
 خواجہ را بوجود خود ملوث سازم ماں فقیہ را گفتیم حال این چنین نیست بیاتام صاحب مارا بینی
 و اورا بطرف خانہ بردیم سگ گر کہنی بود کہ با او صحبت میداشتیم آں دشمنند را گفتیم کہ صاحب ما
 این جانور است چه جائے این حکایات است کہ شما میگویند سمیت

سگ بزرگسے باشد کو پیش سگ کو پیش جال را محلے پند دل را قدرے داند
 حکایت کردند خواجہ علماء الحق والدین روح اللہ روحہ کہ میفرمودند سخن کبرے حقیقت
 است کہ روزندہ این راہ اگر نفس خود را صد بار از نفس فرعون بدتر نینداند اندرین راہ نیست
 حکایت کردند آں دشمنند کہ در آن تیلخ کہ آنچنان لشکر عظیم از طرف دشت بچاق بخارا آمد
 و آں چنداں خلق ولایت بخارا و رخصار و آمدند و از غایت از دحام مردم بسیار از باہما میرزہ
 بودند روزے حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ باجمعی از درویشان کہ در آن حادثہ و رجاوار
 حضرت ایشان بودند بر بامے کہ مسجد ساخته بودند و نماز بجماعت میگذازدند نشستہ بودند اتفاقاً
 کس از طلبہ علم کہ از محبان حضرت خواجہ بودند آمدند و خواجہ ایشان را فرمودند کہ این باہما را
 کہ دریں حوالے خلق میرزہ ساخته اند پاک سازید کہ من جمیع میرزہاے شہر بخارا را پاک کردہ بودم
 و بر سر کشیدہ بودم و من چوں این عمل را بدرویشے گفتیم گفت سہل کارے کردہ کہ بر سر کشیدہ
 من میرزہ پاک کردہ بودم و سر خود بر کشیدہ حکایت کردند از حضرت خواجہ ماقدس سرہ
 کہ در اوایل جذبات و طلب مرا بایکے از دوستان حق جل جلالہ ملاقات شدہ با من خلعت
 کردند از آشنایان مے نمائی گفتیم امیدوارم کہ از برکت نظر دوستان حق آشنا شوم آں عزیزیت
 حق از من پرسید کہ معاملہ باروزے چوں میکنی گفتیم اگر مے یابم شکر مے کنم و اگر مے یابم صبر کنم
 آں عزیز تر تبسم فرمود و گفت این سہل کاریست کہ تو کردہ کار آنست کہ نفس خود را در توبہ و آری

و اگر ہفتہ نان و آب نباید سرکشی نکلند من تضرع کروم و از اس عزیز ہمداد نمودم چنین فرمود مرا کہ در
 بیابانے در آئی کہ امید نفس با انگیز خلق متقطع گردد و بریں قدم تاسہ روز سلوک کنی چوں روز
 چہارم شود من کو ہے خواہی رسید شاہ سوارے ترا پیش آید بر مرکب برہنہ نشست چوں بری بر اسلام
 کنی و بگذرے چوں از وسہ قدم گذری ترا خواہد گفت اے جوان قرصے دارم گیر با اول التفات کن۔
 من بشارت او در بیابانے درآمد و ہماں طریق رفتم چوں سر روز گذشت روز چہارم بدین کہ ہے
 رسیدم و اس شہسوار باں کیفیت مرا پیش آمد برو سلام کردم و از نو گد شتم بر من قرص عرض کرد باں
 التفات نکردم باز فرمودند اس عزیز کہ بدید یافت خاطر باور خدمت فرو ماندگان و ضعیقان و شکستگان
 و کسانیکہ خلق بایشان نظرے و التفات نہ دارندے باید مشغول گردی و مسکن و نیاز پیش آرمی
 و تن براں اشارت او باں طریق مشغول شد مودتے براں صفت سلوک کردم و باز فرمود کہ
 عزیز کہ بر عایت و تیمار حیوانات استلوگی نمائی و بر قدم نیاز باشی کہ اینہا نیز خلق خدائند و مقرر ہویت
 بنسبت ایشان نیز ہست و اگر ریشے و جزا حتے بر شپٹ و پہلوے ایشان با خد بتدبیر و علاج آں مشغول
 گردی و بر موجب آں امر باں خدمت قیام نمودم و فرصتے باں مواظبت کردم و اگر در را ہے حیوانی
 مبرا پیش آمدی تو گفت میکردم تا اول او گد شتی بر پیشے میکردم و شہار دے خود را بر جایانیکہ سم ستور
 ہوے بر زمین مے مالیدم مدت ہفت سال بریں منوال دریں راہ رفتم باز فرمودند کہ بخدمت سگا
 ایں در گاہ از سر نیار مشغول باشی و ادایشان طلب کہ دریں میان با یک سکے خواہی رسید۔
 سعادتے خواہد رسید و من باں اشارت ایں خدمت غنیمت شمرم و ملازمت مے نمودم تا شہ
 رسیدم و حال من دیگر بود نیاز و تضرع پیش آں سگ بروم و اگر عظیم بر من منغولی شد مداں حال
 آں جانور امیدم کہ پشت خود را بر زمین دشت دروے سوئے آسمان کرد و ہر چہا دوست۔
 خود از زمین برداشت و او را عزیز و نالہ از دشمنیدہ مے خدمت من از راہ شکستگی و نیاز ہر دوست برداشت
 بودم و آمین میگفتم تا چہد آنکہ آں جانور خاموش شد و بحالت خود میاز آمد و ہم دریں اوقات روزے
 در وقت گرم گاہ نمود از قصر عارفان بطرے میرفتم درں حال آں جانور را کہ اور آفتاب پرست میگنید

دیدم که در جمال آفتاب حیران و مستغرق شده است ازاں صفت او مراد و تفسیر شد و خاطر من آمد
 که از دور خواهم تمام را باین بارگاه شفاعت کند بادی و حرمت و نیاز تمام ایستادم و هر دو دست برداشتم
 آں جانور از حالت انحراف باز آمد و پشت خود بر زمین نهاد و دروئے آسمان کرد تا میری و من
 آمین میگفتم و باز فرمود بجز حرمت راهها میباید مشغول گردی اگر در راه چهره ظاهر بود که سبب گناهت خلایق بود و آنرا
 از نظر ایشان پوشیده گردانی تا زیان زده نشوند و من بآن عمل مشغول می بودم و در آن هفت سال
 هرگز آستین من از خاک خالی نبود و هر عمل که آمد دست حق فرمود من آنرا از راه صدق و نیاز بجائے آوردم
 و نتیجه هر ازل عملها در خود مشاهده کردم و ترقی تمام در خود معلوم کردم حکایت کرد از حضرت خواجہ ماینداد
 سرور که در اواخر اہل حال خود حکایت میکرد فرمودند فضل نستان بود و ہوا بنایت نہ صحیح آہل بیت کردہ بود و در یونان
 با جمعی از درویشان در منزلی بودم و مرا در آن شب جنیتل بغسل شد از آنجا بیرون آمدم بہر طریقی کہ
 رفتم چہیزے نیافتم کہ بآن سجہ شکستم و آب گیرم و غسل آمدم و خواستم کہ میرہ بچکس بوسطہ من در خیال
 شب مشوش حال گردو کہسہ را اعلام نکردم کہ میرہ بوسطنے پوشیدہ بودم و در آن سہرا از زیور یونان
 بقصر عارفان آمدم و چون بمنزل رسیدم خواستم کہ بچکس از متعلقان بر حال من باخبر شود
 و اطراف و حوالے منزل نقض کردم آخر الامر بکنار حوضیکہ نزدیک مسجد ہست کہوئے یافتم کہ ستور از آباں آب میدادند
 بر حمت و شفقت بسیار بخراشکستم و دست من مجروح شد بآں کہ و گب گرفتہ و غسل کردم سہرا بنایت و من اثر کردہاں
 پوشین را پوشیدم و در آن شب در آن سہرا از قصر عارفان باز طرف زیور یونان متوجہ شدم حکایت کرد خواجہ علاء الحق
 والدین از حضرت خواجہ ماینداد سرور کہ فرمودند در آن جذبات و تجوی بہر طریقی میرہم و پاک
 من از خار و خاشاک مجروح گشتہ بود کہ میرہ پوشین و بر برداشتم اتفاقاً فضل نستان بود و ہوا بنایت
 سر دشبے مرا جاذبہ صحت حضرت سید امیر کلال علیہ الرحمہ پیدا شد چون بمنزل ایشان رسیدم
 امیر یادر و ایشان در موضعی نشستہ بودند چون نظر مبارک ایشان بر من افتاد سوال کردند کہ
 این کیست چون معلوم کردند اشارت فرمودند کہ زود اورا زین منزل بیرون کنید و چون ازاں
 منزل بیرون آمدم نزدیک شد کہ نفس من ہر کشی کند و عنان تسلیم و ارات در باید عنایت

الطی مدین حال مراری کرد با خود گفتیم این خواری از برائے رضائے حضرت عزت جلست
 غفنه گزیده دهن است ازین دگر نیت سربا زیر آستان عزت نهادم و گفتیم حال که خواهد سر ازین آستان
 نخواهم بردشت اندک اندک برف می آید و هوای سرد بود چوں صبح نزدیک شد خدمت امیر کلال قدس
 از منزل بیرون آمدند قدم شریف بر سر من نهادند سر از آستان برداشتند و در منزل در آورده و
 بشارت دادند و فرمودند فرزندان لباس سعادت بر قد داشت و بدست مبارک خود خس و خوار
 خاشاک را از پائے من کشیدند و حرمت بار پاک میکرد و نظر بسیار فرمودند حکایت کردند
 خواجه علاء الحق والدین طیب اللہ مرقده از حضرت خواجه ماقده اللہ سره در زمانیکه از ریاض
 و مجاہدات خود حکایت میکردند فتور طالبان را و طلب ذکر کردند و در آخر آن فرمودند هر صبا حیکه از
 منزل بیرون می آیم میگویی شاید که طالبی سر بر آستان عزت نهاده باشد همه عالم شیخ است
 مرید نیت بیت

گرنشاید بدوست ره بردن خشر طیاری ست و طلب مردن

حکایت کردند از حضرت خواجه ماقده سره می فرمودند که من در بخارا بودم و خدمت سید
 امیر کلال رحمه اللہ در لشف بودم در اجازت دریافت صحبت ایشان پیدا شد بطرف لشف
 متوجه شدم چوں بخدمت ایشان رسیدم فرمودند فرزند در محل نیک آمدی خدایا ربار کرده ایم که
 نیست که سیرم آوردن آن اشارت را قبول کردم همه پیرم خا مغیلاں را بر پشت خود نزدیک
 خندان آوردیم بیت

جمال کعب چنان می دواند منشاط که خارهای مغیلاں حریر می آید

و میفرمودند که برخیزمت مولانا بهرام الدین و دیگرانی رحمه اللہ حدیث خوانده بودند و ایشان
 طلب این راه گذرین بر لشف افتاد خدمت ایشان را اتفاق و اعیبه آں شده بود که با سخنه عمارت
 فرمایند و در آن موضع دو خان کج بسیار بود و هتیا ج تبر شد بر زبان مولانا گذشت که تیر باد بخارا
 بست نزدیک مولانا حسام الدین اصلی چوں من نگرانی خاطر مولانا را معلوم کردم بطریق که

مولانا آن جمع حاضران معلوم نکلند از لشف بطرف بخارا متوجہ شدم و آن تبر مولانا روز دیگر از
بخارا بشف آوردم بخیریت مولانا بہا الدین رسانیدم حکایت کردند کہ در آن فرصت
کہ حضرت خواجہ ماقس اللہ سرہ در قصر عارفان بعمارت مسجد مشغول بودند بر سربارک خود برہام
مسجد گل مے کشیدند و این ہیئت میخواندند ہیئت

بجان و دل کنم کار تو چہ انکم بسر ویدہ کشم بار تو چہ انکشتم
حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر شد ترتیبہ کہ حضرت خواجہ ماقس سرہ در کبر
سن بسیار ذکر میکردند کہ مادر اوقات جوانی از حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ درخواستہ بودیم کہ در
توفیق بخشد و قوت تحمل بار ہائے این راہ کرمت فرماید تا ہر ریاضتے و بارے کہ دریں راہ باشد کشتم
و حضرت احدیث جل الطافہ کرم فرمود و با جاہت عنایت کرد تا بار ہائے این راہ را در
جوانی کشیدم و در پیرے آزاد گشتم ہیئت

رسم ہیئت کہ مالکان تحسیر آزاد کنند بندہ یہ

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ شہدہ از حضرت خواجہ ماقس اللہ سرہ کہ
کہ میفرمودند کہ در بد ہیئت طلب بہر صاحب دولتے میرسیدم از دوسے پرسیدم ضعیفہ را با قوی کار
قنادر است چہ کند فرمودند کہ صبر کنند تا روزے بسر وقت یکے از دوستان حق تعالیٰ رسیدم
ازو پرسیدم از من پرسیدند کہ حال چیست گفتم مستطیر عنایتیم آں دوست حق فرمودے فرزند
ما جیتیم و نیا فیتیم تو طلب کن کہ خواہی یافت از برکت نفس آن عزیز از آں روز بانجد و طلب من
زیادت شد و دریں راہ حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ از حضرت
خواجہ ماقس سرہ کہ فرمودند در اوائل طلب روزے گذر من در قمار خانہ افتاد و جمعے را ویدم
کہ بظہار مشغول بودند و در آن جمع دو کس را متغراق تمام بود و در آن کار اما یکے مغلوب شدہ بود
و ہر چہ داشت از تقدیر و سنیہ و ریاضتہ و یا جوہاں نہر لطفہ سعی و جد و در آن کار زیادہ بود و یوں حرفیہ
غالب سے گفتے یار شہید من روئے اگر سر زد و از پس کار روئے نگر و انم چوں من آں حالت

ویرا دیدم درں کارا زان ذوق و شوق اور معیشت آمد ازان روز باز طلب و سعی من دریں
 راہ در ترقی شد بیت

تا در نرنی بہرچہ داری آتش ہرگز نشود حقیقت وقت تو خوش
 حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ شہزادہ حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ میفرمود
 در بدایت طلب حال چنان بود کہ ہر جا دو کس با یکدیگر سخن میگفتند من گوش میدادم اگر سخن او میگفتند
 خداوے شدم و اگر سخن عزیز میگفتند بغایت ملول مے شدم بیت
 ہر کہ نہ گویائے تو خاموش بہ ہرچہ نہ یار تو فراموش بہ

و میفرمودند کہ گاہے احوال بر من غلبہ میکرد و بے طاقت شدم آشنائے مے جسم کہ از عالم مقصود باو
 گویم و اندو شنوم بیت

گیر تیج نیاکم کس کے بنشانم تا او ز تو میگوید من مے شنوم
 حکایت کردند از حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ میفرمودند درں غلبات طلب روزے از
 بخار با طرف نفس میرفتم بد ریافت صحبت شریف سید امیر کلال چوں بر باط جفرانی رسیدم سوار
 مرا پیش آمد چوبے بزرگ بر سرم گلہ باناں بدست گرفته نمد پوشیدہ نزدیک من آمد و باں چوبہ مرا زرد
 و بزبان ترکی مرا گفت اسپاں را دیدی من با او بیچ سخن نگفتم چند بار پیش راہ مرا گرفت و بچنان شویش
 مرا وادار گفت من ترا مے شناسم کہ تو کیستی تا بر باط قراول در عقب من آمد و مرا گفت بیتا زمانے
 صحبت داریم و من باو التفات نکردم چوں بخدمت امیر سید کلال رسیدم فرمودند بخدست خواجہ
 خضر علیہ السلام التفات نکردے گفت بلے چوں متوجہ حضرت شام بودم باو التفات نکردم۔

حکایت کردند از حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ میفرمودند کہ درں فرصت کہ ملازمت سید امیر
 کلال میکردم روزے خدمت سید امیر کلال با جماعت در ویشان در مے میرفتند ویں
 اثنا خدمت امیر در راہ خطی کشیدند و فرمودند کہے ایں خط گذرد و جماعت و ویشاں تخریدند و
 ایستادند عنایت الہی مرا یاری کرد و قدم نہاد و ازان خط گذشتم و در عقب امیر رواں شدم چوں

نزدیک پیر رسیدم در من نظر کردند و فرمودند نیک کردی بسے فرزند کہ بچھے از ما باز نماندی بیت
ہر کجا خط مشکلی باشند حمد کن تا درون خط باشی

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین فرزند مرقدہ از حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ میفرمود
در اں جذبات یک بار از بخارا بہ لشت میفرستم اتفاقاً والدہ من آنجا بود با مادہ کے ہر جا ہے
رسیدم جو نے را دیدم نماز با دعا گذارده بود و دوست نیاز برداشتہ وعاسے کرد و من آمین میگفتم
و ہر خاطر من گذشت کہ از و پرسم کہ چہ دعا کردی کہ من آمین گفتم از اں جوان پرسیدم گفت پدر
و مادہ کے دارم دعا کردم کہ آگہی اگر ایشان مرا از حضرت تو باز میبارند و دیدار ایشان مرا در سے کن
خواجہ ما فرمودند من شکر کردم کہ آمین گفتم فرمود

ہر کہ ما از راہ طہنت آدم خویش است گر عشاق رہش نیست کہ بیگانہ است

بیت

ترک خویش و ترک خویشاں کردہم ہر کہ بے او پارا باغیاں است

حکایت کردند کہ بار اول کہ حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ از حج آمدند از راہ لشت بقصر
عافان نزول فرمودند والدہ حضرت ایشان در شہر بخارا بودند گفتند داعیہ ملاقات
والدہ میشود مگر فرمودند کہ اگر این نبودے یعنی اگر مرا امر از حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بتعظیم
ایشان نبودے ایں داعیہ پیدا نشدہی ایں گفتند و بردارز گوش بر نشستند و بطرف شہر بخارا
روانہ شدند چوں مسافت راہ رفتند حالے عجب واقع شدہ در اں اثنا حضرت خواجہ سہ کرت فرمودند

توبہ نگاہ گفتند با من عتاب کردند کہ دعویٰ محبت مایمکنی و توجہ ملاقات غیرے نمائی بیت
برخ ہر کس کہ نیست داغ غلامی دوست گرد پدر من بود و دشمن داغیاں اوست

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین از حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ کہ میفرمودند
بعد از انکہ کہیم علی الاطلاق حل عطاہہ بلطف بے علت و توبہ را بر من کشادہ گردانید شے در
را ہے میفرستم عتے از یاران ایام گذشتہ مرا پیش آمدند و ببطریقہ خود مرا دعوت و ولالت کردند

و جود سی نمودند بعنايت الهی این کلمه از من ظاهر شد که درے را که حق تعالی بستم باشد شما میخوانید
که کشاده گردانید ما یفلح الله للناس من رحمة فلا تمسک لها و ما یمسک فلا مرسل
لله من بعدا

بیت

کس بسته در خواب نتواند کرد و باز بود فرزند تواند کرد

این سخن در آن جماعت اثر کرد همه از تمایبان شهید حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین
از حضرت خواجه ماقدرس شمس را که در زمانیکه از او این احوال خود حکایت میکردند میفرمودند
که مدت ششماه در فیض بر من بسته شد و هیچ فیض بمن نپرسید بی طاقت و بے آرام گشتم خواستم که بخت
و ملازمت مخلوق مشغول گردم در آن حال گذر من بر مسجد افتاده بود و آن مسجد این نوشته

دیدم بیت

اے دوست بیا که ما ترا یم بیگانه مشوک آشنایم

چون این بیت خواندم رقت شد و عنایت الهی در رسید و با آن در بر من کشادند حکایت
کردند خواجه علاء الحق والدین از حضرت خواجه ماقدرس الشاسر را که میفرمودند در آن خواب
منازل و مقامات صفت حسین ابن منصور صلاح و وکرت در وجود من پدید آمد نزدیک
شد که آن صدائے که از وی نطق آورده بود از من نیز نطقور آید در بخار اواری بود و وکرت
خود را بپائے آں دار بردم و گفتم که جائے تو سر این دار است بعنايت الهی ازاں مقام عبور افتاد
منقولست از حضرت عزیزان علیه الرحمة والرضوان که در زبان ابن منصور اگر یک از فرزندان
خواجه عبد الخالق قدس الله سره می بود این منصور بر سر دار نرفته حکایت کرد خواجه
علاء الحق والدین از حضرت خواجه ماقدرس سرها که میفرمودند از سلطان العارفین ابو یوسف
بسطامی قدس سره منقول است که میفرمودند در مقام سیر در صفات انبیاء علیهم السلام سیر میکردم
ببارگاه محمدی صلی الله علیه و سلم رسیدم خواستم که در معرفت او سیر کنم و دست در بر پیشانی من نهادند
خواجه ما فرمودند چون من بعنايت الهی در سیر باین مقام رسیدم گستاخی نکردم سر نیاز و تعظیم بر

آستانه عزت و احترام آنها و حرکات بیت کرد و در پیشه که در شرف و در کباب میوه حضرت
 خواجہ ماقدس اللہ سرہ میرنم و ایشان از نسبت سلوک خود سخنی میفرمودند و در این اثنا بسیار
 از مشایخ کبار را ذکر کردند و فرمودند در مقام سلطان ابو یزید قدس سرہ سیر کردم با آنکه او
 رسیده بود من نیز رسیدم و در مقام شیخ چلبی و شیخ شیلی و این منصور حلاج نیز سیر کردم و اینجا
 که ایشانان رسیده بودند من نیز رسیدم تا اینجا یکبار گاه رسیدم که ازاں معظم تر بار گاه نبودم
 بارگاه محمد لیسیت صلی اللہ علیہ وسلم گستاخی نکردم و آنچه ابو یزید کرده بود من نکردم حرکات بیت کرد
 از حضرت خواجہ ماقدس سرہ سوال کردند که بعضی از مشایخ طریقت فرمودند که ولایت محمدیہ بر ما
 ختم شده است خواجہ فرمودند که ایشان ختم ولایت زمان خود بوده اند اما مثال این تاویل حضرت
 خواجہ مادر تا ویلات آیات و احادیث بسیار است حرکات بیت کردند خواجہ علماء الحق از این
 روح اللہ مدوح از حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ کہ میفرمودند جماعتی این شام از قطب الاقطاب
 زمان و اوقات زمین حاضر شدند مردانند سفید نشاندند و اطراف آن را کردند و مرابرتی
 بزرگ نشاندند و هر آیینہ مرابعد از این پیچ غنی خواهد بود ذکر سلسلہ حضرات خواجگان
 نور اللہ مرقدیم حرکات بیت کردند کہ حضرت خواجہ مارا ائیس سرہ و طریقت نظر قبول بفرزندے از
 شیخ طریقت خواجہ محمد بابا پائے ساسی است قدس اللہ سرہ کہ ایشان از خلفاء حضرت
 عزیزان خواجہ علی رامینی اند و ایشان از خلفاء خواجہ محمود انجیر فتوی اند و ایشان از
 خلفاء خواجہ عارف ریوگری اند و ایشان از خلفاء حضرت خواجہ بزرگوار خواجہ عبدالحق
 عجدانی اند قدس اللہ سرہ ہم نسبت ارادت و صحبت و تعلیم و آداب سلوک و تلقین ذکر خواجہ
 با بخارست امیر سید کمال است رحمہ اللہ کہ ایشان از خلفاء خواجہ محمد بابا پائے ساسی مذکورند
 اما نسبت تربیت حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ در سلوک بحقیقت از روحانیت حضرت
 خواجہ عبدالحق عجدانی است قدس سرہ چنانکہ شمه ازاں واقعہ در زیارت مزار مرقد اذن کردند
 و حضرت خواجہ عبدالحق از خلفاء امام ربانی شیخ ابویقوب بوسفت ہمائی اند و خواجہ

یوسف را در تصوف انتساب به شیخ طریقت ابوعلی فارمدی طوسی است که از کبار مشایخ
خراسانند و حجت الاسلام امام محمد غزالی را تربیت و در علم باطن از ایشان است و شیخ ابوعلی فارمدی را
انتساب بدو طرف است یکی به شیخ بزرگوار ابو القاسم گرگانی طوسی است که نسبت سلسله به شیخ
بسه و سلسله به الطایفه شیخ چندیده پیوند و دیگر نسبت به شیخ ابوعلی فارمدی در تصوف شیخ بزرگوار
شیخ ابو الحسن خرقانی است که پیشوای مشایخ و قطب زمان خود بودند شیخ ابو الحسن خرقانی انتساب
در تصوف بساطان العارفتین شیخ ابو یزید بسطامی است و تربیت ایشان در سلوک از روحانی
شیخ ابو یزید است و ولادت شیخ ابو الحسن بعد از وفات شیخ ابو یزید به تدریس و این مدت نو دست
به شیخ ابو یزید را انتساب در تصوف با امام جعفر صادق است رضی الله عنه و تربیت ایشان از
روحانیت امام جعفر است و نقل صحیح ثابت شده است که ولادت شیخ ابو یزید بعد از وفات
امام جعفر است رضی الله عنهما و امام جعفر را انتساب در علم باطن بدو طرف است یکی به پدر خود
امام محمد باقر است رضی الله عنه و امام محمد باقر را پدر خود امام زین العابدین علی بن حسین
است بن علی رضی الله عنهم و امام زین العابدین را پدر خود سید الشهدا حسین بن علی است
رضی الله عنهم و سید الشهدا حسین بن علی را پدر خود امیر المومنین علی بن ابی طالب کرم الله وجهه
و امیر المومنین علی را بحضرت رسالت صلی الله علیه و آله و صحبه و تبعه و دیگر امام جعفر را انتساب
به پدر مادر خود قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق است رضی الله عنهم و قاسم بن محمد از کبار تابعین
است و از فقهای سبعه که در میان تابعین مشهورند و آراسته بعلم ظاهر و باطن و قاسم را رضی الله
عنه انتساب در علم باطن به سلمان فارسی است رضی الله عنه و سلمان فارسی را با وجود دریا
شرف صحبت رسول صلی الله علیه و سلم و تشریف سلما افتا اهل البیت انتساب در علم باطن بابکر
صدیق است رضی الله عنهم و قاسم پیغمبر بعد از انتساب بحضرت صلی الله علیه و سلم در بیان سفت
احوال و اقوال و اخلاق حضرت خواجها و طریقه و روش و نسبت سلوک ایشان و نتائج صحبت و
کیفیت معالیه ایشان با طالبان و هر محله و ذکر حقایق و لطائف که در مجالس صحبت بر لفظ مبارک

ایشان گذشتہ است حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ مشہدہ کہ حضرت خواجہ
ماقدس اللہ روحہ وفاضل علی العالمین فتوہ فقیر بودند و ترک دنیا و قطع تعلقات و تفرغ و کمی و نفی
ماسوا ہمیشہ انفاس قدسیہ ایشان در اثبات فقر بود و در محبت فقر امیفر نمودند ماہر چہ یافتیم ازین
صفت یافتیم در منزل ایشان در زمستان خاشاک مسجد می بود و در تاپستان بوریائے
کہنہ و طریقیہ ایشان چنان بود کہ در رعایت طلال و جہناب از شہادت مبالغہ می نمودند
خصوصاً در باب لغتہ و آداب در مجلس صحبت آں حدیث نبوی را کہ در سرائر الوحی مذکور است قال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان العبادۃ عشرۃ اجزاء تسعة منها طلب الحلال و جزوا احدہما
سان العبادۃ امیفر نمودند و حضرت ایشان را با وجود کمال فقر و ایشاد در اعلیٰ درجہ بود و ہرگز بیک
ایشان ہدیہ آوردے بر متابعت حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم مثل آں ہدیہ یا مثال پ
باوا احسان میفرمودند و در جماعت متابعت از برکت صحبت ایشان آں صفات نیز حاصل
می شد و عمل می پیوستند و نتیجہ آں را در خود تحقیق مشاہدہ میکردند و بواسطہ آں در ہر محل بہشت
خود را میگذشتند و بخوار میکردند اگر دوست و ہمانے بمنزل ایشان می آمد چوں شام شدے
طعامیکہ در آن آنک تکلف بودے حاضر آوردے و پیش آں دوست گذشتندے و بطرفے
چراغ نشانندے تا آں عزیز آں طعام را بخورد و اگر در خواب شدے و ہواسر بودے اگر چہ
صاحب منزل را یک جامہ بیش نبودے آں را نیز بر آں عزیز پوشانیدندے و طعام حضرت
خواجہ ما از زرعیت می بود ہر سال پارہ جو و پارہ ماش زرعیت میکردند و در باب تخم وزمین و کار
فرمودن فرخ شاخ احتیاط تمام میکردند و اکابر و علما کہ بصحبت شریف ایشان میرسیدند طعام
ایشان را بطریق تبرکی میخوردند و حضرت خواجہ ما اقدس سرہ در شہر خانہ علی نبود عاریت وار
میزبیتند و ایشان را خادم و خادمہ نبود ازین معنی ایشان را سوال کردند فرمودند کہ بندگی با
خواجہ کی است نئے امید و حضرت خواجہ میفرمودند بسبب آنکہ در آثار آگاہہ است کہ در حجرات انبواج
طاہرات رضی اللہ عنہن آوردہ و را بغربال نمئے پختند چند روز در منزل ما آوردہ و را نا پختہ

طعام ساختند و خوردند جمیع متعلقان و فرزندان بخورشند مرام معلوم شد کہ این حال بوسط است
کہ ابوال بیت حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم بے ادبی کردہ شد و در آن تشبیہ صوت
مساواتی نموده آمد و متابعت مے باید یک کوشیدن اما خود راسے تحقیقت در ہر امرے مقف
مے باید دید بعد ازاں آرد جو را طعام نساختند ہمہ صحت یافتند فرد

ہر کہ پے در پے رسول نکھاد از ہمہ رہرواں بہ پیش افتاد
و حضرت خواجہ اکثر اوقات بخدمت سفرہ و بچکن طعام خود اقدام مے نمودند و در وقت خوردن
طعام مختصیص بر عایت و قوف و حضور در ویشاں را وصیت میکردند و مبالغہ و تاکید مے نمودند و
ہر چند جہاں قوی مے بود و در اں میاں کسے خواستی کہ لقمہ را از راہ غفلت بخورد حضرت خواجہ
از راہ شفقت و تربیت بطریقہ اورا گاہ کردند و نگذاشتند کہ آں لقمہ را بخورد و اگر طعام
بغفلت و کہ بہت پختہ شدہ بودے آں را بخورد و بچکس را از در ویشاں نمیگذاشتند کہ بخورد
حکایت کردند کہ یک بارے حضرت خواجہ ماقدس سرہ بنودیوت رفتہ بودند و در ویشاں
طعامے بحضرت ایشاں آوردہ است فرمودند مارا نے شاید از این طعام خوردن بسبب آنکہ
بغضب پختہ شدہ است از زبان آرد بچکن و غیر کردن بچکن آں درکے غضبہ بودہ است و اگر یکے گفتیرے غضب
یا بکہ بہت در ویک روی آں طعام رانے خوردند و مے فرمودند ہر کارے کہ غضب و غفلت دہان
و دشواری کردہ میشود در اں کا رخبر و برکت نیست نفس و شیطان راہ یافتہ است نتیجہ ازاں عمل کہ
بنظور آید بناے صدور اعمال صالحہ و فعال حسنہ بر طعام حلال است کہ از سر و قوف و آگاہی خورد
شود و حضور در جمیع اوقات خاصہ در نماز ازینجا حاصل میشود حکایت کردند کہ در اں فرصت
کہ حضرت خواجہ ماقدس سرہ بہرات رسیدند ملک حسین را داعیہ پیدا شد کہ جمیع علماء
مشایخ را کہ در شہر بہرات بودند دعوتے بہ ہر ہمہ را طلب داشت و در اں جملہ قوی شد
حسین بنفس خود بخدمت سفرہ قیام نمود و گفت بخورید کہ حلال است و جہاں طعام از ہر
مرا میراث رسیدہ است اگر تقیامت چیزے باشد بعدہ من حاضران بخوردند و حضرت خواجہ

بنحور وند شیخ الاسلام مولانا قطب الدین که مقتداے ولایت هرات بودند و بر خوان ملک
 متوجه بحضرت خواجه شده گفتند که طعام ملک را چرخنے خورید ایشان فرمودند مرا حاکمے است
 این قصه را بر عرض کردم مراد و راه پیش آورد و گفت اگر بخوری گوئی که بر خوان ملک طعام بخورده
 ام و اگر خوری پرسند که چرخ خور دی چه گوئی چون حضرت خواجه ما این نکته بزرگ و طریقت مولانا
 قطب الدین بر وی در چنان مجمع گفتند حال مولانا دیگر شد ملک را گفتند در ویشا پنچین
 نکته فرمودند و اشارت بحضرت خواجه کردند آنگاه از ملک درخواست کردند که مژمارا ایشان
 بخشند ملک نیز از آن نکته متحیر شده درخواست مولانا را قبول کرد و توجه مولانا کرد و گفت پس این
 طعام را با که صرف کنیم مولانا گفتند جواب این هم از ایشان پرسیم از حضرت خواجه سوال کردند فرمودند
 در شریعت و طیفه آنست که هر چیزیکه در شبهه است مصرف آن فقر است اگر چه این طعام ماحلا
 است شک نیست که در هرات چندین مردم باشند و بقیه ازین طعام محتاج باشند ایشان میباید
 داد و حاضر مجلس از آن انقاس قدسیه خواجه در حیرت ماندند حکایت کردند که در آن وقت که حضرت
 خواجه ما قدس الله سره در بلده سمرخس بودند قاصدان ملک حسین از هرات رسیدند و نشان
 ملک ظاهر گردانیدند مضمون آنکه مارا شتیاق صحبت در ویشان است اشارت چه میشود و اگر چه حضرت
 خواجه ما را ملاقات ملوک و سلاطین و طیفه نبود اما بواسطه آنکه اگر ملک حسین بطرف طوس
 یا سمرخس توجّه نمودے بر خلق آن دیار دشوار مے شد حضرت خواجه ما بنا بر این معنی بطرف
 هرات متوجه شدند چون مجلس ملک رسیدند از دهام عظیم بود و از ششم و هدم و اعیان و ارکان
 مملکت هرات جمیع کثیر حاضر بودند چون حضرت خواجه ما با ملک ملاقات کردند با عینے گزشت
 خوان حاضر آمدند با نواع تکلف کرده بودند حاضران بخوردن طعام مشغول شدند حضرت خواجه
 بنحور وند بعد از گذشتن صید حاضر آوردند خواجه از آن هم نخوردند علما گفتند که در گوشت صید شبه نیست چرا بنحورید
 خواجه فرمودند مرا بر خوان ملک نشانی طعام خوردن من متقدما عینے ام و اینک از ویشا پنچین در ویشا
 اینجا حاضر است ایشان چه دانند که من چه طعام بخورم ازین سخن سخانی خواجه همه خاموش شدند چون خوان

برداشتند ملک از حضرت خواجہ سوال کرد کہ صفت درویشی شمار آموز وئی است خواجہ فرمودند
 بحکم خداوند من جاذبات الحق توازن عمل الثقلین جذبہ رسید و ہاں سعادت
 مشرف قدم ملک پر سید کہ پس در طریقہ شتا و کرہ و سماع و خلوت مے باشد خواجہ فرمودند
 نئے باشد ملک پر سید پس طریقہ شتا چسبست خواجہ فرمودند سخن خانوادہ خواجہ عبدالحق
 عجمی واتی است قدس سرہ کہ خلوت در انجمن ملک پر سید کہ خلوت در انجمن چہ می باشد خواجہ فرمودند
 بظاہر با خلق بودن و باطن با حق بیست

از دروں شتا و از برون بیگانہ و شس این چنین زیبا روش کم مے بود اندر جہاں
 ملک گفت ایں چنین میسر شود خواجہ فرمودند حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ در کتاب کریم خود
 میفرماید مہ جال لا تلهیہم تجارۃ ولا بیع عن ذکر اللہ - بعد از زمانے ملک سوال
 کرد کہ بعضی از مشایخ گفتہ اند الوایۃ افضل من النبوتہ کہ ام ولایت است کہ از نبوت فاضلتر
 است خواجہ فرمودند ولایت ہاں نبی فاضلتر است از نبوت اور روایت کرد در ویشے کہ
 در آن سفر کہ در خدمت خواجہ مابود کہ حضرت ایشان در ہرات در خانقاہ شیخ عبد اللہ
 انصاری علیہ غفران الباری نزول فرمودہ بودند چوں آل روز در مجلس ملک از حضرت
 خواجہ آن سخنان سبحانی بظہور آمد در ہاں شام ملک حسین باجمعی از خواص بارگاہ خود
 انواع خدمتہا در طبقہا بنجہ خدمت خواجہ فرستادند و التماس نمودند کہ قبول فرمایند خواجہ آن
 ہدیہ را قبول نفرمودند و گفتند دریں چند سال کہ حق تعالیٰ با من عنایت کردہ است و دریں
 میدان درویشی پیچ احد مے نتوانستہ است کہ پشت مرا بر زمین آرد ملک را گوید کہ تا با شال
 ایں معنی خاطر خود را مشغول نگرداند چوں فرصتے گذشت ہمدراں شب خواجہ سرایان ملک
 آمدند و از طرف خاتون ملک نیاز مندی بسیار اظہار کردند و پیراہنے و جامہ و رومال آوردند
 کہ ایہمارا خاتون ملک بہ نیاز مندی تمام بدست خود رشتہ است و در خواست مے نماید کہ قبول
 فرمایند و الحاح بسیار کردند خواجہ آنہا را نیز قبول نفرمودند و ارنمایکہ خواجہ بشہر ہرات و گندہ

تازمانیکہ بیروں آمدند و میں مدت حضرت ایشاں را نمودے و عمامہ و کفش کہنہ ہمراہ ایشاں بود
 الحق مشاہدہ ایں احوال سبب از دیوار سوخ محبت ملک و اتباع او و خلق ولایت ہر اشند
 بحضرت خواجہ بیت

دیوانہ کنی ہر دو جانش بخشی دیوانہ تو ہر دو جہاں را چہ کند

حکایت کردند در اں باغ کہ ایں زمان مرقد منور حضرت خواجہ در قصر عارفان در آنجاست
 حجرہ بود در اں حجرہ سے بودند و کیفیت احوال معاملہ ایشاں بقدر آنکہ در ویشاں را بر اں اطلاع
 میدادند چنین سے بود کہ در باب لغت و مباحث و مبالغت و محافضت تمام سے نمود
 و گاہ کہ ہر روزہ سے بودند در ہر زمانے کہ مہمان آمدے اگر حاضر سے سے بود البتہ با او گفت
 میکردند و در عقب آں عزیز یاد و ویشاں می گفتند و زمانہ آمدہ است از اصحاب رسول صلی اللہ
 علیہ وآلہ و صحابہ وسلم کا نوالا یقرون الا عن ذواق - گفت چوں صحابہ کرام بیک جا
 جمع شدند و پراگندہ نشدندے مگر بخیرے خوردن و آنروز کہ روزہ دار بودندے وقت
 کردندے و روزہ کشادندے و حضرت شیخ ابو القاسم گرگانی قدس سرہ در کتاب خود
 اصول الطریقہ و فصول الحقیقہ ذکر کردہ است کہ فضل موافقت برادران در کارے کہ معصیت
 نباشد کمتر از روزہ نوال نیست و من الاداب فی الصوم قلہ الملاحظہ بہ گفت یکے از اول
 روزہ آنست کہ روزہ را در نظر روزہ دار مقدارے نباشد حکایت کردند خواجہ علامہ محبت
 والدین طیب اللہ تربتہ کہ روزے نیاز مندی در حضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہ ما ہی بخیرہ آورد
 بود و در ویشاں حاضر بودند و در اں جمع جوں پے بود عابد و زاہد نیز بود اتفاقاً صایم بود خواجہ
 اورا گفتند موافقت کن و بخور نفس شریف ایشاں را اجابت نکرد حضرت خواجہ کرم فرمودند
 و باز گفتند من ثواب روزہ رمضان را بخیرہ بخوریم اجابت نکردت سوم فرمودند ہمہ ثواب روزہ رمضان
 بخیرہ بخوریم اجابت نکرد خواجہ فرمودند در حضرت سلطان العالیین ابو یوسف زید قدس سرہ چنین فرمودہ است اورا گدازید
 کہ اندر ما نگاہت منتقلست کہ آنچنان عابد از غریبہ صیام و قیام بہ لذت طلب حطام نیا گرفتار شد و در مطہ ترک ادب

و موافقت ناکردن بدرویشان و بیک دشمن نفس اولیاء اللہ از شرف صحبت ایشان محروم
 شد حکایت کرد در ویشے کہ روزے در حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہر سیا آورده بودند
 ایشان تناول میفرمودند و ویشے در آن صحبت حاضر بود و طعام بنجور و خواجہ فرمود بنجور بخوری
 گفت روزه میدارم خواجہ فرمودند چہ روزه میداری آن در ویش خاموش شد خواجہ فرمودند
 کہ بنجور کہ مار از دوشغل در آوردند وظیفہ ما اولے فرض است و واجہا و سنتہائے موکہہ من
 شغلہ الفرض عن الفضل فهو معذور و من شغلہ الفضل عن الفرض فهو مغرور و فرمودند کہ ہر کہ
 از اصحاب ماست اور امتا بعت مے باید نمود و در ویش بے متابعت دریا بندہ نسبت مانیشتو
 و میفرمودند آن ریاضتہا و عملہا کہ بغایت اٹھی ما بجائے آوردیم شمار اطاعت آن نیست تدبیر
 شما آنست کہ بے ہمتیہا باشید و در نسبت رضا طلبی رعایت عملہا نمایند و در ویش میناید کہ گران
 باشد کہ چہ عمل کند کہ آن مرضی الہ باشد از سخنان ایں طایفہ است کہ خدمت مشائخ و در ویش
 را افضل از نوافل عبادت است و را خبر آئندہ است کہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم در سفر
 بودند ابو بکر صدیق و عمر رضی اللہ عنہما و در خدمت رسول بودند صلی اللہ علیہ وسلم و روزه عتید
 حضرت رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام ایشان را فرمود کہ بخورید کہ سفر است بواسطہ روزه شمار
 ضعیف میشود و از خدمت باز مے مانید و دیگرے را بخدشت خود مشغول مے سازید
 حکایت کرد و گفتندے کہ روزے بصحبت شریف خواجہ ماقدس سرہر رسیدم اتفاقاً من
 صایم بودم و کسے از حال من واقف نبود حضرت خواجہ در ویشے را فرمودند کہ طعام بیاور
 متوجہ بمن شدند و فرمودند در حدیث صحیح وارد شدہ است بئس العبد عبد ہواہ یضالہ -
 و ایں حدیث را شرح کردند و فرمودند ہولے فضل آنست کہ در کار ترک حق نکند و در مقام
 سیر الی اللہ ترک حق کند چوں طعام حاضر شد فرمودند بنجور کہ گفتہ اند عمر از ہمت آن میناید کہ
 کسے اول تجربہ کند و انگاہ عمل کند یا تجربہ کردیم مے باید خوردن اشارت بحال من کردند کہ تو
 سالک راہ حقی و ایں روزه تو ادہو است ترک حق کردہ حق منبت تو خوردن طعام است

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ تریزہ کہ از برکت نظر حضرت خواجہ اقدس
 اللہ سرہ در اندک فرصت درویشان حضرت ایشان را احوال چنان مے شد کہ از مخلوط بشری
 و اوصاف انسانی بالکلیہ خلاص مے یافتند تا بشاہ کہ اگر طعام میخورند می طعم از طعام را معلوم
 نمیکردند از ترشی و شیرین و تلخی مے آمد کہ در ویشے طعام غیر معهود میخورده است اورا پرسیده اند کہ
 ایں چه طعام است گفتہ است طعم حال من دار وزیر کہ حالت قبض را طعم دیگر است و حالت بسط را
 طعم دیگر خلق حضرت خواجہ اقدس سرہ در اعلی درجہ بود اگر دوستی بمنزل ایشان میرسید اورا
 بانواع خدمت و رعایت میکردند و بحکم حدیث نبوی کہ ہم المومن دابة وھم المناق بطنہ
 در تربیت مرکب او مبالغہ مے نمودند تا آنکہ خاطر دوست از طرف آل مرکب فارغ گشتے پیچیت
 بے شواہب مزحمیت اغیار توانستے بود و میفرزدند کہ از حضرت عزیزاں قدس سرہ منقولست
 کہ اول بخدمت و تربیت مرکب دوست اشتغال مے نمودند و میفرمودند ایں جانور بسبب شدہ
 است کہ ایں دوست تشریف قدم فرمودہ است از شیخ شادی غدیوتی رحمہ اللہ کہ از جملہ
 مشایخ منظور ان و مقبولان حضرت خواجہ ماہودہ منقولست کہ ہر گاہ دوستے و ہمائی نزدیک
 او مے آمد چوں از خدمت آل عزیز فارغ مے شد آب و علف پیش مرکب او میگذاشت و
 بہ نیاز و مسکن تمام دوست ادب برہم نہادہ تا صحبدم مے ایستاد ہم از و منقولست کہ ہر گاہ
 درویشان حضرت خواجہ بمنزل او نزول نمیفرمودند کلوخ استنجا و استبرار ایشان را بروے
 خود مے مالیدہ و راست و مہیا میکرد و از غایت ذوق میگفت سرت اینہا ہمہ بر جان مات
 و حضرت خواجہ مارا اگر بمنزل درویشی میرفتند جمیع فرزندان و متعلقان و خادمان ایشان را
 پرہش میکردند و خاطر ہر یکے را بنوعی در مے یافتند و احوال مرغان و ستوران اورا جدا
 بجا اتمہد و تقص مے نمودند و نسبت ہر یکے شققتے بجامے آورند و میفرمودند از حضرت
 سلطان العارفين ابو یزید قدس سرہ العزیز منقولست کہ ہر گاہ از عالم استغراق باز
 مے آمدند ایں چنین معاملہ میکردند و از مکارم اخلاق حضرت خواجہ ہمسایہ و دوست ایشان

مخطوطے شدند و اور دلیل براہ حق سے شد درویشی میگفت که بیش از آنکه سعادت صحبت
خواجہ شرف گردم بفرستے بہر حقانی مشغول بودم پالیزی کشتہ بودم روزے حضرت خواجہ
براں موضع گذر کردند و حاضرے بنود در پالیز تقصص کردم شغفہ یافتہ بود و بھضرت ایشان
بسکنت و نیاز بردم و عذر خواستم کہ حاضرے جز این نیست حضرت خواجہ بہ بلطف تمام آنرا
قبول فرمودند و مدنے مدید بامن بنسبت ظاہر شفقت کردند تا آن خلق ایشان سبب شد
بمحبت ایشان و آن محبت دلیل شد بسلوک راہ حق و بعد از آن بنسبت ظاہر و باطن بمن و
متعلقان بمن چندین سال است کہ شفقت مے کنند حضرت خواجہ بسیار در مجالس صحبت
میفرمودند و نسبت عمل آن درویش کہ خلق با ما آشنا شدہ بودند آن درویش بنسبت ماحقی
اثبات کرد میت

جان میفرود ختم بخوے کس نیخرد
آن لحظہ یار بر سر بازار مار سید

آنچہ در پالیز او بود نزدیک ما آورده بطریق نیاز و ہر آئند بر ما واجب است کہ بظاہر و باطن رعایت
احوال او نمایم کہ متابعت و احسان کارے بزرگست ہر گاہ بایکدیگر دو کس ملاقات میکنند
بر آن گیر پیغمبی سلاکند جواب آن دیگر و شیعہ و گفتہ اند آنکس حیات حق سلام اونے تواند گذارد
در رعایت سلوک این رہ است ہر کہ بجائے رسید از بخار سید چنانکہ آن بزرگوار دیں گفتہ است
من تصل بالادب و من لم تصل نزلک الادب و احوال درویشان حضرت خواجہ ما از بزرگست
صحبت شریف ایشان آن بود کہ ہمہ را حضوری و جعیتہ حامل بود اگر جامعے کہ در طریقہ حضرت
ایشان مبتدی بودند و از آن صحبت بواسطہ ضرورتے پیروں مے آمدند و رعایت احوال
باطن نمیتوانستند نمود و خاطر ایشان رابطہ فی ہر فتنے میشدند و از دولت آن حضور محروم
میشدند چوں بھضرت ایشان میر سید ندبنا بر ضعف احوال ایشان ہر ذرہ تمطیرے را از
بر رفتن خط از راہ تربیت و شفقت بایشان مے نمودند و بقدر وقوف دریافت بنسبت
آن طرفیہ ایشان معاملہ میکردند و عنایت مے فرمودند و ایشان را از آن باز پیروں

مے آوردند و طریق محافظت آن حضور او کیفیت دفع خواطر را بتکرار ایشان مے نمودند و
 بعدہ اگر آن جماعت را ہر چند مہم بودے از صحبت حضرت خواجہ میخوہند کہ بیرون آیند از
 خوف بر رفت خواطر حذر میکرد و باز از آن بحکم این حدیث صحیح کہ لا یلدغ المؤمن من جحرٍ واحد
 مرتین خود را نگاہ میداشتند و اگر متوسط الحال مے بودند از برکت ملازمت صحبت شریف حضرت
 خواجہ و موافقت درویشان ایشان آن جماعت را قوت رعایت حضور حاصل شدہ مے بود
 و بطریق محافظت آن را در نسبت جذبہ و سلوک دانستہ مے بودند و کیفیت دفع خواطر را نیز
 شناختہ و بکرات ہر یکے را بل پیوستہ و طریقہ عذر و انابت را دریں نسبت حضرت ایشان تحقیق
 کردہ کہ صاحب قصور مے باید کہ اول آنچہ برگزیدہ است پیدا کند و نگاہ بعد از انابت بعفت
 تنصیع و در ماندگی مشغول گردد تا مقصود موجود گردد و مقصود و محصول موصول کہ اگر با وجود این مقدار
 شناخت خواطر ایشان را بیرون این صحبت بطرقے بر رفتن شعی یا ایشان را خد مے
 فرمودند مے و اندک از کرمہا و دشوار آمدی نسبت باطن در آن خدمت بر ایشان گذشتی
 و زود بتدبیر و عذر و انابت بر طریقہ معلومہ مشغول نشدند مے حضرت خواجہ ایشان را بر آن
 خواطر و آن مقدار کرمہا مواخذہ میکرد و ہار حزن و قبض ایشان را نہایت مے بود و خواہ
 باطنی ایشان تمام دیگر مے شد و حضرت خواجہ التفات شریف خود را از ایشان باز مے گرفتند
 و بحکم وضاحت علیہم الارض بما رحبت زمین فراخ بر ایشان تنگ مے شد و سر رشته نسبت
 خود را رعایت میکردند تا جرم ایشان را مے بایست سعی نمودن و آنچہ بر ایشان گذشتہ است
 پیدا کردن ہر آن تدبیر بر طریقہ مذکورہ متغافل نمودن اگر بغایت آسھی مینوہندند آن بر رفت خواطر و آن
 مقدار کرمہا را پیدا کردن و طریقہ عذر و انابت را سلوک کردن از بار خلاص میافتند و سر رشته نسبت را
 بدست مے آوردند و اگر مے توانستند پیدا کردن از خلاص و ملا تنصیع مے نمودند و بسیاری از درویشان بحضرت خواجہ شفیع میگویند
 تا آن بر رفت خواطر و کرمہا بر ایشان از راه شفقت و نرمیت مے نمودند و سر رشته نسبت خود را میافتند و بتدبیر ایشان
 در آن نسبتہا زیادتی توستہ بجا مے آمد و دریں حال حضرت خواجہ بسیار مے فرمودند کہ خلق

میگویند کہ در طریقہ ریاضت نیست و اگر درویشے باشارت حضرت ایشاں سفرے رفتہ
 مدت رفتن و محبت نمودن خوشحال سے بود از بکرت ایشاں احوال ظاہر باطن او
 محفوظ سے بود و اگر آں درویش بعد سالے مثلاً از سفر آمد سے جمیع آنچه او در سفر واقع شدہ
 بودے در ہر منزلی تفصیل ازو سے پرسیدند و اگر او صاحب وقوف نبودے و از بیان آنچه
 برو گذشتہ است عاجز بودے از راہ شفقت ہمہ را با او شرح میفرمودند تا مزید یقین او را درین
 طریق بحال آمدے و حضرت خواجہ قدس سرہ درویشاں را در مباحث بسیار مخالفت نفس
 میفرمودند و ہر کہ با آن عمل مشرف میشد نتیجہ بزرگ مشاہدہ او سے شد و یقین او درین راہ زیاد
 سے شد و میفرمودند ہر کہ توفیق یابد کہ مخالفت نفس کند ہر چند آں عمل اندک باشد باید کہ از
 بزرگ وار و شکر توفیق حق تعالی و تقدس گوید و آنچه گفتہ اند اذا اردت مقام اکابیدالخلیاء
 بتبدیل احوال مراد از تبدیل مخالفت نفس است و میفرمودند حضرت ایشاں درویشاں را کہ لہذا
 خود را نعمت نہید و ہر کہ با آن عمل موفق سے شد حضرت ایشاں نیز با او نسبت آں معاملات
 میکردند و تحقیق او را در باباں عمل میدہند و سعادت ازاں عمل باو میسید ہر چہ اشارت آیت
 و ما ابتری نفسی ان النفس الامارۃ بالسوء ہر گناہ و عصیانی کہ بندہ بنفس خود کند گویند تحقیق
 زیادت ازاں ازو سے متصور است و ما ابتری نفسی و لا از کسی ما کہ ہر چہ نقل کنند از
 بشر در مکان است و آں غریزہ از حقیقت حال گفتہ است رباعی

زہر ہدی کہ تو دانی ہزار چہ دادم   حراند ازین گویند کس کہ من دادم
 با شکار بدم در نہاں زہد بترم   خدائے داند ازین آشکار و پنهانم

درین محل میفرمودند کہ ہر کہ بعینیت حق نفس خود را بیدی شناختہ باشد و مکر و کید او را دانستہ نزد
 او بس عمل سهل باشد از روندگان ایں راہ بسیار بودند کہ گناہ دیگرے را بعد و لطف اطمینان بر خود نہادہ
 اند و با آں را کشیدہ و بظاہر و باطن خود را فدائے آں دوست کردہ مصرعہ
 از خود چون گدشتی ہمیشہ است خوشی

از احسنتم احسنتمه کانتسکم و اکثر سخنان از حضرت خواجہ نبطھو آمدہ است از اشارت و روز
 واحادیث نبوی و آثار صحابہ و سیرت سلف صلح میفرمودند قولہ تعالیٰ یا ایہا الذین
 امنوا امنوا باللہ ورسولہ اشارت بانست کہ در ظرفہ البینۃ یعنی نفی این وجود طبعی مے باید کرد
 و اثبات معبود حقیقی مے باید نمود و وجود ذنب لایقاس بہ ذنب از حضرت جلیل قدس
 سرہ منقولست کہ میفرمودند سہ بیست سال است کہ در ایمان آوردم و خواجہ ما میفرمودند اگر چہ نماز
 و روزہ و ریاضت و مجاہدت طریق وصول است بحضرت احدیت تعالیٰ و تقدس اما
 نفی وجود زویک ما اقرب طرق است این ہم مے باید ولیکن جز تبرک اختیار و دید تصور اعمال
 حاصل نمیشود و روز مے بلفظ مبارک خواجہ ما میگفت کہ تعلق با سواروندگان این راہ راجح
 بیفایت بزرگست بیت

تعلق حجابست مے حالی چو پیوند ما بجملہ واصلی

بر خاطر این ضعیف گذشت کہ تعلق با ایمان و سلام نیز باید کہ زیان دارد حضرت خواجہ باین
 شکستہ فرمودند و ہم کہ روز و توجہ نمودند کہ بیت ابن منصور صلح را نشنوده شعر
 کفرت بدین اللہ والکفر واجب علی و عند المسلمین قبیلہ

گفتہ کار ایمان و سلام حقیقی وارد و اہل حقیقت ایمان را چنین تعریف کرده اند کہ الا ایمان عقد
 القلب بنقی جمیع ما توہمت القلوب الیہ من المضار و المنافع سوی اللہ عز و جل
 منقولست کہ در ویشتہ بود حنفی المذہب از جملہ منظور ان حضرت خواجہ ما قدس سرہ روز مے
 بایکے ہم از درویشان ایشان در تفریر و تحقیق ایمان سخن میگفت و بر اقرار و تصدیق کہ تعریف
 ایمانست تسلیم را زیادہ میکرد و آنرا تمثیل میکرد و در میان مبالغہ مے نمود و انگاہ ببحث ایشان بمع
 مبارک حضرت خواجہ رسید آن درویش را فرمودند ترا باین بحث تعلق شدہ است مصلحت آنست
 کہ از این ایمان تقلید مے گذری آن درویش مضطرب و تخیر شدہ نتوانست از آن گذشتن حضرت
 خواجہ فرمودند بعد ازین ترا در صحبت درویشان راہ نخواہد بود و طاعتش طاق شد از حضرت

ایشان مدوے طلبید و تضرع بسیار کرد تا عنایت اعلیٰ در رسید و از آن عقبہ تقلیدے در گذشت
 حاش قوی خوش شد و مطرب بسیار کرد و چون از آن حال باز آمد در حضور جمیع درویشان گفت کاشکے
 حضرت خواجہ پیش ازین یا من این لطف میکرد الحمد للہ حضرت اللہ تعالیٰ مرا از عقبہ تقلیدے
 گذرانید و سعادت ایمان جہتی رسانید و ہم نقل آمدہ است کہ روزے خدمت خلافت پناہے
 خواجہ علاء الحق والدین را باور دیشے از کبار درویشان بخارا کہ مشہور بود نسبت خلوے ملاقات
 شد و در میان ایشان تفسیہ گذشت از عالم غیرت بر آن درویش خلوے علیہ کردہ آن معنی بھرت
 خواجہ رسید متوجہ خواجہ علاء الحق والدین شد نہ کہ تمولی ایشان آن صفت را از خود نفی کرد نہ باز
 حضرت خواجہ فرمودند من میگوم تمولی ایشان چنانکہ تضرع و مسکنت بحسب ظاہر و باطن کہ در ظلا
 و طار و طیفہ ایشان بود خصوصاً در حضور خواجہ پیش آوردند حضرت خواجہ فرمود نہ ترا چارہ نیست
 اگر صحبت مراے طلبی از صفت ولایت گذر خدمت خواجہ علاء الحق والدین فرمودند از برکت
 توجہ حضرت خواجہ عنایات حق سبحانہ و تعالیٰ در رسید و مرا ازین عقبہ و حجاب گذرانیدہ دیدم
 آنچه دیدم و معلوم کردم کہ کمالے و حالے از آن شریف تر نیست اگر روندہ این راہ را بآن اندک
 تعلقی و وابستگی است میان او و میان مقصود آن سد عظیم است و حجاب اکبر است مصرعہ
 گریستہ نبوے زان موئے در حجابے

حرکایت کرد نہ یک بارے حضرت خواجہ ماقدم سرہ در کوفین بودند و جبے از درون
 ایشان و خلقے از آن اطراف در رکاب خواجہ میرفتند و حضرت ایشان در آن حال میگفتند
 از آن حاضران نیز میگفتند و بچاپس را بر آن حال ایشان اطلاع بے بعد از معاشرت حضرت
 خواجہ از راہ مسکنت و فقار تمام فرمودند با وجود این خرابی و بحر و افلاس و بیاصلی کہ من دارم
 شایستہ آن نیست کہ سلام مرا جواب گویند حق تعالیٰ و تقدس مرا در میان خلق رسوا کردہ است
 و ایشان را با من مشغول گردانیدہ درینا کسے را از حال من خبر نیست بہت
 گرداندم براندم ز شہر لے درینا کس نمیداندم را

ازین کلمات حضرت خواجہ ماسعوم می شود کہ در ہر محلے کہ تویم است کہ وجود سے از سالک
 ایں راہ سر پرزند بہد و عنایت حق سے باید کہ آں رانفی کنر حق ایں است کہ خواجہ فرمودہ
 اندر زیر کہ تابندہ بکلیت احوال و صفات و حرکات و سکنات و خطرات و تعلقات قلبی و
 قلبی و سری و غیر آں بحق مشغول نباشد و تمام از خود منقطع نشود اسم بندگی بر و طریق حقیقت
 منقطع نگردد و وسعادت اخلاص مشرف نشود و بخت آنکہ شعب تعلقات بشریہ و ہولے
 نفس بد فرمائے بسیار است ہر خطہ بحکم رجعتا من الجہاد الا صغیرا الی الجہاد الا کبیرا ہر
 یکے تہری و ہیزار می و لفظ عاید نمود چنانکہ حق تعالیٰ میفرماید فمن یکفہا بالطاوعۃ و یمن
 یا للہ فقد استمسک بالحرۃ الوثقی درین طریق اسوار حق طاعونست کفر پوسے و
 ایمان بحق در ہر قدرے شرط لازم سالک است پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است الھو
 عند اللہ البغض من جمیع الالۃ بدترین خدایانی کہ بر زمین سے پرستند ہولے
 انسان است و حق تعالیٰ میفرماید انما یت من اتخذ الھاء ھو الھن منی لے محمد
 آں را کہ ہولے خود را بخدائے گرفتہ است آں بچارہ سے پندارو کہ او بندہ خدمت بیت
 خواجہ پندارو کہ دار و حاصیے حال خواجہ بجز پندار نیست
 در حدیث صحیح وارد شدہ است کہ لعن عبد الدائم لعن عبد الزوجۃ در ہلاکت است
 بندہ زن و فرزند ہر آنہ ہر یک بندہ چیزے میداشد آنرا پرستند بیت
 ہر چیزے کہ اندر دو جہاں بستہ آتی آنست تزار و دو جہاں نس و معبود
 بالضرورت از ہمہ سے باید برید و بحق تعالیٰ سے باید پیوست منقولست از حضرت عمر غزالی
 علیہ الرحمۃ والرضوان پر سید نہ کہ در ویشی چہ پیست فرمودند بر کندن و پیوستن بر کندن از غیر و
 پیوستن بحق تعالیٰ سخن یکے از بزرگان ایں طائفہ است کہ ہر کہ از اسوا کے حق سلامت
 رنگاری یافت او مسلمانست و ہر کہ از مرادات و مقاصد خود امین گردند در دو جہاں مومن
 است حق تعالیٰ میفرماید ما کان اللہ لید المؤمنین علی ما انتم علیہ تمیز الخبیث من الطیب

مومن نباشد مرقا طیب را از خبیث جدا کنند هر چه مراد هوای دوست خبیث است مهم
 سخن دوست که بعد آنکه همه موجودات را از آسمانها و زمین و فرش و فرش و پشتی و از
 بند رسیدن و نارسیدن خود برخاستی و از توقع دیدن و ناپدیدن پاک شدی از همه افتها
 و بلاهای سنی بیج بلائی تزدیرای راه سخت تراز وجود نیست پنج زهری قاتل ترویرای راه از
 تمنای مریدان نیست از سر بهم بر باید خاست آخر سخن که حضرت خواجه ماقدم سر بطریق
 وصیت بایں بنده ضعیف فرمودند و درین معنی مؤخر و زانی این بیت بود و بیت
 تادور زنی بهر چه داری آتش هرگز نشود تحقیق وقت تو خوش

و در آثار صحابه آمده است رضی اللہ عنہم کہ بعضی مربعی را گفتند تعالیٰ لو من ساعده بیاتا
 ساعده ایمان آریم و این اشارت بآنست کہ اگر جمعی از طالبان این راه بایکدیگر صحبت دارند
 و راں خیر و برکت بسیار است امید است کہ ملازمت و ملازمت بران صحبت منتفی بایمان و اہل
 حقیقی میشود و خدمت خلافت پناہ ہے خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ تکرار در مجلس
 صحبت بتاکید و تحقیق این معنی اشارت میکردند و در ویشاں را امر میفرمودند کہ مے باید کہ
 بایکدیگر صحبت دارید کہ صحبت سنت مؤکدہ است و میفرمودند قولہ تعالیٰ و اما نینعہ ربک
 فخذت امر است از حضرت منعم علی الاحلاق حضرت نعاذہ بحضرت پیغمبر مصلی اللہ علیہ
 وسلم کہ نعمت ہدایت و عنایت ما را با خود حدیث کن و الطاف ربوبیت ما را برگذران و درینجا
 اشارت بہ پرورش صنعت محبت حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ کہ در جواہر وجود حضرت رسالت
 است صلی اللہ علیہ وسلم و در حدیث قدسی آمده است کہ حضرت صمدیت عز سلطانہ پادشاه
 پیغمبر علیہ السلام خطاب کرد کہ ما را دوست دار و دوست داران ما را دوست دار و بندگان ما را دوست
 نگر و ما را بہ بندگان ما دوست گردان و او گفت آلمی بندگان تو ترا چگونہ دوست دارند فرمود ہرگز
 کہ بندگان من از نہای باز نیستند من بیش از دوست گیرم و او گفت بار خدا یا تو اہم حضرت پاک ترا دوست دارم و تو
 دوست دارم لکن تو اہم کہ محبت ترا در اہل بندگان تو پیدا کنم حق عزوجل و علایا و او گفت ہر گاہ کہ نعمتہا

مارا بندگانِ ماحدِیثِ کئی ویا دوی چناں باشد کہ محبتِ ما اور دہائے بندگانِ ما پسیدہ کردہ
 باشی و میفرمودند قولہ صلی اللہ علیہ وسلم من استوی یوما لا فی دینہ فهو مغبون ومن
 کان غدا شرا یوما فهو ملعون ومن لم یکن فی الزیادۃ فهو فی النقصان ومن کان
 النقصان فاماؤۃ خیر اشارت بحالِ روزِ نہ راہِ حق است مے باید کہ دور دراز و در طلبِ مزیدِ یقینِ بڑا
 نہ باشد و میفرمودند در اخبار و آثارِ یا سخنانِ مشائخ وار و شدہ است اذا احبب الله عبدا لا
 یضرہ ذنوبہ تاویل آنست کہ چون بندہ محبوبِ عذر گناہ و اند و نخواستہ گناہ اور اصرار نکند
 و میفرمودند قولہ صلی اللہ علیہ وسلم اکثروا السوال من اللہ حتی الملمح لقد ورکعوا الشیعہ
 لتعالکم الحدیث معنی اکثروا السوال یکے آنست کہ یک نعمتِ را کہ از حضرت عزت
 جل انعام مے طلبید چندان تضرع نماید کہ بجزو ان میزند و آنگاہ نعمتِ دیگر را ہمیں طریقِ طلبید
 در اخبار آردہ است ان الله تعالى يحب المحسنين و الدعاء میفرمودند صلی اللہ
 علیہ وسلم ما کرهت ان یراہ الناس منک فلا تفعلہ اذا خلوت اشارت
 بہ آنست کہ در ویش مے باید کہ خلأ را در طلبا باشد و رعایتِ او بے کہ در نظر خلق مے نماید در خلوت
 نیز نماید و میفرمودند قولہ صلی اللہ علیہ وسلم الصلوات معراج المؤمن اشارت
 بدرجاتِ نمازِ حقیقی است چنانکہ در نماز در زمانِ تخریم مے باید کہ اکبریتِ حضرت حق جل جلالہ
 در وجود نماز گذارندہ حال شود و خضوع و خشوع در پیدا شود تا یہ حال اتفرق رسد کمالِ ایں صفت
 مہ حضرت رسالت را صلی اللہ علیہ وسلم بودہ است و در اخبار وار د شدہ است کہ در نماز از سببہ
 پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم چناں آواز مے آمد کہ در بیرونِ مہینہ آں را شنیدہ مے شد ولہ از بیز
 مکاذیر المرآجل اشارت باین معنی است یکے از علمائے بجا را از حضرت خواجہ ماسوال کردند
 کہ حضور در نماز بچہ حال مے شود خواجہ فرمودند بخوردنِ طعامِ حلال کہ از سرِ وقوف و آگاہیِ خود
 شود و در اوقاتِ بیرونِ نماز در زمانِ وضو و تخریم رعایتِ وقوف نیز کردہ باشد و میفرمودند
 الصلوات لی اشارت بصومِ حقیقی کہ اساک کلی است از مایوی حق و میفرمودند قولہ صلی اللہ علیہ وسلم

نصیب امتی من نار جهنم کنصیب ابراهیم من نار فمد وقال علیه الصلوٰۃ والسلام لا یخرج
امتی علی الصلاۃ واولئین امتی متابعین امتی متابعین ویمفر موفد الفقراء الصبا اء جلساء الله یوم القیة
امت اجابت امت وامت متابعین ویمفر موفد الفقراء الصبا اء جلساء الله یوم القیة
ای المقتر یون غایة القاب اشارت بر بیان حال اہل ظاہر است و فقر بر و عیو
جتیار است و مضطاری و این بہتر است کہ اختیار حق است بہ نسبت بندہ و یمفر موفد کہ انچہ در شی
قدسی وارودہ است انا جلس من ذکما فی بشارت بر بیان حال اہل باطن است
و یمفر موفد قولہ صلی اللہ علیہ وسلم لی مع الله وقت لا یسعی فیہ ملک مقرب لا بنی
مرسل و جن لا یسعی فیہ ملک مقرب و لا بنی مرسل کیے آنت کہ مرا حالے میباشد کہ در آن حال ملک
مقرب و بنی مرسل ملاحظہ نمے بودہ و این حال مبتدی را نیز در بعضے اوقات مے باشد و دیگر
آئمہ مرا حالے مے باشد کہ آن حال اعلیٰ و شرفست از حال ملک مقرب و بنی مرسل و آن حال
عبارت از ولایت و نبوت رسول است علیہ الصلوٰۃ والسلام چنانکہ بعضے از مشایخ گفتہ اند
ہذا الولائیۃ افضل من النبوۃ و دیگر آئمہ شاید اشارت باشد باین معنی کہ ہر گاہ کہ حق تعالیٰ
بہ بندہ بصفت جمال تجلی کند و جو آں بندہ چنان بزرگ شود کہ در عالم نگین و یمفر موفد قولہ صلی
علیہ وسلم ان الله تعالی تسعة وتسعون اسماء غیر واحد فمن احصاها دخل الجنة
معنی احصا بالکیے آنت کہ نامہائے حق را شمار کند و دیگر آئمہ ایں نامہا را دانند و دیگر آئمہ عمل بموجب
ایں نامہا تواند کرد چوں رزاق گوید شما اہل عالم روزے بر خاطر او نگذرد و چوں بتکر گوید عظمت و
کبر یا و پادشاہی از آن حق داند و پس از حضرت خواجہ ما قدس سرہ سوال کردند کہ چوں تسبیح
تسعون تذکور شدند بذكر مائتہ غیر واحد چہ جتیاں بود حضرت خواجہ فرمودند بحجت آل محل تاکید
شد کہ عرب را در باب حساب ہمارے نبود و ایں التفات نداشتند از ایں جہت حضرت رسالت
صلی اللہ علیہ وسلم در بیان عدد و روز ہائے ماہ فرمود السنہ ہکذا و ہکذا باگشتان اشارت
کرد و در کرت سوم نہ ہجشت را بر و ہشت و محسوس نمود کہ ماہ بیست نہ روز مے آید و ہزبان

و میفرمودند قوله صلى الله عليه وسلم امط اكلادي عن الطلبيق مراد از اوفی نفس است و از

طریق راه حق دع نفسك و تعال بیت

خود را بر در بهمان دانگه در روه در راه تو خاشاک و خسته نیست تویی

بیت

میرد یوار وجود تو تویی گنج و گهر گنج ظاهر شود از تو زمین بر خیزی

و آنچه در حدیث قدسی وارد شده است نفسك مطيبتك فارقی بهیچ اشارت

بنفس مطینه است که نجاست الاکام چه بپای شرف شده است بعضی از اولیاء الله را حال چنان

است که نفس ایشان در مقام انقیاد بجای میسر که اگر او را بصفته می کنند خلاف امر ایشان نکند و

میفرمودند ولایت نعمتی است ولی می باید که داند که او ولی است تا بشکاید این نعمت قیام نماید

ولی محفوظ عنایت اعلی است او را با او میگذرانند و از آفات بشریت نگاه میدارند بر طبقه و خوار

عادات و احوال و کرامات را هیچ عتقاد نیست کار تمام است و در و در افعال و اقوال شیخ

عبد الرحمن سلمی در کتاب خود حقایق تفسیر و تفسیر این آیه که فاستقم كما امرت نقل کرده

است از یکی از باب حقیقت که کن طالب الاستقامة لا طالب الكرامة فان سلك يطلب

منك الاستقامة و نفسك يطلب منك الكرامة از سخنان این طائفه است که اگر ولی در بهشتان

در آید و از هر برگ و خرت آواز آید که یا ولی الله می باید که بظاهر و باطن او را با آن صدها بیج گفتار

نباشد بلکه هر خطه سعی او در صفت بندگی و تضرع زیاده گردد و کمال این مقام را حضرت مصطفی

صلی الله علیه وسلم داشت که هر چند احسان و اکرام و نعام اعلی نیست او بیشتر می شد بندگی و

نیاز مندی و مسکنت او بیشتر می شد از اینجا می گفت افلا اكون عبداً اشكورا و آنچه

بر ولی میگذرانند از قصورات حکمت در این نفی وجود بشری است و میفرمودند رزق الله این

راه را به تبعیت اولیاء الله در ولایت خاصه میدارند و میفرمودند که این طائفه سه قسم اندیر می کنند

و کمال و کمال کامل مقلد بشنوده عمل میکنند و کمال از خود تجاوز نمی توانند کرد و ترسیت نیز کمال

کمل نمیکند و نمی تواند و میفرمودند ارادت و تسلیم و بی اختیار بی بزرگ کاریست در ارادت
سخنان گفتند مختار این است اراده ترک اراده فی الاراده مرید می باشد
که خواست خود را در خواست مقتدا بکلی گذارد و بیست

ما اختیار خویش هم از دست داده ایم کمال اختیار شاه همه اختیار ما است
اختیار ما است اگر خواهیم طالب را بطریق جذب مشغول گردانیم و اگر خواهیم بطریق سلوک مرشد
طیب حاذق است علاج بنوعیکه موافق حال مسترشد است میکند در حدیث صحیح وارد شده
است که حضرت حق سبحانه و تعالی با هر بنده حکمت بالغه خود معامله میکند یک را در فقر
و شدت میدارد یک را در غنا و ثروت میدارد و میفرمودند طالب می باید که در سلوک
اول مدتی بایار این ناشیند تا در اقامت صحبت مایه افتد و بیست
نه بیانی وقت شغل هر دو کمال بشاگردان دهد و در خطر ناک

و میفرمودند طریقه ما از نواد است و عروة الوثقی است چنگ در ذیل متابعت سنت مصطفی
صلی الله علیه و سلم زودست و قد ابا انما صحابه کرام او نمودن درین راه ما را از فضل و ارادت
اندا اول تا آخر همین فضل حق مشاهده کرده ایم نه عمل خود و درین طریقه باندک عمل فتوح بسیار است
ما رعایت متابعت سنت کاری بغایت بزرگست و میفرمودند هر که از طریقه ما روئے
خطر دین دارد از حضرت خواجه ماسوال کردند که حضرت شمار آنچه توان یافت فرمودند بیست
سنت رسول الله صلی الله علیه و سلم و میفرمودند طریقه ما صحبت است و در خلوت شهرت است و در شهرت آفت
و میفرمودند خیریت در جمعیت است و جمعیت در صحبت و صحبت در نفی بودن در یک گیر و میفرمودند جمیع که بصحبت ما پیوستند
بعضی چنانند که تخم محبت در دل ایشان بسیار شد اما بواسطه غماشا که تعلقات نشو و نمائی تواند یافت با آل و اقارب
او می باید پاک کردن بعضی چنانند که تخم محبت در دلها ایشان نیست ما را می باید آزار
پیدا کردن و میفرمودند هر که با مایل خاطر و محبتی دارد خواه دور باشد از ما خواه نزدیک
در هر شب هر روز ما را بنیت او گذر می باشد و از سر چشمه شفقت و تربیت ما با فیض

رسندہ است اگر او واقف حال خود بود و در بگذر فیض را از خاشاک تعلقات پاک دارد و
میفرمودند سالک در طریقہ ماسے باید کہ نہ اند کہ در چہ مقام است تا حجاب راہ او نشو و من
رضی بمقامہ حججہ عن ائمامہ میفرمودند کہ مرثیہ باید کہ از سہ حال طالب کہ ماضی و حال و
آئندہ است با خبر باشد تا او را تواند تربیت کردن و از شرط طالب آنست کہ در زمانیکہ
با دوستی از دوستان حق تعالی و تقدس مصاحب است و وقف حال خود بود و زمان
صحبت را با زمان گذشتہ موازنہ کند تا اگر تفاوتی از نقصان بکمال مشاہدہ کند بحکم احیست
قالہم ملازمت صحبت آل عزیز را بر خود فرض عین داند و میفرمودند الطریقۃ کما اذقب و
از شرط طلب این راہ او نیست ادبے است نسبت بحق سبحانہ و ادبے نسبت پیغمبر
صلی اللہ علیہ وسلم و ادبے است نسبت مشیخ طریقت امامدبے کہ نسبت حق سبحانہ و تعالی
است آنست کہ بظاہر و باطن بشر طرک کمال بندگی فرمانہائے او را بجا آورد و از ماہ سو ابلی عرض
نماید ادبے کہ نسبت پیغمبر است صلی اللہ علیہ وسلم آنست کہ خود را تمام در مقام قانتین
دارد و در جمیع احوال بوجہ حرمت او را نگاہ دارد و واسطہ کل موجودات بحضرت حق سبحانہ
او را نداند ہر کہ هست و ہر چہ بہت ہمد را سر بر آستان عزت ادبے است و ادبے کہ نسبت مشایخ
لازم و واجب است بر طالبان بحجت آنست کہ ایشان بواسطہ متابعت سنت پیغمبر صلی اللہ
علیہ وسلم مقام دعوات خالق بحق رسیدہ اند پس در روشن سے باید کہ در غیبت و حضور ادب
وقت ایشان نگاہ دارد و سے فرمودند اولیاء اللہ اہل کرم اند و آموختگان الطاف حضرت
لا یزالی قصورات و خطورات کہ بر طالبان سے گذرد و سے بیند و دیگرانند و احوال مختلف
است در زمان مشاہدہ الطاف ربوبیت کو ہی گاہی است بہت

پیش جوش لطف پیرو شاہ توبہ کردن از گناہ آمد گناہ

در حدیث یا اثنا صحابہ یا سخنان مشیخ آمدہ ترک الذنب ذنب و میفرمود
ایں طائفہ امینانند و ذرہ و قطمیرے کہ بر طالب میگذرد و سے بیند و از راہ تحقیق باو سے نمایند

۵۲
در مقام شفقت فرو گذاشت نیست میریت

اگر بینی که نابینا و چاه است و گر خاموش نبی نبی گناه است
و میفرمودند روش یا اهل اللہ کسی میتواند نمود که از خود تمام گدشته بود میریت
یا مکن با پیلیباناں دوستی یا بنا کن خانہ در نور و پیل

و میفرمودند اہل ارشاد مثل صیاد استادم است کہ بد قایق صنعت جانور متوحش را در قیدے آورد
و از آن صفت اورا بمقام ہمتیناس میرساند از پنجانیس طائفہ اہل حکمت اند کہ جس تند پر حاکمہ با طالب
طبیعت چنان میکنند کہ اورا منقاد و تسلیم میگردانند و در طریقت متابعت سنت مے درآورد
و از آنجا بمقام وصول میرساند و میفرمودند معاملہ ایں طائفہ باہر کسے بقدر قابلیت اوست
اگر طالب مبتدی است بار او مے کشند و خدمت او مے کنند از حضرت عزت جل سلطانہ
ایں خطاب شد یاد آؤد اذ ارایت لطلیبا فکنت لہ خادما بسیار مے باید تا طالب را
قابلیت سلوک طریقت پیدا شود و میفرمودند کہ سلوک ایں راہ موقوف بر حصول یقین
ہست از اہل اللہ میریت

تا توفیق بینی جمال عشق نگیرد کمال
مے شنوی وصف بارہست بایشیند

ہمہ اعمال ساک مے باید کہ بریں طریق باش تا نتیجہ بظہور آید و معرفت تفصیلیہ کہ منتہائے
مقاصد طالبان است بحصول پیوند و زیر کہ از حسن عقیدت طالب نسبت حقیقت اہل اللہ
حاصل نیست اعتقاد و ابانہ کہ چیز مے مبدل میشود و میفرمودند تلقین ذکر مے باید کہ از کمال
کمال باش تا موثر بشود و نتیجہ از بظہور آید تیر از ترکش سلطان مے باید تا حمایت راشاید
و تلقین ذکر از خلیفہ حضرت شیخ بزرگوار خواجہ محمد بابائے ساسی و اریم و میفرمودند از
حضرت عزیزان علیہ الرحمۃ و العفران و در طریقت ذکر منقولست جہر و خنیہ ما خنیہ را بچست
انکہ اقویا و اونی است اختیار کردہ ایم و میفرمودند و قوف عدی لول مرتبہ علم لدنی است
جکاک میریت کردہ نشندہ صلیح کہ پیش از آن کہ حضرت خواجہ ماقدر سرہ مراد و قوف عدی
فرماند بیان سلسلہ خود کردند و بچست شیخ یوسف ہمدانی رسانیدند و فرمودند کہ روزہ خواجہ

عبدالخالق عجز وانی در بر ستاد خود امام صدر الدین در تفسیر سخن خوانده اند باین آیه رسیده اند
ادعوا لکم تضرعاً و خفیة ان الله لا یحب المتعبدین از ستاد خود پرسیدند که این تفسیر که حضرت
حق سبحانه فرموده است چه طریق است اگر ذکر بلند بخواند یا بمقام ذکر یا اعضا حرکت می کند غیر
وقف می شود و خفیة نمی نهد و اگر بدل گوید الشیطان یجری فی عروق این نام مجری
الدمه او واقف می شود و ستاد فرمودند این علم لدنی است اگر حق تعالی خواسته باشد از
اهل الله کسی بتورسد که از برکت صحبت و سزا معلوم شود حضرت خواجه عبدالخالق
منتظر می بوده اند تا چند آنکه بحضرت شیخ یوسف راه رسیدند و توقف عدوے را باو تلقین
کردند و میفرمودند لا اله الا الله فنی آله طبعیت است الا الله اثبات معبود بحق و مقصود او ذکر آنست
که ذکر بحقیقت کلمه توحید بر سر بسیار گفتن فطر طبیعت و حقیقت کلمه آنست از گفتن کلمه یا سوے
بکلی فنی شود و میفرمودند و توقف زمانے که کار گذار روزنه آنست که واقف احوال خود باشد
که در هر زمانے صفت حال او چیست موجب شکر است یا موجب عذر و میفرمودند باین
کار سالک را بر ساعت کرده اند تا در پیانده نفس خود شود که بجزو ریگزد و یا بر رفت که اگر بر
نفس بنا کند سالک در پیانده این دو صفت نشود و میفرمودند سالکان در رفع خواطر
فیطانی و نفسانی متفاوت اند بعضی چنانند که پیش از آنکه چیزے از نفس شیطانی بخاطر
در آید او را می بینند و هم از انجا دفع میکنند و بعضی چنانند که چون در خاطر در آید پیش از آنکه قرار
گیرد او را دفع میکنند و بعضی چنانند که بعد از او آمدن و قرار گرفتن دفع میکنند و این چند افانده
نمیکنند اما اگر منشأ آن را و سبب انتقال او را پیدا سازند خالی از فائده نیست و میفرمودند
شناختن کیفیت تحول و انتقال از صفته بصفته بغایت دشوار است و میفرمودند راه را عارفان
که بواسطه آن می یابند و دیگران نمی یابند سه است مراقبه و مشاهده و محاسبه و المراقبه
نسیان رویه المخلوق بد و ام النظر الی الخالق یعنی روزنده راه را می باید که
و اما ناظر جناب احدیت باشد در قلم نیستی و فنا و نسیان بر ناصیه هستی جمیع کمونات کشد و

دوام مراقبہ نادرست ازین طائفہ اندک دیرین معنی کسب کرده اند و ماطرقت حصول آنرا
یافتہ ایم مخالفت نفس است و مشاہدہ و ارادت غیبیہ است کہ بردل نزول میکند و بواسطہ
زمان گذرنده است سکون ندارد و آں وارد دل نمی توانیم اوراک کرد و بصفیے کہ در محال شود
از قبض و بسط آنرا در می یابیم در قبض مشاہدہ صفت جلال می کنیم و در بسط مشاہدہ صفت
جمال و محاسبہ آنست کہ ہر ساعتی آنچه برآگذاشتہ است حساب کنیم کہ بر رفت و حضور جمیعت
مے بینیم کہ ہمہ ہم نقصان است باز گشت می کنیم و عمل از سر مے گیریم از حضرت عزیزیان علیہ السلام
و العفران منقول است کہ میفرمودند عمل مے باید کردن و نا کرده نگاشتن و خود را حقیر و مقصود
و عمل از سر گرفتن و چوں راہ دیرین سہ منحصر است و دیگران غیر ایں مے طلبند بحجت آن نیابند
و خدمت خواجہ علاء الحق والدین نورانیہ مرقده میفرمودند کہ از برکت نظر حضرت خواجہ ما
قدس سرہ طالبان را حال چناں مے بود کہ ہمہ در قدم اول بسعادت مراقبہ مے شدند و ہر گاہ
ایں نظر حضرت ایشان زیادہ میشد بدرجہ عدم میرسیدند چوں از آں ہم زیادہ تر شدی تقبلاً
فنا میرسیدند و از خود فانی میشدند و بحق باقی و دیرین حال حضرت خواجہ چنین میفرمودند ما
و بسطہ دولت و صولیم از ما منقطع مے باید شد و بمقصود حقیقی مے باید پیوست و سنت ارباب
تکیل و ایصال چنین است کہ طفل ایں راہ را در گوارہ طریقت مے بندند و از پستان تربیت
شیر میدہند تا نگاہ کہ بجد وصال رسند بعد از انکہ ایشان را بنوعی از خود بیے بشریاز میکنند و
محرم بارگاہ احدیت مے سازند تا بواسطہ دلیل فیض از حضرت عزت جل جہاں توہن گرفت
بیت ممکن نبود و صول مقصد بے بدرقہ عنایت یار

اگر وصل عمر ایسی باید شکر تربیت موصل نتواند گذارد بیت

گر بگویم شکر لطفش بر دوام بگذرد عمر و نگر و دایں تمام

و میفرمودند مجاورت با حق مے باید نہ با خلق حق و میفرمودند کہ در عبادت طلب و جودیت
و در عبودیت تلف وجود تا نہ خود باقی است بیج عمل نینجہ نمیدہد و میفرمودند کہ اذا اردت مقام

الایدال فعلیک بتبدیل الاحوال اشارت بخالف نفس است و ترک ہوا و طبیعت
و تبدل و تغیر اوصاف نفسانی از اینجا بحال سے آید مابعدانیت مرشد علی الاطلاق حل نہا

ہیت

کبست اہال آنکہ او مبذل بود خورش از تجلیل بر جان غلی بود
و میفرمود حقیقۃ الادب تدرک الادب اولیاء اللہ را و قائلست زمانے است کہ
در صحت ایشان بے ادبی عین ادب است و زمانی است کہ ادب عین بے ادبی است
و ترک ادب و قبول نفس حقیقت عین ادب است و میفرمودند من عرف اللہ لا یخفی
علیہ شیء و خدمت خواجہ علاء الحق والدین روح اللہ و حقیقتیں سے گفتند مر ازین کلمہ
قدسیہ حضرت خواجہ نہانت کہ ظاہر شدن اشیا بر عارف باز بستہ بتوجہ اوست و میفرمودند
ہر یکے از مشایخ ترا دو جہت است دائمیہ مارا شش جہت است و میفرمودند کہ چہل سال
است کہ ما آئینہ داری میکنیم ہرگز آئینہ وجود ما غلط نکرده است اشارت ہاں کردند اولیاء اللہ
اچنہ سے بینند از نور فرستہ سے بینند کہ حضرت لایزال ایشان را کرمت کردہ است ہر آئینہ
ہر چہ از خدا یتجالی باشد بیشک صواب و راست باشد حکایت کردند از عبد القدوس
کہ قطب اولیاء عزالت بود کہ گفت سیر حضرت خواجہ ما قدس سرہ در مجموع طبقات آسمان زمین
جاری بود و میفرمودند از سخنان عمر میزان است علیہ رحمۃ الرحمن کہ زمین و نظائرین طایفہ چوں
سفرہ است و امیگویم چوں روئے ناخن است و بیچ چیز از نظر ایشان غایب نیست منقولست
کہ حضرت عمر میزان بر سر سفرہ فرمودند بنیست ایں حال فرمودہ اند و آنچه حضرت خواجہ مازندران
از نسبت ہفت دایرہ ولایت فرمودہ اند والا بزرگی دل عارف در شرح نمے آید و میفرمودند
بستر توحید ز دوسمے توان رسیدن اما بستر معرفت رسیدن دشوار است و میفرمودند اگر در قدم
در ویشے خارے سے خلد باید کہ شناسد کہ از کجاست و حضرت خواجہ ماذکر کردند کہ فلاں
نگران خاطر است کہ حضرت ایشان سلام کردم جواب فرمودند خواجہ فرمودند اورا عذر سے باید

خواست کہ در زمان سلام او ہمگی متوجہ استماع کلام حق تعالی و تقدس بودیم شغلی کلام الحق
عن سلام الخلق و میفرمودند کہ کاسب جلیل اللہ اشارت بکسب رضا است نہ
بکسب دنیا و میفرمودند ہر کہ خود را بسلا متی بحضرت حق تعالی و تقدس تقویض کند التجا نمود
او بغیر حق جل و علا شرک است و اس شرک ازال عموم معفو است و ازال خصوص معفو
نیست و میفرمودند کہ متوکل مے باید کہ خود را متوکل نہ بیند و توکل خود را در کسب پناہاں کند
و میفرمودند حق تبارک و تعالیٰ امر برائے خرابی دنیا موجود کردہ است و خلق از سن عمار
دنیا مے طلبند بیت

چرا بعا لم علی خویش و انرم من از کجا غم باران و نادران انجا
و میفرمودند اگر وجود مے ازین خراب تر وجود بود مے کہ ایں گنج فقر را آنجا نہاوند سب گنج در ویرانہ
پناہاں دارند نام و میفرمودند ہال اللہ بار خلق از برائے آں مے کشند کہ خلق ایشان مہذب
شود تا ولی را در پناہ از برائے آنکہ بیچ ولی نیست کہ حضرت حق را با و نظر مے نیست خواہ صا
آں دل وقف باشد یا نباشد ہر کہ آں دل را در مے یا بد ازاں نظر آلمی فیض با و رسندہ است

بیت

صد سفرہ بدشمن بکشد طالب مقصود باشد کہ بچہ دوست بیاید بضیافت
و میفرمودند اگر عجیب یا نظر میکنیم بے یار ما یم بچا پس نیست کہ از صفت نجشہ خالی باشد فر
حال دریا نہ ہمہ دور بود یک ہنر از ہر کہ بود پُر بود
میفرمودند کشیدن بار ایں راہ را یاران مے شانید گفتہ اند در دین بار بسیار یا از کبریت حم
است از حضرت خواجہ عبدالخالق غجدانی قدس سرہ سوال کردند کہ آب بچہ میرد و فہود
بہد دیار میرد و در آخبار آمدہ است کہ تا عمر رضی اللہ عنہ ایمان نیاد در بانگ نماز آشکار
الرفیق ثم الطريق از لوازم ایں راہ است و میفرمودند کہ ہر کہ خود را خواہد خود را نخواہد ہر کہ در
را خواہد خود را خواہد و میفرمودند چوں شمع باش چوں شمع مباحش چوں شمع باش کہ در شای

بدیگرے رسانی چوں شمع مباحث کہ خود اور تار یک گذاری حق تعالیٰ و تقدس مہر مہر را
صلی اللہ علیہ وسلم نہی میکنند و میگوید و لا تبسطها کل البسط فتقعد ملوماً محسوراً
با آنکہ فدا و ایشا حضرت اور در اعلام در جہ کمال بوده میفرمودند ہر کہ روزے کفش پیش ما نہادہ
است اور شفاعت خواہیم کرد روزے این بیت دیوانہ میخواند فردو

نیکوای را دوست دارد ہر کہ باشد در جہاں گریہاں را دوست داری گونی برے از میان
حضرت خواجہ فرمودند ما نیز سخن سبق گرفتیم در ویشاں را گفتند این بیت را یاد گیرید پد آرد
حضرت خواجہ ما التماس کردند کہ فلاں بجز راست توجہ خاطر دیوزہ سے نباید خواجہ فرمودند
اول باز گشت خستہ سے باید انگاہ توجہ خاطر شکستہ و سیفر مہر دند ما دیریں راہ خواری گزیدیم
حق تعالیٰ بفضل و کرم خود ما را عزت داد و اللہ العزیز و لرسولہ و للمؤمنین
و میفرمودند کار صاحب پندار و دیریں راہ بغایت مشکل است بیت

گرچہ حجاب تو برون از حد است بیج حجابیت چو پندار نیست
حضرت خواجہ ما را قدس سرہ یکے بصفت تکبر نسبت کرد و فرمودند کہ ما از کبر با حق است
بیت

با تو کبر اگر کم در سر است ہم ز دم دوست کہ دین دید
و میفرمودند کہ در ویشاں سے باید کہ ہرچہ گوئید از سر حال گوید مشکل بخت طریقت گفتہ اند ہر کہ
سخنے از حال گوید کہ دروے نباشد ہر گز حق سبحانہ و تعالیٰ اور ارباعادت آن حال
نرساند و میفرمودند ہر کہ دوید گور گرفت گور کسے گرفت کہ دوید اشارت بدوام سعی است
دیریں راہ رباعی

اے عاشق بیچارہ او باش طلب این وعدہ کہ کرد است کہ فزانش طلب

در غم اگرش نیابی دور شادی جوے سرگروانی گزین دہر جاش طلب

و میفرمودند علالت النرس میتہ منس نشور و میفرمودند از برکت دعائے حضرت پیغمبر
و آنس بیت ترک نوافل نبوت ساکن کا گاہ گاہ است تا عادت اورا

علیه الصلوة والسلام مخ صورت است ازین است برخاسته شد با بحسب معنی با نیست بیست
 اندرین است نباشد مخ تن   یک مخ دل بودی و فطن
 دے گفتند اولیا را بر سر اطلع است و میدهند ابی اجازت اظهار آن نمیکند و گفته اند
 هر که هر چه میدارد و پوشد و هر که ندارد و میخوشد اخفاء الاسرار من صنع الا براس مصرعه
 سر فاش کن که خون نریزی برین

و میفرمودند آنچه از این نسبت اظهار خواط و اعمال و احوال خلق صادر میگردد و در میان نیستیم یا ایها
 مارا اعلام می نمایند یا بواسطه کسے بما میرسانند و میفرمودند در روشنی چسبست پیروں پرنگ
 و درون بے جنگ سیست

تا درین خرقه ایم از کس یا   ایم نریم و ایم نریم
 و میفرمودند یکی از اکابر دین را سوال کرد که در روشنی چسبست فرمودند زبونی عربی مرا
 گفت واقف باش که کار ما را خود میکنند و تا را را بر تو می دراند میفرمودند در روشنی در مقام
 محل و بار کشتی می باید که چوں دل باشد هر چند طبا آنچه خور و صدای مخالف از و ظاهر نشود
 و میفرمودند در دیشان اهل نقدند عوالم بآئنده نمی کنند بیست

امروز میں بدیدہ ہا ملن جمال ست   اے پیچہ عوالم بفر و اچھ سیکنی

الصوفی ابن الوقت اشارت باین صفت است بیست

خردمند از آنکس تبرا کند   که او کار امروز فروا کند

و میفرمودند سخن شیخ ابو الحسن خرقانی است قدس سرہ کہ را ہے کہ از حق است بہ بندہ سعادۃ
 و سعادت است و راہیکہ از بندہ بجن است ضلالت و در ضلالت است و میفرمودند تصنیف است
 و را امور بنیابت مہم است بحت آنکہ نیت از عالم غیب است نہ از عالم کسب نہ بینی کہ آن
 بزرگوار دین بر جوازہ حسن بصری را نماز کرد و گفت لم یحضر فی النبیۃ گفت ہنوز نیت
 حاضر نیا مدہ است از شیخ عبداللہ شتری را منقولست کہ گفت النیۃ لوزل ان حراف

التون والیاء ید الله علی عبدہ والہاء ہدایۃ الله تعالی فان الیئہ نسیم الروح والکلمۃ حضرت خواجہ
قدس سرہ سوال کروند کہ اگر کسی علم منطلق خواند بچہ نیت خواند فرمودند بد نیت نیت حرق از باطل
و تمییز نمودند ہر کراہیہ قابلیت ہو سطرہ صحبت ہائے مختلف فاسد شدہ کار و دشوار است جز
بصحت اہل تدبیر کہ کبریت احمر است بصلاح نئے آید رباعی

جز صحبت عاشقان متان بیند دل در ہوس قوم فرومایہ مبند
ہر طائفہ بجانب خویش کشد چہ دت سوئے ویرانہ و طوطی سوئے قند

و تمییز نمودند در اوایل ما خود را مطلوب میساختیم و دیگران را طالب این زمان آں طریقہ خود
را گذشتہ ایم مرشد علی الاطلاق اوست و ہر کراہیہ طلب این را پیدا شود و بسر وقت
ما فرستہ آنچہ نصیبہ او باشد باورسد و تمییز نمودند وراثت اختیار بندہ سعادت بسیار است
تا اگر علی برخلاف رضائے حق تعالی بروے گذرد و اختیار خود بہ بیند از راہ فحالت
بعد زوایات مشغول گرد و اگر محل رضا را در یاد اختیار بیند و شکر توفیق آں گوید و تمییز نمود
الحیاز قطع الحقیقۃ مراد است کہ جمیع عبادات ظاہری قوی و فعلی مجاز است تا روئے
راہ انہما گذرد بحقیقت میسر شد روزے کوہ کے بیرون آمد مصحف با او بود خواجہ مارا
سلام گفت مرحوم مصحف اورا کشادہ نایں آید برآمد و کلیہ صراط ذراعیہ بالوصیہ خواجہ
فرمودند کہ امید داریم کہ ما آں با شیم و تمییز نمودند کہ سخن شیخ ابو سعید ابو الخیر است قدس
سرہ کہ عیاب الزیادۃ مع حنود القلیخیم من و امہا بالحق حضرت رسالت علیہ السلام
و السلام مرا ابو ہریرہ راضی اللہ عنہ فرمودہ ذریعۃ تزداد حبیباً ابو ہریرہ انہیں ستون
در گذشت گفت یا رسول اللہ بیش از این طاقت ندارم اگرچہ ابو ہریرہ اظہار کمال
محبت خود کرد تا اگر متابعت او کردے بہتر بودے و تمییز نمودند کہ اگر طالب را در کار یقین
مشکل پیدا شود باید کہ بہ مقدار طاقت خود صبر کند و بے اعتقاد نشود کہ حکمت آں بر دظاہر شد
و اگر اورا طاقت آں نباشد و مبتدی بود از مقدار سوال کند کہ اورا سوال روست و اگر متوسط

الحال بود سوال نکند حکایت کردند از حضرت خواجہ ماقدس سرہ کرت دوم کہ بزیارت
 بیت اللہ زادہ اللہ شرفا شرف شدند در زمان مرحبت بعد اور رسیدند و در ایام مجمع عظیم
 شد از علما و فقراء و غیر ہم و حضرت خواجہ ماقدس سرہ باشیخ نور الدین عبدالرحمن نبیر فرشی
 نور الدین رحمہما اللہ بودند در آن جمع بر یک صفہ گردیدند مقابل یکدیگر و صاحب حضرت
 خواجہ ما علی اللہ مرہم در پہلوے ایشان نشسته بودند و حضار آن مجلس نیز حضور حضرت
 خواجہ ماقدس سرہ از جملہ سکوت بظاہر شدہ و صفت کانت علی رؤسہم الطیر و ایشان پڑ
 آمد و در آن زمان صورت غیبی از حضرت خواجہ مطالعہ کردہ میشد بعد از زمانے سر بر آوردند
 و با صاحب بطریق مسارہ گفتند این زمان کہ غیبی واقع شد و در آن غیبت چنان مطالعہ نما
 کہ شیخ بزرگوار بابا سنا سی روح اللہ روحہ حاضر شدند و مرا گفتند فرزند دریں جمع سوال یک
 خواہد بود و در طریقت وقف حال باش و بے دشت جواب گوے بعد از زمانے از درویشانی
 کہ در آن جمع بودند پامان این مجلس سوال کردند کہ در اخبار و آثار یا سخنان اہل اللہ این
 چند سخن منقولست کہ مارائیت شئیاً الا درایت اللہ فیہ مارایت شئیاً الا و رایت اللہ
 مارائیت شئیاً الا اللہ معکم اینا گفتند و رایت بعد و مارائیت الا و توفیق در میان این سخنان برچہ وجہ
 است شیخ نور الدین عبدالرحمان رحمہ اللہ از خواجہ ماتماس جواب کردند خواجہ حوالست
 بایشان کردند مجتہدین چند کرت مرحبت کلام میان ایشان واقع شد آخر الام حضرت خواجہ ما
 قدس سرہ بسکونت و وقار تمام سخن موجز بر معنی ایشان اہل آن مجلس ہمہ در ذوق شدند و
 بیک کلمہ اظہار تحسین کردند و بیست حقانیت کلام ایشان بر ہمہ محیط شد با آنکہ در آن جمع و
 بران صفہ بسے از عرفا و علما مناظرہ حاضر بودند و صفت ایشان در سرعت خوض در کلام خاص
 در مجلس کہ خاص و عام حاضر بودند معلوم شد مشکلیخ طریقت قدس اللہ ارواحہم گفتہ اند علامہ
 خاظم الحق سبحانہ ان لطمائن القلب النفس والجوارح عند لا تقرض علیہ احد کاینما مکان
 بل لیست مایلہ ولیست رسلہ و یطو من قیوہ الشدء والیباز حضرت خواجہ ماقدس سرہ یکے از بکار

اہل اللہ ماورائے النہر سوال کردند مقصود از مسیر و سلوک چیست خواجہ فرمودند مقصود معرفت
تفصیلی است آل بزرگوار یا پرسید کہ معرفت تفصیلی چیست خواجہ میفرمودند آنست کہ آنچہ از
مخبر صادق اجمالاً قبول کردہ شد آنرا بطریق تفصیل شناختہ شود از مرتبہ دلیل و برہان بتدریج
کشف و عیان رسیدہ شود از حضرت خواجہ ماقدس سرہ دہنشمندے سوال کرد کہ لطف و قہر
ہر دو صفت حق است و در اعلا مرتبہ کمال است این تفرق را دیکہاست کہ ہر کہ مظهر صفت قہر
میشود محل نفی است و ہر کہ مظهر صفت لطف میشود محل اثبات است خواجہ فرمودند مظهر
قہر را دو معنی است یکے آنکہ قہر خفائی از وساد شود و ظاہر گردد و علامت آن کہ لا یغ ولا یعارض
بشیء من جہۃ العباد اصلاً و شک نیست کہ این صفت کماست و دیگر آنکہ قہر خفائی بروے
واقع و ظاہر گردد و این صفت نقصان است از حضرت خواجہ ماقدس سرہ سوال کردند کہ فرق بین
بلا و بلوی چیست خواجہ فرمودند بلا نسبت ظاہر است و بلوی نسبت باطن از حضرت خواجہ ما
قدس سرہ سوال کردند کہ ہر گاہ حق تعالیٰ حائل را از درویشی باز گیرد چہ کند فرمودند اگر رستے
ازاں حال باقی مانده است دلیل آنست کہ از و نضرع و نیاز خواستہ اند و از حضرت حق تعالیٰ
آں را درخواست و اگر باقی نماندہ است دلیل آنست کہ از و صبر و رضا خواستہ اند و میفرمودند خدا طلبی
بلا طلبی است و احادیث قدسیہ آمدہ است من احتیجی ابتلاہ ابتلیتہ این معنی روشن است
کہ لازمہ وظیفہ محبت آنست کہ محب جو بیان محبوب شد و ہر چند محبوب عزیز تر در راہ طلب او بلا
بیشتر و در اخبار آمدہ است کہ یکے بحضرت رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام آمد و گفت یا رسول اللہ
ترا دوست میدارم رسول گفت فقر را آودہ باش و دیگرے گفت خدائے را دوست میدارم
گفت بلا را آودہ باش و میفرمودند کمال دریں راہ طلب حقیقی است چنانکہ طالب را بقرار
و بے آرام سازد و بیست

این طلب متقلح مطلوبات فست ہم سپاہ نصرت از آیات تست

از حضرت خواجہ ما سوال کردند کہ درویشان تمام از خود گذشتہ اند و بیخ بہرہ نمے طلبند پس

اللهم اعظم لي حراما میگویند فرمودند بحجت پاکی وجود خود و بحجت پاکی دیگران از حضرت خواجہ ماسوال
 کردند که درودیشان در کرامات چه میگویند فرمودند که هر چیز که هست همه در جنب حقیقت کلمه
 توحید نفی است کرامات چه باشد اصحاب الکرامات کلتهم محجوبون والعارفون عن
 النظر اليها ^{بنو} از حضرت خواجہ با قدس سره سوال کردند که این بصیرت و شناخت اہل اللہ
 بنسبت خطورات و احوال و اعمال خلق از کجا است فرمودند از نور فرست است که حق تعالی
 بایشان کرمت کرده است چنانکہ در حدیث وارد است اتقوا فراسة المؤمن فانہ ينظر بنور اللہ
 از حضرت خواجہ با قدس سره کرامات طلبیدند فرمودند کرامات مازہا است با وجود چندین
 ہر روزی زمین ہے تو انم رفت و میفرمودند کہ ظہور احوال از مرید کرامات شیعہ است منقول
 است از شیخ ابوسعید البوخیہ قدس سره اعزیز کہ از ایشان کرامات طلبیدند فرمودند من بر سر کشی
 ام پس این چندین خلق چہا بر من جمع آمدہ اند ہم از حضرت شیخ ابوسعید البوخیہ قدس سره
 سوال کردند کہ در پیش جنازہ شما کدام آیہ خواهیم خواند فرمودند ای بیت خوانید بیت
 چہیت ازین خوبتر در ہمہ آفاق کار دوست رسد نزد دوست یار نیز نزدیک یار
 و حضرت خواجہ با فرمودند این خواندن کار بزرگست و پیش جنازہ ما این بیت خوانند بیت
 مفلسانیم آمدہ در کوئے تو شیدا شد از جمال رُوئے تو

از حضرت خواجہ با قدس سره از قلب سلیم سوال کردند فرمودند رباعی

عاشق تو یقین و آن کہ مسلمان نبود و رند ہب عشق کفر و ایمان نبود

در عشق دل غفل و تن و جان نبود و نجس کہ چنین نباشد او آن نبود

از حضرت خواجہ با قدس سره سوال کردند کہ بعضی از مشایخ گفتہ اند الصوفی غیر مخلوق باہل الہ

چہیت خواجہ فرمودند صوفی را در بعضی اوقات صفاتی و حالی میداشت کہ او نمی باشد ای

سخن بنسبت آن وقت است والا صوفی مخلوقست از حضرت خواجہ با قدس سره سوال کردند

کہ از حضرت شیخ جلیل قدس سره منقولست کہ فرمودند اقطع القارئین و واصل الصوفیین

قاری کیست خواجہ فرمودند قاری آنست کہ باسم مشغول باشد از حضرت خواجہ ماقدس سرہ
سوال کردند کہ الفقیر کلا یحتاج الی اللہ از سخنان این طائفہ است مراد چیست فرمودند این
لفظی چندین سولہست جسی من سولے علمہ بجلالے شہادت بایں مقام است از حضرت خواجہ
ما سوال کردند از معنی اذا تم الفقہاء فہو اللہ فرمودند بایں اشارت بفناء نیستی بندہ و نحو
صفات اوست بیت

چوں تو بنودی کہ بود جملہ خدا بود بس چوں تو نمادی کہ ماند جملہ خداے گدا
و میفرمودند آنچه گفتہ اند لا تقم معرفۃ العارف حین یتصدع الی اللہ اشارت ہستی بندہ و بقا
صفات اوست بیت

تا ز تو ہستی خود زیر و زبر نگردی در نیستی مطلق مرغ و دیر نگردی

مستم چہارم در ذکر سایر کرامات و ظہورات احوال و آثار کہ از حضرت خواجہ ماقدس سرہ اعزیز
در محل تملطہ امواج بجا ولایت بظہور آمدہ است حکایت کردند خواجہ علما، اہل حق والدین
عظمت تریبہ کہ حضرت خواجہ مادربخار بودند مولانا عارف کہ از دوستان عزیز ایشان
بودند بخوارزم رفتہ بودند و خواجہ در صفت جس بصیری سخن میفرمودند در انشا گفتہ اند کہ
ایں زمانہ مولانا عارف را اتفاق شد کہ از خوارزم بطرف سرے رود از خوارزم بیرون آمد
و تا فلان موضع از راہ سرے رفت بعد از خطہ خواجہ فرمودند کہ باز در خاطر مولانا عارف
افتاد کہ سرے نرود و اینک برگشت و بطرف خوارزم آمد جبے از درویشان دین زمان
در صحبت خواجہ بودند تیغ این قصہ را نوشتند بعد از فرصت مولانا عارف از خوارزم آمدند
حاضران مجلس از ایشان پرسیدند کہ در فلان تیغ در خوارزم شمار اتفاق سرے رفتن
شدہ بود مولانا عارف قصہ را تمام گذارد از اول تا آخر چنانکہ حضرت خواجہ فرمودہ بودند
شرح کردند کہ داعیہ رفتن و باز گشتن را نیز مشاہدہ کردند حکایت کرد و دانشمندے کہ از
اکابر بلاد ماورالنہر بود کہ در اوایل مرا بحضرت خواجہ قدس سرہ پیوستگی و محبت شدہ و از بکت

نظر ایشان صفت و من حاصل شده بود مرا وصیت کرده بودند که ما را فراموش نکنی و من زمانه
 او ایشان خالی نبودم دریں اثنا پدرم را اتفاق شد که گنج برود و مرا با خود برد چوں بهرات
 رسیدیم مطالعہ او شاع آں دیار افتاد آں صفت که از حضرت خواجہ بمن رسیدہ بود غایب گم
 بعدہ چوں باصفہان رسیدم در آن اطراف عزیز ترے بود کہ خلق روزگار با تو قریب سے تھو
 و علامات و لایبت از دشناہدہ کردہ بودند پدر من از آن عزیز نظر سے بچت من التماس نمود
 حال آں بود از صفت غیوری خواجہ سے ترسیدم بعد از آنکہ بساے یا پیشتر از طرف حج حجت
 کردہ آمد و در زمان ملاقات بحضرت خواجہ خوف تمام دہشتم از سبب قصور شہر حرارت و قصہ
 صفہان خواجہ فرمودند مترس آں کار راست تو فرزند مائی کسے فرزند ما را تصرف نہیخوا
 کرد باز فرمودند چوں بہرات رسیدی ما را فراموش کردی مصرعہ
 فراموشی نہ شرط دوستان است

حکایت کرد و دشمنی کے کہ چوں عزیمت شہر عراق مرا مصمم شد اتفاقاً از درویشان حضرت
 خواجہ بہا الحق والدین قدس اللہ روحہ مرقت فہما چوں بسمنان رسیدم شنودہ آمد کہ
 دریں دیار عزیزیت میر محمود قصر معانی نام از مجلہ مجبان حضرت خواجہ است یاں درویشا
 ایشان بصحبت آں عزیز شتافتم چوں با ملاقات شد از سبب پیوستگی بحضرت خواجہ پر رسیدہ
 گفت از عنایات الہی شے بخواب دیدم کہ در موضع بنایت با صفا حضرت خواجہ
 کونین علیہ الصلوٰۃ والسلام حاضر بودند و اللہ اعلم بابرگے از بزرگان است دوران مجلس
 بغایت فورانی نشستہ من از حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم تضرع و مسکت التماس سے
 و میگفتم کہ شرف محبت و برکت عہد و زمان خدمت شمار انبیا فتم و از آن سعادت و ورا نام نہ
 کار من چہیت حضرت پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام مرا یاں بزرگ میگوین کہ اگر خواہی خیر و
 برکت ما را در یابی متناہت ایں عزیز نمائی و نام مبارک حضرت خواجہ با من گفتند و حال
 پیش از ایں خواجہ را در بیج حال ندیدہ بودم چوں بیدار شدم صورت و سیرت خواجہ را بر

کتاب نوشتم و تیاچ آہنرا ثبت کروم بعد از چند سال روز سے دریا زار بروکان ہوازی نشسته
بودم ناگاہ عزیزے نورانی آمد بروکان نشست و اثر بیدیت وجلال وحسین مبارک اظہار
بود چوں در روے او نظر کروم مرا آن صورت کہ در پشت آں کتاب نوشته بودم در خاطر گذشت
حال یرمن دیگر شد بعد از زمانے دراز چوں بحال آمدم از حضرت خواجہ التماس کروم کہ منبتا
کہ قدم شریف بجائے ایں ضعیف رسد خواجہ کرم فرمودند و در پیش آمدند و من در عقب ایشان
رہست بمنزل ایں فقیر فکند و ایں اول کرستے بود کہ از حضرت ایشان مشاہدہ کردم کہ ہرگز
ایشان منزل مراندیدہ بودند و چوں درآمد اتفاقاً حجرہ مرا بودنے الحال قصد آں حجرہ کردند
چوں درآمد برویا آں حجرہ طاقی بود و در انجا چند کتابے بود حضرت خواجہ دست
مبارک خود دراز کردند و در میان آں کتابھا کتابے بود پیروں آوردند و بدست من داد
و گفتند بر پشت ایں کتاب چہ نوشته چوں نظر کروم چہاں بود کہ آں واقعہ را بر پشت آں
کتاب نوشته دیدم و تیاچ آں کتاب و آں واقعہ تازبان ملاقات بحضرت ایشان ہفت
سال شدہ بود و احوال من ازاں شراف ایشان دیگر قوی شد چوں بحال خود باز آمدم لطف
فرمودند و درخواست مراقبول کردند و مرا بسعادت بندگی خود مشرف گردایند بعدہ آن
و نشنند امی روئے بایں ضعیف گفت کہ از کمال محبت امیر محمود بہ نسبت خواجہ و یکینہ درویشان
ایشان را حالتے مشاہدہ کردہ شد کہ از تحریر و تقریر بیرون است حکایت کردند خواجہ
علماء الحق والدین عطر اللہ تربتہ کہ شامی حضرت خواجہ ماقہس سرہ در بجا اور محلہ کلاباد
بودند و در منزل درویشی جمعی از درویشان نیز حاضر بودند و یریں حال حضرت خواجہ قدس سرہ
توجہ بولانا نجم الدین وادارک کردند فرمودند آپچہ تر فرمایم بجائے آری گفت سے آرم
فرمودند فلاں عمل و فلاں کار اگر فرمایم از عہدہ پیروں سے آئی گفت سے آیم خواجہ فرمودند
دزدی اگر فرمایم خواہی کرد گفت نے خواجہ فرمودند چہرہ گفت بچہت آنکلاں کار مانے کہ حق
خدمت کرم اور انہایت نیست و دزدی تعلق بچہ بندگان دارد خواجہ مولانا وادارک را

گفتند تو امر را پیش من بری ترک صحبت ما کن در حال قبض و انده عظیمی بر مستولی شد و
 قوی و نه طرب آمد حاضران از حضرت خواجہ در خواست کردند و تضرع بسیار نمودند تا حضرت
 خواجہ از مولانا داورک عفو فرمودند بعد از آن حضرت خواجہ از آن منزل بیرون آمدند و در جہت
 ایشان مولانا داورک بود و بعضی از درویشان متوجہ بطرف محلہ دروازہ سمتند شدند چون
 آن موضع رسیدند حضرت خواجہ متوجہ بجائہ شدند و درویشان را فرمودند ای خانہ را سوراخ ساز
 و در درویشان بآن عمل مشغول شدند و سوراخ کردند خواجہ فرمودند و در فلان موضع درون
 این خانہ جوئے است پراز رخت می باید دریں خانہ درآمدن و آن جوال را بیرون کردن
 خواجہ با درویشان و رگوشہ بیرون بایستند چون ساعتی ہرا گذشت آواز سگ آمد خواجہ
 مولانا داورک را فرمودند یا بعضی از درویشان کہ بطرف آن خانہ روید چون رفتند دیدند
 کہ وزان آن طرف دیگر آن خانہ را سوراخ کردند و در آن خانہ درآمدند و گفتند از ما پیغمبر
 آمدند و آنچه دریں خانہ بودہ است بردند چون آن حالت را مشاهده کردند متحیر شدند اتفاقاً خداوند
 خانہ بیاض رنگتہ بود و با حضرت خواجہ آن جوال رخت را بدرویشی نزدیک خداوند خانہ
 فرستادہ و آن درویش را گفت باگو کہ در درویشان چنین شب بریں موضع گذشتند بریں حال
 واقف شدند و جوال را از وزان گرفتند بعدہ خواجہ مولانا داورک را گفتند اگر تو در ابتدا بریں
 قبول میکردی حجت بسیار بر تو ثابت ہستند مولانا داورک قوی نا امید شد و مطالعین
 واقعہ سلب رنج محبت جماعتی شد بجنبت ایشان در کتاب صحیح بخاری و قصہ موسی
 و حضرت علیہما السلام این حدیث مذکور است کہ حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند
 رحمہ اللہ انھی موسیٰ نوحید لقصر اللہ علیہ حکایت کرد و درویشی کہ وراں فرست
 حضرت خواجہ ما قدس سرہ و مر و بودند در خدمت ایشان بودم و حضرت ایشان درویشان
 را بقدر حال ہر یک را مخالفت طبعیت بشریت میفرمودند و بریں دلاہر اسیل اہل دلاہر
 تشویش و اوسے ترسیدم کہ اجازت طلبم بجنبت رفتن بخارا شیخ مسیح حسیبین آنجا در خدمت

ایشان بود و در خواست کردم که شما در محل مناسب مرا از حضرت خواجہ اجازت حاصل سائے
 کہ از اطراف بخارا کسے آندہ است و خبر آورده کہ برادر م شمس الدین فوت شدہ است ازین عمر
 خاطر من نگران است و اتفاقاً روز جمعہ بود و در آن زمان کہ حضرت خواجہ منجوسند کہ از مسجد
 جمعہ بیرون آیند شیخ امیر حسین خبر برادر م شمس الدین تقریر میکرد و خواجہ فرمودند **حسین**
 تو این سخن فوت اورا از کجا میگوئی او فرودہ است بوئے او سے آید باز فرمودند بوئے او نزدیک
 سے آید حضرت خواجہ باباشخ امیر حسین دریں سخن بودند کہ برادر م شمس الدین از طرف
 بخارا رسید و بر حضرت خواجہ سلام کرد و خواجہ فرمودند امیر حسین را اینک شمس الدین جان
 را حال دیگر شدہ و آن قصہ در آن بقتہ مشہور شد حکایت کردیکے از محبان حضرت خواجہ
 ما قدس سرہ و گفتہ در آن تاریخ کہ لشکر سے از طرف وشت قچاق بخارا آمد و آن خلق را
 ہلاک کرد بسیار مردم را نیز بپیر سے بردند برادر م را برزدند و پدر من بچیت فرزندہ قوی خستہ
 خاطر شدہ بود و ایم مرا میگفت اگر رضائے من مبطلی برائے برادر بطرف وشت قچاق برو
 چوں مر بحضرت خواجہ عقیدہ و محبت تمام بود و در مہمات رجوع بانشادیت ایشان سے کردم
 ایں قصہ را نیز برائے ایشان عرض کردم فرمودند بزودی بر دورضائے پدر بجال آر
 کہ دریں کفایت سعادت بسیار است در سے معاملہ بحضرت ایشان بر دم لطف نمود
 و قبول کردند بعد از قبول باز بمن داوند و گفتند با خود نگاہدار کہ برکات خواہد بود و ہر گاہ تیرا
 در سفر ہم پیش آید توجہ بمانا سچوں باشارت رواں شدہ در آن سفر بانہک تجارتی
 فتح بسیار شد و بے تشویش بزودترین اوقات برادر را و خواہم یا فتم و باجماعت
 اسیران در کشتی نشینیم و بر طرف بخارا متوجہ شدیم و حال آں بود کہ در کشتی خلق بسیار بودند
 ناگاہ باد مخالف برخاست و خوف آں شد کہ کشتی غرق گردد و فغان ازاں خلق بر آمد
 در آن حال در ماندگی آواز سے بگوشش من آمد کہ کسے خواجہ را یاد میکند آں سخن حضرت
 خواجہ مرا بیا دآمد کہ ہر گاہ تیرا سے پیش آید توجہ بمانا سے توجہ بحضرت خواجہ کردم و حال

دیدیم کہ حضرت ایشان ظاہر شدند بر ایشان سلام کردم در لحظہ از برکت ایشان باد ساکن
 شد و موج دریا ایستاد بعد ازاں فرستہ کہ ہر دو برابر بخارا رسیدیم بدریافت لقا سے حضرت
 خواجہ شتائیت سلام کردیم خواجہ تبسم فرمودند و گفتند آں زمانیکہ در کشتی بر ما سلام گفتی ما
 جواب سلام تو گفتیم اما تو نشنودی از مطالعہ این واقعہ محبت و عقیدہ من بحضرت ایشان یاد
 شد حکایت کردند از شیخ عبد اللہ خجندی رحمہ اللہ کہ اگفت سبب پیوستگی من بحضرت
 خواجہ قدس سرہ آں بود کہ پیش از آنکہ بصحبت ایشان مشرف گردم بچندین سال پیش مرا
 جذبہ پیداشد بود در خجند بنجارو بے آرام گشتہ بودم و در طلب این راہ بودم من متیلا
 آورده بود در اں حال از خجند بیرون آمدم و بہ طرف میرفتم بترندرسیم بچند قدم نور حضرت
 خواجہ محمد علی حکیم ترمذی قدس سرہ رفتم اضطراب قوی دہشتم از غایت آں منہست
 آں مقام از من بے ادبی صادر شد خادم - مزار از اں وقف شد قصد آں کرد کہ مرا بجاہ
 چوں حالت مرا معلوم کرد معذور داشت بعدہ در اں مسجد کہ در کنار آب حیون است درآمدیم
 و بجاہ رفتم چنان دیدیم کہ دو پیر نورانی در آمدند و یکے ازاں دو پیر مرا میگوید مار سے شناسی -
 من محمد علی حکیم ترمذی ام و آں دیگر حضرت خواجہ خضر علیہما السلام تو خود مارا این زمان تشویش
 بدہ و اضطراب کن کہ آنچه تو سے طلبی وقت آں نیست بعد از دوازده سال در بخارا خواہی پدید
 آمد و تو خواہی رسید کہ آں خواجہ ہما ال دین است کہ قطب جہان خواہد بود ازین واقعہ مرا
 تسکین پیدا آمد بطرف خجند رفتم روزے در بازار رفتم در مسجد دیدم دو ترک نشستہ اند و
 با ہم سخن میگویند متلع نمودم ازین باب حکایت میگفتند مرا با ایشان میل خاطرے شد
 زود طعاعے پیش ایشان آوردم بایکد گیر گفتند این درویش از راہ نیاز طالب است لایق است
 کہ در نظر سلطان زاوہ بابا شد اسحاق خواجہ چوں از ایشان این سخن شنودم تعض کردم کہ
 اسحاق خواجہ در نواحی اتخان است از خجند بصحبت اور رفتم بمن لطف بسیاری نمودند و نزد
 دہشت شایستہ و آثار قبول در ناصیہ او ظاہر بود روزے پیدرش اسحاق خواجہ گفت

کہ ایں درویش مسکین است مے باید کہ بصحبت شما باشد بحق خواجہ گریان شد و گفت اسے
 فرزند ایں درویش فرزند خواجہ بہاء الدین خواہد بود ما را با تو تصرعے نیست باز بطرف نجد رفت
 و منتظر زمان طور آں دو شہارت سے بودم بعد از مدتی مرا کششے پیدا آمد بطرف بخارا و
 نتوانستم توقف کردن متوجہ بحضرت خواجہ شدم چون بخارا آمدم رسیدم بحضرت ایشان
 فرمودند خوش آمدی عبداللہ نجدی سہ روز ماندہ است تا آں دو از وہ سال تمام شود
 ازیں اشارت ایشان صفت عظیمے در من تصرف کردہ صحیح سعادت محبت ایشان در من
 پیدا آمد درویشان کہ در صحبت ایشان بودند تعجب کردند ازاں اشارت قصہ را از من پرسیدند
 اول تا آخر تمام با ایشان گفتیم حیرت درویشان زیادہ گشت بعدہ حضرت خواجہ عنایت
 نمودند و مرا بہ بندگی قبول کردند حکایت کردند از پایا صاحب سمرقندی کہ گفت
 چون کرامات و مقامات خواجہ بہاء الحق والدین مشہور شدہ بود مرا داعیہ ملاقات
 ایشان پیدا آمد از سمرقند بدربار حضرت شریف ایشان بخارا آمدم و داتا گزاناں زمانیکہ
 توجہ بخد مت ایشان کردم در خاطر من ایں بود کہ در بخارا اول بخد مت ایشان مشرف گردم چوں
 بخارا رسیدم در کاروان سرے نزول کردم و پیش از انکہ بکسے ملاقات شود زود از کاروان ہر
 بعزیمت دریافت خدمت خواجہ بیروں آدم و متوجہ بطرف ایشان شدم دیدم کہ جمعی در
 پیش میروند در خاطر من گذشت کہ ایں طایفہ مے باید کہ اندر درویشان باشند صفتی در من
 تصرف کرد کہ نتجیل در عقب ایشان رواں شدم دریں حال در خاطر من گذشت کہ مے بآ
 کہ چوں بحضرت خواجہ رسم اول مرا سر شید و ہندو کسے با من شریک نہا شد چوں دریں
 صفت دوسہ قدم رفتم آن جمع استادند و در میان عزیزے نورانی کہ آثار ولایت جویں
 اولیج بود مرا استقبال کرد و در کنار گرفت و دو کرت گفت خوش آمدی پایا صاحب سمرقندی
 و حال آں بود کہ پیش ازیں ہرگز مرا با آں عزیز ملاقات نشدہ بود متحیر شدم کہ ایشان مرا
 چگونہ منتہد در آں حال در خاطر من آمد کہ ایشان حضرت خواجہ بہاء الدین اندوہا

صورت روان شدند از من احوال اکابر علمائے سمرقندی پرسیدند چوں در منزل بیرون
 درآمدند و حضرت خواجہ ازاں منزل بیرون آمدند و صاحب ہجیانکہ سنت و طریقہ ایشان
 بود حاضر و غایب آمدہ نشستہ بودند صحبتہ بود بغایت خوب و خوش و مجلس قوی و دلکش
 لحظہ گذشت خواجہ آمدند و قرص سر شیر پیش آوردند و نزدیک من نشستند و فرمودند بخور
 نصیبہ تست کسے را با تو شرکت نیست و آہستہ بامن گفتند خاطر عزیزاں را بایں مقدار
 چیزے مخے باید رنجانید حکایت کرد در ویشے یعنی شیخ امیر حسین کہ از ملا زمان حضرت
 خواجہ ماقدس سرہ بود کہ بامداد عید قربان بود و حضرت ایشان در شہر بخارا در منزل پیشانی
 بودند و از مقام معرفت سخن میفرمودند و خاطر من گذشت کہ مے باید اجازت فرمایند تا
 حضرت والدہ ایشان را مبارکباد عید گویم و دیگر مرا طعام خلوتے دهند و دیگر سہ دم
 را با دام و سہ بادرم راستہ و سہ دم را مشائے شور بن و ہند چوں حضرت خواجہ از مصلے
 بیامند مرا گفتند کہ نزدیک والدہ من مبارکباد عید بر وچوں نزدیک خانہ آں در ویش رسیدہ
 اورا فرمودند کہ خانہ را خلوت ساز و مرا اشارت کردند کہ دراں خانہ در رو و حضرت خواجہ
 آں مقدار طعام پیش آوردہ بودند کہ از من زیادہ آمد بحدہ مردے آمد و پارہ رستہ پیش خواجہ
 آورد از دپر رسیدند کہ ایں رستہ را بچند دم خریدہ گفت بسہ دم و دیگرے بیاد بطفے مرثیہ شور
 آورد از دپر رسیدند بچند دم خریدہ گفت سہ دم ساعتے گذشت کہ بیاد و بخدمت ایشان
 با دام بسہ دم ہدیہ آورد بطرف من اشارت کردند فرمودند تو امر و سہ چیز طلبید و بودی اجازت
 مبارکباد عید و طعام خلوت و ایں سہ چیز انگاہ فرمودند ایں خواستینے باینک نیست بایں وسطہ
 ما ازاں عالم بایں عالم آمدیم و از جہت کفایت کار تو گوشہ خاطر مشغول کردیم حکایت
 کرد در ویشے کرت اول کہ حضرت خواجہ ماقدس سرہ از سفر مبارک مرحبت فرمودند
 بما خان آمدند و نشستند مے بود کہ اورا مولانا محمد ہدیہ میگفتند و عقب ایشان از بغداد آمد
 و اظہار طلب کرد خواجہ فرمودند موقوف بر زمان التفات است روزے جمعی از درویشان

حاضر بودند و خواجه فرمودند آن ساعت و زمانی که همه طالبان و عاشقان و سوتنندگان این راه
نگین رسیدہ است مولانا محمد راز و یک خود خواندند و فرمودند وقف باش تا بہرہ گیری
بکشت بستہ را بر زانوے اور سانیہ نہ حالش دیگر شد و خواجه اورا باز بجال خود آوردند و فرمود
با خبر باش کہ زمان میگذرد و باز با التفات نمودند بہمان حالت اول واقع شد باز شن خود
آوردند و فرمودند یک وقف باش کہ فرست بغایت اندک مانده است مولانا محمد
متوجہ حضرت خواجه شد ایشان باو عنایت میفرمودند چون ساعتی بران حال گذشت
خواجه فرمودند لے سلمانان درین زمان چه محل یا دباغ زانغان است چوں خواجه
این سخن گفتند مولانا محمد در کربہ شد و جامہ بر خود پیارہ کرد و مضطرب عظیم نمود چوں انان
اضطراب ساکن شد اصحاب از او پرسیدند کہ در آن زمان کہ حضرت خواجه فرمودند کہ چه جا
یا دباغ زانغانست سبب آن چه بود و آن مضطرب شد و پئی آن سخن خواجه از چه بود و مولانا محمد
گفت قصہ باغ زانغان آن بود کہ روزی بادوستی در باغ زانغان ہرآہ بودم آن دوست
مرگفت و فتنیکہ صحبت دوستی از دوستان حق تعالی برسی و ترا از برکت آن صاحب
وقت خوش شود و در آن وقت مرا فراموش کن و زمانی کہ حضرت خواجه با من التفات
میکردند و عنایت میفرمودند احوال عجیب بود قصہ باغ زانغان بر خاطر من گذشت حضرت
خواجه از آن جہت فرمودند کہ چه جائے یا دباغ زانغانست و مضطراب من از آن بود
کہ خواجه بران خاطر من مطلع شدند و من سالما بود کہ در عالم گشتن باین کمال کسے ندیدہ
بودم و گمان من این بود کہ درین زمان چنین صاحب شہر لے نیست حکایت کردند
خواجه علاء الحق والدین عطر اللہ روضتہ کہ روزی در ملازمت حضرت خواجه مآخذ
سہرہ بودم و اتفاقاً ہوائے ابرو و خواجه از من پرسیدند کہ وقت نماز پیشین شدہ است
من گفتم ہنوز وقت نماز پیشین نشدہ است خواجه فرمودند بطرف آسمان نظر کن چون نظر
کردم پنج حجاب نبود و دیدم کہ پنج قرینگان آسمان را اولیے فرض نماز پیشین مشغول اند

من ازاں گفتہ خود خوب شدم و منتفخار کردم و مدتے در بار آں سخن بودم حکایت کرد
 یکے از درویشان حضرت خواجہ ماقدس اللہ روحہ از خواجہ علاء الحق والدین قدس
 سرہ سوال کردند کہ حال دل نزد شاہچہ کیفیت است ایشان فرمودند کہ کیفیت دل ایشان من
 معلوم نیست آں درویش گفت دل پیش ماچوں ماہ سہ روزہ است حاضران آں قصہ
 را بحضرت خواجہ رسانیدند حضرت خواجہ فرمودند آں درویش نسبت حال دل خود را
 بیان کردہ است انگاہ حضرت خواجہ علاء الحق والدین را طلب کردند و بایشان لطفے کز
 حال بزرگی در ایشان تصرف کردند بعد ازاں کہ خواجہ علاء الحق والدین ازاں حال باز آمد
 حضرت خواجہ فرمودند ایں حال را شرح دہ ایشان فرمودند جمیع موجودات در خود شاہدہ
 کردم حضرت خواجہ فرمودند کہ نسبت دل تو این است وچوں حال تو ایں باشد پس تو کہ
 توانی کہ حال دل خود را اورا کہ کنی صفت بزرگی دل در بیان نئی آید سر آں حدیث را
 کہ کلا یسعی ان فی ولا سماء و لکن یسعی قلب عبد المؤمن کسے شناسد کہ دل را شاہد
 حکایت کردند کہ روزے شیخ شادوی غدیوتی علیہ الرحمہ باجمعی از درویشان غدیوت
 بحضرت خواجہ ماقدس اللہ روحہ بقصر عارفان آمدند حضرت ایشان نزد یک باغ غرار
 بودند شیخ امیر حسین در حضور ایشان باجمعی در زمین بہ پیہ کاری مشغول بودند چون درویشان
 غدیوت رسیدند خواجہ با شیخ امیر حسین میگفتند دریں سخن حق بر طرف ماست یا در طرف
 تو شیخ امیر حسین پاسخ گفت حضرت خواجہ بصفحت ہدایت دروے نظر کردند اتفاقاً دوسر
 اوچوں آماج در زمین میرفت و سر و گردن او در خاک پوشیدہ گشت و از پیچ نفس بر
 نئے آمد در آن نزدیکی درختی بود حضرت خواجہ پشت مبارک بر آں درخت باز گذشتند شیخ
 شادوی بدر پیشے گفت کہ تو دریں راہ بہندی و سخن ترا قبول میکنند از حضرت خواجہ
 شیخ امیر حسین را اورا خواہ آں درویش از حضرت خواجہ درخواست کرد خواجہ درخواست
 اورا در حق امیر حسین قبول کردند و بطرف شیخ امیر حسین رواں شدند و اتفاقاً در کنار

آن پنبه زار دو کس اینتاده بودند و بطرف حضرت خواجه نظر میگردند و درین اثناء نظر
 خواجه بایشان نهاد ایشان نیز نهادند چون حضرت خواجه نزدیک امیر حسین رسیدند
 قدم مبارک از نقش بیرون آوردند و بر سینه او نهادند و در حال و حرکت آمد و بسیار گریست
 و عذر خواست نگاه او را فرمودند و آب در آواشارت بخوض مزار کردند و آن درویش
 گفت که خواجه مرا فرمودند که بنگرای و دو کس گسینند و آن جانب رفتم محمد زاهد و محمد زیور تونی بود
 بحضرت خواجه عرض کردم فرمودند و نزدیک ایشان رفتند و سه کرت گفتند محمد زاهد
 جواب داد و برخاست از ایشان پرسیدند که شما را چه حال شد گفتند بطرف شما نظر میکردم
 از هیبت شما این حال وقع شد چون حضرت خواجه بیل غمزار آمدند شیخ امیر حسین بخواست
 که در حوض در آید چون درآمد غوطه خورد و بسیار توقف کرد و خواجه فرمودند سر از آب بر آر
 و گرنه همان صفت باز پیدا خواهد شد زود از آب بیرون آمد این قصه را این ضعیف از
 ناقل شنیده بود از شیخ امیر حسین نیز پرسیدم که سبب توقف شما در آب چه بود فرمودند چون
 غوطه خوردم چشم کشاده بودم نه آب بود و نه زمین و نه آسمان و نه ستاره و نه ماه و نه آفتاب
 و نه شب و نه روز هر طرف که نظر میکردم نور بے نهایت بود حکایت کرد و در دیش
 عزیز یعنی شیخ زخسرو که یک کرت صحبت شریف حضرت خواجه ماقوس سر رسیدم
 ایشان از قصر عارفان بطرف شهر بخارا میرفتند و در رکاب مبارک یکے از نزدیکان
 بود و استیجبه شدند و اشارت باین فقیر کردند و فرمودند این مردیست که بر آسمان خواهد
 پریدن چند روز در صحبت شریف ایشان بودم و آن نفس ایشان در خاطر من مے بود
 چون مرا بطرف ولایت خود روانه ساختند از برکت التفات خاطر مبارک خواجه
 صفت بزرگ در من تصرف کرده بود و روزی در منزل نماز میگذارم در قعود بودم حال
 عجبه ظاهر شد چنان دیدم خود را که بر آسمان میروم تا چند آنکه رسیدم بجای که تقریر از شیخ
 آن عاجز بود و آسمان بود و نه زمین بود و نه ماه و ستارگان حکایت کرد و در دیش

که حضرت خواجه ماقدس سرور قصر عارفان بودند شبی نماز ختنن گذارده بودند بر
 در مسجد پیتاده و مرموم ده که نماز بجا عت گذارده بودند نیز حاضر بودند اتفاقاً فضل بهار بود حضرت
 خواجه بن اشارت کرده فرمودند که پاره ترا نجیس از شهر بخارایار زود در نظر ایشان روان
 شدم اتفاقاً در آن فرصت گرگ غلبه کرده بود و خلق را قوی تشویش میداد مشهور شده بود
 که بسیاری از مرموم هلاک کرده است در راه چون پهل علی سلیمان رسیدیم سه گرگ بیابند
 و قصد من کردند و نزدیک بمن رسیدند چنانکه دمان آنها بمن رسید نتوانستند که دمان را بکشانند
 چون بشهر بخارا رسیدم هنوز مرموم نماز ختنن میگذازد میازار در آمدم هر کجا دو کاسه بود میگفتم
 که بنده از بندگان خاص حق را ترا نجیس می باید تا چنانکه ترا نجیس خریدم در آن حال
 متوجه بقصر عارفان شدم چون نزدیک رسیدم اثر باران پیدا شد زود در مسجد درآمدم آن
 شب بسیار باران آمد چون صبح و مید خلق ده مسجد حاضر شدند و مرادیدند بایکدی گفتند که او خان
 امر خواجه کرد و ترا نجیس بنیاد و چون حضرت خواجه نماز بجا عت گذارند من آن ترا نجیس
 را در خدمت خواجه گذارم خواجه فرمودند در راه ترا اگر گان پیش آمدند گفتم بله لیکن ای سرور
 من نتوانستند رسانید حضرت خواجه فرمودند هر آینه نتوانند دمان آنها بسته بودند اهل
 مسجد بایکدی بگریه بسته سخن میگفتند خواجه فرمودند چه سخن میگوید گفتند باران مشکلی است خواجه فرمودند
 از سوال می باید کرد گفتند شب باران بسیار آمد پوشین از خشک است من گفتم چون
 نزدیک ایس ده رسیدم اثر باران پیدا شد زود در مسجد آمدم خلق متحیر شدند و گفتند از زمان نماز
 ختنن گذارون تا زمان باران آمدن اندک فرصتی بود ایس مسافت یک فرسنگ راه چون
 رفته است آمده من گفتم راه سعادت را بر من کشاده بودند مرا با رفتن و آمدن چه کار

حکایت کرد و رویه که از جمله متابعان حضرت خواجه ماقدس سرور بود که سبب سبب
 من بچهرت ایشان آں شد که در ویشانی که در بخارا بودند بیاد است خواجه ما بطریق اجتماع
 آمده بودند و ایشان در باغ مزار بودند در آن حالت بخور می در ویشانی را بغایت ملمعی

خوش کردند و شاشت بسیار نمودند و با وجود مرضی که داشتند روز یکم که در صحبت ایشان بودند رفتند و گوشتدان آوردند یک گوسفند را بر دوش مبارک خود نهاده بودند نگاه بکار بختن طعام خود مشغول شدند و آن مشاهدہ آن مکارم اخلاق سبب محبت من شد بحضرت ایشان بعدہ مرا بشنیدم بمنزل خود فرستادند و فرمودند چوں بدید رسی منزل مارا پرس و گو کہ فرست و بگو تا دیگ و کلیہ و آنچه بکار بختن دارد طلبد و بتو دہ اگر کوہ کے نیابی آہستہ حلقہ برد زن و آنچه کہ تم طلب کن و زود بیا چوں بدید رستم ضعیفہ نشستہ بود و از پیر سیدم کہ منزل شیخ بہاء الحق والدین کہت آں ضعیفہ بچکار کردن مشغول شد و گفت دریں موضع شیخ نمیت طرابلسیت جلا دیت منزل او فلان است خاطر من از سخنان او بغایت خستہ شد بطریقے کہ کہ مرا بحضرت خواجہ تعلیم فرمودہ بودند حلقہ برد و زوم و آں اسباب بختن طعام را با ایشان رسانیدم در من نظر کردند و فرمودند آنچه تا کہ از پیش مارفتہ بودے نیامدے سبب تغیر تو چیست باز نمائی آنچه از آں ضعیفہ شنیدہ بودم بضرورت خواجہ فرمودند باز برو سفر بیا و باز رستم آں ضعیفہ در جفا زیادہ کرد و گفت این شخص را چہ شیخ میگویند کہ دسماع و خلوتے ندارد و از سخن او این زمان خستہ تر شدم و از منزل خواجہ سفر طلبیدم بطریقہ معلومہ و بخدمت خواجہ بروم فرمودند ای کرت از گذشتہ تغیر تر آمدہ سبب را گفتم فرمودند پیروں ایں باغ درویشے است از آن ما امیر حسین نام بزراعت مشغول است اورا طلب نمائی چوں شیخ امیر حسین حاضر شد خواجہ فرمودند فلان ضعیفہ را بگوے کہ جلا دی توے کنی و بر ما نهمت مے نہی اگر گوید کہ من جلا دی نکردم بگوے کہ با فلان کس در فلان کاہان فساد کردی و چوں اثر آں در تو ظاهر شد مروان خواستند کہ ترا بختن کنند از آن خود دفع کردی و در فلان جائے دفن کردی بعدہ مرا فرمودند کہ در عقب امیر حسین برو بنگر تا ایں سخن را بچنانکہ از ما شنیدی میگوید با شیخ امیر حسین نزدیک آں ضعیفہ رستم ایں سخنان را بچنانکہ از خواجہ شنیدہ بودم با آں ضعیفہ گفتہ او در گریہ و

نالہ آمد و تضرع بسیار نمودہ و گفت بندگان حق تعالیٰ بریں کارما و وقف مے شونہد بکر دم
 و توبہ کردم شیخ **حسین** گفت اگر حق تعالیٰ ایشان را اطلاق نہد کہ تو نہد بظہور آوردن
 ناقص گفت مشاہدہ این احوال سبب مزید محبت من شد بحضرت ایشان **حکایت** کردند
 کہ حضرت خواجہ ماقدس سرہ در قصر عارفان در منزل و یکدان مے ساختند بد اس
 احتیاج شد ہر چند طلب کردند نیافتند خواجہ فرمودند انشاء اللہ این دس ظاہر خواہد شد مکتوب
 فرستادند بغدادیوت نزدیک درویشے و اورا گفتند کہ این دس در خانہ **قطب الدین**
 غدیوٹی است آہنیں دس را در خر قہ پیچیدہ است و در سقف گنجینہ خود نہاواہ از در گنجینہ او چوں
 در آئی بر تیر سر خود در سقف آں خانہ است دس را زود فرست درویش آں دس را در
 ہما بخائے کہ حضرت خواجہ اشارت فرمودند در گنجینہ **قطب الدین** یافت و بحضرت
 خواجہ فرستادند و کسانیکہ در آن زمان فرستادون مکتوب و آوردن دس حاضر بودند ہمہ
 منظر شدند **حکایت** کرد درویشے عزیز کہ روزے حضرت خواجہ قدس سرہ در شہر بخارا
 در اسے میرفتند و ہنوز از اکابر بخارا و علماے بخارا کہے بحضرت **ایشان** نہ پیوستہ بود و
 آشنا نشدہ و رآں روز مولانا حسام الدین خواجہ یوسف رحمہ اللہ کہ نمبرہ مولانا حافظ الدین
 کبیر بخاری بودند علیہ الرحمۃ با جمعی از طلبیہ علم از طرف مقابل حضرت خواجہ در آن راہ مے آمدند
 خواجہ آں جمع را دیدند بطرف مے متوجہ شدند و تعجیل میرفتند و مسافت در میان خواجہ و آں جمع
 بسیار بود آں بزرگوار دین از میان طلبیہ یگانہ پیروں آمد و مقدارے راہ بطرف خواجہ آمد و
 بتواضع و نیاز تمام بر خدمت خواجہ سلام کرد و حضرت خواجہ بلطف تمام جواب سلام ایشان
 را باز دادند بعدہ با من فرمودند کہ اول کسی کہ از علما بخارا با ما آشنا خواہد شد این بزرگوار
 خواہد بود و آں نفس خواجہ دائما در خاطر من بود بعد ہفت سال اثر آں نفس ظاہر شد و خدا
 خواجہ یوسف بخا جہ ناپیوستند **حکایت** کرد درویشے کہ پیش از انکہ بشریف حضرت
 خواجہ قدس سرہ مشرف کردم در نصف میبودم و در آن موضع مردے از تر مذ آمدہ بود و

را دخترے بود و مابا اہل خاطر شد روزے آں دختر را در خانہ خالی یا قتم و با او ہر نوع سخن
 می گفتند و او را در کنار گرفتہ و بوسہ و ادم بعد از آں در پیش انداختہ آمد و صحبت او میل شد
 چند روزے با و مصاحب شد م معلوم کرد کہ او از جملہ درویشان خواجہ است چوں بنجاسا
 رسید بہ حضرت خواجہ ملاقات شد بین التفاتے کردند و فرمودند در چہ کارے گفتند و اعینہ
 صحبت درویشان دارم فرمودند این از کجا و آں احوال کجا دختر و ترندی را در آں خانہ خالی
 بوسہ میدہی و کنارے گیر می و باز میگوئی کہ محبت درویشان دارم من گفتہ شدیم آں کار بد
 بودہ است خواجہ فرمودند آں کار بد بودہ است و آں کار حرام است و نام شروع من گفتہ شما
 آنجا نبودید چوں معلوم کردید خواجہ فرمودند آنکس کہ دید و دانست مرا معلوم کرد من بتجربہ شرم و
 محبت حضرت ایشان شد م حکایت کرد درویشے از نزدیکان حضرت خواجہ کہ حضرت
 پنج دینار عدلی غائب شدہ بود بحضرت خواجہ گفتند ایشان فرمودند کہ این عدلی را کینزک
 این خانہ گرفته است کینزک را فرمودند کہ عدلی را بدہ گفت در فلان موضع در زیر خاک دفن
 کردہ ام خواجہ فرمودند آنچه در زیر خاک است سہ دینار است حاضران از آں سخن خواجہ تعجب
 کردند دیدند تیر خاک سہ دینار بیش نبود حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس
 سرہ بعضے از نواحی بخارا بودند و جمعی از درویشان و صحبت ایشان بودند اتفاقاً فصل زمستان
 بود و در نزدیکی آں موضع مردم نبودند و درویشان گرسنہ شدند خواجہ یکے از آں حاضران
 را فرمودند کہ در فلان دیہ برو در آں دیہ بآں علامت باغی است در آں باغ حوضے است
 و رواند کے آب است و در آں آب ماہی بزرگست بیازنا صاحب را طعام شود و آن مرغی
 مسافتے راہ قطع کرد و بآں دیہ رفت بآں باغ کہ حضرت خواجہ فرمودہ بودند و آمد و
 حوض را طلب کرد بہمان صفت کہ خواجہ فرمودہ بودند در آں حوض اندک آب بود و در آں
 ماہی بزرگ ماہی را بحضرت خواجہ آورد حاضران را حالتے خوش پیدا شد حکایت کرد
 درویشے عزیز کہ جمعی از درویشان در سفرے در خدمت خواجہ قدس سرہ بودند توشہ

تمام شدہ بود صاحب از حضرت خواجہ طعام طلبیدند خواجہ فرمودند آرزوئے شما چیست
گفتند بریانی در آن نزد یک تودہ بود بنایت بزرگ اشارت فرمودند خواجہ گفتند بر آن توفہ
بر آید صاحب چون آمدند سوارے آمد و خوان آہستہ آورد و بریانی و سبزی و سرکہ و نان و
نمک مہیا صاحب طعام را سیر خوردند حکایت کرد و درویشے در آن فرصت کہ آن لشکر
غظیم از طرف دشت بچاقی بچار آمد خلق آن ولایت در حصار درآمد و احوال اہل
اسلام بنفایت و شوار شد و اہل لشکر گرد حصار گرفتہ بود در آن زمان غلام سترکی دہشتم گرگیت
و از حصار بیرون آمد و بطرف آن لشکر رفت من قوی نگران خاطر شدم از جہت گر بخین غلام
و از جہت خوف از حاکمان حصار کہ مرا متہم نسازند کہ تو خبرے از حال اہل حصار نزد یک
آن ظالمان فرستادہ بحضرت خواجہ رفتم و صورت حال را عرض کردم فرمودند تو خواہ
دار کہ اگر از حاکمان حصار بر تو تہمتے نہند غرابت آن من کشم و از طرف غلام نیز خاطر جمع
دار کہ غلام تو خواہد آمد آن درویش گفت آنچنانکہ حضرت خواجہ فرمودند بطور آمد بچاقی از
طرف حاکمان حصار از جہت گر بخین غلام مرا سخن نگفتند روزے بچیت تقاضائے غلام
رفتم فرمودند ای زمان وقت تقاضائیت بار عالم بر باست بسیت

اگر خراب شود مملکت از شاہ منج نہ کہ نزد اہل حقیقت گناہ درویش است

اگر غلام تو نیامد ملک و سرے را بر ہم زنیم ناقل گفت از توجہ و برکت خاطر مبارک حضرت
خواجہ آن غلام از سرے آمد چنین گفت کہ مرا بر سرے بروہ بودند کہ بچتم و بایں طرف آمد
ایں ضعیف بنزایں قصہ را از آن غلام پرسیدم بچین تقریر کرد حکایت کرد و حمد کہ
از درویشان حضرت خواجہ ماقس سرہ کہ میفرمودند وقتے با محمد زہد کہ درویشے صاد
بود در صحرا بودیم بکارے بیرون آمدہ بودیم تیشہ ہا با ما بود حالتے پدید آمد تیشہ ہا را گدشتیم
و روے در بیابان آوردیم و بایکدیگر از ہر نوع سخن مے گفتیم تا بدینجا رسید کہ سخن در عجب
و فنا میرفت محمد زہد پرسید کہ فتنہ چہ غایت باشد گفتیم تا غایتے کہ اگر درویشے را گوینہ

سے بایں مردن فی الحال ہمیر دو روز زمان گفتن صفتے درین پیداشد کہ روئے محمد زاهد کرم
 و گفتم کہ ہمیر در حال محمد زاهد پیشا دور روح از بدن او بکلی مفارقت کرد و مدتی بریں
 صفت بگذشت تن او بعد از مفارقت روح او فتاده بود پشت بر زمین و روئے سوئے
 آسمان و پائے سوئے قبلہ از چاشت تا نیم روز آن روز هوا بغایت گرم بود و آفتاب
 در برج سرطان بود از آن صفت قوی مضطرب شدم در نزدیکی آنجا سایہ بود زمانے
 در حیرت در آن سایہ نشستم و باز از آنجا پیش او آمدم و در روئے او نگاہ کردم رنگ روئے
 او از تاثیر گرمی هوا بسیار ہی نیز و حیرت من زیادہ شد ناگاہ الهامے بدل من رسید کہ بگو
 محمد زاهد زندہ شو سہ بار این کلمہ را بگفتم اثر حیات و روئے ظاہر شدن گرفت و در اعصاب
 او حرکت پیدا شد و در همان ساعت زندہ شد و بحال اصلی باز آمد و بخیرت رسید **میر کمال**
 رفتم و این قصہ را بابشای عرض کردم کہ روح از بدن او بکلی مفارقت کرد و من نتخیر شدم ہمیر
 فرمودند ای فرزند چہ احوال حالت حیرت گفتی زندہ شو گفتم الهامے رسید تا چنین گفتم او
 بحال آمد **حکایت** کرد و رویشے کہ حضرت خواجہ ماقدرس سرہ درویشے رابطہ نے
 روانہ میکردند چنانکہ طریقہ ایشان بود اور اور کنار گرفت و حالے و صفتے ہمراہ آن درویش کرد
 اتفاقاً **اخئی محمد درآہنی** کہ از کبار درویشان خواجہ بودند چند قارے بدرقہ آن درویش نشین
 و بعد از ساعتے آن درویش فتاد و حال دیگر شد و روح از قالب او بیرون آمد انخی محمد چوں
 آن حال را مشاہدہ کرد و نزدیک حضرت خواجہ رفت و قصہ او را عرض کرد خواجہ کرم فرمودند و
 نزدیک آن درویش رفتند و قدم مبارک بر سینہ او نهادند و حرکت آمد و روح او در قالب آمد
 بعدہ خواجہ فرمودند روح او را در آسمان چارم یا فتم باز گردانیدم **حکایت** کرد و یکے از استاد
 صحیح النسب کہ بحضرت خواجہ ماقدرس روحہ محبت و عقیدت راسخ داشت کہ در آن یک کرت
 کہ حضرت خواجہ ما بزیارت **سمیٹ الشہر** رفتہ بودند و در آن روز کہ حجاج قربان میکردند
 فرمودند ما ہم قربان کنیم پسے داریم سے باید کہ آن را قربان کنیم درویشان کہ در خدمت

ایشان بودند و در آن سفر مبارک این سخن را ثبت کردند بعد از آن چوں بخارا آمدند آن
 پسر خواجه فوت شده بود سوال کردند در همان روز که بر لفظ مبارک خواجه گذشته بود در کعبه
 آن پسر ایشان در بخارا همان روز فوت شده بود حکایت کردند خواجه علماء الحق
 والدین عطر الله تربته که در آن ابتدا که بحضرت خواجه قدس سره فقیر پیوستم روزی با جمعی
 از درویشان در شهر بخارا در دروازه کلا باد بودند در منزل درویشی اتفاقاً آن درویش کلاه
 نو روزی بر سر حضرت خواجه میردخت و آن کلاه بود که امر او حکام می پوشیدند
 و حضرت خواجه ببطعظیم دشتن چنانکه همه را از آن صفت ایشان ذوق عظیم پیدا شده بود
 در آن حال حضرت خواجه بر سر درویشان که در صحبت ایشان بودند هر یک را کلاه می پوشیدند
 آنگاه خواجه فرمودند چوں کلاه اهل ملک بر سر نهادیم می باید که در ملک تصرف کنیم کنون خود
 را بر کدام از اهل ملک زینم پهلوان محمود رحمه الله تعالی درویشی بود در آن صحبت ذکر
 حاکم کرد که در آن عصر حاکم ماورالنهر بود فرمودند بروزدیم حاضران تانچ آن را ثبت کردند
 و در آن مجلس کسی بود که بکابل می رفت نزدیک یکی از امرا بخاری که ازین حاکم ماورالنهر
 گریخته بود و خواجه بدست آن روزندگان کابل مکتوبی بر سر امیر بخاری فرستادند که حال چنین
 شد باید که پانصد و بیارمعه بدست دارند و مکتوب نزدیک درویشان روانه کنی بعد از
 چند روز خبر آوردند که آن حاکم ماورالنهر کشته شد تقصیر کردند در همان تانچ بود همه از حال
 آن تعجب کردند و گفتند که حق تعالی و تقدس بندگان خاص خود را چنین تصرف ما و او
 است و آن واقعه سبب مرید یقین جاسع شد حضرت خواهد میفرمودند و اوقات می که
 این معنی از ما بظهور می آید دوستان ما در میان نیستیم بر باله خواست میگردان
 و گردن از فقیر مخلص عاجز مجرب تقصیر چه در وجود آید سپست

نه سلطان نیستی همتا که با چاکر کند اگر خواهد ده کلاه و اگر خواهد براند ازو

با وجود این کمال قرب که حضرت محمدی ر علیه و سلم بود با و خطاب آمد و

و ماکرمیت اذرمیت لکن الله وحی ازینجا معلوم کن که احوال بیچارگان است اوچه خواهد بود
 چه از درویشان صادر میشود ایشان را در آن اختیارے و خطے نیست بخت راه نمودن طلبان
 است حکایت کرد درویشے که روزے حضرت خواجہ ماقدس سرہرکنار حصے
 ایستاده بودند کہ طرف قبلہ شہرستان بخارا است در آن حال درویش عزیز کہ مشہور در میان
 خلق بارشاد و تربیت بود با خواجہ ملاقات کرد از و سوال کردند کہ شتیدہ ام کہ اتفاق فرقت
 بخوارزم داری گفت بلے خواجہ فرمودند ما ترا نمیگذاریم کہ بطرف خوارزم روے آں
 درویش گفت ایس سخن را گذارید کہ شمارا قوت ایس معنی نیست اتفاقا دریں اثنا خدمت
 مولانا حمید الدین شاشی رحمہ اللہ با جمے در آن موضع رسیدند و با خواجہ ملاقات
 کردند خواجہ آں قصہ را با مولانا تقریر کردند و فرمودند من حضرت شمارا گواہ میکنم کہ این پیش
 را نمیگذاریم کہ بخوارزم رود مولانا فرمودند کہ ما نیز گواہ شدیم بعدہ آں درویش مشہور
 بخوارزم روان شد چوں باقشیر رسید کہ از نواسے بخارا است و جائے جمع آمدن کاروانست
 قاصدان سلطان روزگار آمدند و راہ خوارزم را بستند تا کہسے بخوارزم نروند آں درویش
 بال کاروان تدبیر کردند و پارہ از راہ بیرون شدند و باز براہ خوارزم درآمدند قاصدان
 سلطان بر اثر ایشان رفتند و آں درویش را بار کاروان تشویش بسیار دادند و بطرف
 بخارا باز گردانیدند آں درویش بخواجہ داؤد ذبیحہ شیخ سید الدین باخرزی قدس
 سرہ التماس نمودند و مبلغ مال خرج کردند تا از چنگ قاصدان خلاص یافت آں خبر بمولانا
 حمید الدین شاشی رسید تعجب بسیار کردند و فرمودند خواص بندگان الہی بایں نوع
 تصرف میکردہ اند و مطالعہ اں حال دلیل محبت خدمت مولانا شد بحضرت خواجہ حکایت
 کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہر فرمودند کہ کش خوارگندم است
 سے باید کہ بآسیا بری و آرد سازی و آں روز زمیست و یکم بود از برج قوس و در آسیا خلق
 بسیار جمع آمدہ بود و نوبت آسیا بمن نرسید شش روز بر آں حال گذشت بحضرت خواجہ رفتم قصہ

راعرضہ دہشتم دروز نماز دیگر بود و ہوا سرد شدہ بود و در کنار کمانے رود بخارا علامت بچ پیدا ہوا
 پس حضرت خواجہ فرمودند کہ آسیاباں را بگو کہ کیاں آسیاباں بتو دہا اگرچہ سرد شدہ است پاک
 نیست اورا بگو کہ کیاں زمستان نخواہد آسیاباں کو ایستادن و این زمستان بچ نخواہد بود
 و نخواہد کرد و فرمودند کہ در وقت شیخ عالم سیف الدین باخرزی قدس سرہ ہمین نوع
 قضیہ واقعہ شدہ بودہ است ایشان فرمودند کہ این زمستان بچ نخواہد کردن مابین میگومیم بچ
 نخواہد کرد بعد ازاں نفس مبارک خواجہ باسیابان رسانیدم و آمیارا بمن داد چوں شام شد
 آنچناناں ہولے سرد کہ در وقت نماز دیگر بود نماند و ذآسمان ابر پیدا شد و ہوا خوش آمد و آن
 زمستان بچ نکر و آن حال سبب محبت آسیابان و جمع شد حکایت کردند کہ حضرت
 خواجہ ماقدس سرہ در غدیوت بودند جمعہ در پیش حضرت ایشان پارہ انار آوردہ بودند
 در پیش محمد زہاد در آن جمع بود حضرت خواجہ انار را بہتست کردند و فرمودند بخوید محمد زہاد
 گفت خاطر من مشغولست ببحث آنکہ غلام من اگر خجیہ نیست خواجہ فرمودند بطرفے نمیتواند رفتن
 دور و زود و شب نزدیک ماباش روز سوم بطرف زیور تون بمنزل خود رود خبر غلام بتو رسد
 محمد زہاد کہچہ فرمودہ بودند بجای آورد و روز سوم محمد زہاد چوں بمنزل خود رسید پیش اذ انکہ
 بشارت حضرت خواجہ را بابل خود گوید غلام از در خانہ درآمد محمد زہاد و کسان او تعجب کردند
 کیفیت احوال از غلام پرسیدند گفت چوں از بخارا بیرون آمدم قصد آل کردم کہ بطرف اسف
 روم چوں پارہ راہ رفتم در پائے من بندی پیدا شد کہ رفتن نئے توانم و آواز درایے آمد
 چنانکہ مرا وہم شد کہ ایس آواز بخارا می رسد و چوں بطرف زیور تون باز گشتم آن بند را پائے
 من کشادہ مے شد و آن آواز درایے نئے آمد سرہ روز حال من چنین بود و دہشتم کہ این کیفیت
 از جائے دیگر بہت برگشتم و بزمی مت شام آمد عفو عیبینہ و عذر خواست و ہر کہ آل قصہ را شنیدہ
 اورا حضرت خواجہ محبت بسیار شد حکایت کردند کہ حضرت خواجہ ماقدس سرہ
 در قصر عارفان بودند و شیخ شادوی از غدیوت آمدہ بود و از قصورے کہ پردے گزشتہ

بود عذریخواستن خواجه فرمودند معاملت می باید گفت فراخ شانه معاملت آرم خواجه
 فرمودند این در وجه معامله قبول نیست چهل و هشت دینار عدل داری که در غدیوت در
 سوره و دیوار پنہاں کرده و دو دال موضع را سیاه کرده است و در تنی بران گدشته است
 از جبت معامله آن مبلغ را می باید آورد شیخ شادی را حال دیگر تو اسطه آنکه بیکس را از خلق
 در زمان پنہاں کردن در سوره و دیوار اطلاع نمود و بخیل بخیل بخت رفت و آن مبلغ چهل و هشت
 دینار را بحضرت خواجه آورد این عدل را کشاوند و طلب کردند و یک دینار از آن عبدیہا بشیخ
 شادی دادند و فرمودند این یک دینار حرام است از کجا بتورسیده است انگاہ اشارت بشیخ
 شادی کردند کہ این مبلغ چهل و هشت دینار را فراخ شانه بگیر و زحمت کن و بخدمت بندگان
 خدا جل جلاله صرف کن بعد از شیخ شادی از حال یک دینار پرسیده شد گفت پیش از آنکہ
 بحضرت خواجه پیوندم ہمہ تہ مقام مرے کرده بودم آن یک دینار از آنست حکایت
 کردند در آن فرصت کہ حضرت خواجه ما قدس سرہ بکریبہ رسیدند و منزل شیخ خسرو و شاگرد
 کہ بر در خانگیست شیخ خسرو و چوں بیرون آمد یوسف نام کس را دیدند کہ بر در این تہ بود و طبق
 امر وی در دست او بود و گفت آمد تا بقائے شریف حضرت خواجه شرف گردم انگاہ یوسف
 درآمد و خواجه سلام کرد و آن طبق را بدینش خواجه گذاشت خواجه از وجہ حلال آن امر و پرسیدند
 و مبالغت نمودند یوسف گفت از فلان کس خریدہ ام خواجه بشیخ خسرو و شہادت فرمودند کہ مرد
 را در جائے خالی ساز خواجه بدست مبارک خود تفحص کردند از میان مرد و یک امر و در آن
 یوسف دادند و باقی را فرمودند بر حاضران منت منت نماید تا کس ازین امر و دانا بخور و پس رے
 بآن یوسف کردند چہ سرست کہ دریں بر خاطر ما گذشت تا در باب این امر و بخت بسیار
 کردیم و باز گفتیم کہ کس ازین امر و بخور در دست بگو یوسف گفت صورت این بود کہ یک
 کرمیہ گفتند چنین صاحب کمالے آمدہ است من خواستم کہ شمارا بیا ز ما یک امر و در آن
 کردم و در طبق نهادم و باقی امر و دانا را بر بالاسے مرد و گذارم خواجه فرمودند نیک تفحص کن

کہ آں مرد دین است کہ بنوداوم گفت بے ہمانست حضرت خواجہ یوسف راضی صحت کرد
 و گفتند کہ بندگان خدائے ربی شاید آزمودن اگر ایں مرد را بتو بنیادوم زیان زده میشود
 و از مادور سے فتادی کسیکہ درویش دین محمد باشد او را آزمودن چه حاجت است آں یوسف
 توبہ و انابت کرد حاضران را محبت و میل خاطر بسیار حضرت خواجہ شد حکایت کرد و دیگر
 حضرت خواجہ ماقدر سرہ کہ در غریوت بودند و فرمودند کہ پارہ ہیزم بمنزل مابقی عارفان
 سے باید رسانید و ایشان از غدیوت بطرف می رفتند من بموجب اشارت ایشان پارہ ہیزم
 سوس گرفتیم چون معلوم شد کہ ہیزم سوس بادشوازی جمع میشود با خود اندیشہ کردم و پارہ ہیزم
 خار با سوس جمع کردم و بمنزل حضرت خواجہ بقصر عارفان بروم بعد سہ روز حضرت توجہ
 آمدند و از من سوال کردند کہ ہیزم بردی گفتم بے بروم فرمودند قصہ ہیزم را تو میگوئی یا من
 انگاہ فرمودند اول ہیزم سوس گرفتیم و با خود اندیشہ کردی و پارہ ہیزم خار با جمع کردی
 حکایت کرد و درویشہ از درویشان قرشی کہ در اں یک فرصت کہ حضرت خواجہ ما
 قدس اللہ روحہ در قرشی بودند روزے فرمودند کہ درویشہ است از درویشان مادر بخارا
 در غدیوت شادی نام بعد از سہ روز از بخارا بقرشی خواہد آمد بواسطہ آنکہ در قصر عارفان بمنزل
 ما پارہ ہیزم آورده است و در آں زمان بروم تصور سے گذشتہ است آں درویش قرشی
 گفت من آں سہ روز را انگاہ میداشتم روز سوم بود کہ شیخ شادی غدیونی از بخارا بقرشی
 آمد بملازمت خواجہ حضرت ایشان اورا در صحبت خود راہ اندادند چند روز بر اں گذشت چوں
 من مبتدی بودم در طریقہ بایشان التماس کردم کہ شیخ شادی را بچند خواجہ لطف نمودند او
 را بچندیدند و خلوت از او پرسیدند کہ سبب آمدن شما دریں محل از اینجا چه بود گفت دریں محل
 در قصر عارفان بمنزل حضرت خواجہ پارہ ہیزم آوردم و بر من قصور سے گذشت متواضع گفتم
 کم در ہاں روز متوجہ شدم و در روز سوم بقرشی آمد حکایت کردند خواجہ علماء الحق
 والدین روح اللہ روحہ کہ یکبار سے حضرت خواجہ ماقدر سرہ بقرشی رفتند و بچندیدند

منزل ایشان که در قصر عارفان بود در ویشے را گذشتند روزے در قرشی در حضور جمعی
فرمودند کہ آں درویش خادم از بلای غیبت منزل ما این زمان ہمیزم سے برو در خاطر او گذشت
کہ اگر خواجہ ایجا بودندے نیک بودے و خدمت من در محل بودے و ہمیزم را بکرست بمنزل
ما برو چوں بمنزل ما رسید کسانیکہ در منزل بودند آں کرست اورا دیدند و ہمیزم را قبول نکردند و ہم
تضرع و درخواست نمود و قبول نفرمودند و آں درویش از جنت آں بسیار مقبوض شد و بعد سہ روز
از بخار البقرشی خواہد آمد آں جمع کہ در حضور ایشان این قصہ را فرمودہ بودند منتظر بودند چوں سہ
روز شد آں درویش از بخار البقرشی آمد آں جمع آں قصہ را از دہر سید ند چنانکہ حضرت خواجہ
فرمودہ بودند بیان کرد ہمہ در حیرت شدند و عقیدہ ہمہ بحضرت ایشان رسوخ تمام یافت
حکایت کرد خواجہ علاء الحق والہ بن نور اللہ مشہدہ کہ روزے حضرت خواجہ ما
قدس اللہ سہ با جماعت در ویشال در حجرہ در ویشے بودند از متابعان این خانوادہ بعضے
از ان جماعت کجبت اسباب شفرہ از ان حجرہ با شارت خواجہ بیرون آمدند و فریق شدند
بک فریق بیازار صرافان متوجہ شدند حضرت خواجہ را در ان موضع دیدند تصور کردند کہ ایشان
از ان حجرہ بیرون آمدند و فریق دیگر طرف چار سو رفتند حضرت خواجہ را آنجا یافتند آنچنان
را نیز ہمان تصور شد بعدہ ایشان را باخی محمد و آئینین در بازار ملاقات شد قصہ خود را باو
شرح کردند او گفت من این ساعت خواجہ را در فلان موضع دیدم بطرف می رفتند در ویشال
ترزد شد کہ حضرت خواجہ را کجا طلبیم دریں اندیشہ بودند کہ در ویشے آمد کہ خواجہ میفرمائند کہ
صاحب چرا ناخیر کردند و آمدن قصہ را باں درویش بیان کردند او گفت از ان ساعت کہ
شما از حضرت خواجہ از ان حجرہ بیرون آمدید صاحب حجرہ و من در خدمت ایشان بودیم
بطرف بیرون نیامدہ اند و این زمان بر سبیل تخیل برابر اثر شافر ستادہ اند صاحب در حیرت
شدند و بہماں صفت بخندست خواجہ رفتند از کیفیت حال از ایشان پرسیدند صاحب قصہ
را شرح کردند خواجہ تبسم کردند صاحب حجرہ از متلع آں بسیار گریست و سبب مزید محبت او

شد آنگاہ خواجہ فرمودند منقولست کہ حضرت عزیزاں راقدس سرہ شام رمضان سیزدہ بجائے
 طلبیدند ہمہ را اجابت فرمودند ناقل گفت کہ من بر سر یک سفرہ در خدمت ایشان حاضر
 بودم و از ان مواضع دیگر پرسیدم چنان شنیدم کہ ایشان در ہمہ جا حاضر بودند حکایت کرد
 درویشہ در ان فرصت کہ حضرت خواجہ ماقدس اللہ روحہ در مر و بودند و درویشان ایشان
 بر صفت و بہاتون من کل حج عتیق از ہر طرفی صحبت ایشان را سارحت سے نمودند و دیگر
 بیابان مر و را چوں پرریان طے میکردند و ہر یک بزبان حال میخواندند مصرعہ
 راہ وصلش کہ پہلو گہ بسراید و دید

درویشان غدیوت نیز بآں سفر مبارک رفتہ بودند و در ان حال کہ حضرت خواجہ آن درویش
 غیبی را بر طرف بخارا و ان میکردند ہر کردہ ایشان را کہ ز نہار چوں بخارا رسید اول بخارا
 در بلخ خواجہ علماء الدین مشغول گردید و در ان عمارت اہتمام و تہیج تمام بجائے آید
 و دریں مبالغت و تاکید بسیار نمودند و اتفاقاً آن درویشان با اشارت خواجہ بعمارت آن
 رزمشغول گشتند اما چنان احتیاط کہ مے بالبت در ان رزم کردند و در بعضے مواضع تفصیح کردہ
 بودند چوں حضرت خواجہ از مر و بخارا رسیدند دوستان ایشان ہمہ بدریافت قدم شریف
 خواجہ مسارعت نمودند چوں نظر ایشان بدرویشان غدیوت افتاد قصہ تفصیر ایشان را
 کہ در عمارت رز بلخ خواجہ علماء الدین کردہ بودند بر ایشان خواندند و مواضع تفصیر را
 روشن بیان کردند بہ مشابہت کہ فرمودند در عمارت فلان تاک تفصیر کردہ اند و درویش میثاق
 ہر کارے کہ اورا متقدما فرماید بختیق چنان دانند کہ آن کار وسیلہ سعادت اوست ہمہ درویشان
 در بار آن تفصیر شدند و حکایت کردند کہ روزے محمد متحرک کو فنی کہ از جملہ درویشان حضرت
 خواجہ ماقدس سرہ بود در بازار برد و کان یکے از درویشان نشستمہ بودند و شہر بخارا و صفت
 جذبہ آن درویش بقوت بود سخنان بلند میگفت و ہر بے اثناء گفت کہ درویشہ باشد کہ اگر شبہ
 در بغداد بر شاخ و درخت باریک نشیند از پنجابہ بیند بعد از ان حضرت خواجہ آمدند و اورا گفتند

ترا این سخن بچه کار آید غم دین و مسلمانی خور و بر جاده شریعت مصطفویه ثابت قدم باشی
 سخن آن کار کفایت نمیشود و حاضران را از این اشرف و شفقت ایشان وقت خوش شد
 حکایت کردند از شیخ شادوی غدیونی که گفت سبب محبت من بحضرت خواجہ قدس
 سرہ آں بود کہ من در غدیوت بودم بکار دہقان مشغول مے بودم روزے بنگہ کو فتن
 مشغول شدہ بودم ناگاہ دیدم کہ عمر میرے نورانی برفراخ شاخ نشسته میگردد چوں بطرف
 ایشان نظر کردم مرا بطرف خود اشارت کرد اتفاقاً نزدیک من چارہ ہندوانہ بود و در
 گذشتہ و دود دیگر را گرفتم و بطرف ایشان رفتم چوں آں دو ہندوانہ را دیدند گفتند آں دو ہندوانہ
 بزرگ را آنجا گذاشتے چوں این سخن را از ازل عمری شینم تعجب کردم و زوآں دو ہندوانہ
 بزرگ را نزدیک آں بزرگوار دین آوردم فرمودند زود اینہا را پارہ ساز کہ خوردگان پیوستہ
 چوں ساعتی در صحبت شریف ایشان بودم فرمودند این مقدار حقوق در میان ما ثابت
 شد مے باید کہ بخانہ تو رویم کہ خانوں تو سرگوسفندے را در تنور ہر سیرہ بچپتہ است و حالانکہ مرا
 از ازل احوال خانہ بیچ خبر مے بود چوں در قدم مبارک خواجہ بخانہ رسیدم واقع آپنجان
 بود کہ ایشان خبر داده بودند از ظہور آں واقع سعادت محبت در باطن من و اہل و اولاد من
 پیدا شد و دانما شیفۃ صحبت شریف ایشان مے بودم حکایت کردند از شیخ شادوی کہ
 چوں روزے چند ازین قصہ گذشت و محبت حضرت خواجہ ماقدس سرہ بر ما غلبہ کرد
 شبے از غایت اشتیاق لقائے مبارک ایشان من و اہل بیت من سر پیر زمین نہادیم و تضرع
 درازی کردیم و گفتیم خداوند بہ بزرگیت خود شیخ بہاء الدین را بسکیناں رساں فضل رسان
 بود و ہوا بنایت سر بود خطہ بر آں گذشت حضرت خواجہ درآمدند و فرمودند اگر حقوق بخت
 شما بودے کار مشکل بودے در چنین محل کسے در مریشاں را تشویش میدہد در چنین وقت
 از حق سبحانہ و تعالیٰ دریغ اہید کہ شیخ بہاء الدین را بہار ساں در ویشاں را اوقات
 مے باشد کہ غیر در تے گنجہ در تکیہ بودم کہ گفتند آں فقیران مشتاق و منتظرند ہر چند سعی کردم

امکان توقف نشد در چنین هوا از قصر عارفان آدم حکایت کردند شیخ محمد زاهد
 زیور تونی در منزل شیخ شافعی بود رحمة الله و نادو دانگ شب با همدگر صحبت داشتند
 شیخ محمد زاهد توجه به شیخ شادوی کردند گفت من ضعیفه خودم فلان را فدا کن تو کردم و او را
 طلاق دهم تو خواه شیخ شادوی نیز به نسبت شیخ محمد زاهد بپس نوح سخن گفت چوں هر دو این سخن
 گفتند از خود رفتند و افتادند وفاتی گشتند و زمان بسیار بر پس حال گذشت هر که در آن خانه
 بودند تصور کردند که روح از بدن ایشان مفارقت کرده است همه در حیرت شدند و در آن حال
 حضرت خواجه از قصر عارفان آمدن شیخ شادوی و شیخ محمد زاهد را از آن صفت بر آوردند
 و فرمودند در قصر عارفان بودیم در آن زمان که شما هر دو در صفت فدا آوردید و شما را این حال
 واقع شد مرا گفتند که بندگان را در یاب باین سبب درین شب آدم حکایت کردند
 خواجه علما الحق والدین عطر الله تربته که روزی قدم مبارک حضرت خواجه را می دیدم
 و اتفاقاً شریف زاده در آن صحبت حاضر بود خواجه سخن خود مقام فنا می گفتند در آن اثنا فرمودند
 او بیار او در فنا تصرف می دهند آن شریف زاده از حضرت خواجه سوال کردند که اولیای او
 فنا چگونه تصرف می دهند خواجه قدم مبارک خود را بر سینه من نهادند و من کفایت پیدا شد از
 خود رفتم آن غایت پیش از وقت نماز دیگر تا وقت نماز بامداد پشت چوں بحال اصلی باز آمدم
 و بحضرت خواجه مشرف شدم فرمودند ما این مسألت با تو بجهت آن کردیم که آن شریف زاده
 را اعتقاد بحال درویشان حاصل آید حکایت کرد بعضی از درویشان که بار اول که در سفر
 زیارت بیت الله در خدمت خواجه ما قدس سره رفته بود و گفت که چوں بنجر اسان
 رسیدند در مهنه منزل خواجه موید که از نوافل شیخ ابو سعید ابوالخیر است نزول فرموده
 بودند روزی گفتند و این سیر داریم بطرف کارون سرسینه مهنه رفتند و در پیشه در آنجا می زدند
 فرمودند این درویش از دوستانت لیکن ما را شناخت بعد چوں بمنزل درآمدند سفره
 حاضر آوردند حضرت خواجه توجه بخواجه موید نمودند و فرمودند امروز در شهر شما دوستی از

دوستان حق آمد ہست اگر اجازت باشد اینجا حاضر شود خواجہ موید فرمودند نیک باشد حضرت
 خواجہ بن اشارت کردنا بحجت استدعائے آل درویش بر وچوں درویش بیاد و اظہار
 خوردن فارغ شدند خواجہ موید یا آل درویش در بحث شدند از مسائل طریقت و میان ایشان
 مذکور بیشتر ہر چند آل درویش از خواجہ فائدہ التماس سے نمود و سخن نفرو نمود چوں بحث
 میان ایشان بقوت شد آن درویش ازاں خانہ بیرون آمد چوں مرغ پرید و در جائے
 بلندی نشست خواجہ ازاں محل او تبسم کردند و فرمودند سہل باشد چوں وقت نماز دیگر شد
 آں درویش بحضرت خواجہ آمد و رکعتند آں چہ کار بو کہ تو کردی نزد یک بندگان حق
 تعالیٰ مثال ایں اعمال را اعتبار سے نیست بندگان باشند حق را کہ آنچه بر ایشان میگردد
 اگر چیزے ازاں بر خلق ظاہر کنند احوال ایشان دیگر شود و اندرویش گفت مدت چہل چہال است کہ در بحر و بر عالم
 طلب یکم ہرگز نہ کنوید ہم کہ شئمہ ازین معنی خبر دودہ باشد و حرکت بزبان حج و روضہ رسول صلی اللہ علیہ
 وسلم رفتہ ام ایں معنی را در کسے نیافتم خواجہ ما فرمودند اورا کہ اگر یک خطہ تو تسلیم باشی یقین
 شود تر کہ در عالم ازین طائفہ ہستند یا بی انگاہ اورا گفتند نزدیک تیشیں و انگشت مسجہ
 خود را بر زانو سے اورا سانبند حالش دیگر شد و یقینا دورنگ او تمام تنغیر شد و نفس
 ازو برنے آمد و فرستہ دراز بریں معنی گذشت حضرت خواجہ انگشت مسجہ خود را بر پیشانی
 اورا سانبند نہ چہ باز کرد و در حرکت آمد و بسیار تضرع نمود و گفت بد کروم بد گتم و از بے ہوشی
 بعینیت کمال شازمن ایں سخنان صادر شد بندگان حق تعالیٰ زیادہ از آنچه خدمت
 شما فرمودند بودند نگاہ دامن حضرت خواجہ را محکم گرفت و التماس کرد کہ مقصود مرا از راہ
 کرم بدہید کہ عمریت کہ در حجت وجوئے آل بودم اکنون یا فتم خواجہ فرمودند کہ ترا تسلیم
 سے باید بود گفت در خدمت شما کہ میروم خواجہ فرمودند کہ گفتی وہ کرت کیجہ فتم گفت لے
 حضرت خواجہ آں در حساب نیست مستحکم سے

غم کے بے دوست رفتی تیج مسابش گیر

خواجه فرمودند ترا بطرف مہرات مے باید رفت چنان کرد بعدہ خبر مے رسید کہ در مہرات
 موضع خواجه را اثبات بسیار سیکردہ است خواجه فرمودند ایجا مصلحت باشد نہ نیست نزد
 عزمیت راہ حج کردند حکایت کرد در پیشے کہ روز عید قربان حضرت خواجه ماز مصلی
 بیرون آمدہ بودند و خلق بسیار در قدم مبارک ایشان میرفتند و امیر برہان فرزند کلک
 رحمہما اللہ کہ از برکت نظر شریف حضرت خواجه از عالم معنی بہرہ تمام داشت در عقب ایشان بود
 چون اقبال خلق را بحضرت ایشان مشاہدہ کرد آہستہ با خود میگفت خوشایام اوایل خلق
 حضرت خواجه احوال و ظہورات و کار و بار این زمان ایشان را در تشویش مے اندازند
 نزدیک امیر برہان الدین بودم خواجه در پیش میرفتند چون او ایں سخن گفت ایشان
 توقف نمودند با امیر برہان الدین رسیدند گر میان او را گرفتند و اندکے او را حرکت دادند
 صفت بزرگ در مے تصرف کرد طاقت ایستادن نہشت خواجه او را نگاہ داشتند زمان
 بر اں صفت گذشت چون بحال خود آمد او را گفتند چہ میگوئی آں احوال و کار و بار این زمان
 ہست یا بی امیر برہان الدین عذر بسیار گفت و از آنچه گفتہ بود استغفار کردہ گفت کار و بار
 و احوال از گذشتہ زیادت شدہ است حکایت کرد در پیشے کہ روز مے حضرت خواجه
 قدس سرہ بدر یافت درویش عزیز یعنی شیخ شمس الدین کلان خلیفہ سید امیر کلان کہ
 از قرشی بخارا آمدہ بود متوجہ شدند آں درویش در فتح تہم با و نزول فرمودہ بود و در زمان
 متوجہ شدن خواجه درویشے کہ از متابعان پہلوان محمود رحمہ اللہ بود یک بار نیز بخت
 ایشان موفقت کرد چون حضرت خواجه بفتح آباد رسیدند بآں درویش عزیز ملاقات کردند
 خطہ بر اں گذشت مر معلوم شد کہ خواجه نسبت عالم باطن با من التفات و عنایت فرماید
 در اں حال آں درویش پہلوان محمود یک بار در مے از درون کفش خود بیرون آورد
 و از لہ نیاز در نظر آں درویش عزیز گذشت آں عزیز از طریق رعایت ادب و مقتضائے
 معرفت در پیش پہلوان محمود را بر اں عمل مواخذہ کرد و گفت یک نکتہ را کہ دنیا دہی

و محل امانت است دیدی و نگشاید دیگر که تمام رسول را صلی اللہ علیہ وسلم بردار و
 می کشند دیدی بعدہ آن درویش عزیز بطرف من نظر کرد و بقصد آنکہ مرآت شویش و ہدایت
 نظر شریف خواجہ بباطن باد مشغول شد و در حال مقبول گشت و راہ سخن بر و بسته شد
 فرستہ بریں صفت گذشت و بحضرت خواجہ متوجہ شد و گفت ای درویش شمارا چہ نام است
 خواجہ فرمودند امیر حسین کہ با من مصاحب مے شود آن درویش عزیز برخاست
 و مدار کنار گرفت و خلقت بسیار نمود و الطاف و عنایہ بچائے آورد و صفت
 قبض او بکلی زایل گشت و سخن آغاز کرد و بعد ازاں مردے درآمد و سلام گفت و یک دینار
 پیش او گذاشت و گفت دراز گوش غایب کردم بشما اشارت کرد و آن عزیز گفت این معلہ
 راز نزدیک خواجہ بر بعدہ حضرت خواجہ خاموش شدند و سر بر آوردند و گفتند کہ دراز
 گوش تو در طرف قبلی فتح آباد و رطلان موضع در آمدہ است آن مرد با اشارت چنانکہ فرمود
 بودند بدان جانب رفت و دراز گوش ریاقت و در حال آمد بسر تمام حاضران ازاں
 اشرف تعجب بسیار کردند حکایت کرد و رویشے کہ بعد ازیں قصہ آن درویش عزیز
 ازاں منزل بجایے از درویشان و متابعان خود بیرون آمد و حضرت خواجہ مانتا
 سر در ہمان منزل نشسته بودند و بانی درویشان آن عزیز در صحبت خواجہ بودند و یکے از
 از ایشان خواست کہ بمنسبت باطن یکے از درویشان خواجہ مشغول گردد و آن درویش
 بحضرت خواجہ توجہ کرد و آثار صفت جلال در خواجہ پیدا آمد بطرف آن درویش کہ با درویشان
 ایشان گستاخی کردہ بود و نظر کردند حالش و بگریزد و در لحظہ چوں تشنگ پر باد و در صورت
 ولون او دیگر شد ازاں واقعہ آن درویش عزیز را خبر کردند بغایت تعجب آمد چوں ایں حال
 را مشاہدہ کرد از درویشان خواجہ سوال کرد و ایشان گفتند ہم از صاحب حال واقعہ تقصیر فرمایند
 از پور رسیدند و گفت چہ بی ادبی کردہ و آن درویش عزیز توجہ بحضرت خواجہ کرد و گفت
 بد کردہ است و از بے معرفتے ایں عمل کردہ است عفو فرمائید لے کہ بشلخ رسد بزرگوار

نیز میرسد خواجه آں درویش را بواسطہ التماس آں عزیز بخشیدند از آن حالت بحالت صلیب
 خود باز آمد و حاضران کہ در آن مجلس بمنزل بودند قوی تعجب کردند و خوشحال گشتند
 حکایت کردیم درویش کہ حضرت خواجه ماقدرس سرہاں عزیز نشسته بودند بر
 کنار آں جوئے کہ در مقابلہ معزار شیخ سیدف الدین و شیخ حسن بلخاری علیہما الرحمۃ
 والرضوان است بایکدیگر سخن میگفتند در آن اثنا آں قصہ ماہی را کہ میان شیخ سیدف الدین
 و شیخ حسن بلخاری رحمہما اللہ باسے گذشتہ است میگفتند آں عزیز گفت کہ اولیاد را
 این چنین تصرف ماسے بودہ است و میں زمانہ کسے بود کہ مثل این احوال ازو بظہور آید و چون
 فرمودند من این نیخو اہم بلے کساں باشند اگر مثلاً این جوئے را اشارت کنند کہ بالارو
 روان شود خواجه دریں سخن بودند آں جوئے بطرف بالارواں شد خواجه فرمودند من
 این نیخو اہم انگاہ آب جوئے بہان طرف اول کہ میرفت رواں شد خلق بسیار آں را
 مشاہدہ کردند و اعتراف نمودند بحال ولایت خواجه ماحکایت کردند کہ روزے
 حضرت خواجه ماقدرس سرہ در قصر عارفان بر در مسجد نشسته بودند درویشان ایشان
 از ہر طرف آمدہ بودند از دو حام و صحبت عظیم بود و رویشے از طرف تاشگندہ دریافت قدم
 حضرت خواجه آمد باو بیچ التفات نکردند و فرمودند کہ خلق ما خان بواسطہ تو زبان زدہ
 شدہ اند و تو بے اجازت ما از اینجا بجار آمدہ دیہ ہیبت بطرف او نظر کردند حال اتغیر
 شد و بخود گشت و نفس از دہر نی آمد و دستے بریں حال گذشت و از ترس حضرت خواجه
 حاضران نے تو بستند کہ در باب او کلمہ بگویند و شفاعت کنند و چنین وقت درویشے
 خواست کہ درخواست کند خواجه فرمودند اورا کہ تواز من مشفق تر نیستی خاموش باش چند
 فرصت گذشت کہ تمام بچند و درویشان خوردند آں درویش برہان حال افتادہ بود
 آخر الامر درویشان بخدمت پدر خواجه رفتند کہ غیر از شما کسے دیگر شفاعت این درویش
 نے تواند کرد ایشان نیز فرمودند من نے ترسم و بخوف بسیار نزدیک رفتند و گفتند کہ

درویشان را خاطر بطرف آل گناہگار نگراست خواجہ فرمودند تا مادام کہ او بہا خان بخلاف
 رفت و بہ نسبت خلق آن موضع تضرع نخواہد کرد تا آن خلق از زبان او بیرون آیند و او را
 بہارہ نیست حضرت خواجہ قدم مبارک را با و رسانیدند و گفتند بر خیز در حال بخود باز
 آمد آن درویشان کہ حال را پیش از دے مشاہدہ کردہ بودند متحیر شدند حکایت کرد
 درویشے کہ روزے حضرت خواجہ ماقدس سرہ در اطراف قصر عارفان سیکرد
 و من در قدم ایشان بودم قصابے بود در آن نزد یک اتفاقا چوبے برگردن نہادہ بود
 و بطرف خانہ خود میرفت و بخت عارے از خواجہ مددے طلبید و از آن موضع
 تا خانہ او مسافتے راہ بود و خود خواجہ یک طرف آن چوب را خواستند کہ برویش بسا
 خود گیرند من درخواست کردم با من گذشتند اما چوں آن طرف چوب کہ گران بود لطف
 نمودند و مراد کردند و آہستہ با و گفتند کہ اے قصاب سکیں بچوبے کہ ما بگیریم خوش
 عارے خواهی کرد نہ خانہ خواہد ماند نہ روزگار دیگر روز آن قصاب را دیدم کہ دیو
 شدہ بود و جامہ با بر خود پارہ کردہ و در صحرای بیگشت و آرام و قرار نہ داشت فرصتے چنین
 بود پس از آن از میان خلق برآمد و غایب شد حکایت کرد ہماں درویش کہ روزے
 حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ دریلغ بودند کہ این زمان مرقم نور ایشان در آنجا
 و شیخ شادی در خدمت ایشان بود کہ آن قصاب دیوانہ درآمد و بر خواجہ سلام کرد
 و با سکونت و وقار در مقام نیاز ایستاد و بشکر لطف خواجہ مشغول شد و گفت از برکت
 حضرت شما از جمیع تعلقات خلاص یافتم خواجہ بطرف منزل رفتند و فرمودند کہ بعد
 از نماز دیگر حاضر گردند بعد از آن میان آن قصاب و شیخ شادی سخن گذشت
 و ہر دو گرم شدند قصاب مسافتے را چوں مرغ پرید و بر سر دیوارے نشست من آن
 نفس خواجہ را کہ فرمودہ بودند کہ بعد از اولے نماز دیگر نزدیک ما حاضر گردند با آن
 قصاب رسانیدم گفت کہ اشارت ایشان فرض است از دیوار فرود آمد و نماز دیگر ادا

کرد و چوں بطرف منزل خواجہ متوجہ شدیم چند قدم مارا پیش آمدند فرمودند امیر حسین چه
 بوده است زو و بگو من از ایندائے بحث تا آخر و پیش حضرت خواجہ تقریر کردم خواجہ نظر
 ہیبت در شیخ شادی نظر کردند حالت عجیبه در وقتاد و تغیر و رو پیدا شد آن قصاب
 از آن متحیر شد و توجہ بحضرت خواجہ کرد و تبصیح گفت ایں چه واقعہ است خواجہ فرمودند از
 سبب توشہ ہست برست کہ اورا با صلح آری قصاب گفت من چه کردم خواجہ فرمودند
 بسبب آنکہ باتو بحث کردہ است و خاطر تو از خوشہ شد اورا ایں حال واقع شد تا تو ازورہ منی
 نخواہی شد اورا بحال نخواہد آمد قصاب گفت من ازوراضی شدم خواجہ فرمودند سرور از زیر
 بردار آن قصاب چہاں کرد شیخ شادی چشم باز کرد و در حرکت آمد آن درویش قصاب
 تصرع وزاری بسیار کرد تا حضرت خواجہ شیخ شادی را عفو فرمودند و آن قصاب را از
 نظر مبارک ایشان احوال بزرگ پیدا شد و از دوستان جفیتی گشت حکایت کرد و ہمکنہ
 اعنی حضرت مولانا یعقوب چہرخی رحمہ اللہ کہ از دوستان حضرت خواجہ ماقدرس سرہ بود
 پیش از آن کہ بحضرت خواجہ پیوستگی شود و چنگ در دین دولت ایشان زخم محبت و عقیدہ
 من بحضرت خواجہ تمام بود و حال آنکہ بعد از آن کہ از اکابر علماء فخرہ بخارا اجازت فتوے
 گرفتم و عزیمت کردہ بودم کہ بوطن اصلی خود مراجعت نمایم روزے مرتخیرست خواجہ ملاقات
 شد نصزع دنیا ز مندی بسیار کردم فرمودند ایں زمان کہ عزیمت کردی نزدیک ما آمدی گفتیم
 دوست در خدمت گفتند از چہ جہت گفتیم از آنکہ شما بزرگید و مقبول ہمہ خواجہ گفتند دلیل بہتر ازین
 بے باید شاید کہ ایں قبول شیطانی باشد گفتیم حدیث صحیح است ہر گاہ حق سبحانہ
 بدوستے برگیرد و دوستے اورا در ہماٹے بندگان اندازد خواجہ ہمسم کردند و فرمودند ما مرید
 عزیزانیم حال من ازین اشرف ایشان دیگر شد از جہت آنکہ پیش ازین ملاقات یک ماہ بخوا
 دیدہ بودم کہ مرا بیگویند مرید عزیزان شود ایں خواب مرا فراموش شدہ بود چوں خواجہ ایں
 سخن فرمودند مرا آن خواب یاد آمد بعدہ از حضرت خواجہ الناس کردم کہ خاطرے باں

خواجہ فرمودند از حضرت عزیزاں نیاز مندی خاطرے طلب کرده است فرمودند در نظر
 نمنه گنجی چیزے با ما گذار که آں را بنم تو یاد آئی حضرت خواجہ فرمودند ترا چیزے نیست
 که نزدیک ما گذاری کلاه مبارک خود را با من دادند و فرمودند که ایں را نگا ہداری ہر گاہ کہ ایں با
 منی مارا یاد کنی و چوں یاد کنی یاد آئی و فرمودند زینہار دریں سفر مولانا تاج الدین دشت
 کوک را در یابی کہ سے از اولیا اللہ است بخاطر من آمد کہ ازیں راہ بطرف وطن خود
 میروم بلخ کجا و دشت کوک کجا از بخارا بہرول آمد و بطرف بلخ روان شد اما اتفاقاً در
 پیش آمد کہ از بلخ بدشت کوک رفتیم بعد از دو ماہ مرآں اشارت حضرت خواجہ بخاطر تعجب
 بسیار کردم و بدریافت صحبت مولانا تاج الدین شتافتم و محبت من بجنبت خواجہ
 قوی شد بعد از اں سببہ واقع شد کہ بہ بخارا آمدیم بکنار دست حضرت خواجہ رفتیم و ارادت
 گفتیم و مدتے در صحبت شریف ایشان بودم و در آں زبان کہ دعیثہ ارادت درین پیدا شد خود تم
 بکلام اللہ فال گیرم و حقیقت ایں ارادت و طریقہ استقامت ایشان چوں مصحف الکاشا
 ایں آیر برآمد کہ اولئک الذین ہلنہم اللہ بعبادہم تبارک بعد از اں داعیہ ارادت زیادہ شد چوں
 عزمیت کردم کہ بخدمت ایشان روم مجذوبے بودم ابوے اعتقادے بود بر سر الشہ
 فیدم باوے گفتیم بروم گفت برو و ایں مجذوب و پیش خود خطوط کشیدہ بود گفتم ایں خطا
 را شمار کنم اگر فرو بود و لالت بر حقیقت ایں داعیہ باشد کہ اللہ فدیجب الفد چوں شمار کردم
 فرو بود بعد از انکہ بصحبت شریف حضرت خواجہ مشرف گشتم ابتدا در اں صحبت ایں فرمود
 کہ العلم علماں علم ظاہری علی لسان ابن آدم و هو حجتہ علیہ و علم باطنی و هو النافع
 و ذالک علیہ الذیاء والمرسلین گفتند علم دوستی یکے علم است کہ ظاہر است بر
 زبان ابن آدم و آں علم حجت است بروے و دیگر علم است کہ پوشیدہ است از و آں علم است
 کہ نافع است در دین و آں علم پیغمبران و رسولان است بعدہ فرمودند چوں بایں طالبہ
 نقشہ شود باید کہ از سر صادق و عاویست باشد زیرا کہ گفتہ اند اذ اجلستم مع اخوان

در کتاب مرصع العباد شیخ نجم الدین رازی رحمہ اللہ آورده اند کہ روزے در ویشتہ بھرت
 شیخ یوسف ہمدانی قدس سرہ آید و گفت این زمان نزدیک شیخ احمد غزالی قدس سرہ
 بودم بر سفرہ باد و نشان طعام بخور روزمانے اور غیبتے واقع شد بعدہ چہیں فرمودند کہ این
 ساعت حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم دیدم کہ آمدند و لقمہ زد و بان من نہاد و شیخ یوسف
 ہمدانی قدس سرہ فرمودند ثلاث خیالات تری ہا اطفال الطریقہ حکایت کرد در ویشتہ کہ
 شبے مشوش حال بودم و ذوق خود پرانیچ نیاتم چوں بامداد شد بھرت خواجہ قدس سرہ
 رفتم فرمودند روزے بھجت در ویشتہ رسیدم ساعتے گذشتہ در آن صحبت یکے از متابعان
 پہلوان محمود قدس سرہ در آمد و متابع پہلوان محمود سے از کفش بیروں آورد و در
 نظر آں درویش بامداد فرمود کہ یک نکتہ دنیاوی را کہ خوارے باید داشت دیدہ نکتہ دیگر
 کہ نام رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بر درہا نقش سے کنند دیدہ آں دشمن گفت
 ازاں قصہ کہ حضرت خواجہ فرمودند خاطر من نگران شد چوں بمنزل رسیدم تفحص کردم
 و در پایان قدم چند درے بودہ است بدنتم کہ پریشان حالے من ازاں بودہ است۔
 حکایت کرد در ویشتہ کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ روزے رومال بردوش مبارک
 خود انداختہ بودند بر خاطر من گذشت کہ این طریقہ طریفاست و حال خواجہ بدگرے متوجہ
 شدند و فرمودند کہسے بایکے خصوصتے کردہ است و حق در طرف آں فلانست میخوام کہ ایشانرا
 باہم صفادہم و ایں رومال را ہم بادہم ایں بھجت خود نکرده ام حکایت کرد در ویشتہ کہ
 روزے مرا با اہل خود بخشے شدہ و در اندک فرستے با و باز صفا کردم چوں بھرت خواجہ قدس
 سرہ رسیدم فرمودند با جماعت زنان حسن معیشت سے باید کرد من در باطن خود گفتیم یا ہنگام
 کس سیکویند در حال حضرت خواجہ فرمودند کہ حضرت خواجہ چھی یا پاپیہ فرمودند کہ اینک
 کس سے باید کہ بطرف خود کشد باز در خاطر من گذشت کہ اندک خصوصت بود و صفا کردم
 حضرت خواجہ فرمودند یا ہنگامست رعایت سے باید کرد قصہ حضرت رسالت

علیه الصلوة والسلام را شنید که موئے کینه زاید بر سینه مبارک خود گرفتند تا او بر سر خود آب ریخت
 و مینا ده غسل آورد این همه ابرار نے رعایت خوانین است حکایت کرد که روز حضرت
 خواجہ برہنہ رفته بودند و بعضی بگفتند بطریق معصوم و بخاطر من گذشت که چه خوش بودی
 اگر در منف بودی تا وعظ ایشان را شنودی بعد از این خاطر بچند روز حضرت خواجہ رفتم چون
 به قصر عارفان رسیدم ہاں باغ کہ حضرت خواجہ بودند بر در باغ اندکے توقف کردم حضرت خواجہ
 بیرون آمدند و باین فقیر التفات کردند بعد از آن خطبہ وعظ خواندند و باین حدیث را روایت
 نمودند الفقراء الصبراء هم جلساء الله تعالی يوم القيمة ای المقربون غایت القرب و فرمودند کہ شیخ احمد
 قدس سرہ فرمودہ اند فقیر بر دو نوع است فقر اختیار و فقر اضطراری بہتر از فقر
 اختیاری است اختیار حق است بنسبت بندہ و در آن وعظ ایں فقیر را وعدہ فرمودند بنسبت فقر
 و صبر حکایت کرد و رویشے کہ روزے صحبت شریف حضرت خواجہ رسیدم خطبہ گذشتہ بجا
 دہنم کہ آن نسبتے وصفے کہ از برکت نظر حضرت خواجہ بن رسیدہ بود و بیچ نامزد در خاطر من آمد کہ
 اگر آن معنی را حضرت خواجہ از من باز گرفتند دریں حال خواجہ بدرویشے متوجہ شدند و فرمودند
 ما هر چه داریم از آن شماست اما صید کلب غیر معلم حرمت نمی شاید خوردن حکایت کرد و رویشے
 کہ یکبار حضرت خواجہ ما قدس سرہ از من بچندہ بودند و مقدار دو ہفتہ بیکارست حضرت خواجہ
 نے توانستم رفتن و دریں مدت در نفس داندوہ بودم بحکم ضاقت علیہم الاضبار حبت زمین
 فرخ بر من تنگ شدہ بود آخر عنایتی رسید از حق تعالی اہمیت و باز گشت کہ دم دار و ارج بسیار
 از مشکباج را و روح آل درویش را کہ در آن نزدیک فوت شدہ بود شمع آوردم چون بانداد شد
 مرا و عیہاں شد کہ بحضرت خواجہ ردم چون رفتم و سلام گفتم حضرت خواجہ تلفی بیایت کردند بچہ
 از درویشان را مخاطب ساختند و گفتند کہ ما از تو رنجیدہ بودیم و ترا از خاطر بیروں کردہ اما
 چون مشب ارج بزرگان دین و روح آل درویش مبتدع را کہ دریں نزدیک فوت شدہ است
 شمع آوردی ترا بخشیدیم و قبول کردیم بعدہ آل درویش گفت چون طریقی حضرت ایشان در

متابعت سنت بر کمال بود مرا نیز از آن آگاه کردند که فلاں مبتدع بوده است و ذره از تربیت
 و شفقت فرو نگذاشتند حکایت کردند در آن فرصت که آن لشکر عظیم از طرف دشت قبیاق بجا
 آمد و آن چندان خلعت و حصار هپاک شدند و خرابی چهار پایاں و سقوط شدند را خود انداده نبود
 و در پیش بود از جمله دوستان حضرت خواجہ ماقدس سرہ فراخ شانے بود و در آلہ ازلا غری و
 بے قوتی از بجائے خود برینے توہمت خاست مانده بود و روزے حضرت خواجہ از آن موضع
 گذر کردند آن درویش را گفتند فراخ شاخ را تربیت کن آن درویش گفت تربیت من کے کم
 نمیدانم کہ این بلا کے دفعہ خواهد شد خواجہ فرمود وہ روز دیگر این فراخ شاخ را تربیت کن آن
 و نشیند گفت کہ من حساب کروم از برکت نفس مبارک خواجہ روز دہم آن بلا از اہل بجا را دوشد
 و اہل اسلام از آن در ماندگی خلاص یافتند حکایت کرد در ویشے کہ در ہمیں ایام فتنہ و
 اضطراب حصار بجا را حاکمے کہ ضبط احوال حصار و ندیر دفعہ ظالمان دیگر میکرد جمعی از خواص
 خود را بحضرت خواجہ فرستاد کہ ما بگئی از حرب و کار ندیر حصار عاجز شدیم دیگر از ما کارے نے
 آید ہر کفایت و کشادی و بجاتے کہ ہست از حضرت شہاست خلاصی اہل اسلام از شر ظالمان
 اگر خواهد بود از برکت دماے شہاد و درخواست شما خواهد بود و وقت و تنگی تربیت حضرت خواجہ
 فرمودند ما نیز مشب پالہنگ در گردن اندازیم و از حضرت حق جل قدرہ درخواستیم باشد کہ شہادت
 پدید آید چوں بامداد شد خواجہ فرمودند کہ بشارت شد کہ بعد از شش روزاں بلا دفعہ خواهد شد این
 بشارت لگنزد و یک آن حاکم حصار فرستادہ اہل بجا را شادمان شدند و احمق چنان شد کہ
 فرمودہ بودند بعد از شش روز دیگر آن ظالمان از گرد حصار بجا را تعجیل رفتند و آن مسلمانان
 ازین بلیہ نجات یافتند حکایت کرد در ویشے کہ در ہمیں حال در ماندگی خلق بجا را حضرت
 خواجہ فرمودند کہ را لگنزد را از خراب مدارید کہ قدرہ ماے من خراب میشود و جامہ ہایے نماز پیشو
 تا بکھت آن دعا کنم تا حضرت حق تبارک و تعالیٰ شما را ازین بلا نجات دہد شبانگاہ ہمارو
 بود کہ فرمودند مشب آن شب ہست کہ دایع در گردن اندازیم و درخواست کنیم و چوں بامداد شد

آن نظامان از گرد حصار بخارا بزودی رفتند و اهل بخارا خلاص یافتند حکایت کرد و روایت
 که پیش از آنکه شریف صحبت حضرت خواجه قدس الله سره برسم ملازمت خدمت سید میر کمال
 نور الله مرقدہ میگردم و چنانکہ طیفہ و طریقہ ایشان ذکر کرده بود و بعضی اوقات متابعت آن
 می نمودم و در آن فرصت مزایر خاتونے تعلیق شده بود و خود را بر صفت پیری خوانان میکرد
 و چشم می پوشیدم و میگفتم ارواح چنین میگویند و بخنان می فائده میگفتم روزی حضرت
 خواجه ما بمنزل سید میر کمال آمدہ بودند و اتفاقاً آن شام طیفہ ذکر جبر خدمت
 میر بود چون بند کمر بشنول شدند خواجه زد و ازال منزل بیرون آمدند و بمنزل میر بریانین
 کہ فرزند میر کمال بودند رفتند و من نیز در عقب خواجه رفتم بقصد آنکہ ایشان را گویم کہ چرا نفوت
 ذکر نکردید چون بمنزل میر بریان الدین رسیدند خواجه روئے بمن کردند و گفتند ترا این چه
 کار اگر ازین درویش عزیز تر شرم بنیاداری از حضرت جغتای و تقدس نیز شرم بنیاداری میکنی
 کہ ارواح چنین میگویند چرا نمیگویی کہ بر فلان خاتون عاشق شده ام و تعلیق دهم و ازین
 سخنان ایشان حال من دیگر شد زد و دامن مبارک خواجه را گرفتم یا فتم یا پنجه می جستم خواجه
 دست مبارک خود را بمن رسانیدند پنجه و دستم و چون بحال خود باز آمد بملازمت خواجه
 متعلق شدم و در ملازمت ایشان می بودم بعدہ این قصہ بسع مبارک سید میر کمال رسید
 از حضرت خواجه شکایت کردند کہ فرزند من میر بریان را و درویش نیکو روز را بخود متعلق
 گردانیدہ اند و چون شکایت میر بسع مبارک خواجه رسید مرا و میر بریان را از صحبت خود
 ندانند لغو بماند از من چه عمل ناپسندیدہ بود کہ در وجود آمد کہ خلاف رضائے حق بود و مدتی
 برین گذشت روزی مرا حضرت خواجه ملاقات شد گفتند اے بے سعادت این
 چه حالت است ترا ندک آشنا کردہ بودیم بحق تعالی باز و گمراہی افتادی گفتم سبب
 خرابی نزدیک شما معلومست فرمودند احوال اوایل و او آخر خود را حضرت میر سید کمال
 بگو زبان نمائی کہ ما را آشنا کردہ بودند ما را منع کردید بران اشارت خواجه بخدایت سید میر کمال

زخم و حال خود را گفتند و آن زمان خلق بسیار حاضر بودند میرزا و فرزند هم که با مقصود و توفیقیت
 میشود و در بر نور بحضرت خواجه آمد و باز سعادت هدایت رسیدم حکایت کردند
 از تبیین و درویشی که گفت میرزا کمال را نیز خواجه تربیت میفرمودند و بر من سابق بود
 هرگاه که ملاقات میباش احوال باطنی مرا غارت میکرد و مرا عریان می ساخت با خود
 تامل کردم واجب آن نبود که احوال بحضرت خواجه عرض کنم روزی بایں عزیمت بحضرت
 خواجه رسیدم فرمودند بشکایت آمده گفتم بے فرمودند و آن زمان که میرزا کمال بتو توجه نیاید
 بگو من بپیشتم نشانید بعده چون باور رسیدم خواست که بهان طریقی بمن مشغول گردد و گفت من
 پیشتم نشانید اشارت بحضرت خواجه کردم حالش و بگوشید و هوش از دوزایل گشت و من بعده
 هرگز نتوانست که بطریق گذشته در من تصرف کند حکایت کردند که بر زبان حضرت
 خواجه ماقده سره بنسبت بیان آن حال که میان ایشان و خدمت سید میرزا کمال
 نور الله فرقه این سخن بسیار میگذاشت در حضور و غیبت ایشان چون مرغ روحانیت
 طالب از بیضه بشریت بواسطه تربیت صاحب دوستی بیرون آمد بعد از آن پروازگاه
 آن مرغ را بر حضرت آقا و غیر نمیدادند قللم کل الناس مشرب بعد حکایت کردند که در مرض اخیر خدمت سید
 میرزا کمال قدس سره اصحاب را بتابعیت حضرت خواجه ماقده سره اشارت فرمودند
 بنابر صحبت حال ایشان در آنچه برایشان گذشت اصحاب از خدمت سید میرزا کمال سال
 کردند که ایشان در فکر جبر متابعت شما نکردند امیر فرمودند عمل ایشان به از دیگران است
 آنچه برایشان میگذاشتند بنابر حکمتی است سخن خلفای خانواده خواجه کمال است قدرت
 اسرار هم اگر ترا بیرون آورند مترس و اگر از خود بیرون آمده ترس چنانکه گفته است ملحه
 بیکی است عشق بیکن هر صورت نماید و این حوالان جس او و چارے نماید
 صدیق با محمد و منم آسمانست هر چند او بظاهر در غار می نماید
 و صاحب مرصا و رحمه الله در تفسیر او که سخی بجز تحقیق است در معنی این آیت قل فاتوا

بکتاب من مثلاً لله مواعده منهما تبعه استتم صلیقین بصحت مثل این حال است بر نسبت
 صادقان اہل طلب اشارت فرمودند واللہ سبحانہ یقول الحق وهو یسدى السبیل
 حکایت کرد و روایتی کہ خواجہ ماقدس سرہ را بشنید بطرفی فرستادند و اتفاقاً ہوا گرم
 بود و وقت مرجعت در سایہ درختی نشستم و درخت تکیہ کردم و بخواب رفتم حضرت خواجہ را
 دیدم عصاے بزرگ در دست مبارک ایشان قصہ من کردند و فرمودند ایں چہ جائے خواجہ
 بر خیز من از بیبت آن خواب برخاستم دیدم کہ دو گرگ بر بالائے سر من ایستادہ اند و در غم
 و متوجہ بقصر عارفان شدم چون نزدیک رسیدم خواجہ بر سر راہ ایستادہ بودند فرمودند کسے
 در چنان موضع تکیہ کند حکایت کردند از مولانا عارف کہ از خلفائے سید امیر کلال
 بودند رحمہ اللہ کہ فرمودہ اند در آن فرصت کہ از عبادت خواجہ بہمانا لدین قدس سرہ
 بطرف شہر بخارا میرفتم جمعی از درویشان بخارا در آن راہ نیز بودند در آن میاں یکے ایشانرا
 نفی کرد و اورا منع کردیم کہ تو ایشان را نہ شناسی در حق اولیاء اللہ گمان بدینے تو اس برد
 و بے ادبی نے باید کرد آنکس انچنان نفی میکرد و دریں حال زنبورے از ہوا بدمان او در آمد
 و دمان او را فگار کرد چنانچہ بدرو عظیم مبتلا شد و بے آرام گشت ہمہ درویشان او را گفتند کہ
 بواسطہ بے ادبی بتو اس رسید آنکس بسیار گریست و توبہ و انابت کرد و جماعت حاضران اہل
 حال و رجب شدند حکایت کرد و روایتی کہ روزے جمعی از درویشان در حضور حضرت
 خواجہ ماقدس سرہ کباب میکردند من بے ادبی کردم و زویدہ پارہ کباب خوردم چون کباب
 را پیش خواجہ حاضر آوردند چنانکہ طریقہ ایشان بود کہ بر متابعت سنت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
 کسانے را کہ بخت بختن طعام و سفرہ مشغول بودند ہر کسے را القمہ دادند ہر کس از ایشان
 را القمہ دادند و مراندادند مراد خاطر گذشت کہ چہ امر القمہ ندادند حضرت خواجہ توجہ بمن کردند و
 فرمودند کباب و زویدہ خوردن و طمع لقمہ مایہ زکون بیرون راہ است حکایت کرد و روایتی
 غیبی کہ حال من اس بود کہ مقدار دہ فرزندان من فوت شدہ بود از حضرت خواجہ التماس

کردم کہ فرزندے نذر دم امید وارم کہ از برکت و عاے شما حضرت حق سبحانہ مرا فرزندے
 بدہد و ارحیات بسیار باشد حضرت خواجہ فرمودند در خوا تم از لطف آلمی نویسنیم بعد از برکت
 و عاے ایشان مرا و خترے شد چند روزے گذشتہ بیمار شد بحضرت خواجہ رفتم فرمودند
 جان را جان میباید و ادبرہ بحضرت ایشان بروم آن فرزند صحت یافت و عمر درازیافت
 ایں ضعیف ایں قصہ را از اں درویش شنیدیم بعد از ولادت آن فرزند او چندین سال بود
 و ہنوز در حیات بود حکایت کرد ہمیں مرویش کہ بار دیگر بحضرت خواجہ قدس سرہ
 رفتم و التماس و دعا کردم بجت پس قبول فرمودند و مرا پسرے شد از برکت و عاے ایشان
 بجت پیراہن او نزد ایشان رفتم فرمودند تو برو و پیراہن نفرستادند و اں پسر فوت شد
 چوں بحضرت ایشان ملاقات شد فرمودند از ما دعاے پسر در خواست کردی پسر شد اما
 امید است کہ حق تعالی ترا بدعاے درویشان دہد و پسر دہد و ایں دو پسر نہ کن باشد کہ
 ایشان را حیات بسیار باشد بعد از برکت و عاے حضرت خواجہ مرا پسرے شد فرصتے
 گذشت بیمار شد بحضرت خواجہ رفتم فرمودند او فرزند ما است ترا بار بخوری او چہ کار بسیار بیمار
 بیمار شود باز صحت یابد بعدہ باز مرا پسرے شد در اں فرصت کہ ایں ضعیف در غیبت آثار
 لطف آلمی را در قلم مے آرد و اں درویش با آں دو پسر خود در اں مجلس حاضر بود
 حکایت کرد درویشے کہ روزے حضرت خواجہ ما قدس سرہ در قصر عارفان
 در نماز شام و خفتن مرا امامت فرمودند و در زمان استقبال قبلہ فرمودند کہ بطرف چپ محراب
 متوجہ مے باید بود و دریں معنی مباغت نمودند بعد از نماز در خاطر من گذشت کہ من ہم
 روز بکار زہمت مشغول بودم و مانده شدہ مرا ایں سخنان چہ کار آید چوں شب بخواب
 رفتم حضرت خواجہ کعبہ را معاینہ نمودند و فرمودند بنا و اں کعبہ نظر کن کہ ہر گاہ بطرف
 چپ محراب ایں مسجد متوجہ مے باشی قبلہ تو بہت مقابل نا و اں کعبہ خواہد بود و اما چوں
 مسجد حاضر شدیم در عقب خواجہ نماز بآید و گذاردم روئے با من کردند و گفتن ایں درویش

بدینست که در صحبت باست اورا میگویم که در وقت استقبال منوچهر بیطرف چپ چپ را پیش میگویند که من مانده شدم مرا این سخنان بگوید
 آید شب مرا مشغول بپشت نشاند و کعبه را معاینه دیدار افتین حال شد که بطرف چپ چپ را توجیه میبایست شد حکایت کرد و در
 خدمت مولانا حافظی بخاری یعنی حضرت خواجه محمد یار سا که اوسع زمان و تذکره خانوادہ خوجگان مقدس السلسلہ ہم کہ رود گشتہ
 کہ کم من مولانا حسام الدین و خواجه یوسف رحمہ اللہ کہ از خواص یار یا فغان صحبت شریف
 خواجه ما بودند قدس اللہ سرور بلع خود در سفید مہول بودند و اتفاقاً با ایشان بودند
 ہوا در غایت حرارت حضرت خواجه در نیم روزے از شہر بخارا بہ سفید مہول آمدند و کم من خواجه
 یوسف بہ مقدم شریف ایشان قوی شادمان شدند در آن مجلس حضرت خواجه منوچہر بخواجه
 یوسف شدند و فرمودند درین وقت بخت آن آیدیم کہ ما را خبر کردند کہ درین نزدیکی شمار از دنیا
 عالم نقل مے باید کرد و فرمودند بنیادش او خواهد بود شہادت باین ضعیف کردند و فرمودند باین
 باغ و منزل شما بفرزدان برادر شما خواجه پیکر انتقال خواهد کرد و حال آنکہ خواجه پیکر اور قیامت
 بودند خواجه یوسف از آن اعلام حضرت خواجه خیران خاطر شدند و آنرا حزن و ایشاں ظاہر
 شد حضرات خواجه فرمودند اندوہ فایده نمی کند خوشحال مے باید بود و صفت بسط و حضرت
 خواجه پید آمد بطریق مسرت بخواجه یوسف سخنان بسیار گفتند و لحظہ آنچنان صفت حزن
 خواجه یوسف بصفیت بنیاد شد متبدل گشت و تبسم بسیار کردند و بحکم المؤمنین فی الدارین
 نگران حیات آن عالم شدند بحدہ خواجه فرمودند کہ من درین ہولے گرم بخت این سخن
 آمدہ بودم و در تہان ساعت بطرف شہر بخارا رفتند بحدہ بانکہ فرصتے آن قصہ واقع
 شد کہ جماعتی کہ صورت تغلب و متعبد سلطان روزگار پیروں آمدند و عوم شہر بخارا بایشان
 موفقیت نمودند و آن فتنہ عظیم و خرابی بسیار پید آمد و بیش شہر بخارا را سوختند و در آن آتش
 خواجه یوسف بسعادت شہادت رسیدند و مرا آن اعلام حضرت خواجه متحقق گشت و بعد از
 مدتی تیرم من خواجه پیکر فوت شدند و آن باغ سفید مہول و آن منازل خواجه یوسف
 تمام بفرزدان خواجه پیکر انتقال کرد و جمیع آن سخنان حضرت خواجه بظہور آمد و سبب مریدان

من شد حکایت کردند که بعد از این قصہ باغ سفید موی بعضی از حکام و روسائے شہر
 بخارا اتفاق کردند کہ بسططین روزگار بیرون آیند خدمت خواجہ یوسف را با جمعی از اہل اتفاق
 بحضرت خواجہ قدس سرہ فرستادند کہ عزیمت ما دریں کار رقع شہر ظلم ظلمہ است از اہل سلام
 توقع از حضرت خواجہ آنست کہ دریں کار با ما موافقت فرمایند خواجہ فرمودند از فقیری چہ آید
 و آن جمع بچہاں در خدمت میگردند خواجہ بنویسے آن جمع را عذر خود مستند و بعدہ فرمودند کہ این
 جمع را دریں کار اخلاص نیست و این فتنہ عظیم است این شہر را خونہ بسبب این جماعت مملو
 از ماموفقت مے طلبند اگر چہ بظاہر موافقت نمایم اما پیش ما معلوم است و درویشان کہ در
 آل زمان در صحبت خواجہ حاضر بودند جنہیں تقریر کردند کہ حضرت خواجہ را از آمدن خواجہ
 یوسف بآن جمع دشوار آمد و در آخر آنچنانکہ بر لفظ مبارک ایشان گذشتہ بود بظہور آمد شہر بخارا
 را سوختند و آن چنداں خرابی بآل بخارا راہ یافت حکایت کردند و رویشے کہ در قمر شہر بودم
 در خلوت با جماعتی رقص کردم و فوطیہ نمکی دہشتم بقوال دادم بعدہ ہمے از خانہ بیرون آمدم و در
 حال حضرت خواجہ قدس سرہ از طرف کش رسیدند و اتفاقا یکجکس از قمر شہر از درویشان پیش
 از من بخدمت ایشان ملاقات نموده بود بر حضرت ایشان سلام کردم جواب سلام باز نفرمودند
 چوں بمنزل رسیدند بیکجکس نیز اتفاقا نمودند و در خلوت با من جنہیں گفتند کہ ہر شفقے کہ کردہ شود
 مے باید کہ با فقیر خویش کردہ شود و شہادت بقصہ فقیر کردند بحجت فوطہ فرمودند و در طریقہ ما
 ذکر ہو و رقص نیست از آن اشارت ایشان حال بر من دیگر شد بعدہ مراد مے در صحبت
 شریف خود راہ نہادند آخر الامرنا جمعی از درویشان مراد حضرت خواجہ شفاعت نمکردند و مراد
 بخود راہ نہادند و سر رشته نسبت خود را بنا قلم حکایت کردند و رویشے کہ من در موضع
 ساکن بودم کہ نزدیک بود بقصر عارفان و گاہ گاہ بقصای مشغول مے بودم و در آن موضع
 عزیز مے رہا گو سفند مے دہشت روز مے حضرت خواجہ قدس سرہ مرا گو سفند مے دادند کہ
 نگاہ دار من این گو سفند را در مے آن عزیز گذارم بعد از فرستے مرا فرمودند کہ آن گو سفند مرا

قصائے کن و من در آن کار تاخیر کردم روز دیگر مرا و آل عزیز را طلبیدند و متوجه باو شدند
فرمودند احوال شب مارا بگوئے آل عزیز گفت شب در رمنه چهار صد گوسفند من دزد و راکمه
است و آن یک گوسفند خواجہ را برده است در ویش قصاب گفت من اذال واقعہ در خجالت
شدم بچیت آنکہ دشارت خواجہ تقصیر کردم از و قیمت آل گوسفند را بطریق تضرع بحضرت
خواجہ بردم و گفتم غرمت این بر من است گناہ من کرده ام خواجہ فرمودند ایس وجہ را من قبول نکنم
بسبب آنکہ دوش بحضرت حق تعالیٰ عرضہ دہتمہم کہ آل گوسفند من فدائے راہ تو باد و
خوش آن گوسفندہ گوشت خود تم بقدہ من و آن عزیز منتظر آل نفس بودیم در ہاں روز وقت نماز دیگر
در ویشان خواجہ از طرف نصف آمدند و دہ گوسفند آوردند محبت من بحضرت ایشان زیادہ شد
و آل عزیز نیز جملہ عجاہان ایشان شد حکایت کرد ہمین در ویش کہ فضل زیستان بود و ہوا
بنایت سرد بود و شبے بر من غسل واجب شد بسبب مانع قومی کہ واقع شد متوانستم کہ آب گرم
سازم و غسل آرام و نماز بامداد گذارم از حدیروں و برابر شدم دریں حال حضرت خواجہ بخاندن رسیدند
بر حضرت خواجہ سلام کردم فرمودند مرا کہ فلاں شخص سخت مکرر شد از غایت دہشت و بجزوی بر
زبان من سخن گذشت حضرت خواجہ فرمودند کہ با من منکر میشوی بر تو غسل واجب شدہ
است و عظیم تقصیر کردہ و نماز بامداد بر تو فوت شدہ است و ایس زمان میگوئی کہ مکرر میستم خجالت
من اذال قومی بسیار شد و حس و حرکت در من بیج نہاند و الحق مشاہدہ ایس واقعہ موجب مزید
یقین و محبت من شد بحضرت خواجہ حکایت کرد در ویسے کہ در آن فرصت کہ حضرت
خواجہ ماقدس سرہ در خراسان بودند روزے از طویس بطرف مشهد میرفتند در راہ سواری
بیش آمد و از مرکب پیادہ شد و خدمت کردہ و چند دینارے بحضرت خواجہ آورد و دنیا زندگی
بسیار بنو و خواجہ فرمودند کہ ازیں عدلے بولے نیازے آید صورت حال را باز نہائی سوار
گفت سہ ماہ است کہ ہفت ہفتہ من غایب شدہ است خواجہ فرمودند عدلے را بر گیر و فقیہ شریف
مؤثر سن ما آن عدلے را بگیریم بنگاہ فرمودند زود خواہی یافت بعد از اندک فرصت مدت آن

سوار آمدہ گفت شتران را یافتم از برکت نفس شما و از جملہ محبان شد حکایت کردند کہ
حضرت خواجہ مقدس سرور وزرے در غیبت بودند شیخ شادی بحضرت خواجہ رسید
توی در ببط و سرور خواجہ فرمودند خوشحالے داری خدمت کرد و گفت از برکت دریافت
قدم شریف حضرت خواجہ است خواجہ فرمودند این ببط تو از انیمیت خواجہ ایس فرمودند
شیخ شادی را بکارے فرستادند چوں از پیش حضرت خواجہ بیرون آمدند خواجہ فرمودند این
بط شادی از حق است در راہ چند تنگہ زیرا فتم است و بدل التفات نکرده است بعد
ازاں شیخ شادی آمد خواجہ از او پرسیدند چہ عمل از تو در وجود آمدہ است شیخ شادی گفت
در خدمت شماے آمد چند تنگہ زرد دیدم در خاطر من آمد کہ اینہارا از نظر خالق بردارم باز ہستفقا
کردم و گفتم مرا باین چہ کار است مصلحت آنست کہ بپنچ وجہ باین چیز التفات نکم چوں سہ قدم
گذشتم در من این صفت پیدا شد خواجہ فرمودند ہر کہ حق را بر غیر حق گزیند کبینہ سعادت
او این باشد حکایت کرد و درویشے کہ سبب محبت من بحضرت خواجہ قدم سرور آں بود
کہ من در عمر قدمے بودم و صفت بزرگ احوال و کرامات و مقامات خواجہ را از صادر و وارڈ
بیسارے شنیدم داعیہ در من پیدا شد کہ در بخاراروم و چنگ در ذیل سعادت ایشان زخم
چوں عزیمت کردم والدہ من مرا چارہ دینار عدلی داد و گفت شاید کہ ترا بکار آید چوں بخارا
رسیدم بصحبت شریف حضرت خواجہ مشرف شدم بعد از درویشان ایشان در خدمت کردم
کہ از حضرت خواجہ درخواست نام را بہ بندگی قبول فرمایند و از راہ صدق طلب نیاز مندی بسا
پیش آوردم آں درویشان حال مرا در حضرت خواجہ عرضہ داشتند خواجہ از احوال گذشتہ من
پرسیدند آنگاہ فرمودند معاملتے باید تا ترا قبول کنیم من گفتم چیرے از دنیا ندارم خواجہ فرمود
بے این ترا قبول نئے کنیم من ہمان افلاس خود را عرض میکنم و در آں زمان جمعی از درویشان
حاضر بودند خواجہ متوجہ درویشان شدند و فرمودند چارہ دینار عدلی دارد کہ در فلان موضع از
نیو جامہ گرفتہ خود نہادہ است او چوں میگوید کہ چیزے ندارم من چوں شراف حضرت خواجہ

مشاہدہ کردم کہ وہ عالم دیگر شد زو آں چہار دینار و حضور ایشان آوردم و گذارتم و خواجہ آں را قبول نکردند و راں جمع کو دے بود بیتا وہ شہادت فرمودند کہ ایں عدلے ربابہ بد بنا بر شکار ایشان چوں عدلی را دادہ شد در حال چوں کلوخ آں عدلی بطرفے نہخت من شہسار و خجل شدم بعدہ حضرت خواجہ از اں وہ بطرف عدیوت رفتند و در اینجا صحبت عظیم شد اینجا نیز اطحاب حاضر بودند بچہ من از خواجہ درخواست کردند اتفاقاً اوراں صحبت کو دے بود حضرت خواجہ باز فرمودند کہ آں عدلی را بایں کو دے بدہ او نیز بہانہ صفت آں عدلی را انداخت باز خجالت من زیادہ شد و بنیابت فرمود گشتم اصحاب از بہت من عذر بسیار خواستند خواجہ فرمودند صفت نخل بسیار بنیابت مذہوم است خاصہ در راہ حق مصرعہ

کتریں چیزے دیں رہے ہو

درم و دینار را اینجا چہ قدر انگاہ لطف نمودند و مرا بہ بندگی قبول کردند حکایت کرد و در شبکہ مرا بایکے نزلے شدہ بود و خاطر او از من خستہ گشتہ اتفاقاً من در ولایت نسف بودم بعد از چند روز مرا عزیمت شد کہ بطرف بخارا رفتم چوں بحضرت خواجہ ملاقات کردم با من بیچ التفات نکردند ہر چند نہیر کردم و کبار اصحاب را تشفیج آوردم مرا قبول نکردند بایں مقدار سخن فرمودند کہ تا من از بں بخارا بہ نسف نخواہم رفت و آنکس کہ تو با او نزاع کردہ و خاطرش از تو خستہ شدہ است عذر نخواہم خواست سلام ترا علیک خواہم گفت چند روز در بخارا باہم و بضرورت بطرف نسف باندوہ و بار و قبض عظیم متوجہ شدم و دایم منتظر قدم حضرت خواجہ مے بودم بعد از اں خواجہ لطف نمودند و از بخارا بہ نسف آمدند چوں در اں موضع کہ من در اینجا ساکن مے بودم رسید تا بیچ چیز و ہیکس مشغول نشدند و در حال بمنزل آنکس کہ من با او نزاع کردہ بودم رفتند و روئے مبارک خود را بر آستانہ آنکس مالیدند و عذر بسیار خواستند و ذکر من کردند و فرمودند ایں گناہ او کردہ است من کردہ ام آنکس از حال خود دقت مضطرب و گریہ بسیار کرد بعد از اں از من عفو کردند و از تائبان و مجاہدان حضرت خواجہ شدند

و آن خلق سعی جمیل ایشان و آمدن ایشان از بخارا به نصف بچیت رفع آزار خاطر مشوشت
در آن ولایت مشهور شد و سبب محبت جمعی شد بحضرت ایشان حکایت کردیم که در پیش
که در یک فرصت که در ولایت نصف بسیار آب شد هم زراعت خراب شد صحاب
خواجہ قدس سرہ در نصف بسیار بودند بواسطہ بے آب مری بحضرت خواجہ بخارا فرستادند چوں
بحضرت خواجہ ملاقات کردم فرمودند صحاب نصف خوشند نزد بچیت آب فرستادند و بر لفظ
مبارک ایشان گذشت که این بار شمار از اینجا آب فرستیم و مرا فرمودند توقف کن زمانے گذشت
باران باریدن گرفت و هر ساعت بقوت ترمیشد آن روز بارید و روز دیگر مرا اجازت فرمودند
پہنجاں باران مے بارید تا نصف رسیدم در آن سه فباں روز متصل باران مے بارید و از
برکت حضرت خواجہ ہمہ ولایت نصف سیراب شد حکایت کرد و رویشے که روزے
حضرت خواجہ ماقس سرہ باجمعی از درویشان در حمام بودند و بعضے قدم مبارک ایشان را
مے مالیدند و من در مقابلہ ایشان نشستہ بودم دریں آنرا یکے را از مردم حمام داعیہ پیدا شد کہ بر
قدم مبارک حضرت خواجہ آب ریز و پیش او انکہ قدم مبارک ایشان را البعدات آب ریختن
مشرف گرد و بر قدم من بوسہ داد انگاہ بر قدم حضرت خواجہ آب ریختن من از عمل او خجل شدم
حضرت خواجہ آن حالت را بنور فرست معلوم کردند و بلطف مرا از بار خجالت بیرون آوردند
و چنین فرمودند کہ آنکس کہ نیازمند بود و از در نیاز درآمد چوں از ما خور و تر بودی از در تو درآمد
حکایت کردیم در پیش کہ در غدیوت بودم و از برکت شیخ شادوی بصحت حضرت
خواجہ قدس سرہ مشرف مے گشتم و شیخ شادوی بصحت بسیار میفرمودند کہ ہر طرف کہ حضرت خواجہ
باشند مے باید کہ وقت استرحت ہمہ ماقدم در از نکیم روزے در تاپستان مرا اتفاق افتاد کہ
از غدیوت بقصر عارفان بحضرت خواجہ روم و در راہ در گرم گاہ در سایہ درختے تکلیہ کردم و بیا
پائے مرا با تو گردید و بجایت قائم گشتم باز کہی قدم گزیدہ سوم نیز این حال واقع شد و مال شد کہ خجہ حالت است
آن نصیحت شیخ شادوی مرا یاد چوں نظر کردم پائے من بطرف قصر عارفان بود و چوں من کرد و خواجہ بنجا بودند شتم

کہ اس نامیبہ ازین جنت بودہ است حکایت کردند خواجہ علماء الحق والدین عطر اللہ
 تربتہ کہ روزے افضل زیستان حضرت خواجہ ماقدس سرہ درویش حسین رافرمودند کہ ہیزم
 بسیار سے جمع مے باید کرد چوں آں مقدار ہیزم کہ اشارت ایشان بود جمع شد روز دیگر برف
 عظیم آمد تا چہل روز برف متعاقب بارید و در چنان حال حضرت خواجہ بطرف خوارزم متوجہ شدند
 و شیخ شادی و رقدم ایشان بود چوں بکنار آب حرام کام رسیدند حضرت خواجہ شیخ شادی را
 فرمودند قدم ہر آب مے باید نہاد و گفتند شیخ شادی توقف کرد بکہ فرمودند کہ بیدیت و روزی نظر
 کردند بخوش چوں بحال خود آمد قدم در آب نہاد و رواں شد و حضرت خواجہ در عقب او می رفتند
 چوں از آب گذشتند خواجہ شیخ شادی خطاب کردند کہ بنگر ایچ موضعے از موزہ تو تر شدہ است
 یا نہ شیخ شادی نظر کرد بقدرت الہی پہنچ جائے تر نشدہ بود بعدہ حضرت خواجہ
 شیخ شادی رافرمودند ترا بطرف شہ بخارا مے باید رفت و برگشت ہر چند تضرع و زاری کرد کہ
 و رخصت شما باشم اجابت فرمودند و گفتند اشارت چیں شد کہ شادی را بر گردان کہ او ترا سحرا
 چوں او باز گشت فرمودند کہ عنایت الہی در رسید و در ہزار ہزار عالم ولایت بر من کشادہ گشت
 بعدہ بیگانہ بطرف خوارزم رواں شد م آخر روز بہر چنان کہ از وہ ہائے بخارا است رسیدم و شب در
 مسجد آں وہ بودم الہامے رسید کہ والدہ تو ترا از ماد زخواست کرد و اجادت بطرف خوارزم رفتن نیت
 بطرف والدہ بقرشی مے باید رفت لغتاً اہل آں وہ مسجد حاضر نشدہ بودند خبر کردم تا حاضر
 گشتند ایشان را نصیحت کردم توبہ و انابت کردند حکایت کرد و در ویشتہ کہ حضرت خواجہ ما
 قدس سرہ فرمودند کہ بنابر آن اشارت بخوارزم نہ رفتیم و چہار سوید گرفتیم و بقدم تو کل بطرف والدہ
 بقرشی رواہ شدیم و برف بنایت غنیم مے آمد چوں بہر بوندق کہ سوزن بخارا است از طرف نصف
 رسیدم نماز خفتن شدہ بود و در اں حال کاروانے بشتاب مے آمد و مے گفتند چہ حالت است
 وقت فرود آمدن کاروان نماز دیگر مے بود تا وقت خفتن ماراد و انیدن چوں مرادیند ہمہ
 یکبار گفتند نہ ہے بزرگ خدائے راجل جلالہ کہ ماراد و انید و باینجا رسانید حکمت ایں بودہ است

من چوں این سخن از اہل کاروان شنیدم گفتم من از اہل جماعت نیستم کہ طہم این کاروان را
 بخورم زود در راہ درآمد بطرف بسف متوجہ شدم ناقل گفتم من خورد سال بودم در حضرت
 ایشان گستاخی کردم و سوال کردم کہ در آن راہ طعام خوردید فرمودند بلہ باز سوال کردم کہ
 کہ بواسطہ بغیر یا بواسطہ حضرت خواجہ تبسم کردند و گفتند اسرار مراد را افاش مے کنی من شت
 خوردم و خاموش شدم حکایت کرد در ویشے کہ اول چیزے کہ از حضرت خواجہ ماشاء
 کردم و سبب محبت من شد بحضرت ایشان این بود کہ روزے در بازار بخار بار دوکانے نشسته
 بودم حضرت خواجہ بردوکان من آمدند و از شال سلطان العارفین ابو یزید
 قدس سرہ العزیز ذکر میکردند تا چند آنکہ سخن ایشان بجائے رسید کہ فرمودند در مقامات سلطان
 چنین مذکور است کہ اگر گوشہ فوطہ خور بجائے رسانم آنکس شیفہ من شود و در عقب من روان
 گردد و خواجہ فرمودند من میگویم اگر آستین خود را جنبانم جمیع اہل بخارا از خود روند و از خود
 و بزرگ والہ و حیران شوند خانہ و دوکان را گذارند و در عقب من رواں شوند این چنین گفتند
 و دست مبارک در آستین کردند دریں حال چشم من بر کنار آستین ایشان افتاد حالت عجی
 در من واقع شد بخود شدم و در دوکان افتادم و زان بسیار براں حال گذشت چون بحال
 خود آمد سلطنت محبت حضرت ایشان تمام بر وجود من مستولی شدہ بود خانہ و دوکان را
 پدر و کردم حکایت کرد در ویشے کہ روزے کہ در آن فرصت حضرت خواجہ ماقدر سر
 از طوس بواسطہ ہند عائے ملک حسین بہرات رفتند و بوستان مراے ملک درآمدند
 و بہر کہ میگذشتند نظرے میکردند از دربان و خدم و حشم عیان و ارکان و ندما و وزراے
 ہمہ از حال خود میرفتند حکایت کرد در ویشے کہ روزے حضرت خواجہ ماقدر
 سرہ بمنزل من رسیدند قوی خوشحال شدم در خانہ من آمدند و در ہاں روز خوار آمد
 آوردم خواجہ فرمودند این آرد در اخرج مے سازد و از حال کمی و بسیاری این آرد با یکس اعلام
 مکن حضرت خواجہ مدت دو ماہ در منزل این ضعیف بودند و انما در ویشان و دوستان بواسطہ

قدم شریف ایشان سے آمدند و ازاں آرد و طعام پختہ سے مشد و اں آرد و بر حال خود بود و بلند کرد
 خواجہ وقتند مدت بسیار ازاں آرد و خرج کرده میشد و آرد و بر حال خود بود و بعدہ چون نقش بہار
 خواجہ را خلافت کردم و باہل اولاد و قصہ را گفتیم و دیگر اں برکت نماند و مشاہدہ اں معنی سبب مزید
 یقین من شد و رکال ولایت حضرت خواجہ حکایت کرد و درویشے کرت اول کہ حضرت
 خواجہ ما قدس سرہ از طرف بیست الشہد بولایت مازندران رسیدند حضرت مولانا سیف الدین
 اہری کہ از اکابر علمائے روزگار خود بودند و در اں سفر ہمراہ خواجہ بودند و ایشان را محبت صحبت
 حضرت خواجہ بسیار شدہ بود و این ضعیف را در خدمت مولانا بخور زم فرستادند از خوارزم از مولانا
 اجازت خواستہ بطرف بخارا متوجہ گشتم و معلوم کردم کہ هنوز حضرت خواجہ در مرو اند از بخارا احرام
 دریافت حضرت جناب ایشان کردم و درویشے عزیز کہ از درویشان حضرت خواجہ بود از
 تانکن رسید بہین عزیمت و با من موافقت کرد اتفاقاً در راہ میان من و اں درویش سخنے گذشت
 و از و کلید ظاہر شد کہ بیست حضرت خواجہ گستاخے بود چون اں موضع رسیدیم کہ حضرت خواجہ در آنجا بودند شب بگاہ شدہ بود
 ما را معلوم نہ بود کہ منزل خود کہست و کہست ہم نہ توانا منزل خواجہ ما را اعلام کند و دریں حال بخیر بدخلاء رسیدیم
 در خاطر کششے پیدا شد کہ حلقہ بردار اں خانہ زخم ہمیں کہ دست بردار اں خانہ رسانیدیم حضرت
 خواجہ از درون نام مرا گفتند چوں در آمدیم وقت مصافحہ اں درویش نمانگنی را مصافحہ نکردند و تا
 مدت دہ روز دربار قضا عظیم بوسطہ اں کلمہ کہ در راہ ادو ظاہر شدہ بود تا انگاہ کہ والدہ حضرت
 خواجہ اورا شفاعت نکردند از و عفو نفرمودند و ازاں با عظیم خلاص نیافت حکایت کرد
 درویش محمد زہد کہ در اوایل طلب روزی در صحبت شریف حضرت خواجہ قدس سرہ
 بودم در صحرائے و اتفاقاً فصل بہار بود و ساعے گذشت مرا آرزو سے خبر بہ شد از حضرت
 ایشان طلب کردم و در اں نزد یک جوئے آبے بود و اشارت فرمودند کہ بکنار جوئے برو چوں
 بکنار جوئے قدم خبر بہ بابائشے بنایت تازہ دیدم کہ در آبے آمد چنانکہ گوئی این ساعت از پایزہ
 میروں آمدہ است اں را اگر فتم دوا سطہ اں حال من دیگر شد و یقین من در کمال ولایت ایشان

زیادہ گشت حکایت کر دو رویشے کہ روزے حضرت خواجہ ماقدرس سرور غدیوت
منزل درویشی بودند من چوں در آن منزل در آمد معلوم کردم کہ مجلس باخوف و بایبست است
شیخ شادوی در بار است زمانے گذشت شیخ شادوی را در تن شو قتا و حال او تنگتر گشت بعد
حاضران مجلس از حضرت خواجہ بخت شیخ شادوی درخواست کردند و عفو طلبیدند خواجہ فرمودند
از سوال باید کرد کہ دفعہ اورا پہچہ سبب پیش آمدہ است درویشان ہر چند شیخ شادوی را سوال
کردند کہ بر شما چہ گذشتہ است کہ حال جنیں شدہ پیچ سخن نگفت خواجہ فرمودند سخن گفتن نمیتوانم
سبب آنکہ آن فرخ شاخ کہ اورا شادی کاہ بکراہت دادہ است در اندرون شادی در آمدہ
است و اورا شاخ میزند ماچہ کنیم شادی خود کردہ است بعدہ خواجہ فرمودند صورت حال
آں بود کہ مولانا عبد العزیز زابنزدیک او فر شادویم تا از یک خروار کاہ طلب در آن زمان
کہ کاہ را در جوال بیکرہ است بکراہت بودہ است چوں عبد العزیز آں کاہ را آورد فرخ شاخ
ماں کاہ را بخورد و درویشان غدیوت باز از خواجہ بخت شیخ شادوی درخواست کردند خواجہ
اورا در حرکت آوردند و بخود آوردند بعدہ حضرت خواجہ از شیخ شادوی پرسیدند کہ ہر زمان
کاہ دادن چہ میگفتی شیخ شادوی گفت میگفتم لے خواجہ مخدوم من فقیرم و مرا اندک کاہ است
و شما پادشاہید او ہر کہ کاہے طلبید منت میدارو از من چہ کاہے طلبید پس شیخ شادوی
تضرع بسیار کرد تا خواجہ از و عفو فرمودند حاضران قصہ آں شاخ خودن فرخ شاخ را از و
پرسیدند گفت آنچناناں بود کہ حضرت خواجہ تفریر کرد کہ حکایت کر دو رویشے کہ چون سگ
قبول حضرت خواجہ قدرس سرور مشرف گشتم و مخطوط الطاف ایشان شدہ بہاں کسے کہ
پیش از دریافت صحبت ایشان مشغول بمے بودم روزے در بازار بودم و اتفاقاً میلنے ملوگر
بودم حضرت خواجہ بدو کان من آمدند و پرسیدند چہ مقدار سو واکرہ گفتم مقدار آں بہر
روشن نیست فوطہ گذشتند و آنچه سودا شدہ بود در آن فوطہ بچنتند و بردند چوں شام شد فقم
جماعتی کہ در منزل بودند ہر نوع چیزے طلبیدند من گذر گفتم قصہ را شرح کردم ناگاہ از

کید نفس دوسو نہ شیطانی مخے کہ دلیل کراہت بود از من صادر شد بیگاہ شب شرہ بود و در
 ساعت حضرت خواجہ بیگی از درویشان مخصوص خود آں فوطہ را بآں وجہ فرستادند بایسے
 عظیم بر من مستولی گشت در خلا و ملا تحقیق و ایم توبہ و انابت و متغفار میکردم آنچه بر من گذشت
 چون حضرت خواجہ آں بار مرا بحقیقت دیدند لطف نمودند و مرا از بارے ادبی بیروں آوردند
 حرکایت کرد شیخ شادی کہ سحر گاہے بود حضرت خواجہ ماقدر سر از غدیوت بطرف
 شہر بخارا میرفتند من در ویش مجھ را ہد در رکاب ہمالیوں ایشان بودیم چون روز شد شہر
 بخارا رسیدند بمنزل انخی مجھ در آہنیں رفتند و اورا فرمودند از بازار بکجہ ماطعام بسیار ولیکن از
 فلان دوکان نگیری انخی مجھ چوں طعام آورد مجھ را کہ قدم در منزل نہد حضرت خواجہ اورا
 فرمودند ترا نگھم از فلان دوکان طعام بگیر کی کوی و از اں یک دوکان دیگر طعام
 بگرفتی حاضران چوں تفحص کردند عدلی آں دوکان از نمنا بودہ است از اں شہر اف عالیہ
 دیگر شد و سبب مزید یقین جماعتے شد حرکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ
 تربتہ کہ روزے مجھ زے در مے چند از خانہ نمنا جی آورد کہ معاملت حضرت خواجہ است من
 آں را قبول نکردم کہ ایشان حیران بظاہر قبول نمیکند و لحظہ گذشت بحضرت خواجہ رقتم زد و اواز
 کلاباد در منزل درویشی بودند کہ از درویشان ایشان بود و مادر آں درویش صالحہ بود و خلق ابو
 تقرب مے نمودند چوں بدر خانہ آں درویش رسیدم اتفاقاً ہمان عجوزہ از در خانہ او بیرون آمد
 و حالانکہ حضرت خواجہ در حجرہ آں درویش تکیہ کردہ بودند ساعتے کہ مٹت بایں ضعیف
 فرمودند ایں زمان در خواب چیں دیدم کہ دو گوشہ جغرات آوردند و کپھر در آنجا چوں کپھر راد
 جغرات زدم مارے بیروں آمد حضرت خواجہ ایں خواب را با من مے گفتند خادمہ مادر ایں
 درویش دو گوشہ جغرات و کپھر آورد بحضرت خواجہ گذشت خواجہ بمسم کردند و گفتند عجیب خوابیت
 کہ در حال آنچه دیدہ شد بطھو آمد تفحص مے باید نمود تا حقیقت ایں جغرات معلوم شود چوں تفحص
 نمودند چنانچہ ایشان فرمودہ بودند بطھور آمد بعدہ من قصہ آں عجوزہ را تمام شرح کردم خواجہ از

حقیقت آن جغرات پر سید نظام هر شد که از در ملامت آن عجز نه خریدہ بودند آن درویش و والدہ اش و خانوادہ او تخریج شدند از مشاہدہ آن حال بعدہ حضرت خواجہ آن درویش را گفتند والدہ خود را نصیحت کن ہر کہ نیاز پیش از راہ خلاص و عقیدہ بیار و بے تحقیق کردن آن را قبول کردن نئے شاید گرفتار چیزے از کسے بنایت و شوارہ است ہر چیز ہر کسے را نمی شاید گرفتار والدہ آن درویش تو بہ کرد کہ من بعد از کسے چیزے نگیرم حکایت کرد در ویستہ کہ روزے حضرت خواجہ ماقدس سرہ باسن خطاب کردند کہ بقالا طرف میر ویم بعد از مدت پانزہ روز انشاء اللہ تنائے خواہیم آمد چوں آن مدت گذشت حضرت خواجہ آمدند بر ایشان سلام گفتیم فرمودند آن صبح دوشنبہ بر توجہ گذشتہ بود من تخریج شدم و در کسبتن بر من غلبہ کرد بعد از آن حضرت خواجہ آن خاطر را کہ بر من گذشتہ بود بیان فرمودند و گفتن این چنین قصورت واقع شد و اما حکمت در گذر این دن قصور شکست نقش است چنانکہ این زمان مرتزہ است پس از آن لطف نمودند و از من عفو کردند حکایت کرد بند نجم الدین وادرک کوفی چہ کہ گفت در یک فرصت حضرت خواجہ ماقدس سرہ در قرشی بودند و من در بخارا بودم ناگاہ آقا حضرت خواجہ بگوش من رسید کہ مراے طلبند بقیار شدم و توقف نتوانستم کرد و در آن زمان از بخارا متوجہ منف شدم روز دیگر وقت نماز پیشین بود کہ بقرشی رسیدم و بصحبت شریف حضرت توجہ شتافتم جمعے از درویشان قرشی حاضر بودند بعدہ از ایشان پنجین شنیدم کہ گفتند و بروز حضرت خواجہ گفتند کہ ما را درویشے است در بخارا مولانا نجم الدین وادرک نام اورا طلب نمایم متافروانما دینین سیاید حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین رحمہ اللہ از شیرکال بن کہ فرزند بزرگ سید میر کلال قدس سرہا بود کہ گفت حضرت خواجہ بہاء الحق والدین من سرہ در منزل ما بودند در سوخارے من از حضرت خواجہ التماس کردم کہ مرا شتیاق مولانا عارف است رحمہ اللہ و ایشان در نصف اند خاطر شریف متوجہ گردانیدند مولانا عارف زودتر بیایند خواجہ فرمودند مولانا عارف را زود طلبیم تا بیایند پس از آن حضرت خواجہ بر بام خانقاہ باہر

بر زبان برآوردند و سر کرت گفتند مولانا عارف انگاه گفتند مولانا عارف آواز مارا شنیده و
 باین طرف متوجه شد امیر بر زبان الدین گفت چون مولانا عارف از نصف بخارا آمدند و از
 بخارا بسوقارے آمدند از خدمت مولانا سوال کرده شد از قصه طلب و شنیدن حضرت خواجه
 قدس سره فرمودند در فلان روز در فلان ساعت باصحاب نشستند بودیم که آواز خواجه گوش
 من رسید که سے طلبیدند زود از نصف متوجه بخارا شدیم حکایت کردند خواجه علماء الحق
 والدین عظمیٰ ترنہ کہ حضرت خواجه ما قدس سره در یہاں بودند از دہ ہائے بخارا در ویشان
 در صحبت شریف ایشان حاضر بودند حضرت خواجه از میان آل جمع برخاستند و فرمودند مولانا عارف
 در نصف در تشلاق خواجه مبارکند و خدمت مولانا بہاء الدین نشستند و مارا طلبیدند نے
 احوال حضرت خواجه از بخارا متوجه نصف شدند در ویشے گفت در اں زمان کہ حضرت خواجه بہت
 مولانا بہاء الدین بقشلاق رسیدند مولانا عارف فرمودند بخواجه کہ ما تاشارا سے کرت طلب
 نکردیم نزدیک ما نیامدید و مولانا عارف در اں حال بخدمت مولانا بہاء الدین حاضر بودند
 حکایت کردند خواجه علماء الحق والدین نور اللہ فرمودہ شامے بود حضرت خواجه ما
 قدس سره باجمعی از در ویشان بر بام خانہ در ویش عطا بودند و در اں نزدیک قصر عالی بود
 امیرے کہ در شہر بخارا بود آل شام بر بام آل قصر بود و چائے از قوالاں در صحبت آل امیر بود
 و جمع دیگر قرض میکردند و غلبہ و نعرہ و شغب آل گروہ بقوت بود حضرت خواجه فرمودند اینہا
 کہ بیامیزد از قبیل ملا ہے است و متلع آل مشرع نیست نے باید نشنودند بر آنست کہ پنیہ در
 گوش کینتم نا دیگر آل آواز نہ نشنودیم بجز آنکہ حضرت خواجه بخینیں فرمودند و دیگر یا ہیچ یک از اں
 آواز نہ نشنودیم و احوال ہمہ تحیر گشت چون باماد شد گردے کہ در جوار منزل آل در ویش عطا
 بودند و طریقیہ در ویشان خواجه را معلوم کردہ بودند کہ حضرت خواجه خلق را از حضور صحبت ملا ہے
 و متلع آل بقدر امکان منع میکنند در ویشان را گفتند شما شب را چوں گذرانیدید باندیشہ
 باندیشہ ہائے آواز نہ ہائے قوالاں و غلبہ آل جمع کہ قرض میکردند در ویشان خواجه آل گروہ را

جواب دادند که ما آن آواز را بواسطه عنایت حضرت خواجہ بیچ نشینیدیم و قصه را بہتمام شرح کردیم
 آن گزیده تعجب بسیار کردند و ظہور آن از ولایت سبب محبت جمعی شد بحضرت خواجہ حکایت
 کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ تربتہ کہ حضرت خواجہ ماقدر سرہ در آن صفت
 کہ در طوس بودند روزی فرمودند مے باید کہ زیارت معشوق طوسی رویم جمعی از درویشان
 نیز در قدم ایشان بودند خواجہ چون بمنزرا معشوق رسیدند گفتند سلام علیک یا معشوق
 طوسی خوش ہستی از مرقد معشوق آواز آمد و علیکم السلام خوشیم در آن جمع یکے بود کہ اورا
 بحضرت خو جیگان قدس اللہ اسرارہم انکار مے بود حال او بنایت متغیر گشت و منظر
 بسیار کرد از آن صفت انکار باقرار آمد حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ
 تربتہ کہ یکے از درویشان خواجہ ماقدر سرہ پارہ سبب آورده بود خواجہ فرمودند ساعے صبر
 فرمایند و آن سبب را بخورید کہ سبب شمع میگوید سیت

ہمہ ذرات در شوق اند لیکن توبے سعی نمیدانی شنودن

و الحق چنان بود کہ حضرت خواجہ فرمودند بعضے از حاضران صبح شمع آں سبب را بپشت
 حکایت کردند و ششمندے فقیہ صالح کہ از جملہ مقبولان خدمت خلافت پناہ خواجہ علاء الحق
 والدین بود کہ گفت در آن فرصت کہ در خدمت مولانا سعد الدین قرشی کہ مقتدائے
 خلق کشف بودند مے بود روزی مولانا شرح بزرگے ولایت خواجہ بہار الحق دادند
 قدس سرہ میکردند و از شمایل ایشان بسیار ذکر کردند و از جملہ آن فرمودند کہ روزی حضرت
 خواجہ فرمودند این ضعیف را مے باید کہ بلع شمار ویم اتفاقاً فصل زمستان بود و چون بہار
 رسیدیم در نظر من بنایت بطراوت نمود گویا خارستانی و شورستانی است خواجہ فرمودند
 بلع شما این است حال عجیہ در من تصرف کرده بود گفتم آری آنگاہ خواجہ فرمودند بلع شما
 را سبز و باطرات سازیم تا یقین شما زیادہ شود و آنگاہ فرمودند نظر کنید چون نظر کردم چون گلستان
 پر از ریاحین مشاہدہ کردم با خود گفتم این بلع از ما نیست خواجہ فرمودند ہمان بلع شماست

چون زمانے گذشت آل باغ را بر حال اول دیدم در یک ساعت از برکت عنایت خواجہ
 آل باغ بدو حالت مشاہدہ کردم و این سبب مزینتین من شد حکایت کردہ از شیخ خسرو
 کریمینی کہ گفت یک کرت مراد طلب اینت صحبت شریف حضرت خواجہ قدس سرہ پیدا شد
 در وقتیکہ خربزہ زیبای پختہ بود و اتفاقاً ماہ رمضان بود نماز بامداد گذاردم و از کریمینہ متوجہ شہر
 بخارا شدم بملازمت حضرت خواجہ و یک درویش با من بود از برکت توجہ خواجہ وقت نماز
 دیگر بود کہ بقصر عارفان رسیدہ شد حضرت خواجہ در ہلغے بودند کہ این زمان مزار متور
 ایشان در اینجا است و خدمت مولانا حسام الدین خواجہ یوسف با جمعی از علما کہ مجبان خواجہ
 بودند نیز حاضر بودند نماز دیگر را بجماعت گذارہ شد حاضران تعجب بسیار کردہ حکایت کردہ
 ہم از شیخ خسرو کریمینی کہ یک کرت حضرت خواجہ ما قدس سرہ مرا از طرف بخارا بطرف
 کریمینہ رواں ساختند حالتی از برکت خاطر مبارک و نظر ایشان با من ہمراہ بود شامی بود
 کہ از بخارا متوجہ کریمینہ شدم اتفاقاً فضل تمیر باہ بود در ہاں شب بکریمینہ رسیدم بجائہ رفتم و زمانے
 گذشت آرام و قرار نہ شدم بچام رتم و حمامی را پیدا کردم و در حمام در آمدم و لحظہ توقف کردم
 پس از اں بیرون آمدم و مسجد رفتم و در مسجد بویا نبود و بجائہ رفتم و خادم رتم نادار از گوشن بگیرد
 با او بکنار آب حرام کام رتم و یک خردار خاشاک بہ مسجد آوردیم انداختیم و زمانے دراز در مسجد
 نشستم نگاہ سپیدہ دیدایں ہمہ از برکات التفات حضرت خواجہ بود و ناقل گفت مسافت
 شہر بخارا و کریمینہ دوازده فرسنگ است حکایت کردہ روایتی کہ من در غریوت بودم
 حضرت خواجہ قدس سرہ بنام من و بنام درویشی دیگر مکتوب فرستادند کہ فرارخ شاخ
 مانزد یک فلان درویش است شما سر دویے توقف نزد یک اور وید و اں فرارخ شاخ
 را بہل کنبد و دریں کار پہنچ مقصود تاخیر مے باید کہ نزد پس من و اں درویش زود رفتیم و مختلفہ
 راجع کردیم تا تو انشتیم فرارخ شاخ خواجہ را گرفتند و در حال دظر آں مردم گا و را بہل کردیم
 چون شکم و را نشکافتنند ہمہ اں مردم تعجب کردند بود اسطہ آنکہ در اندوہوں اں فرارخ شاخ چند

جائے علامت زحمت پیداشدہ بود کہ اگر ساعتی تاخیر میگذاشت از بسمل آن فراخ شاخ
ہلاک میشد و حالانکہ حضرت خواجہ مدت دو سال بود کہ آن فراخ شاخ را ندیدہ بودند
و از کسے ہم حال اور انشئیدہ و بواسطہ مشاہدہ آن حال بسیار کس صاحب عقیدہ شدند
حکایت کرد و رویشے کہ پیش از آنکہ حضرت خواجہ مشرف گردم بایکے از اہل بخارا شریف
شدم و بجهت تجارت برطرف کش رفتم و بعدہ او توقف کرد و من از اینجا بقرشی آمدم و در کار و سفر
مے بودم روزے چند گذشت بسیار شدم و در چنین حال نیز دراز گوش من غائب شد قومی پریشان
خاطر شدم و براں حال دوازده روز گذشت ناگاہ حضرت خواجہ نیز دیک من آمدند و گفتند ما این
روز دریں ولایت درآمدیم احوال تو چیست من از طرف دیاری و شریک نالیم فرمودند و
باطنت تشویش دیگر است من گفتم دوازده روز است کہ دراز گوش من غائب شدہ است
خواجہ فرمودند و خواهی یافت خاطر خوش دارچوں آخر روز شد ہمسایہ من آمد کہ دراز گوش
تو برداشتادہ است من از کمال بصیرت و شاریت ایشان در شگفت شدم حکایت کردند
شیخ مشاوی کہ چون بظہر قبول حضرت خواجہ قدس سرہ مشرف شدم عالم خدا و ایشان بر من
سہل شدہ بود اتفاقاً مرا صد دینار عدلی بود و روزے اہل خانہ من گفت کہ اس را خفی داریم
بواسطہ صنف یقین با او در اس سخن موافقت کردم و بشہر بخارا رفتم و آن صد دینار را موزہ کیخت
دہر نوع چیزے خریدم و اتفاقاً چنان کردم کہ از راہ قصر عارفان بند یوت رفتم چون بچتر
خواجہ رسیدم فرمودند شادی بشہر بخارا بچہ سبب رفتہ بودی من گفتم اندکے کار بود خواجہ فرمود
آن موزہ کیخت و ہر چیزے کہ گرفتہ حاضر کن زود و آن را پیش خواجہ بروم گفتند باقی آن صد
صد دینار عدلی را بیا بر حضرت خواجہ بروم روئے من کردند و گفتند کہ اگر دینار بخوہی کوہ را
بنایت اٹھی زرے سازم اما در عالم فقیریم انفات ما با مثال این چیز ہا نیست کارخانہ
این طائفہ درائے این عالم است بیچ چیز ترا کم نخواہد آمد چہ را ذخیرہ مے کنی بعد از این
چنین کنی رباعی

بیچ مانی و بیچ ماکم نے   وز پئے بیچ بیچ ماکم نے

زندہ بر پشت پشت گورستان   گز بسیم بیچ ماکم نے

حکایت کردہ خواجہ علما الحق والدین طیب اللہ مشہدہ کہ چون سعادت محبت حضرت
خواجہ قدس سرہ مشرف گشتیم برادرے دہشتم از من بزرگتر قوی منکر بود حضرت خواجہ را در
ملاست میگرد و در ہر محلے کہ چہ را بصحبت این درویش میروی در آن فرصت اور اتفاق شد کہ
مبلغ از مال خود را برادر کہ خورد و تر بود بطرف تجارت فرستاد و در ہان نزدیک شہر بخارا
دزدان اموال اورا بردند چوں خبر برادر بزرگتر رسید و راندوہ و مضطرب شدہ آرام و قرار ازو
زایل گشت و ہر لحظہ میگفت تدمیر این کار چیست من چوں آں حالت بقیاری اورا مشاہدہ
کردم گفتم این را تدمیر ہست گفت چوں گفتم اگر این را بسع حضرت خواجہ رسانیدہ شود ہیبت
کہ توجہ خاطر مبارک ایشان این اموال بحال آید بدہ من این قصہ را بحضرت خواجہ عرض کردم
و نضج و نیاز مندی برادر را باز نمودم خواجہ فرمودند انشاء اللہ زود کفایت شود خاطر جمع میباید
و پشت بعد از آن آنحضرت بجهت کفایت این مهم از منزل بیرون آمدند در حال سواری پیش
آمد زود از مرکب پیادہ شد و شرابط تعظیم بجای آورد خواجہ فرمودند از منزل بجهت کفایت
کارے بیرون آمدیم اول تو ما را پیش آمدی در خاطر ما گذشت این سر را با تو گویم چوں باگفتند
او گفت این قصہ از برکت توجہ خاطر شما کفایت شود و آں اموال بحصول خواہد پیوست و در
ساعت رفت و خبر کیفیت حصول را بحضرت خواجہ آورد و در گفت مصلحت این است
کہ با برادر خورد و تر شاہر و طرف آں فلاں باغ روید کہ آں جماعت دزدان در آن باغ اند حضرت
خواجہ ماہر دوبرادر را بطرف آں باغ کہ آں سوار را اعلام کردہ بود فرستادند چوں باں باغ رسیدیم
آں جماعت دزدان را دیدیم کہ آں اموال را در میان خود نہادہ اند و پیچیدہ اند کہ متست کنند چوں
از آمدن ما و اہل گشتند در حال بر مرکبات سوار شدند و دست بسلاح بردند برادر خورد و تر
من چوں آں حال را مشاہدہ کرد قوی در خوف خشد من اورا گفتم از برکت آنحضرت خواجہ

بیچ الہی ہما نخواستہ رسید بہر خاطر شریف ایشان در حال آن جماعت ہر کسے بطرف متفرق
 شد و ایں احوال بنیام حاصل آمد و درودترین اوقات ایں خبر بآں کیفیت میرا در بزرگتر سن رسید
 دہشت ایں فتح و کفایت از وسط توجہ خواجہ شدہ است و آں معنی سبب کمال محبت برادر من
 شد بحضرت خواجہ قدس سرہ و آں ہمہ انکار با قرار و عقاد مبدل گشت و صاحب یقین شد
 بہ نسبت ظہورات ایشان حکایت کرد و در پیش کہ دوستہ دہشتم و اکینزک ترکیہ بود از وقت
 شدہ بود و ہر ایک کس دیگر را درخواست کرد کہ کار خود را گذارید و بکار من مشغول گردید و دراز
 گوشی با جبرہ گیرید و بہر طرف متفحص اوروید و دریں اثنا مرا بحضرت خواجہ در بازار ملاقات شد
 قصہ را با ایشان عرض کردم عنایت کرد و فرمودند آنکس را گنج کہ تو ہمہ
 خود مشغول باش آنگاہ فرمودند خاطر جمع دارید کہ آں کینزک بیچ طرف رحمتہ است معامیبتا
 قبول کردن آں نفس خواجہ را بصاحب کینزک رسانیدم شاد شد و معامیبت قبول کرد و چون
 نماز پیشین شد خواجہ پرسیدند کہ از کینزک خبر سے شد صاحب کینزک گفت کہ بمنزل رفتہ ام
 تا از حال کینزک پرسم پس بمنزل رفتہ پیش از آنکہ بابل خانہ سخن گویم اہل خانہ من بمصلحتی و گنجینہ
 درآمد سید بزرگے بود و بر سر آں چیزے پوشیدہ دید اتفاقا آں چیز را بر پشت کینزک را در آن سبہ
 نشنہ دید و دوازہ گنجینہ بیرون آمد و از حال کینزک با شوہر گفت نظر کرد شوہر را متغیر دید و باز سبب
 تغیر حال پرسید شوہر قصہ را از اول تا آخر اہل خانہ گفت و اینترتجیر شد و ہر دو محب و متفق حضرت
 خواجہ شدند و ہر کہ آں قصہ را شنید و اینتر متفق گشت حکا بہرہ اگر و آں درویش را بہی این
 قصہ روزے عزیز سے مرا گفت کہ کینزکے ترکیہ دہشتم و دو سال است کہ از من غایب شدہ است
 و معامیبت قبول کردہ ام آں قصہ را بحضرت خواجہ قدس سرہ عرضہ دہشتم فرمودند کینزک
 آں عزیز پیدا سے شود اندک مدتے بریں گذشت آں عزیز تقاضا کرد خواجہ فرمودند
 سہ روز دیگر صبر سے باید کرد کہ محل صبر است اتفاقا دوکان آں عزیز بہر دوکان من نزد یک
 بود روزے یکے بدوکان آں عزیز آمد و از سوال کرد کہ کینزک ترکیہ غائب کردہ آں عزیز

گفت بے دو سال است و منتهی گفت آنحضرت که ایس کینز که تو بیگونی در قلان ده است و
 آں عزیز شادمان شد خلق از اں حال بسیار تعجب کردند حکایت کردند خواجه علامت
 والدین طابت تربتہ کہ در اں فرصت کہ عبد اللہ فرغن در مملکت ماورالنہر حاکم بود و بطرف
 بخارا آمدہ بود و عزیمت اں کرد کہ در نواحی بخارا بصید سیروں آید و خلق ولایت را حکم کرد کہ
 بخت صید سیروں آئند اتفاقاً حضرت خواجه در بعضی از نواحی بخارا بودند چوں خلق آنموضع
 بصید سیروں آمدند ایشان نیز بآں خلق موفقت کردند چوں ہر کسے بطرف بصید رفتند تلمے بود و
 نزدیکی حضرت خواجه بر آں تل برآمدند و برگوشہ بنشدند و کسے خر قہ نمود رے و دختند و انباشت
 آں برخاطر ایشان گذشت کہ عزت اولیا بجن است ازینجا بودہ است کہ سلاطین عالم سر بر آں
 ایشان نہادہ اند و ہمین حال سوارے بالباس ملوکانہ آمد و از ہر سپاہیادہ نشو و نجویم و شرم
 تمام بر حضرت خواجه سلام گفت و بادب میاید و در طرف آفتاب بایستاد چوں سائے گذشت
 حضرت خواجه سر بر آوردند و گفتند در چہ کارے او گفت و رسید بود ناگاہ جاذبہ در باطن من پیدا
 شد و بے اختیار مرا بدین طرف آورد و چوں بایں موضع رسیدم حضرت شمارا دیدم مرا سیلے تمام
 خدمت شما بحال آمد این سخن را با ادب و حرمت تمام گفت و ناگاہ انہما طلب کرد و تفرغ و
 نیاز مندی بسیار نمود و التماس التفات کرد خواجه فرمودند مرا بگذارتیترے اسم ویریں دہ بود
 عبد اللہ فرغن ظائق را بصید سیروں آورد و من بایشان موفقت کردم چوں مرا صلاحت
 ایں کار نبود بدیں جانب آمد چوں خواجه ایں سخن گفتند آں سوار گفتند بارے شما مرا بصید
 کردید بعد از اں خواجه برخاستند و آں خر قہ را بردوش مبارک خود نهادند و بطرف صحرا روانہ شد
 حضرت خواجه سائے را قطع کردند و ہنوز آں سوار پیادہ در عقب ایشان بہ نیاز تمام میرفت
 حضرت خواجه بہ بیہیت سوے او نظر کردند و دیگر بیچ نتوانست کہ در عقب ایشان رود و تخییر برجا
 ماند حکایت کردند کہ در کریمینہ از درویشان و مجانب و متابعان حضرت خواجه ماقہ
 سرہ بسیار بودند و رویشے ازین جمع با امیر زاوہ کہ در کریمینہ بودند متعلے و شست یکے ز اں امیر

درویش بجا کرد و ناسرے بسیار گفت و بہ نسبت حضرت خواجہ نیز بے ادبی کرواں و درویش
 خستہ خاطر نزدیک شیخ خضر آمد درویشان صبح بودند اور گفتند درویشان را دریں راہ ایشال
 ایں بار بسیار سے باید کشید نتیبا، و اولیا را چندین جفا و ناسرے گفتند تحمل میباید کرد باشد کہ
 حق سبحانہ و تعالیٰ از برکت حضرت خواجہ او را در دشنامی کہ بہت کند روز دیگر آں امیر زادہ
 بصحبت درویشان حضرت خواجہ آمد و گفت توبہ کردم کہ بعد از ایں پیچ درویشے را سخن نکویم
 دوش در خواب دیدم کہ در دریائے اقیانوس حضرت خواجہ مرا از اں گرداب خلاص دادند
 دن و نظر ایشان توبہ کردم و عذر بسیار خواہست درویشان اورا گفتند مبارکباد کہ سعادت
 رسیدی چون او بمنزل خود رفت بعد از نماز پیشین یکے آمد کہ فلان امیر زادہ دیوانہ شد بہت
 و جامہ ہار بخود پارہ کردہ در صحرا میدود و پائے برہنہ و سر برہنہ و جمعی از متابعان او در عقب
 او رفتند بعضے درویشان چون بمنزل او رسیدند متعلقان اورا بر مرکب نشانندہ بمنزل آورد
 بودند و پائے او قوی مجروح شدہ بود و مضطرب میکرد و چون زمانے درویشان بنزدیک
 او نشستند مضطرب او کمتر شد و بخود آمد از و پرسیدند کہ سبب ایں احوال چه بود گفت چون متعلقان
 من معلوم کردند کہ من توبہ کردہ ام مرا ملامت کردند و سختان باطل بسیار گفتند و مرا بشرب
 خمر و لذت کردند و الحاح بسیار نمودند کہ یک قیج بخور چہیں کہ بوسوسہ شیطان یک قیج
 گرفتہ خواجہ را دیدم کہ در خانہ درآمد بہ صفتے و مسیتے کہ آں را شرح نتوان کرد و قصد من کرد
 خوانند کہ چیرے بر من زنند چون من آں حالت را مشاہدہ کردم مرا از خود خضر نماند و حالت
 آں امیر زادہ چنان بود کہ ادا لم قدم توی سے نالید بواسطہ آنکہ سیخے در قدم او رفتہ بود
 و نتوانست کشید و در خواہست کرد درویشان را کہ مرا زد و تر پنجاہ را بحضرت خواجہ رسانید کہ
 شفاے ظاہر و باطن من ببید نظر قبول ایشان است در حال درویشان او را در محفہ
 نشانندہ و بطرف بخارا روان ساختند چون بہ بخارا بحضرت ایشان رسیدند او را قبول آید
 و صحت ظاہری و باطنی او را بحال آمد امارت و حکومت را گذشت و تا آخر حیات در محبت

درویشان رائج بود حکایت کرد درویشی که حضرت خواجہ ماقدس سرہ مرابط
 خوارزم بسلسلے روانہ ساختند جمعی از بخارا نیز با من ہمراہ بودند چون در خوارزم در کار و کسرا
 نزول کردیم دہر کس از ما بکار خود مشغول گشتیم روزے آں جمع مرا تا سزلے بسیار گفتند
 بحضرت خواجہ نیز بے ادبی بسیار کردند و بعضی از ایشان در آن جفا مبالغت نمودند من
 از آن حال قوی خستہ ناظر شدم و بحضرت خواجہ توجہ کردم و وہ کس را از مردم کار و کسرا
 نیز حاضر کردم و گفتیم من پیشخے دارم و این جمع نیز پیشخے دارند اگر من شیخ ایشان بر صواب
 بود بر مال من یا بر جان من زندہ و اگر من شیخ من بر صواب باشد بر مال ایشان یا بر جان ایشان
 زندہ و گفتیم اثر این سخن ہر روز یا فردا ہر شہود آں روز گذشت روز دیگر یا دوا یکے آمد کہ در خانہ
 فلاں کس کہ یکے از منکران بود آنچه بودہ است و زو بردہ است و این خجہ باہل این کار و کسرا
 نیز رسید ہمہ ازل تعجب کردند مرا بآں صاحب واقعہ ملاقات شد گفت واقع آں چہ نفس
 بود کہ دیر روز در کار و کسرا بے بر تو گذشت گفتیم بے ادبی نسبت با ولای اللہ خطر دین و دنیا
 دار و بعد از این قصہ ساعتی در کار و کسرا بجہی نشینہ بودیم و آتش کہ دسمے پختند جنین گفتند
 کہ از ہر انت مردے آمدہ است و میگوید باننان بخاری و حوئے دارم آئس کہ اورا خدمت
 میفرماید میگوید غلام من است آں فرزند من است کہ در آمدن قرغن بہرات اورا ہیر کردہ
 بودند و حال آنکہ آں بخاری از منکران بود و در جواب دعوی مرد ہر وے میگفت من این
 غلام را در سنجار یا چہار صد خریدہ ام خطمہ گذشت آں غلام را مر فستہ و دانکہ زمانے تو
 شد شورے و فغانے در کار و کسرا افتاد و از مطالعہ این احوال آں دہ کس و اہل کار و کسرا
 قوی در حیرت شدند و میگفتند آں چہ سخن بود کہ تو گفتی دیر وز کہ اگر شیخ من بر صواب بود
 بر جان شما زندہ یا بر مال و اہل انکار نجل و شتر سار گشتند و از آن داورے و انکار بقیام منتقام
 آمدند حکایت کرد درویشی کہ حضرت خواجہ ماقدس سرہ در غیبت و در منزل شیخ
 شادی بودند اتفاقاً فضل زمستان بود و ہوا بغایت سرد بود و شب بریگاہ شدہ بود و خواجہ

وند شادی آتش کبن تا گرم شویم شیخ شادی بطلب آتش پیروں رفت و بمنزل پدرین
 و چراغ نمود و ایشان تکبیر کرده بودند و رسید کہ آتش هست مادرین جواب داد کہ هست و
 آنکہ شیخ شادی چیزے داشت کہ بآں آتش گیرد چیزے طلب کرد مادرین گفت در فلان
 کاسہ است آنکہ بہتر باشد گیرید شیخ شادی در کاسہ آتش گرفت و چون آتش
 حضرت خواجہ گرم شدند و فرمودند شیخ شادی از چہ جائے آتش آوردی از منزل
 فقیر شیخ شادی قصہ را شرح کرد و خواجہ فرمودند این زمان بآں منزل رو و ہر چہ شنوی
 مائی شیخ شادی چون بمنزل پدرین رفت اوراد ذکر یافت بحضرت خواجہ معارض
 با داد و پگاہ مادرین بحضرت خواجہ رفت و از غریبوت و کوفین درویشان بسیار جمع بودند
 ت خواجہ از مادرین پرسیدند کہ چہ آرزو داری امروز طلب کن حال ایں بود کہ پدر
 و خواہرین در فلان بندگی ساکنان غریبوت بودند مادرین از ہمت خود و خواہرین
 ع بسیار کرد و نعمت مابین و ضعیفہ طاقت فلان بندگی آں جماعت نداشتیم فرمود
 خرقہ و زود خلاص خواہید شد اما سخت بخنک کردی اگر اہل بجا را در سخاوتی تو سے بخشیدم
 کہ فرستے از برکت نفس حضرت خواجہ ما مادر و خواہر مرا آزاد کرد و بعد ازاں پدرین
 خلاص یافتیم و دین و دنیا سے مامور شد حکایت کردند در آن فرصت کہ حضرت
 چہ ماقدم سرو از قرشی بمنزل رفتند در آن زمان شیخ خرم با جمعی از درویشان
 بہ منوجہ دریافت صحبت شریف حضرت ایشان شدند چون بتانکن رسیدند نشیندند
 جہ کہ در منزل اند شیخ خرم گفت در خاطر چنیں میگردد کہ حضرت ایشان در کشانی
 ہوں بآں طرف توجہ نمودند از تانکن درویشے با ایشان موفقت کرد و کچول حلوائی پیش
 د شیخ خرم گفتند ایں را بحضرت خواجہ سے باید بروقت صحیح بود کہ باستانی رسیدند
 مائے حضرت خواجہ مشرف گشتند از اطراف خلق جمع شدہ بودند چوں کچول حلوارا
 حضور خواجہ گذشتند فرمودند آں کو دک دیوانہ را طلبید کہ دے آخر روز از ماحلوائی

مے طلبید ساعتی گذشت کو دک برہنہ را آوردند آں حلوار ایشان او نہادند و گفتند حلوا
 مے طلبید ہی بخور آں جمع کہ دی آخر روز در حضرت خواجہ بودند نتیجہ شدند از سبب نتیجہ
 پرسیدہ شد جنین گفتند کہ دی آخر روز آں کو دک دیوانہ از خواجہ حلوا مے طلبید فرمودند
 صبر کن بامداد درستان حق تنالے خواہن آمد و حلوا خواہند آورد حکایت کردند حضرت
 خواجہ ما قدس سرہ در نواحی کریمینہ در کنار آب حرام کام نزول فرمودہ بودند و طعام میخوردند
 و شیخ خسرو بسط تمام دہشت و در خدمت خواجہ ایستادہ بودند خواجہ بطرف شیخ خسرو نظر کردند
 و فرمودند تواتی حاضران و تعجب شدند کہ ہیچکس سخن نمیگوید خواجہ ایں سخن بچہ معنی میگفتند
 بعدہ از شیخ خسرو پرسیدہ شد کہ آپنجہ خواجہ فرمودند بشما اشارت بچہ بود شیخ خسرو فرمود
 چوں قامیمون حضرت خواجہ بکریمینہ رسید و فقیران آں موضع بقتالے ایشان مشرف
 شدند و من از ذوق صحبت ایشان در عالم نئے گنجیدم در اں حال در خاطر من آمد کہ وقتیکہ
 حضرت رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام بیان صحابہ رضوان اللہ علیہم اجمعین می رسیدند
 چندین نفر اہل و قربا ہنما میکردند مراجعہ نمیت یکے فرزند دارم اورا فدائے ایشان کنم
 ایں سخن در خاطر من بود و در ایشان طعام میخوردند خواجہ روئے بن کردند و فرمودند تواتی
 صورت حال ایں بود ہر کہ ایں سخن را شنید بحضرت ایشان متعلق شد حکایت کردند
 کہ چوں حضرت خواجہ ما بکریمینہ رسیدند اتفاقاً در اں فرصت گرگ غلبہ کردہ بود و خلق ادا
 قوی بہ تنگ آمدہ بودند خصوصاً در شب بتقریب در محل نیک آں قصہ غلبہ گرگ را و بعضی ہما
 و اسباب خرابی کریمینہ را عرضہ و عظیم کہ ہر چہ وقت آب حرام کام سرچوئے کریمینہ را ویران میکنند
 و ایں زمان نزدیک آمدہ است کہ باز ویران کنند و دیگر کریمینہ بر سر راہ افتادہ است کار گذران
 و قاصدان سلاطین روزگار بسیار بر کریمینہ میگذرند و خلق موضع مشغول حال میگردند و نظر بر
 کردیم حضرت خواجہ فرمودند دیگر گرگ زحمت نرساند و آب حرام کام سرچوئے کریمینہ را ویران
 نکند و قاصدان سلاطین دیگر نگذرند بعدہ از بکرت نفیس خواجہ دیگر گرگ قتلش نکرد

و در همان نزدیک از پادشاه روزگار حکم رسید که دیگر تا صبحان بکریمه نگذرند و سی سال
 است که سر حجت کربینه آب حرام کام دیران نکرده است و این قصه در میان خلق مشهور شد
 حکایت کرد فتح ابر حسیلین که در قصر عارفان بکار زراعت حضرت خواجه مشغول میبود
 و بواسطه آنکه حضرت خواجه میفرمودند تیر حسین هر کار سے که ترا میفرمایم حقیقت کنند آں کار
 منم تو نیستی از بزرگت آں عنایت ایشان آثار بزرگ مشاهده سے کردم و ہم بنا بر آنکه از ایشان
 دانسته بودم آں را از خود نفی میکردم و حواله بوجود مبارک حضرت خواجه میکردم تا یک کرت
 خاطر بدی بر من گذشت که مقصود توئی نه تواجبه بقدر شدم و زود از قصر عارفان بشهر بخارا
 رفتم حضرت خواجه بدروازہ کلابادو زد و در منزل درویشی چوں برانیاں سلام گفتیم تبسم کردند
 و خاموش شدند مرا حاسه عجب پیدا شد و دقتی عظیم و بار سے توی چنانکه طاقت از من
 رفت از آن منزل بیرون آمدم از خود رفتم و کار بر من دشوار شد و رو دینان کیفیت حال
 مرا بر حضرت خواجه عرض کردند فرمودند تا آنچه در سر دوست منم گوید خلاص سخا اهدا یافت
 ناقل گفت با وجود آں بار و شکنجه که من داشتم نفس بد فرمان من منجواست که آں سر را کشیم
 چوں کارم بتنگ آمد آنچه گذشته بود تقریر کردم و عذر و مستغفار پیش آوردم تا خواجه از بخشش
 و از من عفو کردند و باز در لطف و تربیت را بر من کشادند حکایت کرد شیخ ابر حسیلین
 که حضرت خواجه ما قدس سره در قصر عارفان روز سے فرمودند که بزیارت دوستے
 میریم بعد از پانزده روز خواهیم آمد انشاء اللہ انگاہ بطرف غیوت روانه شدند درویش
 دیگر با من بود چوں شام شد شوق حضرت خواجه بر من غالب گشت بی طاقت شدم باں
 درویش گفتم در اندوه آمم که حضرت خواجه از غیوت کے خواهند آمد آں شام گذشت
 و روز دیگر شد بعد از ساعتی حضرت خواجه از غیوت آمدند و به میلست و در نظر من نظر
 کردند و فرمودند ترا گفتہ بودیم که بعد از پانزده روز خواهیم آمد کو سہ را در پیش ما ایستاده کردی
 باں طرف چوں رویم بعدہ روئے باں درویش کردند و رفتند ابر حسیلین شام با تو چه گفت

آں درویش گفت شام با من چینیست که در اندوه آم که حضرت خواجہ از غدیوت کے خواہن آمد من
تضرع و زاری بسیار کردم خواجہ عفو فرمودند چون مقصود تو این است کہ من تا تو با شام یک خطہ از تو
غائب نیستیم بیت

باتوام ہر جا کہ ہستم با تو ام * تا نہ پنداری کہ تنہا میروی

این طریقہ را سہ باید گذشت انگاہ فرمودند بزرگ صفتے است این کار را حق ہمین است
فقرا صحابہ راضی اللہ عنہم ہمین صفت بودند چنانکہ کہ از خدمت و صحبت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
خالی باشند لاجرم و ردول ایشان پیچہ را نگذاشت کہ بار و ساسے قریش صحبت خاصہ دارد اگرچہ
نیت صحبت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم در باب دین بحضرت حق تعالیٰ و تقدس معلوم بود
باز فرمان اند کہ باینہا باش کہ با ما و شبانگاہ بیا و پرو کار مشغول اند و ہر دو چشم خود را از ایشان
بردار پس حضرت خواجہ این لطف ہا نمودند و بطرف آں دوست رفتند و بعد از پانزدہ روز
تشریف قدوم فرمودند **حکایت** کردند از حضرت خواجہ ما قدس سرہ در غایوت محبان سہ
سے بودند و ہر کہ ایشان را بمنزل خود مے طلبید بر متابعت سنت رسول صلی اللہ علیہ وسلم
و محبت بر آمدن کار آں نیاز مند مے رفتن و اہل بیت شیخ شادی را خاطر این میخواست کہ برکت
وجود شریف حضرت خواجہ دایما در منزل ایشان باشد اتفاقا شامے بود خواجہ در منزل دیشی
بودند و اہل بیت شیخ شادی آں شام تضرع بسیار کرد و بحضرت حق تعالیٰ و تقدس کہ
خواجہ سہ باید کہ دریں وہ در ہمین منزل با باشند و بسیار گریستند با ما و حضرت خواجہ بمنزل شیخ
شادی آمدند و گفتند حق تعالیٰ ما را از بر اسرار شاد و خلائق آفریدہ است - تو از حضرت
حق دریخواہی کہ سہ باید کہ شیخ بہا الدین دریں وہ در منزل با باشند و جائے دیگر نزد
این سخن کجا است آید شفقت سہ باید کہ وہ خود اسنے باید بود **حکایت** کردند خواجہ علامہ
والدین روح اللہ رحمہ کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ در قرشی بودند ایشان را مرض پیدا
شد و آن مرض ہندو یافت شے بگاہ بود کہ جماعتی از غزلتیاں ببیاد حضرت ایشان آمد

از هر صفت مردم بودند بعد از ساختن هر یک از ایشان احوال و مقامات خود برایشان عرض
 میکردند از نسبت خود از نحو آنچه سوال میکردند بعضی بلیغ عربی و بعضی بلغت ترکی و بعضی
 بفارسی و نحو آنچه جواب سوال ایشان را برایشان باز میدادند آنشب تا آخر خوابه بآں طایفه
 مشغول بودند خوابه در منزل مرویش امین شاه مے بودند و اهل بیت او از برکت صدق محمد
 که داشته به نسبت ایشان و درویشان ایشان آثار قبول از مے بسیار دیدند حضرت خواجه
 گفتند چون بامداد شد از آمدن آن جمع عزلتیان^{السلام} آن درویش حکایت کرد - حکایت
 کرد شیخ خضر که مبتدی که روز مے حضرت خواجه ماقده سره در قصر عارفان بودند و در
 باغی که این زمان مرقده مطهر ایشان در آنجاست و بر کنار حوض اینستاده بودند و بایر مے
 سخن میگفتند من برسیدم و سلام گفتم آن پیر بطرف بلخ رواں شد خوابه فرمودند این خواجه
 خضر است علیه السلام دو کثرت خوابه چنین گفتند من بیچ نگفتم خاموش شدم و بعد از آن
 حق جل و علا در ظاهر و باطن مرا با و میسنده نش چوں دوسه روز گذشت در خانقاه بانها
 پیر را دیدم که حضرت خواجه با او سخن مے گفتند چوں مقدار دو ماه بریں حال گذشت
 روز مے در بازار بخارا مرا بآں پیر ملاقات شد تبسم کرد و سلام کردم مراد کنار گرفت و بصف
 بسط پیش آمد و از احوال من پرسید چوں بقصر عارفان بحضرت خواجه رسیدم فرمودند
 بازار با خضر علیه السلام ملاقات کردی حکایت کرد شیخ امیر حسین که یک مے حضرت
 خواجه ماقده سره مرا از قصر عارفان از راه فتح آباد و شهر بخارا روانه کردند بکفایت
 و فرمودند شب در شهر بخارا باش و بامداد بیا چوں پاره راه رفتم مے گردیدم و بانفس خود جنگا
 میکردم و ناسزا میگفتم که مے نفس کافر بگزاشد که مسلمان شوی که تا از شر تو خلاص یابم
 دریں سخن بودم مرد نورانی قوی با صفا مرا پیش آمد و گفت چند ضطرب میکنی معلوم باشد
 که چه مقدار شغقت و ریاضت کشیده باشی بسیار از مشایخ کرام یاد کرده و ریاضت مائے
 ایشان را گفت و بطریق رفتن ایشان را دریں راه بیان کرد من نضج و زاری کردم

در گریبان کرد و پاره خمیر با من داد و گفت نان پز و میخو چوں از من گذشت غایب شد
 بعد از پشتر بخار رفتم و می که حضرت خواجه اشارت فرموده بودند کفایت شد آن خمیر را از کوبه
 نانوائی بردم نام او عطا بود چوں آن خمیر را بدید تعجب بسیار کرد و گفت من هرگز مثل این خمیر
 ندیدم و از حال من پرسید گفتم از خادمان حضرت خواجه ام آن نانوائی خمیر را به نیاز تمام نان
 بخت پرچه از آن نان با و دادم چوں بطرف قصر عارفان متوجه شدم و بدروازه کلا با و
 رسیدم نماز شام شنیدم و دوپوئے سیب بشام من رسید در خاطر من گذشت که این پوئے
 سیب از کجا باشد ساعتی نبود که مقدار چهارده سیب اذ طاق مسجد از طرف قبله افتاد و
 نان و سیب خوردم و پاره از شب توقف کردم و درهای شب بقصر عارفان رفتم و در مسجد
 آمدم و نماز بامداد را در حضرت خواجه ادا کردم و برایشان سلام گفتم فرمودند آنکس که در راه
 نماز پاره خمیر داد که بود و منستی گفتم ندانستم فرمودند چه سخن گفت من گفتم چنین و چنین گفت
 فرمودند آنکس بهتر خضر بود علیه السلام خضر را چه میکنی او نیز غیبه است حق را طلب بعهده آن قصه
 سیب را فرمودند آنگاه گفتند زه سعادتی که همراه آن نانوائی شد عاقبت الامر حیا شد
 که حضرت خواجه فرموده بودند آن نانوائی قبول حضرت خواجه مشرف گشت و تا آخر عمر
 محبت ایشان بود حکایت کرد و در پیشه که حضرت خواجه ماقدرس سره و در غریبوت
 بودند من و خال من یک ویش نیک شاه باغ ارسلان و قریض و بار بودیم اما حال مرا
 قریض بنایت عظیم بود چنانکه در خاک می غلطیدم سر روی در خاک پوشیده میشد و این شد
 خواجه فرمودند که معالمت میباید تا خلص شویدی هزار دینار میباید که در ویش باغ ارسلانی
 دهد و صد دینار خال مرا فرمودند و ده دینار مرا فرمودند در خاطر من گذشت که در ویش باغ ارسلانی
 یک دینار از دنیا می نداشت و خال من صد دینار نیز ندارد و اگر من آنچه دارم جمع کنم شاید که
 هزار دینار جمع شود از من ده دینار معامله می طلبند حضرت خواجه فرمودند من معامله
 به نسبت دنیا می نمانم بلکه مقدار آشنائی و درآمدن و این راه می طلبم آن باغ ارسلانی

ہزار دینار است و اس غل تو صد دینار است و آن تودہ دینار فقین من بہ نسبت کمال شہر
 ایشان زیادہ شد حکایت کرد درویشے یعنی شیخ رشید موسیٰ باف کی یکے از اسباب
 محبت من حضرت خواجہ ماقس سہوآں بود کہ عزیزے یعنی شیخ محمد درانی مرا بقصر عارفانہ
 ہمے فرستادہ بود و شیخ امیر حسین و شیخ امیر محمد خرگوشی بادر و ایشان دیگر نزدیک باغے
 کہ ایں زمان مرقد منور خواجہ در اینجا است ایستادہ بودند و ہمیشہ با دربر بارہ در دست ایشان بود
 چوں من نزدیک ایشان رسیدم خونے در من پیدا شد و لرزہ بر اعضائے من افتاد و بعد
 اراند کہ فرصتے حضرت خواجہ از طرف منزل آمدند و از من سوال کردند کہ چہرا چہیں منتہیر
 حالے گفتہ بایں موضع رسیدم ترسے در من پیدا شد سبب ایں را نمیدانم خواجہ فرمودند
 از امیر حسین پرس کہ احوال چہ بود و از شیخ امیر حسین پرسیدم گفت از باد اور و ایشان فر
 حضرت خواجہ بزرگوار خاک مے کشیدند بعد از فرصتے خواجہ بہ طرف منزل خود متوجہ شدند
 بہمت طعام در دیشان محظوظ گشتیم و از او دیدم از طرف منزل خواجہ بایں طرف مے آمد کہ از
 جائے بجائے چوں مرغ مے پرید چوں نزدیک ما رسید بہیں صفت از پیش ما گذشت
 ماہمہ نگران او شنیدیم قصد کردیم کہ ایں کار را گذاریم و در عقب او رویم کہ دریں حال حضرت
 خواجہ از منزل خود بیرون آمدند و اشارت بجا کردند کہ ساعتے صبر کنی تا من بیایم ازاں
 سخن خواجہ ترسے و تغیرے در ما پیدا شد و دریں زمان تو اینجا رسیدی چوں شیخ امیر حسین
 ایں سخن گفت خواجہ بمن متوجہ شدند و فرمودند چوں دریں حال نزدیک ایشان رسیدی
 صفت ایشان در عین کس کردہ است بعدہ حضرت خواجہ فرمودند قصد آں جوان چہیں
 بود کہ من از نصف بنجار مے آمدم یکے را دیدم بچوں مرغ مے پرید چوں باور رسیدم گفتہ
 صحبت عزتیاں را چوں گذشتی و یکچہ سبب اینجا افتادی بدرد و حسرت گفت من از
 فلاں شہر آم تو مرا بخود آشنا کردہ بودند و در صحبت شریف خود راہ دادند و مدد تے
 با ایشان بودم روزے بر کوہے نشستہ بودم آرزوئے زن و فرزند و در خاطر من گذشت

این طائفه بر رفت خاطر مراد پند قصد کردند که بروند و مر آنجا گذارند زود من و این بیکی
 از ایشان را اگر فتم و در خواست کردم که مراد بجای گذارید که در آنجا خلق باشند نظر کردم
 خود را اینجا دیدم پس من آل جوان را از لشف بیچا را آوردم و شش روز در منزل ما بود
 و پس زمان که منزل فتم تا بجهت این درویشان طعام بیارم آن جوان اجازت طلبید و در آنجا
 کردم و خواستم که سفره بگیرم تفقره احوال و بر رفت خاطر این درویشان را دیدم زود از منزل
 بیرون آمدم و ایشان را گفتم تسامع صبر کنید تا من بیایم درویش می باید که هر چیز از جای
 نرو و عتقا و در حق میر خود پیچ وجه متبدل نشود تا که اگر خضر علیه السلام را بیند با و التفات
 نکند و پس زمان که حضرت خواجه این سخنان بآن درویش میگفتند آثار رسیت و حسین مبارک
 ایشان ظاهر شده بود فرمودند اهل مرتبه است در مهابدین گس نیز در موله پرمستوجه شیخ حسین
 و آن درویشان شدند و فرمودند نمبر از خاک پیر سازید و گذارید انگاه خواجه نمبر را اشارت
 کردند نمبر خود رفت و خاک را خالی کرد باز نزدیک ایشان آمد چندی کردت چنین مشاهده افتاد
 و همه را احوال ازین مشاهده دیگر شد خاصه مر اسبب محبت شد پس از آن خواجه فرمودند در میان
 این چیزها در پیش بندگان خاص حق تعالی و تقدس اعتبار می ندارد و بعد چوں من بشهر
 بخارا فتم و آن قصه را در حضور عزیزان شرح کردم پرتخیر شدند حکایت کردند خواجه علامه
 والدین عطر الله تربته که درویشی بود میر تلج نام از جمله درویشان حضرت خواجه مقدس
 سره و صفت او چنین بود که هرگاه درویشان او را بخدمت از قصر عارفان یا شهر بخارا فرستادند
 به سهل وقت آنجا میرسید و از شهر بخارا بقصر عارفان باز باطن قی میر پیر رفتار بود که چوں
 از نظر درویشان غایب میشد اکثر وقت چوں مرغ می پرید او چنین گفت که روزی مراد و ایشان
 شیخ بخارا فرستاده بودند و من بهمان صفت میر فتم اتفاقاً حضرت خواجه بطرف شهر بخارا
 میر فتمی بران صفت من مطلع شدند آن صفت را از من خلع کردند و دیگر نتوانستم بآن طریق
 رفتن شنیدم از درویشی که میگفت حضرت خواجه مادر خراسان بودند با درویشان داد و

گرفتن احوال و صفات را تحقیق سے نمودند مبعوض و دمن بر احوال و صفات متصرف
 اگر خواہم بکس دہم و اگر خواہم از کس بگیرم حکایت کردند خواجہ علاء الحق و الدین طیب قدس
 مشہدہ کہ روزے اصحاب در حضرت خواجہ ماقدس سرہ حاضر بودند اما نام ترکی از
 کوہین آمد و بر خواجہ سلام گفت و با ادب بات و حضرت خواجہ فرمودند چہ آمدہ و سچہ بطلی
 او گفت روح شمار سے طلبم حضرت خواجہ توجہ باصحاب کردند و گفتند درو طلب و ہم نش را
 بینید اصحاب گفتند کرم حضرت خواجہ بسیار است پس ازاں خواجہ اورا نظر سے فرمودند در
 حال چٹاں صفتے و حالے در وید اشد کہ از بیان پیروں بود ہر کہ اور امید بد شیفہ او ہمیشہ
 و از برکات نظر ایشان از جملہ مقبولان شد حکایت کردند کہ روزے در ویشان حضرت
 خواجہ ماقدس اللہ روحہ در قصر عارفان با شارت ایشان قبر سے کشیدند و راں اٹھا
 محمد خرقوئی کہ در ویشان خواجہ مابود از زیور تون آمد صفتے و حالے در و تصرف کردہ بود
 قرار و آرام نہشت از در ویشان کہ قبر سے کشیدند از حضرت خواجہ سوال کرد گفتند خواجہ
 بطرف منزل رفتند در ویش متعجب تمام بطرف منزل خواجہ رواں شد و از غایت خطرا
 کہ دشت چوں مرغ سے پرید از اجاکہ در ویشان قبر سے کشیدند تا منزل خواجہ مسافتے
 بود و کرت پرید نزدیک بمنزل خواجہ رسید در ویشان خواجہ چوں آں حال مشاہد
 کردند و عقب او رواں شدند چوں باور سیدند خواجہ از منزل پیروں آمدند و بانگ
 براں در ویشان زدند گفتن ازین فقیر سے سرو پا چہ سچو امید ازین صفت حاصل نیست
 و بریں احوال اغما دے نیست بسیار بگناہ باشد کہ چوں مرغ در ہو اپر و حق طلبی پیروں
 از این است آں در ویشان قوی در خوف شدند و راں حال حضرت خواجہ ایشان
 را گفتند زہر اپر خاک سازید خواجہ اشارت بزہر کردند با خاک میرفت و خاک را میرفت
 و باز سے آمد حاضران از مطالعہ آں حال از کردہ خود ایشان شدند حکایت کرد
 کہ روزے حضرت خواجہ ماقدس سرہ دو کس را باجرہ گرفتند و عمارت ایشان

مے کشیدند زمانے گذشت بکرامت زبیر مے کشیدند حضرت خواجہ ماقدس سرہ توجہ پا
 دو کس نمودند و فرمودند مرا چه منت مے نید اگر باین زبیر اشارت کنم رواں میشود و خواجہ چو
 این سخن گفتند در حال زبیر رواں شد پر بار بیفت و خالی مے شد و باز مے آمد این چنین
 بتکرار واقع شد مطالعہ آل سبب حصول عقیدہ جماعتی شد بحضرت خواجہ ماحکا بیت
 کرد و رویشے کہ روزی با حضرت خواجہ قدس سرہ در قصر عارفان زبیر مے کشیدم۔
 لحظہ یک طرف زبیر را حضرت خواجہ میگرفتند و طرف دیگر را من میگرفتم زمانے این چنین بود
 بعد حضرت خواجہ ایستادند و فرمودند تو طرف خود را بگیر مرا گرفتن حاجت نیست بر موجب
 اشارت ایشان یک طرف را من گرفتم و هیچ لے من نمیرسید بلکه مرا حالے میشد کہ از اشت
 شوق در عجب زبیر تعجیل تمام میرفتم در آن روز چند کرت این چنین لطف فرمودند و در حکایت
 کرد خواجہ علما و محقق والدین طاب مرقده کہ روزی حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ
 در دوازده کلابا و با جمعی در ویشان نشستہ بودند و خلق بسیار بفتح آباد میرفتند خواجہ فرمودند
 در ویشے را کہ از میان آل خلق انبوه آں کہ نہ پوش را نزد من بیا رچو ل حاضر شد از و پرسیدند
 کہ بچه سبب از میان عزالتیان جدا شدہ گفت روزی بر کوہ انقبیس بودیم قطب مار را خالص
 نام بود و حال چنان بود کہ ہر گاہ مار احتیاج بطعام شدہ حاضر میشد روزی در وقت
 ہر یک کا سہ تنہا می پیداشتند در خاطر من گذشت کہ چہ بودی اگر ایل و خیال من ششے بودے
 بجز و این خاطر از صحبت ایشان دور افتادم چندین فرصت است ہر دو فرقت ایشان مبتلا
 گشتہ ام و ہر چند تضرع میکنم بشرف صحبت ایشان نمے توانم رسید حکایت کردی کہ
 از متقدان حضرت خواجہ ماقدس سرہ کہ روزی حضرت خواجہ مادر حام بودند و او ل
 حال بود و از بہت آں کہ نامر ایقین حال شود و داعیہ مشاہدہ خوا رن عادات کرامات
 از حضرت خواجہ در من مے بود و در حام عطش بر من غلبہ کرد و در آن زمان خواجہ فرمودند مرا
 پارہ آب سرد بیا ر و داز حام بیرون آمد قح پر آب سرد کردم بقصد آنکہ بحضرت خواجہ ہرم

در خاطر من گذشت که اول من خورم آنگاه قدح دیگر ازین آب بحضرت خواجه برم آل
 آب سر در خوردم قدح دیگر بحضرت خواجه برم فرمودند چہ آں خاطر را بخود راه دای
 و آل آب سر خوردی این از کرامت حکایت کردند کہ حضرت خواجه ماقدر
 سرور شرف بودند فصل زمستان بود خواجه را اتفاق بطرف بخارشد و در آن سفر خواجه محمد
 نبیرہ یعنی حضرت خواجه محمد پارسا کہ از فرزندان مولانا حافظ الدین کبیر بخاری بودند
 رحمہ اللہ در صحبت خواجه مایہ بودند و آن روز ہوائے ابر بود و درویشان نصف در خواست میکرد
 کہ خواجه توقف فرمائید کہ ہوائے ابر است خواجه توقف نکردند جمعی عظیم از درویشان در کاب
 ہمایوں خواجه بودند باران باریدن گرفت و ہر خطہ زیادہ میشد حضرت خواجه اشارت
 بخواجه محمد کردند کہ بگو تا باران بمیند و خواجه محمد در حضور خواجه آنچنان گستاخی نمیکرد و خواجه
 فرمودند من ترا میگویم بگو اے باران اسیت چرائے کوئی پس خواجه محمد بشارت خواجه
 گفت اے باران اسیت در خطہ باران ایستاد و ہوا کشادہ شد و آفتاب پیدا گشت حالے
 در حاضران پیدا شد و درویشان نصف کہ بخت بدرقہ آمدہ بودند بسیار گریستند و رکاب
 حضرت خواجه را بوسیدند و باز گشتند حکایت کردند شیخ حمید الدین کہ حضرت
 خواجه ماقدر سرور ریاضے بودند کہ این زمان مزار مقدس نور ایشاں در انجاست
 و امیر بہمان الدین فرزند امیر کمال قدس سرہا بحضرت خواجه ماقدر سرور پاد
 ماہی آوردہ بودند خواجه بچیتن آں ماہی مشغول بودند چوں آں ماہی را در تنور گذاشتند
 اتفاقاً فصل بہار بود و ایسے عظیم پیدا شد خواجه اشارت بامیر بہمان الدین کردند کہ بگو اینجا باران را در
 اشارت چاہ امیر آنچنان گفت بقدرت اہل دل موضع کہ حضرت خواجه بودند چند
 قطرہ بیش بنارید اما بیرون آں موضع چنداں بارید کہ در ہر جائے آب جمیع آمدہ بود و از
 مطالعہ آں حال یقین حاضران در حق حضرت خواجه زیادہ گشت حکایت کرد
 داشتند یعنی مولانا جلال الدین خالیدی کہ حضرت خواجه ما خواجه بہا الدین

قدس سرہ کیش آمدن اتفاقاً فصل بھار بود و باران بسیار سے بارید چنانچہ درل بہا
درکش مے باشد و حالانکہ در موضعے کہ ایشان نزول فرمودہ بودند خانہ بود کہ از سقف
آں باران مے چکید ایشان فرمودند مادریں خانہ مے بائیم و آں روز باران بقوت
مے بارید و از سقف خانہ آب چکیدن ایستاد و در آن فرصت پنج شبانہ روز پوئستہ باران
مے بارید و درکش بسیاری از بنا ہا افتاد و از برکات خواجہ از سقف آں خانہ آب چکید
سرکہ مشاہدہ آں حال کرد بحال ولایت ایشان اعتراف نمود۔

حکایت کرد کہ روزے حضرت خواجہ مہاقدس سرہ بمنزل درویشی دوستے رفتند
فصل بھار بود و آں روز باران بقوت مے بارید و از سقف خانہ آں آب مے چکید اتفاقاً
خواجہ در آنجا نزول فرمودند آں عزیز صاحب منزل ازاں حال نگران خاطر شد خواجہ فرمودند
خاطر جمع دار باش کہ بواسطہ قدم درویشان دیگر آب نچکد چوں بر لفظ مبارک ایشان این
سخن گذشت و دیگر از سقف خانہ آں آب نچکید و در آن چند روز کہ خواجہ در آن خانہ بودند
متصل باران مے بارید و بسیار خانہ ہا و عمارتہا ویران شد روز آخر کہ خواجہ عزیمت سفر کردند
و آں صاحب منزل طعام ساختہ بود و در زمانے کہ در سفر ہا اہل بیت اوانان مے نہاوند
آں عزیز گفت در سفر ہا نان بیشتر نہید و آں جماعت بکرامت بودند و راں عمل میگفتند
مارانان کم مے ماند آں عزیزانہ عمل آں جماعت در بار شد چوں سفر ہا در حضور خواجہ باز
کرد خواجہ از و پرسیدند کہ این نانہا خوردہ نمیشود بار آں عزیز زیادہ شد چوں داشت کہ
کہ خواجہ عمل کرامت اہل بیت اورادیدند خواجہ لطف نمودند و فرمودند کہ اگرچہ آنجماعت
این نانہا در سفر ہا بکرامت نہادہ اند و لیکن ما بحت خاطر تو این را بیجویم پس خواجہ ازاں
بخوردند و چوں آں عزیز سفر ہا برداشت و نزدیک آں جماعت برو و رحلت شدند از
بسیاری نان کہ در سفر ہا بود و بچہ چوں خواجہ قدم ازاں خانہ پیروں نہاوند آب از سقف
آں خانہ چکیدن گرفت بمشائہ کہ از نادوان آب فرو ریزد و آں عزیز قصہ را خواجہ باز نمود

کہ بلفظ مبارک گذشتہ بود کہ دیگر آب چنگد خواجہ فرمودند چنین بود اما بجهت کراہت این جماعت
 این حال واقع شد با ایشان بگویند سفرہ پر نان و اینک آب چون نادان حکایت
 کرد و دیشے کہ حضرت خواجہ ماقدر سرور از سف بہ بخار امیر فتنہ و آفتاب در برج
 جوزا بودہ ہوا بنایت گرم بود و جمعی از درویشان در قدم ایشان بود و در روز چاشت گاہ
 شدہ بود خواجہ فرمودند در از گوشاں را بار سازند و درویشان گفتند ہوائے قومی گرم
 است خواجہ فرمودند رواں سے باید شد بے توقفت درویشان رواں شدند خواجہ رو
 مبارک بایں طعیت کردند و گفت ہوا گرم است من گفتم بے گردن من بسوخت اتفاقاً
 خواجہ کلا ہے از خمد بر سر داشتند و طرف آفتاب را سایہ کردہ بودند در حال طرف آفتاب
 را کشادہ چنانکہ آفتاب برگردن مبارک ایشان نافت و فرمودند گردن من نیز بسوزد
 حضرت خواجہ آنچنان کردند ساعتی بچاشت کہ پارہ ابر پیدا شد و اندک اندک جمیع کلا
 برگرفت و آنچنان ہوائے گرم خوش و خرم شد خواجہ فرمودند نیم این زمان چون خواہر دست
 اس درویشان را حال دیگر شد حکایت کرد شیخ خسرو از مولانا عارف روح اللہ و حما
 کہ گفت روزی با حضرت خواجہ قدس سرور را ہے میر تقی میر نستان بود و مارا در
 پایے کفش دموڑہ بنود بر فے عظیم آمدن گرفت بنایت در تنویش شدم تو بچند مدت خواہ
 کردم و گفتم ایں چہ حالت است خواجہ را صفت عجی بود بطرف آسمان ہیبت نظر کردند
 در لحظہ آن برف ایستاد و ہوا خوش شد حکایت کرد و دیشے کہ حضرت خواجہ ما
 قدس سرور غریبوت بودند در منزل درویش اسحاق بتربط طعام مشغول بودند و
 در نور آتش میگردند و زمانہ آتش بلند شد ہا بود در آن حالت حضرت خواجہ دست مبارک خود را
 در آن تنود کردند و فرستہ شد و بعد از آن بیرون آوردند بنایتی کیا بجز دست مبارک ایشان تیر کشیدہ بود
 خلیل اللہ با آتش می گفت اگر موسیٰ زمین باندستے نہ
 ہر را از شاہدہ آن مفت وقت خوش شد حکایت کرد و دیشے از حضرت خواجہ

قدس سره که در آن روز که پیش از ایشان فوت شده بود فرمودند ما بغایت حق سبحانه و تعالی
 حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم موافقت کردیم پس آن باینز فوت شدند و فرمودند هر چه بر حضرت
 پیغمبر صلی الله علیه و سلم گذشت بحسب آنچه ارادت الله بود بر ما نیز گذرانیدند و هر سنتی که از پیغمبر
 صلی الله علیه و سلم جارید بآں عمل کردیم و نتیجه و اثر آن را در خود مشاهده کردیم تا بحدی که بآرید
 که حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم با اصحاب و از منزه بودند و بخوانستند که در تنوعی مان پزند
 حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم صحابه را رضوان الله علیهم جمعین فرمودند هر کس درین تنوعی مان
 بندید صحابه چنانا کردید و حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم نیز مان در آن تنوعی بستند و سر تنور را
 استوار کردند بعد از زمانے نظر کردند همه نا نهما بخت بود و مگر مان پیغمبر صلی الله علیه و سلم همچنانا خمیر
 بود و خواجه فرمودند ما نیز بر تنابست پیغمبر صلی الله علیه و سلم همچنانا حل کردیم مان همه در ویشان بخت
 بود و مانے که ما بست بودیم همچنانا خمیر بود و حکایت کرد و در ویشے که حضرت خواجه ماقدر
 سره بطرفے می رفتند و شیخ امیر حسین در قدام ایشان بود و آب بزرگی رسیدند و خواجه بر سر مل
 ایستادند و فرمودند امیر حسین وقت و بخت خود را درین آب انداز و شیخ امیر حسین خود را در
 آب انداخت با اشارت حضرت خواجه و غوطه خورد و حضرت خواجه از مل گدقندند و در آن طرف
 آب فرو آوردند و زمانے نشستند از اصحاب چند کس نیز در خدمت ایشان بودند آنگاه خواجه
 فرمودند امیر حسین از آب بیرون آلی شیخ امیر حسین بیرون آمد همه جامه های او خشک
 بود و خواجه از او پرسید مانا ساعت که خود را در آب انداختی چه حال بود شیخ امیر حسین گفت
 عالم قوی خوش بود من در خانه بودم بغایت با صفا چوں زمانے گذشت آن خانه را در
 پیدا شد حضرت شاهر اشارت فرمودند از آن خانه بیرون آدم و بحضرت شاهر رسیدیم
 حکایت کرد و در ویشے که پدر من در غدر فوت می بود و ملازمت حاکمان آن ده
 می کردیم حق تبارک و تعالی بغایت شے علت مرا بسعادت محبت حضرت خواجه ما
 قدس سره مشرف گردانید و بواسطه آنکه پدر و مادر من در ویشے از ویشان ایشان را

جفا کردند و نامناسبه بسیار گفتند و او از پدر و مادر سن بسیار آزرده شد و خواجہ نیز از ایشان
 آزرده شدند بلا و حاوٹہ متوجہ حال ایشان شد و احوال ایشان ابترا گشت و پدر سن بہر
 سکرہ مبتلا گشت و تہطویل انجامید تا فریب چاہا تا کار بجائے رسید کہ اکثر اوقات او را کلاز
 حام بہیابست کردن و مدتے مرا با ایشان ملاقات نہ شد روزے بحضرت خواجہ رسیدم
 فرمودند بفلان حمام رفتہ بودم پدر ترا دیدم آل زمان مرا بہد و رحم آمد ترا سیخو اہد او را پیش من
 من از حضرت خواجہ التماس کردم از لطف حضرت شائق آں و ام کہ از بندگی شما چنان
 روم کہ از پیش من آں زحمت او کمتر شود و بچہت این تضرع بسیار کردم لطف نمود و فرمود
 چوں نزدیک اورسی اورا بگوئے این کلمہ را بگوید یا غیاث المستغثین اغثنی کہ خوش خوا
 شد بعدہ با شارت ایشان نزدیک پدر رفتم و سلام حضرت خواجہ رسانیدم و گفتم فرمودہ
 اند این کلمہ را بگوید کہ یا غیاث المستغثین اغثنی کہ خوش خواہد شد پدر سن سہ بار یا چہار بار
 بر زبان راند حق تعالی و مقدس او را از ازل زحمت خلاص و او زحمت سکرہ از مشق قطع شد
 و روز دیگر بطرف غدیرت اتفاق رفتن کرد و بر مرکب سوار شد چوں چہار سو رسید حضرت
 خواجہ بر در سجدے نشستہ بودند پدر سن از مرکب پیادہ شد و شکر لطف توجہ خاطر ایشان
 گفت و ذکر صحت خود کرد و خواجہ مرا فرمودند پدر را بر مرکب سوار گرداں پاسے پدر را گرفتیم
 تا او را بر مرکب سوار گردانم مرا نگذاشت و گفت اگر چہ تو فرزند منی اما ازین جہت کہ از خاوانا
 خواجہ روانہ باش کہ پاسے من عاصی جانی را بگیر ی خواجہ فرمودند بگذار تا پاسے ترا بگیر و پدر
 من بہ نیاز تمام گفت فرزند من در حضرت شائق قربے دار دہم در حضرت شایچہ اقرب نیست
 خواجہ فرمودند بواسطہ فرزند این مقدار تر اقرب باشد کہ با ایمان ازین عالم روستہ و لیکن
 در شدت غربت و تنگی خواہی مرد الحق بیخا نکہ حضرت خواجہ فرمودہ بودند واقع شد دانہ
 برکت نفس مبارک ایشان بسا و ایمان فتنی بجا و تعالی با لطف و عنایت خود ہمہ بسا و ایمان ازین عالم فانی با عالم
 باقی برد و محبت و لیا خود را وسیلہ عفران ایشان کرد و انا و بنہ و کرمہ حکایت کردند حضرت خواجہ ما

قدس سرہ کا از غدیوت بطرف باغ ارسلان میفتن چوں نزدیک بآں وہ رسیدن ایشان را
 بجزوبے ملاقات شد در موضعی باو نشینند تا در آن میان آں مجذوب در حضرت ایشان
 بے ادبی کرد و سخن بغایت بد گفت کہ من نرا و خدائے نرا افسوس میدادم خواجہ چنان تنبیہ
 شدند کہ حد نہشت بعدہ دو کرت عفو فرمودند باز بطرف غدیوت متوجہ شدند آں مجذوب
 عقب ایشان میرفت پارہ کہ رفت گفت مرا اجازت فرمائید خواجہ فرمودند ترا اجازتست چند
 کرت آنچنان واقع شد آنے تو نیست کہ از قدم ایشان باز گرد و آخر گفت یحییٰ از درویشان
 خود را فرمائید تا مرا و کنگار گیر خواجہ فرمودند اختیار ترست آں مجذوب گفت شیخ امیر حسین را
 فرمائید تا مرا و کنگار گیر خواجہ اشارت بشیخ امیر حسین کردند و بتجیل رواں شدند چوں شیخ
 امیر حسین اور اور کنگار گرفت حالش دیگر شد و بیفتاد و روح او از قالب او بیرون آمد مجذوب
 متعجب شد و چوں حضرت خواجہ مسافتی راہ رفتہ بودند بر اثر ایشان میدوید چوں رسید صورت
 حال را عرض کرد خواجہ فرمودند نیک کرد کہ مر و ماشاء اللہ کان ما کم گشایم کین گور و کن سازو
 دفن کن مجذوب ہزارے در آمد و درخواست کرد کہ تدبیر فرمائید چوں در ماندگی مجذوب
 بسیار شد خواجہ باو بیچ التفات نمیکرد و درویشان را فردا فردا التماس کرد کہ از حضرت خواجہ
 التماس فرمائید تا ایں حادثہ دفع فرمائید خواجہ روستے مجذوب کردند و گفتند کسیکہ خدائے
 مرا و افسوس دارد میباید کہ از عمدہ مثل ایں دفعہ بیرون آید و او پنچاں تضرع و زاری نمیکرد
 و صاحب ہمہ از حضرت خواجہ درخواست میکردند کہ او بغایت بد کردہ و ایں بے ادبی او از حد
 بیرون است و ایں زمان عجز و بیچارگی خود را دانستہ است خواجہ کرم فرمودند و باز گشتند و پائے
 مبارک خود را از کفش بیرون کردند و بر سیدہ شیخ امیر حسین نهادند و روح در قالب او آمد
 و حرکت در و پیدا شد و بحالت اہلبیت خود باز گشت خواجہ فرمودند نزدیک اور رسیدم سیر کردم
 روح اور اور آسمان چہام یافتم باز گردانیدم و بحقیقت حیات آں درویش سبب حیات
 حقیقی آں جماعت حاضران شد و یقین ایشان بر نسبت ولایت خواجہ کمال یافت

حکایت کرد در ویشے کہ حضرت خواجہ ماقس سرہنج شادی را فرمودہ بودند کہ فرخ
شاخان خود را بفروشیش بخشد و می گفتند کہ این امر خواجہ کرد اما یکے فرخ شاخ سرخ و دشت
آنرا فروخته بود چوں حضرت خواجہ بغیر یوت آمدند پیش شادی بیچ التفات نکردند و راں
حجرت درویشان در غیوت بسیار بودند بعد از ساعتی حال شیخ شادی دیگر شد و از درون
او آواز عظیم می آمد چنانکہ گوئی کسی را جواب میگویی کہ حضرت خواجہ روئے پیش شادی کردند
فرمودند ما بیچ الی غیر سائیم اما ان فرشتہ شیخ سرخ است کہ از شاخ میزند و آن را از حاضران می شنودند بعدہ آن
مؤمنان از حضرت خواجہ درخواست بسیار کردند تا شیخ شادی را بخشدند و او عفو فرمودند و ظهور آن سیر
عقیدہ حاضران شد بحضرت خواجہ حکایت کرد در ویشے کہ حضرت خواجہ ماقس
سرہ در غیوت بودند و باطن بہ نسبت یکے شفقت میکردند تا درین طریق در آید آنکس سیر
نباتے بمن داد کہ این را بحضرت خواجہ رساں چوں با ایشان رسانیدم آخر قبول کردند
من آن سیر نبات را باز بہاں کس دادم و قصہ را باو گفتم آنکس فرمود کہ ولایت ایشان کرد و
گفت ہر آنیہ چنین است در آن ساعت کہ من این سیر نبات را بدست تو بحضرت ایشان
فرستادم گفتہ بودم کہ اگر ایشان را ولایت باشد این نبات را قبول نکنند اما این زمان بہر
خواہند گفت من باز سیر نبات را بحضرت خواجہ بروم قبول کردند و مرا فرمودند کہ نگاہدار
بعدہ ازاں موضع بطرف دیگر رفتند چوں پارہ راہ رفتند نیاز مندی سیدی پرا زانار بحضرت
ایشان آورد یک انار گرفتند و بمن دادند کہ بنزد آنکس رساں و فرمودند و بریں سیر نبات سر
بہر و این بیت خوانند فرود

سخن سر بہر دوست بدوست حیف باشد تیر جان گفتن
چوں من آن انار را بنزد یک آنکس بروم حالش دیگر شد گفت در آن دم کہ پارہ نبات
بتو دادم در خاطر من این بود کہ نبات را قبول کنند و انارے بنزد یک من فرستند مرا
تحقیق شد کہ حضرت خواجہ قوی بزرگ و صاحب کمال و از برکت توجہ خاطر شریف ایشان

دریں راہ حق درآمد حکایت کرد و رویشے کہ روزے یکے از اعوان بخوار برائے بقصر رفت
 آورد و اتفاقاً اور ابجھرت خواجہ ملاقات شد برایشان عرض کرد ایشان فرمودند نزدیک
 حرم برواں عوان بے ادبی بھرت خواجہ کرد و کہنے پوچھتے ہو و دربر خواجہ از ایشان
 کشید و باوجود آن لکھ کے برایشان زد و از انجا بدیوت رفت و شب قصہ کرد کہ بحرم
 کے دست و رازی کند سرشن را بریدند و از شرش خلاص یافتند و ہلاک آں ظالم و
 تنبیہ جاعے شد کہ از اں بے ادبی با خبر شوند حکایت کرد و رویشے کہ حضرت خواجہ
 قدس سرہ در قہر پوشت بر کنار حوضے بودند و رویشے را گفت پارہ چوب بیداریا تا کچھ
 ترا شمع و خست بیدے بود و رویش از اں پارہ چوب برید و بھرت خواجہ آورد و عوانے
 بود و غدیوت بیا دواں در رویش را کہ پارہ چوب بیداریہ بود و بھرت خواجہ آورد و بود
 میز خواجہ فرمود اور گناہ می تباں گناہن کہ ہم مرا برن آں عوان بچاں اند و رویش از خواجہ میگفتند مرا برن
 در اں میان خواجہ بے ادبی کرد و سپاچہ کہ بھرت خواجہ از دست و در اں غیب سوا شد و کرا آجوسے ہزار کو بچن سر
 اسپا و اینداز سپہنما و ہان سپا کہ بھرت خواجہ بآن کدی کردہ بود و در کاب ماندہ آں سپہ سالار غار سپہ و بیچن لکھ پا
 بے ادبکست و در آں بآن ظالم بے ادب ہلاک شد و اداں وقتہ بسیار کس بسا دھرت خواجہ رسیدند حکایت کرد و رویشے کہ حضرت
 خواجہ ماقدس سرہ در شہر بخارا برد و ازہ کلابا و در حجرہ و رویشے بودند ساعت گذشت آواز
 سہم مر کہے آمد کہ از طرف فتح آباد مے آمد بر در آں حجرہ ایستاد حضرت خواجہ از درون حجرہ
 فرمودند بکی شاہ درائی کہ نسبتے کہ تو مے طلبی اینجا ست و مقصود اینجا حاصل میشود و چوں
 بکی شاہ درآمد خواجہ فرمودند استر تر از پیشہ فراخون مایا ز گردا بندیم و دانستیم کہ تو طلب
 حق بجانب تر ند میرفتی گفتیم بے ہمتی باشد کہ طالب از اینجا برتر ند و بکی شاہ گفت چنین
 بود کہ میفرماید چوں پیشہ فراخون رسیدم استر ایستاد و ہر چند سہمی کہ مے قاسے آں طرف
 نہاد گفتم مصیحت آنست کہ عنان اور اگر لازم تاہر کہ ام طرف کہ خواہد رو و چوں گذشت
 فی الحال ایں طرف رواں شد و بھرت منزل ہم رفت و بھرت تمام رہت بدیں طرف

جره آمده ایستاده که در آن حجره بود از آن اشرف ایشان متحیر شد بعد آنکس از مقبولان
 شد حکایت کرد در ویش که روزی حضرت خواجه با قدس سره باشی امیر حسین
 شفقت می کردند و عنایت می فرمودند و میگفتند ترا گفته بودیم که فلان زمین را ما را میباید
 کرد تا آب خورد و تو تقصیر کردی اتفاقاً در آن مجلس خدمت مولانا حسام الدین خواجه بود
 و جماعته از علماء معتقد و محب حضرت خواجه حاضر بودند و بعضی از مردم قصر عارفان
 نیز حاضر بودند درین زمان حسن نامی از قصر عارفان درخواست کرد از حضرت خواجه
 که امیر حسین را بخشید خواجه او را فرمودند خاموش باش که من با امیر حسین شفقت میکنم و تو
 نیای ای این معنی گزیده و آن حسن هر لحظه درخواست میکرد و آخرالامر خواجه بی نهایت متوجه حسن
 شدند و فرمودند امیر حسین را بگو گدا شتم هر چه شود و دانی در حال در شیخ امیر حسین تغیر
 پیدا نشد و سر خود را مقدار سه بر سیداشت و بر زمین میزد و چو از کبرنج کوبیده فرستاده
 حال چنان بود که خوشی و پیستی در آن مجلس پیدا شد و هیچکس را طاقت از حاضران نبود که
 از خواجه التماس نماید بجهت شیخ امیر حسین خدمت خلافت پناه خواجه علاء الحق والدین
 بطرف مولانا حسام الدین خواجه یوسف اشارت فرمودند ایشان با جمیع علماء که بودند
 برخاستند و درخواست کردند خواجه متوجه خواجه یوسف و اکابر شدند و فرمودند بجهت خاطر شما
 امیر حسین را بخشیدیم و هر لحظه آن تغیر و ثمانه و از آن حال بحالت اصلی خود بازگشت حکایت
 کرد عزیز که روزی بلقائے حضرت خواجه شتافتیم و نزد یک ایشان شتم فرمودند از من
 دورش که این زمان وقت نزدیج نیست و باین مقدار که با ما نزد یک شدی بتوبه
 خواهد رسید آن عزیز گفت چو از آن منزل حضرت ایشان بیرون آمدم ظالمان مرا
 گرفتند و مبلغ هزار دینار از من طلب داشتند و تشویش بسیار دادند چندین سعی بایست
 نمود تا یاد شواری تمام از ایشان خلاص یافتیم و آن سخن حضرت خواجه بیا و من آمدن این سنی
 که بسیار شنیده بودم از درویشان که از خواجه نقل میکردند که میفرمودند از جذبات عنایات

آلهی در حق من آں بود که در محل دریافت صحبت این طائفه موفق میشدم و از آن محل که نسبتاً
 از ایشان دور بودن بهم دور می بودم از این طائفه بهره کسی نمیتواند گرفت مگر کسی که شناسنده
 اوقات و احوال ایشان باشد بهره و صحبت ایشان گاهی عطا است گاهی بلا حکایت کرد
 درویشی که یک بار حضرت خواجه ماقدرس سره در قصر عارفان مرا فرمودند که در خانه
 شصت من گنم است می باید بیشتر بخار بر دین ازال گنم دو من گرفتم و در موضعی گذشتم
 بعد از ساعت حضرت خواجه آمدند و شیخ حمیر حسین را فرمودند که این گنم را در جوال کن شیخ
 حمیر حسین بآں مشغول شده و از حضرت خواجه پرسید که این گنم چند من است گفتم شصت
 من خواجه فرمودند شصت من نیست این گفتند و بطرف منزل رواں شدند و شیخ حمیر حسین
 نیز بکار مشغول شد من تحیر شدم و تامل کردم و با خود گفتم چوں دانستند که آں گنم شصت
 من نیست این را هم دانسته باشند که من گرفته ام آں دو من گنم را آوردم و در جوال ساختم
 بعد از زمان حضرت خواجه آمدند و شیخ حمیر حسین را فرمودند این گنم را بر دراز گوش بار
 و بطرف شهر بخار رواں شود درین حال بلفظ شیخ حمیر حسین گذشت که چند من است خواجه فرمودند
 شصت من شیخ حمیر حسین تعجب کرده گفت آں ساعت فرمودند شصت من نیست و این
 زمان میفرمایند شصت من است خواجه فرمودند آں ساعت شصت من نبود و این ساعت
 شصت من است حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین عطر الله تربته که حضرت
 خواجه ماقدرس سره در بازار می رفتند یکے را دیدند کوزه شیرینی دارد و میفروشد حضرت
 خواجه آں کوزه را شکستند حاضران را عمل آں کار در خاطر با گذشت چوں نفیص کردند و
 شیرینی موش مرده یافتند از آن فرست ایشان تعجب کردند و آں انکار با قرار مبدل گشت
 حکایت کرد درویشی که حضرت خواجه ماقدرس سره بر کنار جوئے گذر میکردند کودکی
 بسوئے آب بر کنار جوئے نهاده بود خواجه آں سبورا شکستند کودکی در گریه شد خواجه
 یکے را فرستادند که از بازار بخت این کودکی بسوئے بیافزودن کردند آں کوزه ناپاک بود

است حکما پیست کرد و رویشی که حضرت خواجه شافعی سرور با شریف بود که این زمان مقرر
نیز طهر ایشان در آنجا است و آن یاد و پیش دیگر و حضرت ایشان بودیم و خواجه تکیه فرموده بود
ساعت گذشت حالت با پیست در خواجه پیدا شد آن در پیش چو دقتا دو خواجه بر خاستند و گرد
آن حوض می گشتند بعد از زمانه درخت سیب را در کنار گرفتند لطفه بریں گذشتند و جو
سبارک ایشان بزرگ شد چند آنکه همه باغ از وجود مبارک ایشان پر شد و در هر جسته که نظر
میکردیم همین دو دختر بغیر ایشان را نبیندیم بعد از دیدیم و جو مبارک ایشان خور و میشد
تا آن زمان که از وجود ایشان بیخ اثری نماند باز دیدیم که از وجود ایشان اثری بیدار شد
تا چند آنکه حالت اعلی رسید و همان درخت سیب را در کنار گرفته اند و ایشان به بنایت در
حیرت شدم که این چه احوال است آنگاه خواجه فرمودند که از حضرت عزیزان علیہ الرحمۃ
والرضوان این چنین احوال نقل آمده است حکما پیست کرد و رویشی که حضرت خواجه ما
قدس سره در قصر عارفان بودند و روز وقت نماز دیگر بود و مؤذن بانگ نماز گفت بریں
قال از غدیوت قاصد سے آمد که خال تو فلاں در پیش پیماست و حضرت خواجه را با خال
من التفاسی بود و سخن او مشغول بودند که مؤذن با قاصد مشغول گشت خواجه نماز دیگر را
ادا کردند و او را بخواند من نور بر جاسے نماز بودند که قالوا الله وانا الیه راجعون گفتند
دیگر نماز خفتن شده بود که از غدیوت کسی آمد که خال تو فوت شد از آن قاصد پرسیده شد
که چه وقت فوت شد گفت وقت نماز دیگر بود حکما پیست کرد و رویشی که حضرت خواجه ما
قدس سره در قصر عارفان بودند ابراهیم نام و رویشی از غدیوت آمد بصحبت خواجه از پیست
که پیاده آمدی یا بر دراز گوش آمدی و رویش گفت بعضی راه را پیاده آمدم بعضی راه را سوار
خواجه گفت اگر ترا صحبت است چرا بنویس پیاده نیامدی آن در پیش در گریه شد و در
حال حضرت خواجه بیاض ابرو ان روان شدند و چو آن موضع رسیدند چهل عظیم شد
و در ایشان و نیازمندان جمع شدند و صحبت خوش بود و آن ابراهیم غدیوتی در عقب خج

بباغ ارسلان بهمان صفت میگریت و زاری میکرد و درویشان باغ ارسلان را بر حال
 او ترحم آمد و حضرت خواجه آمدند و درخواست کردند که ازین درویش ابراهیم عفو فرمایند و خواجه او
 را نزدیک خود طلب کردند و با او التفات کردند و بیوش افتاد و مسلماً و قطعاً از دشمنی نماند
 آن خلق متحیر شدند و عقاد ایشان چنان شد که او مرده است آن مقدار زمانه که گذشت
 که آتش بجنگه شود و آن درویش ابراهیم بر همان صفت بود و حضرت خواجه بعد از دست
 مبارک خود را بر روی نهادند از آن صفت برآمد اما طاقت نشستن و ایستادن نداشت
 خواجه او را فرمودند بخدیوت می باید بروی در خانه که او باشد کسی که از درویشان نیست
 پیش او نه در آید چوں او را بخدیوت بردند ضعیفه صاحب بود که از محارم آن درویش ابراهیم
 بود چوں آن واقعه او شنود نزدیک او درآمد و ساعتی بنشست صفت او در آن ضعیفه
 عکس کرد و بیوش افتاد و زمانه دراز بر آن صفت بماند و چوں بگذرد آن صفت از
 زائل نشده بود و تا مدت یک سال آن صفت در آن ضعیفه باقی بود و حال آنکه کار قوی
 شد و آثار بزرگ از او مشاهده کرده همیشه حکایت کرد و درویشی که حضرت خواجه ما
 قدس سره در شهر بخار بودند و سخن در مقام عشق میگفتند و حالت شکر در حاضران پیدا
 شده بود آن صفت فی الحال درین عکس کرد و بهمان صفت بقصر عارفان رفتم اتفاقاً فی
 الحال مرا باینکه تعلقی پیدا شد چوں نزدیک یکدیگر رسیدیم در میان من و او دست پیدا شد
 نظر کردم دست و آستین خواجه بود من زو چشم خود را پوشیدم و تبخیر تمام بطرف منزل رفتم
 شیخ شادی را دیدم گفتم در عقب تو خواجه مرا رواں کردند من در این ساعت رسیدم خواجه
 فرمودند متعلقان ترا بیکو محافظت کنند و درین معنی نهایت مبالغه نمودند تا من نزدیک
 تو خواهم رسید این صفت از تو زایل نخواهد شد بعد از این به غیبه چوں بحضرت خواجه ملاقات
 شد فرمودند تا دست مرا ندیدی چشم خود را نپوشیدی آنگاه حضرت خواجه باندک التفات
 آن صفت را از من زایل کردند و من این ضعیف که جمع کننده این آثار و ولایت است

در بخارا بود در صحبت درویشان خواجہ و ذکر شفقیت شیخ بہ نسبت مرید میگذاشت کہ تا چہ
 غایت است عزیزے کہ از جملہ درویشان خواجہ مابود و فرمود کہ در آن موضع کہ من بودم
 ما بخارا دو از وہ فرسنگ راہ بود روزے اتفاق ملاشد کہ بمنزل یکے از دوستان روم چل
 رسیدم آن دوست در خانہ خود نبود اہل اورا گفتم جامہ ہمارے باید شستن و دریں حال مرا
 باو میل خاطرے شد ہیچ نوع مطاقت آن نشد کہ خود را از آن میل باز دارم اورا گفتم در
 خانہ را برین بھیں کہ او قصد کرد کہ در خانہ را بر بند و دریں حال آواز ہم مرکب مرا گوش رسید
 کہ تبخیل مے آمد و نام مرا میگفت کہ فلاں درویش دریں خانہ ہست من قوی در خوف
 شدم و آن ضبیعتہ نتوانست کہ خاموش باشد فی الحال جواب داد کہ دریں خانہ ہست بھڑو
 بخوف تمام من از آن خانہ بیرون آدم آن سوار گفست خدمت خواجہ تراسے طلبند این
 زمان از بخارا رسیدند و این مرکب ایشان است چوں رسیدند مرا فی الحال گفتند کہ اورا
 طلب و ہیچ توقف مکن و بریں مرکب سوار شو آن عزیز گفست من در تحیر شدم کہ میان من و
 ایشان چندیں مسافت راہ است اگر دریں زمان لطف و شفقت ایشان مرا ورے نیت
 بر من آچنان عمل میگذاشت خوف و ہستی ہر چہ تمام تر در من پیدا شد بھضرت خواجہ رفتم
 و سلام گفتم در نظر خلق اظہار نکردم من زود بہ ترتیب طعام مشغول شدم چوں طعام حاضر
 شد لغتہ از آن طعام بخورد و بہ بیت ہر خطہ در من نظرے کردند چوں خلوت شد مرا
 گفتند اگر من نے آدم بر تو چہ حال میگذاشت من قوی خجل شدم حکایت کرد و در پیشکے
 من روزے در باغے بودم در موضعے و اتفاق چنان افتاد کہ مرا با یکے ملاقات شد و
 باو میل خاطرے شد و خود را از آن معنی نتوانستم بازداشتن و قصد او کردم چوں بنزدیک
 اور رسیدم حضرت خواجہ را دیدم کہ ظاہر شدند و عصاے در دست مبارک ایشان بود
 خوانند کہ آن عصا را بر من نہ شد چوں آن حال را مشاہدہ کردم چشم خود را پوشیدم و دست برو
 خود نہادم و از آن موضع زود بطرف منزل رفتم مدتی نہایت توانستم کہ در چیزے نگاہ کنم

واز آنجا که من بودم تا بخاراد و از و روز و راه بود حکایت کرد و در ویشته که در قصر عارفان
 در ویشته بود و از در ویشان حضرت خواجه پالیز کشته بود و قوسی محل آب وادن بود
 و اتفاقاً وقت بے آب بود چنانکه در بخاراد و اکثر اوقات در بهار می باشد روزی
 حضرت خواجه نزد یک پالیز من آمدند و فرمودند ای پالیز را وقت آب وادن است من
 گفتم آب نیست خواجه فرمودند حق تعالی قاهر است که آب دهد و تودیه آب را درست
 ساز پس من زود دانه پالیز را راست کردم و همه شب منتظر می بودم چوں صبح شد آب که
 پالیز را آب دادم و در نزدیکی پالیز پاره سیر و پیاز بود آن همه را آب دادم چوں تمام شد
 آب اینتا ده تصور کردم که از طرف بالا آب افتاده است شخص کردم بندے که در کنار بود
 کرده بودم و دیدم استوار است چوں پیشتر رفتم در جوی تیغ آب نبود و هر چه بمالغہ کردم علامت
 آنکه درین فرصت نزدیک در جوی آب با بوده باشد نبود و تحیر شدم چوں بحضرت خواجه
 رسیدم فرمودند پالیز را آب دای گفتم بے گفتند چوں در جوی آب نماند چه کردی گفتم
 بطرف بالا رفتم و شخص بسیار کردم در جوی آب نبود و اثر هم نبود خواجه فرمودند چوں نشستی
 خاموش باش حکایت کرد و در ویشته که جمعی از در ویشان حضرت خواجه ماقدر سه
 در قصر عارفان جوی پالیزه می کنند در آن اشنا من چنین گفتم شنیده ام که یکی از
 در ویشان خاندان خواجگان قدس الله سرار هم بوده اند و این طریقی مریدان ایشان
 جوی پالیزه می کشیدند چوں طعام حاضر آوردند مریدان ایشان گفتند چه خوش بود
 اگر چند از خربزه زانچے بودے آن عزیز در آن زمین پالیزه در آمده است و خربزه را پیچے
 بیرون آورده است و پیش آن در ویشان گذاشته من با در ویشان خواجه درین سخن بودم
 که حضرت خواجه رسیدند و فرمودند در چه سخن بودی من خاموش شدم از در ویشان بچ
 گفت قضی این بود خواجه تبسم فرمودند و مار سخن مشغول کردند و دست مبارک را دراز کردند
 و از زمین پالیزه یک خربزه زانچے گرفتند و در آستین کردند و بطرف منزل روان شدند

وصال آں بود کہ وقت طعم خوردن درویشان شدہ بود و ما نیز در عقب خواجہ دل
 گشتیم آں درویشان با من گفتند کہ مارا بے خبر بہ زانیجے مے آید راوی کہ محمد مختار
 خواجہ بود گفت چوں حضرت خواجہ بجانہ درآمد آں قصہ را پوشیدند و گفتند کہ ای
 خربزہ را از شہر بخارا نزد یک ما آورده است و چوں من در عقب خواجہ بجانہ ایشان درآمد
 اہل بیت رحمہ اللہ گفتند شما این زمان پالیزہ را جو سے مے کشیدہ و اینک خربزہ را لیجے
 از شہر بخارا آورده اند من حقیقت حال را در خانہ ایشان تقریر کردم حضرت خواجہ باز
 آں را بنوعی از خود فہمی کردند و در خانہ خواجہ چوں حقیقت آں معلوم بود مثال ایں
 ظہورات در صحبت خواجہ بسیار مشاہدہ کردہ بودند گفتند پیش دوستان حق تعالی و
 تقدس بن چین کار با سہل است حکایت کرد درویشے کہ روزے حضرت خواجہ ما
 قدس سرور با سہل است میرفتند در راہ دہقانے زمین را از براے پالیزش کار
 میکرد آں شغل را گذاشت و چند قے پیش آمدہ بر حضرت خواجہ سلام کرد خواجہ فرمودند
 درچہ کار سے گفت زمین پالیزہ میرا کجوا خواجہ پادشاہ سے باید کہ خربزہ نیک شود خواجہ
 فرمودند نیک میشود و برکات باشد خواجہ ازاں دہقان گذشتند و فرمودند وقتے
 دہقانے زمینے را ارن زن مے کشتہ است سید اما رحمہ اللہ برو گذشتہ و از و پرسیدہ
 اندچہ کار میکنی و دہقان گفتہ است ارن زن مے کارم و لیکن ایں زمین ارن زن نیکو نمیدہد
 سید آگفتہ اند آں زمین را کہ ارن زن نیکو دہ میگوند چند سال در ایں ارن زن شدہ است بے آنکہ ارن زن کشتہ
 شدے ارن زن میشد ناقل گنت بعد ازاں فرستے آں دہقان غیو لوتی را ویدم را سوگند یاد کرد و آں سالی
 در ایں زمین خربزہ نیک شد آں زمین را تیر ماہ جو کشتیم و بعد از جو ارن زن کشتیم چند سال در ایں
 زمین در وقت جو شیدن جو جو میشد و در وقت ارن زن شدن ارن زن میشد بواسطہ
 نفیس مبارک حضرت خواجہ کہ گفتند برکات باشد و آں قصہ در نواحی مشہور شدہ بود
 و سبب عقیدہ جماعتے شد حکایت کرد درویشے کہ روزے نیک روز کہ از درویشان

حضرت خواجہ مابودقدس سرہ از سوخارے بحضرت ایشان آمد قوی خستہ خاطر بود و از
پرسیدن سبب تغیر تو چیت گفت حسین نامی در سوخارے مرانا سترے بسیار گفت از ایں
الم نشد مرا ولیکن چوں بحضرت شتابے ادبی کرد از ایں خستہ خاطر شد م خواجہ فرمودند تو سوسو
مباش زود باشد کہ قضیحت دنیا و آخرت شود و درویش نیکو ز گفت آن ساعت کہ حضرت
خواجہ ایں سخن گفتند روز نماز دیگر بود و از خدمت ایشان بطرف سوخارے میرفتم
نماز شام شدہ بود آل حسین را دیدم در دست طعام داشت کہ نزدیک خادم خود بر
زراعت مے برد چوں خادم او بطعام خوردن مشغول شد او بکار خادم مشغول شد
در ایں حال گر گے بیامد و بروے او جست و بینی و لب او را بر کند و صورت او بقایت
گریہ شد و در میان خلق رسوا شد و ایں قصہ او مشہور گشت و حسین گر گزفتہ و او بالقب ماند
حکایت کرد و رویشے از مولانا نجم الدین واد رک کو فیہی رحمہ اللہ کہ گفت روزے
حضرت خواجہ مابودقدس سرہ در نواحی بخارا میرفتند و شتے بود و در آنجا ہفت آہور را دیدم
کہ بطرف حضرت خواجہ آمدند مرا گفتند بندگان حق تعالی را این چنین بودہ است کہ مثال
ایں جا فوران نزدیک ایشان مے آمدہ اند تو نیز طلب کن من گفتم تو حضور شما را چہ حد
است خواجہ فرمودند طلب تو حاجت نیست بایں مقدار از توجہ ایشان خواہند آمد چہ
قدم رفیتم آن ہفت آہور آمدند و نزدیک ما بیتادند خواجہ مرا گفتند ہر کدام خواہی بگیر و من ہر
کدام را قصد میکنم کہ یکے از ایشان را بگیرم و دیگرے مے آمد کہ مرا بگیر چہ کرت ایں چنین واقع
شد من تخریشم حضرت خواجہ دست مبارک خود بر پیشانی آن ہفت آہور سانیہ ندا گفتند
مایا لیتیم حاجت نیست چوں از ایں ہفت آہور گذشتیم و مبلغے راہ رفیتیم ہنوز بیتادہ بودند و در
ما نظر میکردند حکایت کرد و رویشے کہ حضرت خواجہ مابودقدس سرہ در شہر بخارا در
منزل مولانا حسام الدین خواجہ یوسف بودند و جمعی از علماء درویشان حاضر بودند و
شیخ شادی در ایں جمع بود و مردے بیامد و گفت بر شیخ شادی و عوئی دارم خواجہ فرمود

نیک باش علماء حاضرند دعویٰ خود بگوئے اُن گفت اور پیش حاکم ولایت سے برہم خواجہ
 فرمودند نافضیہ تہا بہتر از حاکم برہیم شخص کنیم اُن مدعی نفس خواجہ را قبول نکرد خواجہ فرمود
 شادی با او بروہیں ساعت معلوم خواہ شد کہ تراچوں سے ہر روز و یک حاکم یعنی از
 درویشان یا شیخ شادی موفقت کردند و اُن مدعی فرزندان او بودند پیش از آنکہ بحاکم فرزند
 را بگذرانیال انجام در آنہیں بود حاضران گفتند ناگاہ اُن مدعی از بالا آب و حمام سنگوں
 افتاد و در حلق و بینی او اداں آب درآمد فرزندان را گفت مرا بگیری و فرزندان زد و او را اداں
 ازاں آب پیروں آوردند چشم باز کرد و گفت بچکس را یا شیخ شادی کا سے نیست این زخم
 مرا از تیغ شایخ رسید این دوسہ کلمہ گفت و در ساعت فوت شد فرزندان بکار مشغول
 گشتند و درویشان بحضرت خواجہ آمدند و اُن قصہ را تقریر کردند اُن جمع علماء حاضر بودند خواجہ
 توجہ بشیخ شادی کردند و متبسم شدند و فرمودند کہ کار ہست در عالم خواجہ یوسف و اُن
 حاضران اداں نفس حضرت خواجہ کہ فرمودہ بودند کہ ہمیں ساعت معلوم خواہ شد کہ تراچوں
 خواہد بر تہجب بسیار کردند و سبب مزہ یقین شد بحضرت خواجہ حکایت کردند خواجہ علی گنج
 والدین نور اللہ مرقدہ کہ چوں طریقہ حضرت خواجہ ماقدرس سرہ ہتعامت و پیروی سنت
 بود اکثر صحبت ایشان با علماء بود و در وقت ایشان مقدم علماء و سچرا مولانا حسام الدین
 اصیل و مولانا حمید الدین شاشی بودند رحمہما اللہ تعالیٰ و حضرت ایشان را با حاضر
 خواجہ صحبت بسیار سے بود و روزے حضرت خواجہ ایں فقیر را بشارت کردند کہ پارہ با دام
 گیر کہ بدریافت صحبت مولانا حمید الدین شاشی میر و ہم اتفاقاً مولانا با صاحبے کہ ایشان
 بودند در شرعاً با بودند پیچوں خواجہ را با مولانا ملاقات شد فرمودند مادر حبت و جوئے
 شاد و شاد و گفتگوئے ماحال و نشندانی کہ در صحبت مولانا بودند دیگر شاد و مولانا تواضع بسیار
 کردند حال اُن بودہ است کہ پیش از ملاقات با خواجہ مولانا صاحب بد کرد خواجہ مشغول
 بودند پیچوں مولانا صاحب با دام خوردند خواجہ پوست با دام را جمع کردند و در موضع

پاکیزه و فن کردند بعضی از صحاب مولانا انکار کردند مولانا ایشان را مستنفر کردند و فرمودند
 انکار می نمایند چه کنید خواجه فرمودند مغرور حایت پوستان است اگر در پوست خلد میباید
 در مغرور است میکند اگر در شریعت خلدی واقع شود بطریق سهرشت بیگانه مولانا حمید الدین
 تحسین بسیار کرده و شکر گفتند و جمع منکراں را گفتند صبر نکردید ایشان شیاتین شما میکردند
 بادوستان حق گستاخی نمی باید کرد خواجه فرمودند سخن خود چنانست که خوشه عین علم
 پس ما اثبات که می کنیم روزی بزرگ از سوال کرد که مذمت که ما را با شما ملاقات
 میشود و در باندۀ طریقه شانیستیم در جواب آں بزرگوار گفتیم که طریقه متابعت سنت
 است به نسبت حضرت رسول صلی الله علیه و سلم محمد بن ثابت کردیم و به نسبت
 عمل متابعت علمای ما میگویم هر چه ایشان نقل میکنند از حضرت رسول صلی الله علیه و سلم
 عمل متابعت علمای ما میگویم و به نسبت پیروی آں میگویم از ابتدا تا ایں زمان وظیفه
 ما این است حکایت کردند خواجه علامه حق الدین طاب ترتبه که اول ظهوری که
 خدمت مولانا حمید الدین رحمه الله از خواجه با قدس سره مشاهده کردند و سبب محبت
 ایشان بخواجه ما شد این بود که چون طریقه پیسنده ایشان بر همه لایق شده بود بسیاری
 از دانشمندان را بصحبت ایشان میل شد خاصه خدمت مولانا حسام الدین خواجه یوسف
 را که بخواجه پیوستند و محبت ایشان شدند بواسطه احوال که ایشان از حضرت خواجه شاکر
 کرده بودند ترک مدرسه و ترک تدریس در مدرسه کردند و اموال و اوقاف که درین مدت
 ملازمت مدرسه گرفته بودند حساب کردند مقدار دوازده هزار دینار شد در صد و آن شدند
 که آنها را بدهند و بسیاری از دانشمندان موقت ایشان نمودند و ملازمت صحبت شریف
 خواجه میکردند و بعضی از اکابر علماء بنار این معنی را انکار میکردند و می گفتند نزدیک شده
 است که مدارس مجور کرده رونق و آبست علم مانند بعضی می گفتند خدمت مولانا حسام الدین
 خواجه یوسف دانشمند صاحب کمال و آئینه متابعت ایشان بی ستر نباشد اگر روزی

و حضرت خواجہ بودم کہ مولانا خور و ظہیر کے کہ ادکبار تلامذہ مولانا حمید الدین بود و بخت خوب
 آمد و گفت مولانا فرمودند کہ بامداد پنجواں کہ صحبت درویشان و اریم خواجہ قبول کردند فرمودند
 دریں طلب سیریت بامداد پگاہ بخت مولانا متوجہ شدند چون ملاقات شد مولانا از
 سبب تشریف حضور سوال کردند خواجہ قصہ طلب را باز فرمودند مولانا فرمودند مثال این
 سخنان وظیفہ من نیست من نفرودم ام طریقہ شما ہمہ را معلوم شدہ است کہ برنج منتقامت
 است کسے را بر شما اعتراض نیست خواجہ فرمودند ما طالب حقیقت ہم مقصودمانست کہ سلوک
 ما بر جادۂ مصطفویہ و متابعت سنت باشد و حق از باطل متمیز گردد و در خدمت شما مقتدا
 عصر پر حکم کتاب از شما سے باید گرفت و اخبار رسول صلی اللہ علیہ وسلم و آثار صحابہ و خدو
 اللہ علیہم اجمعین از شما معلوم سے باید کرد البتہ ما طریقہ خود را بر شما عرض میکنیم اگر موافق سنت
 باشد بآں موظبت نمایم و اگر مخالف باشد از آں رجوع کنیم چون مولانا کمال جہ حضرت
 خواجہ در باب تمیز حق از باطل معلوم کردند با استدعا حضرت خواجہ مولانا اعتقاد مجلس کردند
 و از علما و فقہاء از بخارا جمع شدند مولانا خور و جمعی از طلبہ علم چراست سے فرمودند ایں چہ
 طریقہ درویشی باشد کہ بعضی از مدارس بے رونق شدہ است و اجنت و عظمت علم نمادہ
 است و اگر چند وقت بریں گذر و طلبہ علم از افادہ و استفادہ باز خواهند ماند و درین مجمع
 سخنانیکہ ایشان جمع گفتند حضرت خواجہ خاموش شدند و چون بہ نسبت روش حضرت
 خواجہ و درویشان ایشان آں جمع بیچ محل اعتراض نیافتند سخنان بیروں از جادہ
 بسیار گفتند مولانا در غضب شدند و مولانا خور و متابعان او را منع بلیغ کردند و
 فرمودند ایں سخنان شما از طریقہ صواب میر و نیست بعدہ خواجہ توجہ بہ مولانا کرد و
 فرمودند حق تعالی و تقدس بعنایت بے علت و دروین را در باطن مایہ اگر کہ است
 در ہر محلے کہ مارا مشکے میشود بموجب فاساوا اهل الذکر ان کتملہ تعلیم حق تبارے
 گفته است چیرے را کہ ندانند اہل دانش پر سپہ ما نیز غل سے کہیتیم و رجوع بہ انما نمایم

وازیشاں سوال میکنیم بعلیٰ مے آریم ازین سبب لازمست صحبت ایشان مے نمایم این
 طریقہ صواب هست یا نه ما را اعلام نمایند مولانا فرمودند این طریقہ بغایت تحسن است
 و بر جادہ سنت است و بر ہمہ اہل اسلام لازم است کہ موظبت بریں طریقہ نمایند انگاہ خواجہ
 فرمودند چوں خدمت خواجہ یوسف این داعیہ در ایشان خستہ اند گاہے کرم میفرمایند و
 تشریف حضور از زانی میدارند و حل مشکلات دینیہ فقیران میکنند این روش چگونہ است
 مولانا فرمودند قوی روش پسندیدہ است آں جمع تمام خاموش شدند و محل مواخذہ فتنہ
 و اتفاقا خواجہ ندرے پوشیدہ بودند آں جمع گفتند این لباس منہی است رسول صلی اللہ
 علیہ وسلم است را از پوشیدن جامہ کہ سبب شہرت گردونی کردہ است و این نادر سبب
 شہرت خواجہ یوسف در آں جمع حاضر بودند فرمودند کہ این خدازاں نیست لباس
 سبب شہرتست کہ در علما مرتبہ تکلف باشد یا در ادنیٰ مرتبہ بے تکلفی کہ خلق بآں مشغول
 گردند و این نادر متوسط الحال است کسے بآں مشغول نیست حضرت خواجہ فرمودند این نادر
 سبب بحث شد اولیٰ آنست کہ پیوشم فقیرے در آں جمع حاضر بودند آں نادر ابادیثار کردند بعد
 منکران گفتند کہ طریقہ بحث این درویشاں را نمیدانیم ہم از جنس ایشان یکے را حکم
 سازیم ہر سخن کہ در حق این درویشاں ادگوید سخن ہماں باشد و چنانکہ در عصر ہر صاحب
 دو لیتے اصحاب اقوال و ارباب احوال را آرزوے مے آورده است و انکار آنچه حق است
 آں صاحب دولت نظر مے آمدہ است میگردند در وقت خواجہ ما این طائفہ بسیار بود
 اند شعر

یرید اللجاہدون یطفون نوراً و یا ابی اللہ الا ان یتقہ

بیت

ما یخوہیم و دیگراں میخوہند تا بخت کر او کردار دوست
 لطفہ ناندگان صنم خوش لقانکرد بیت مارا چہ جرم گر کرش با شما نکرد

و از آن جماعت در آن مجلس بسیار بودند اتفاق بر آن کردند که درویشیست از فرزندان
 خواجه اولیا کے کھان قدیس سرہ اور اطلب سے باید کرد و دریں قضیہ حکم باید گردانید
 تا هرچه او گوید در حق خواجه و درویشان ایشان سخن آں باشد و بحجت این معنی آں درویش
 را حکم می ساختند که دست نه بودند که آں درویش از منکران عالی خواجه بود اتفاقاً جمعی را
 که بآں درویش یک صفت بودند در انکار خواجه بطلب او فرستادند خواجه و جمیع این احوال
 خاموش شدند چوں آں درویش بیاد بقیه اهل انکار یک بار مسافت راه او را استقبال
 نمودند و تعظیم احترام بسیار کردند بعد چوں آں درویش مجلس مولانا رسید و اصحاب تفرقه
 جمع نشدند از طریق خواجه مادر آں درویش سوال کردند آں درویش گفت آنچه حق باشد فرم
 گفت پس توجیه بولانا و اهل مجلس کرد و گفت خواجه قطب الدین والد بنده را سید بنده
 همه یک کلمه گفتند که ایشان مقتدا اهل طریقت بودند خصوصاً اهل انکار که وصف خواجه
 قطب الدین بسیار کردند انگاه گفت روزی در خدمت والد خود بودم که خدمت خواجه
 بهما سختی والدین در لباس مقربان سلطین آمدند و از مرکب پیاده شدند و با والد
 این ضعیف ملاقات کردند بعد از لحظه وال بن اشارت کردند که در خانه در فلان موضع میر
 نایست است چندین گاہ است که آں را نگاہ شدنته ایم بیار من بتجیل رستم و آں را بحضرت
 والد خود آوردم و دو قسم کردند یک قسم بایشان و از نو و دیگرے بمن و او ند و فرمودند چونکه
 تو فرزند منی ایشان نیز فرزند من اند و میان ما عقیدہ را ورے بستند و فرمودند یک دیگر
 کنار گیرید انگاه والد مرا گفتند که واقف باش از ایشان احوال و سراسر بزرگ نبھو و نخواهد
 آمد پس آں درویش چنین گفت این زمان دم ظهور آں احوالست که والد ما فرموده بودند
 اهل انکار یکبار خجل و شرمسار شدند از آن ظهور حقانیت طریقیہ حضرت خواجه و سلطان
 ایشان بنابیت حق تعالی و تقدس بر عہہ علیہ و فوقہ الحق و بطل ما کالوا لعلون فغلبوا
 مالاک و انقلبوا غرین آنچه حق بلو و ظاہر شد و آنچه منکران سے اندیشیدند باطل شد و مغلوب

و محبوب از آن مجلس باز گشتند حضرت خواجه ما خدمت مولانا را عذر بسیار خواستند و فرمودند
تصدیق خدمت کردیم و جرمانه آن پیش مولانا بردند و مولانا از خواجه در خواست کردند که این
طعام می باید و رقوم مبارک شما بچخته شود و در حال خواجه با درویشان بقبضه آن اقدام
نمودند و با مولانا با اصحاب خاصه جمع نشستند بودند خواجه لحظه بجهت مولانا می آمدند
و ساعتی نزدیک آن درویشان میفرمودند که بطعام بچختن مشغول بودند اتفاقاً یک نوبت
خواجه بجهت مولانا آمدند و در پیشگاه مولانا خورده نشسته اند حال او دیگر شد خواجه در
بطرف درویشان رفتند مولانا خور و از خور و رفت و بیوش گشت و مولانا با اصحاب
بدان مشغول شدند و خاطر مولانا قوی نگران شد این فقیر را طلب کردند و فرمودند بچخته
که مولانا خور و هلاک شود می باید واقعه را بحضرت خواجه باز نمودن من آن فضا بر حضرت
خواجه عرض کردم فرمودند محل نگرانی خاطر نیست اما رعایت خاطر شریف مولانا می باید
کردن خواجه دست مبارک بر کتف مولانا خور و نهاده اند آن صفت او کمتر شد و بحال خود
باز آمد و بسیار گریست و عذر بسیار خواست از آن کرده و گفته پیشان شد و از صمیم قلب محب
و معتقد خواجه شد و آن چند انکار و غبار او با قرار و او متبدل گشت از مطالعه آن
احوال حضرت مولانا را بحضرت خواجه محبت بسیار شد و از آن سبب محبت خود مولانا
در حضور خواجه چنین می گفتند که چنانکه سفیدی چشم را بسیار چشم در روشنائی احتیاج هست
مرا بشما نیز احتیاج است اول کرتی که این بنده ضعیف که جمیع کلمات این کتاب عده السالکین
است بحضرت خواجه رسیده بودم و ایشان در قصر عارفان بودند و درین اثنا نسخه فرمودند
که در آن وقت ظهور شیخ نجم الدین کبریه قدس سره در بخوارزم سخنان بسع مولانا فخر الدین
رازی رحمه الله از شیخ رسیده است مولانا شیخ را طلب کردند و از شیخ پرسیدند که من
عرفت الله قال عرفت الله تعالی بالاولیات غیبیه یعجز عن ادراكها العقول لملکه
بچه شناختی خدا را راجل جلالت گفت شناختم خدا را راجل جلالت با نورانی که از غیب بمن

میرند که عاجز است از ادراک آن واردات عقلمای که در شک اندازنده است مولانا
 متغیر گشتند بعدہ خواجہ بایں ضعیف فرمودند کہ وقتی علمائے بنجارا بامشغول شدند و
 این قصہ را فرمودند حکما پیٹ کردند خواجہ علماء الحق والدین نور اللہ تعالیٰ مرقدہ
 کہ در اوایل ظہور خواجہ ماقہدس سرہ پیش ازین قصہ جنماع علماء و فقہا بنجارا داخلے بود
 در شہر بنجارا از فرزندان بکر فضیل بخاری رحمہ اللہ اور اینہا زبیں پیوستن خواجہ یوسف
 رحمہ اللہ بحضرت خواجہ بغایت دشوار آمدہ بود بسیار میگفت کہ آں درویش سر و پا برہنہ
 را علم و دانش نیست متابعت کردن او چہ معنی دارد و باید اورا منع کردن تا باہل علم
 دیگر صحبت نہارد و ہمہ روزے اتفاق کرد و جمعی از یاران خود بطرف قصر عارفان
 متوجہ شد و اتفاقاً در ہاں روز خواجہ یوسف نیز با جمعی طلبہ بحضرت خواجہ بقصر عارفان
 آمدند و در باغ خانقاہ متجمل عظیم شد چوں از طعام خوردن فارغ شدند اصحاب آں
 وعظ را صبر نماندہ بودند و تری خواجہ و اصحاب و درویشان ایشان مشغول گردند و بیا
 حال شیخ میر حسین از در باغ درآمد و سلام گفت خواجہ فرمودند میر حسین بدیں طرف بیا انگاہ
 گفتند چند مخالفت افرمایکنی ہرچہ تری یقین بیشتر میشود خلاف بیشتر نے نمائی شیخ حسین
 گفت مرا چہ مجال خلافت خواجہ فرمودند ترا گفتند بودیم کہ سیدہ فلان زمین بلند است آزا
 ہوارے باید کرد تا آب خورد و ترب کشتہ شود و بے کشت نہاند شیخ میر حسین گفت چنان
 کردم خواجہ جمعی از کبار اصحاب را فرستادند تا از حال آں زمین شخص نمایں چوں درویشان
 رفتند آں چنانکہ خواجہ فرمودہ بودند در سیدہ آں زمین ترب کشتہ نشدہ بود و ہلکہ آنکہ
 بلند بود آب نرسیدہ بود و درویشان آنچہ دیدہ بودند گفتند حضرت خواجہ شیخ میر حسین
 را فرمودند این چنین سخن مرے شنوی و ہیبت و در شیخ میر حسین نظر کردند و حال حال
 دیگر شد و قیاد و از گردن او آوازے آمد و روے او بطرف قفا و قفاے او بطرف
 سیدہ گشت احوال حاضران از مشاہدہ آں حال متغیر گشت و فرصت دراز براں بگذشت

پیچکس را از حاضران مجال آں نبود که از حضرت خواجه در خواست کند آخرالامر خواجه
 یوسف و آں و غلط و جمع طلبه برخاستند و شفاعت بسیار کردند حضرت خواجه در خواست
 ایشان را قبول کردند و فرمودند تا دست امیر حسین را مالیدند روئے او وقفائے او
 بحالت اصلی باز آمد و آں انکار حاضران با قرار سبد گشت حکایت کرد و رویشے که
 شامے بود حضرت خواجه ما قدس سره در شهر بخارا و منزل درویشی بودند شیخ
 از قصر عارفان بیامد خواجه در روئے او نظر کردند که حسین بر توبه رفته است او خائش بن خواجه از پرسند
 چند سال است که تو در صحبت ماے باشی گفت هفده سال است خواجه فرمودند دریں مدت هرگز از ما
 سخن شنوده که آں غیر واقع بوده باشد شیخ امیر حسین گفت نے خواجه فرمودند پس چرا آنچه
 بر تو گذشته است نیکوئی او این سخن گفت خواجه فرمودند چون نیکوئی من گویم پس بهیبت
 درو نظر کردند و گفتند که بر بنیغه من یا دختر من نگراں خاطر شده چون خواجه این سخن گفتند
 از گردن شیخ امیر حسین آواز آمد و روئے او بطرف پشت او شد و وقفائے او بطرف سپند
 او گشت و رنگ او سیاهای سبز و زمانے بسیار براں حال بود و شب ریگاہ مشرد من هرگز
 پیش از اں ایں حال را مشاهده نکرده بودم از خود رقتم در اں خانه عمرینے بود و او برخواست
 و التماس کرد خواجه فرمودند که ابیر بن خاموش باش تو نظریه درویشاں را نمیدانی در صحبت
 ایشان نبوده و نزدیک آمده است که راستی را بگوید آنگاه شیخ امیر حسین گفت صورت حال
 ایں بود که حضرت خواجه پاره صابون در دهن چای نمین و او اندک بقصر عارفان بمنزل ما
 رساں بایں طریق که در خانه را کستانی و ایں چیز بارادرتن شوی گداز چوں بمنزل ایشان
 رسیدم و بهمان طریق آں چیز بارادرتن شوی گدازم نظر بر خواه خاتون خواجه افتاد خاطر
 من میل کرد خواجه فرمودند چوں میدانی که دیده ما از بصیرتے است که حق تعالی و تقدس
 ما را کرم کرده است در حکم حدیث نبوی القواض استلومن فاندینظر بنور الله چرا ما را تشویش
 میدهی و زود راستی را نیکوئی گفت بد کردم و توبه کردم عفو فرمائید خواجه دست مبارک

خود را بر گردن او نهادند از گردن او آواز برآمد روی و قفائے او بر حالت اصلی خود با
گشت و احوال مشاهده این احوال بسبب رسوخ شد بجزرت خواجہ حکایت کردند
از شیخ شادی کہ گفت یکبارگی پارہ کرپاس بباد از شہر بخارا بروم و فرو ختم آں علی
را حضرت خواجہ مانج کر دندہ مرا فرمودند کہ چوں بخانہ رسی بگوئے بہائے کرپاس
را خواجہ خرج کر دند من از باد از شہر بخارا بنیویت آدم و اہل خانہ از من پرسیدند کہ
علی کرپاس را چہ کردی گفتیم کہ بر میان بستہ بودم کشادہ شد و افتاد و آنجماعت خاموش
شد بصفہ قبض عظیمہ در من پیدا شد و آرام و قرار از من رفت بعد از زمانے حضرت
خواجہ از شہر بخارا آمدند و بآں جماعت خانہ من گفتند کہ شادی آمد بانو گفت کہ علی را
بر میان بستہ بود کشادہ شد و افتاد فرمودند ای سخن خلاف واقع است من اورا گفتیم کہ
صورت حال را گوی او نگفتہ است اکنون بن قبض او از جہت آنست کہ بیان وقع مکررہ
است بعد از ازل لطف نمودند و اورا از صفت قبض بیرون آوردند و ازل شفقت و تربیت
را بجائے آوردند حاضران را ازل اشرف و شفقت ایشان حال دیگر شد حکایت
کردند کہ چوں حضرت خواجہ ما در منزل شیخ شادی بودند و با فقیران لطف میکردند
شیخ شادی میخواست کہ در اں خانہ در آید خواجہ فرمودند شادی از مغفلت در آمدی بر تو چہ
کہ ششم است کہ غافل شدہ در خانہ کہ ما باشم چہ انغفلت مے در آئی چہ اوقات مے باشی پس
از اں خواجہ انگشت مسجہ خود را بر زمین نهادند شیخ شادی سرنگوں در تن شوی افتاد
و احوال او دیگر شد و از خود رفت خوفی از مشاہدہ آں صفت بر حاضران مستولی شد و
گریہ شدند دریں ساعت در ویشے از باغ ارسلان آمد و آں حال را دید روسے بزرین
نہاد و تضرع بسیار کرد خواجہ از شیخ شادی عفو فرمودند و گفتند مرشد آنست کہ ذرہ قطمیر
را در محل شفقت فرو گذارد و اگر غفلت را بتو ننمایم پس من چہ شفقت کردہ باشم حکایت
کردند کہ یکبار در ویشان در غدیوت در منزل شیخ شادی تہاج مے نچند و اتفاقاً

بعضے از درویشان تنہا رابعتہ در دیگ سے نہ ہفتند و مزاج میگردند چون تنہا
 اند ختن را تمام کردند حضرت خواجہ ما از قصر عارفان رسیدند قوی بہبت شیخ شاد
 گفتند کہ سر دیگ را استوار پوش پس روئے بآں درویشان کردند و فرمودند ایں چہ
 است کہ شما میگردانید مرا چندین کار بود و دیدم کہ شما تنہا رابعتہ سے اندازید تجمل
 آدم آنجا عت کہ غافل بودند احوال ایشان دیگر شدہ بخود شدند شیخ شادی در خدمت
 کرد حضرت خواجہ ایشان را عنو فرمود و شیخ شادی گفتند سر دیگ را کشائی شیخ شادی
 نظر کرد آن تنہا انگو رہا شدہ بود حال آں بود کہ فصل بہار بود و چنانکہ مہود سے بود تنہا
 در غفلت اندختہ بودند و آں واقعہ سبب ارشاد بسیار سی از خلق شد حکایت کردند
 کہ روزی درویشان حضرت خواجہ قدس سرہ در غدیوت در منزل شیخ شادی شیر
 کرخ سے پختن چوں آں طعام را در کاسہ لکشیدند و متبت کردند بچکیں تو است کہ از آن
 طعام لقمہ خورد ہمہ تخر شدند و گفتند خلق ما گرفتہ است ہکان خوردن نیست ہر آئینہ دریں سر
 خواہد بود مصلحت آنست کہ این آش را دیگ باشد و ما منتظر باشیم تا چہ بظہر آید لحظہ بریں
 گذشت حضرت خواجہ رسیدند و فرمودند کہ من از قصر عارفان روان شدم شما دیگ بر
 آتش ان نہادید و چوں چار دانگ راہ آدم آں را از دیگ کشیدید پس اداں حلقہائے
 شمار اگر قسم نہا تو استند آں خوردن آں درویشان بذوق تمام آں را بخامت خواجہ حاضر
 آوردند و آں روز در آن صحبت احوال عجیب گذشت حکایت کرد و رویشہ بار اول کہ
 حضرت خواجہ ما قدس سرہ بہ زیارت طیبہ اللہ میرفتند و در خراسان بودند مکتوبے
 از انجا فرستادند و شیخ امیر حسین را از بخارا طلبہ شدند و اتفاقاً من با شیخ امیر حسین بخارا
 رفتم چوں بر و رسیدیم چہیں گفتند کہ خدمت خواجہ بجانب شمس رفتند چوں بآں طرف
 متوجہ شدیم و نزدیک رسیدیم حضرت خواجہ ما را استقبال کردند ما در تعجب شدیم کہ حضرت
 خواجہ را چگونہ معلوم شدہ است از آمدن ما خواجہ فرمودند کہ دوش و وکرت ہا من گفتند

کہ در پیش امیر حسین میرزا اور استقبال کن حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین
 طاب تربتہ کہ روزے خدمت خواجہ یوسف رحمہ اللہ از حضرت خواجہ ما قدس اللہ
 سرہ التماس نمودند کہ مے باید کہ قدم شریف بباغ این فقیر کہ در مزار سفید مومن است رسد
 خواجہ التماس ایشان را قبول فرمودند و بطرف سفید مومن بآں باغ ایشان با درویشان
 رفتند و دو روز آنجا توقف کردند از عنایت آلہی در روز سوم درویشان را در صحبت خواجہ
 احوال خوش بود و صحبت بنایت گرم در آن حال مولانا عارف رسیدند و صحبت خواجہ
 مشرف گشتند چون زمانے گذشت خواجہ از آن باغ بیرون آمدند و در سایہ درختے کبہ
 فرمودند و این ضعیف در قدم ایشان بود و بعد از فرستے خواجہ یوسف بایعنے از طلب علم
 از بلخ بیرون آمدند اما بصحبت خواجہ مے توانستند آمد چون نزدیک ایشان رفتیم فرمودند
 در ما خوشے پیدا شدہ است از آنجست نمیتوانیم نزدیک خواجہ آمدن و سبب خوف است
 کہ بعد از آنکہ خواجہ باین طرف آمدند مولانا عارف سخن میگفت غلطہ شماع کلمات او
 کردیم گفتا لے وقفے و ساپیداشد زود از آن مجلس بیرون آمدیم خوف عظیم بر ما مستولی
 شد من قصہ خواجہ یوسف را بحضرت خواجہ عرض کردم بباغ درآمد و وقت نماز پیشین
 شدہ بود و نماز مشغول شدند و مولانا ابو بکر ایچہ را امامت فرمودند بعد از تکبیر تخریبہ فرستے
 گذشت از مولانا ابو بکر پنج حرکتے پیدا شد خواجہ او را از محراب بیرون آوردند و خود باک
 مشغول شدند میبیتے در آن قوم کہ با خواجہ نماز ایستادہ بودند پیدا شد و در ہر یکے کیفیت تصرف
 کرد کہ توانستند نماز گذاردن مگر یکس کس کہ خواجہ نماز گذارد و آن قوم کہ در آن باغ خواجہ
 یوسف بودند قریب ہفتاد تن بودند ہر یکے را حاسے بود یعنی مے گریستند و بعضے در
 خاک مے غلطیدند و بعضے بطرف صحرا میرفتند و مولانا امیر ابو بکر عامہ و ورا عہ انداختہ
 بود و بہ طرف مید و مید میگفت دل من از من رنجیدہ است و خاک و خاشاک
 بر سر میکرد و حضرت خواجہ چون نماز پیشین تمام کردند و احوال آن قوم را بر آن صفت

مشاهده کردند حال عجیب و شگفت از بلوغ بیرون آمده بر بالاسی توده ایستادند و در آن حال خواجه
یوسف میگفت که خوف ما زیاده شد تدبیر اول حال چیست آن حال و صفت خواجه یوسف
را بر خواجه عرض کردم از راه غیرت و اظهار عجز آن قوم گفتند تدبیر ایشان آنست که نزدیک
مولانا عارف روند بسبب آنکه این احوال این قوم را از کلام و بیان او پیدا شده است او
را سبب باید پیدا کرد و اتفاقاً مولانا بطرفی مشتغول شده بود جمعی بطلب مولانا عارف رفتند
در بین زمان من در حضرت خواجه تضرع نمودم که خاطر خواجه یوسف قوی در بار شده است که
این قوم از جهت صحبت شریف شما باین باغ آمدند و این حال ایشان را او سبب معرفت فساد
واقع شده است علاج حال ایشان باینکه التفات حضرت است حضرت خواجه لطف
نمودند و بهر چه ازال قوم التفات نمودند و او را بحال خود باز آوردند اما مولانا ابو بکر هیچ
مشغول نشدند تا آن زمانیکه مولانا عارف آمد خواجه متوجه مولانا عارف شدند و فرمودند
این عمل که تو کردی از باب درویشی است صحبت گرم یافتی و قومی را دیدی که بغایت محظون
شده اند قصد آن کردی که ایشان را بطرف خود جذب کنی تنور گرم یافتی خوشی که فیض بکر
خام خود را در بندی و فساد کردی بر تو موجب است که صلاح ایشان بکنی من خود بواسطه
التماس جدید خواجه یوسف تدبیر کار این قوم غیر مولانا ابو بکر کردم آن زمان که من از باغ
بیرون آمدم تو صحبت گرم یافتی و متوجه باین مولانا ابو بکر شده و شرح معارف آلهی میکردی
باینکه صلاح حال مولانا ابو بکر بکنی بزرگ عالم قائل کامل را سخن از خود چو کرده و غیر منتفع
گردانیده فرزندان او ترا کجا گذارند چو حضرت خواجه این سخن گفتند و اثر هیبت و حال
از ایشان ظاهر میشد مولانا عارف گریبان شد و بسیار در خوست و تضرع بسیار کرد و گفت
بد کردم مرا حد این نیست و خدمت خواجه یوسف برخاستند و شفاعت کردند خواجه از
مولانا عارف عفو کردند و حضرت خواجه مولانا ابو بکر را التفات بسیار نمودند و آن صفت را
از ایشان زایل گردانیدند و فرمودند تا عمامه بپوشند و راعه در پوشیدند مولانا امیر

ابو بکر بحال اہلی خود باز گشتند و حضرت خواجہ ما و خواجہ یوسف و علماء و اکابر و درویشان
 از باغ مزار سفید میون بطرف شہر بخارا رفتند حکایت کرد و عمر نیزے کہ روزے حضرت
 خواجہ ماقدس سر و در شہر بخارا میرفتند بر دراز گوش نشسته بودند اتفاقاً درویشے بر راہ گذر
 ایشان بود خواجہ چوں با و نزدیک رسیدند آں درویش درخواست کرد کہ از دراز گوش فرود
 آمدن حاجت نیست خواجہ فرمودند کہ ما را در خاطر نبود کہ فرود آیم درخواست حاجت نیست
 آں درویش در غضب شد و خواجہ را نامزلے بسیار گفت خواجہ ہمسم کردند و بشاشت نمودند
 حاضران اداں لطف حضرت خواجہ تعجب کردند اتفاقاً روز دیگر خواجہ با جمعی از درویشان
 بطرف کوفین رفتند و آں درویش را مرضی صعب پیدا شد بعضیے از کسانیکہ در آں روز
 بے ادبی او بہ نسبت خواجہ حاضر بودند نزدیک او رفتند و او را گفتند سبب مرض تو از
 سخنانے است کہ بہ نسبت ایشان آں روز گفتی علاج تو ہم از ایشان خواهد بود و آن درویش
 دایم از خواجہ یاد میکرد و روزے مرا طلب کرد و گفت اگر ایشان نخواہند آمد من ہلاک خواہم
 شد بعد از انیکہ از پیش او بیرون آمدم بطرفے منے دہتم میرفتم مرا خواجہ ملاقات شد کہ
 ہمان ساعت از طرف کوفین مے آمدند بر ایشان سلام گفتم از من پرسیدند کہ حال آں
 درویش بیمار کہ ایں زمان پیش او بودی چیست بہتر است من تعجب کردم و آنگاہ گفتم چہ
 قوی دارد منتظر لقائے شریف شماست خواجہ بمنزل رفتند و بر فور بیادوت اورقیند و
 من نیز در قدم ایشان بودم آں درویش را پرسش کردند و فرمودند الشافی ہوا اللہ خوش
 خواہی شد مترس و بریں مرض نخواہی مردان برکت دعاے ایشان اثر صحت و رآں
 درویش پیدا شد از خواجہ عذر بسیار خواست و گفت کہ خاطر شریف شما از من رنجیدہ شد
 من بے ادبی کردم عفو فرمائید خواجہ فرمودند خاطر ما از تو رنجیدہ است و در دل از تو
 غبارے نیست آنگاہ خواجہ از پیش آں درویش بیرون آمدند و در آنثناء فرمودند ما
 متابعت روش پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم مے نمایم و ندان مبارک اورا شکستند فرمودند

اَللّٰهُمَّ اهْدِنِيْ فِىْ طَرَفِىْ لَعَلَّيْ لِمَنْ اَمْلَقْتَهُ اَنْدَ مِثْلَ سَبْحِ رَحْمَتِ اللّٰهِ تَبِخْ بِرَبِّهِ نَدْمُ مَرْوَمِ خُودِ رَا بَرَا بِنِخْ
 مِيزَنِ اِيْشَانِ خُودِ رَا بَرِ كَسِيْ نَمِيزَنِ اَرْ حَضَرَتِ عَزِيزَانِ قَدَسِ سِرِّ سَوَالِ كِرُوْنَدِ كِهْ مِگُوِيْدِ فَلَائِيْ
 كَسِ رَا تَبِخْ مِثْلَ سَبْحِ نَرِيْدِ اِيْ سَحْنِ چَا كُوْنَهْ اِسْتِ اِيْشَانِ فَرْمُوْنَدِ كِهْ اَنْ كَسِ كِهْ مَرْ دَسْتِ بَغِيْصِهْ
 نَخِيْ پَرُوْدِ اَزْ دُوْ اَنَكِهْ نَا مَرْ دَسْتِ نَخِيْ تَوَا نَدَا مِثْلَ سَبْحِ رَا بَرِيْ رَا هِ تَبِخْ اِسْتِ بِرَبِّهِ نَدْمُ خَلْقِ خُودِ
 رَا بَرِ اَنْ مِيزَنِ حِكَايَتِ كِرُوْدِ رُوِيْشِ كِهْ مَلا زَمِ سَفَرِ حَضَرَتِ خَوا جِهْ مَاقَدَسِ سِرِّ بُوْدِ كِهْ كَرْتِ
 دُوْمِ كِهْ خَوا جِهْ بَزِيَا رَتِ عَزِيْمَتِ بَلِيْثِ اللّٰهُ بَعْدِ اَدْرِ بِيْدِ نَدِ وَ دَقْتِ اَلْ شَدِ كِهْ اَزْ حِجَانِ حَقِيْقَتِ
 رَا هِ كَعْبِهْ شَتْرِ كَرِيْمِ كِيْمِ نَدِ خَوا جِهْ صَحَابِ رَا اَشَارَتِ كِرُوْنَدِ كِهْ هَرِ كَسِيْ بَحْتِ خُودِ شَتْرِ كِيْمِ نَدِ اَخِرِ
 يَكِيْ شَتْرِ لَا غَرْ ضِيْعِ مَانَدِ كِهْ اَزْ حِجَانِ حَقِيْقَتِ اَنْزَالِ التَّغَاثِ وَ قَبُوْلِ نَكِرِ خَوا جِهْ فَرْمُوْنَدِ كِهْ اِيْ شَتْرِ
 رَا مَاسِيْ كِيْمِ صَحَابِ نَكِرَانِ خَا طَرِ شَزْدِ وَ بَطُوْلِيْ قَضِيعِ حَضَرَتِ خَوا جِهْ عَرْضِ وَ شَتْرِ كِهْ
 اِيْ شَتْرِ قُوِيْ لَا غَرْ اِسْتِ وَ بَقُوْتِ رَا هِ كَعْبِهْ بَغَايَتِ وَ شَوَارِ اِسْتِ خَوا جِهْ فَرْمُوْنَدِ اَلْبَيْتِ رَا بَرِيْ
 شَتْرِ خَوا جِهْ شَتْرِ بَعْدِ چُوْلِ دِرْ بَادِيْهِ دَرْ اَمْدِ نَدِ سِيَا رِيْ اَزْ شَتْرِ اَنْ بَا قُوْتِ بَرِ جَا ئِيْ مَانَدِ
 وَ مَقْطُوعِ شَزْدِ وَ حَضَرَتِ خَوا جِهْ دُرُوْقْتِ رَفْعَتِ وَ دَرْ اَمْدِ نَدِ بَرِ بَهَانِ شَتْرِ ضَعِيْفِ وَ لَا غَرْ سَوَارِ بُوْدِ
 وَ حَضَرَتِ خَوا جِهْ سِيَا رِ غِيْرِ مَوْ نَدِ كِهْ هَرِ كِهْ بَرِ سَتُوْرِ سَوَارِ شُوْ دِيَا بِيْدِ بَارِ خُودِ رَا بَرِ سَوْنُوْ نِيْدِ اَزْ دُوْ وَ تَقْدِيْرِ رِعَايَتِ
 حَالِ سَتُوْرِ نَمَا يَدِ اَزْ اَوْلِيَاءِ اللّٰهِ كَسَا نِيْ بُوْدِ نَدِ كِهْ اَزْ رَا هِ صُوْرَتِ بَرِ مَرْ كَبِ نَشْتِهْ اَنَدَا اَزْ رَا هِ مَعْنِيْ بَارِ اِيْشَانِ بَرِ
 نَبُوْدِهْ اِسْتِ چَنَّا نَا اَزْ سُلْطَانِ اَبُوْ زِيْ بَطَامِيْ قَدَسِ سِرِّ مَقْضُوْلَتِ كِهْ دُرَا هِ اِيْخِيْشِيْ مِيْ كَرُوْنَدِ اَزْ اَنْ مَعْنِيْ حَضَرَتِ
 رَا تَعَجِبِ سِيَا رِ شَزْدِ حِكَايَتِ كِرُوْ شِيْخِ اَمِيْرِ حَسِيْنِ كِهْ اَوَّلِ سَبَبِ مَحَبَّتِ وَ پِيُوْ تَلِيْ مَنِ حَضَرَتِ
 خَوا جِهْ مَاقَدَسِ سِرِّ اَلْ بُوْدِ كِهْ مَنِ دَرْ قَصْرِ عَارْفَانِ بُوْدِ مِ دِرْ جَوَارِ مَنَزَلِ خَوا جِهْ مَنِ دَرِ سَنِ بَلِيْثِ
 سَا لِكِيْ بُوْدِ مِ دَرِ سَبَبِ مَنِ نَزْعَتِ بُوْدَا مَاسِيْ هَمْتِ وَ مَقْضُوْمِ مَنِ بَرِ خُورْدِ وَ خَوَابِ بُوْدِ وَ قَرَأْنِ اَوَّلِ
 مِ حَكَا مِ سَلْمَانِيْ نَمِيْدِ اَسْتِ مِ كَزْ حَضَرَتِ خَوا جِهْ كِهْ بِيْجِيْ مِيْ رَفْعَتِ بَرِ دَرْ خَا نَهْ مَنِ بُوْدِ وَ هَرِ كَرْتِ كِهْ مِيْ كَزْ
 دَرِ مَنِ نَظَرِ مِيْ كَرْدِ وَ نَمِيْزِ مِيْ فَرْمُوْدِ نَدِ تَا چُنْدِ كَرْتِ اِيْنِ چُنْجِيْشِ وَ اَقْعِ شَدِ دَرِ مَنِ اَنْدَرْدِهْ غِيْمِ پِيْدَا
 شَدِ كِهْ چِرَا مَنِ نَخَا زِ نَمِيْ كَزَا رَمِ وَ كَسِيْ وَ قَفْتِ اِيْ حَالِ نَبُوْدِ مِ رِيْ اَنْدُوْدِهْ بَخَوَابِ رَفْعِ حَضَرَتِ خَوا جِهْ

را بخواب دیدم که آئینه بزرگ و روشن در دست ایشان بود و در دست من نهادند خود
 را در آن آئینه دیدم همدیگر در حال بودم که از خواب بیدار شدم گشیه قوی بر من مستولی شد
 و هر ساعت میخواستم که نعره زدم بتکلف بسیار خود را نگاه میداشتم درین حال بودم که خواجه
 از در خانه درآمد و نزدیک من نشستند و فرمودند ترا چه شده است من خاموش شدم خواجه
 فرمودند آنکس که آئینه را در دست تو نهاد که بود گفتم حضرت شما بودید فرمودند چو لاشتی
 خاموش باش گفتند چرا نماز نیکوکاری من گریستم و گفتم نماز گذاردن نمیدانم و قرآن نخوانده
 ام خواجه فرمودند من ترا تعلیم کنم و نیز تربیت و شفقتی که باید بجا آرم و احیاً آنچنانکه فرمودند بجا
 آوردند و اول سبب محبت من این واقع بود و اولم در خدمت ایشان می بودم منتظر اشارت
 که چه فرمانند حکایت کرد و شیخ امیر حسین که در آن فرصت که بازار تاراب را عمارت
 میکردند خلق ولایت بخارا قوی در تشویش شده بودند و خاطر شریف حضرت خواجه ما
 قدس الله سره از جهت تفرقه اسلام در بار شده بود و من در آن وقت از سوخا رس
 بخت دیو ارباب غریبیت خار سفید می کشیدم خواجه فرمودند قدم شوم را بطرف بازار
 تاراب رسا باشد که مسلمانان خلاص یابند با اشارت خواجه بطرف بازار رفتم چو
 نزدیک بازار تاراب رسیدم غلبه و شور روی در آن خلق دیدم چو پیشتر رفتم معلوم شد
 که حکم شده است که خلق باز گردند در حال مردم از بازار تاراب بطرف شهر بخارا روان گشتند
 من نیز با ایشان باز گشتم و روز دیگر بحضرت خواجه آدم سوال کردم که چرا زود آمدی قصداً
 گفتم خواجه فرمودند که کاشکلی پیش ازین میرفتی حکایت کردیم از ساکنان قصه عارفان
 که شبی حضرت خواجه ما قدس سره در سبب قصر عارفان بودند جمعی از درویشان حاضر
 بودند خواجه متوجه بمن شدند و نام پدر مرا گرفتند فرمودند که کیست که او را بنا حاضر کرد و
 در حال چنان بود که پدر من نماز نیکو کرد و دیکس که خواجه این سخن فرمودند جمعی را دیدم قوی
 با هیبت سلاح از تیغ و دوس و در دست دارند و قصد پدر من میکردند زود بر خاستم و

گفتم من اورا بنماز حاضر گردانم خواجه فرمودند دولت و سعادت یابی من از مسجد جبر و آیم
و بتجلیل بطرف خانه رفتم آن جمع را دیدم بهمان کیفیت در عقب من بنجانه آمدند من پدر را
گفتم بنماز می باید رفت گفت بل بروم اما سلسله میکرواں جمع را دیدم که قصد ادب میکنند
من تجلیل کردم و پدر را بوضو ساختن مشغول کردم و چشم من در آن جمع بود پدر من وضو
ساخت و بطرف مسجد روان شد من در عقب او رفتم چوں بکنار حوض رسیدیم که بر در
مسجد است حال من دیگر شد و از خود رفتم و آن خلق عقب خواجه چوں نماز گذاروند من بر
همین حال بودم حضرت خواجه آمدند و بدست مبارک خود گوش مرا مالیدند بحال خود آمدم
آن وقت را بپدر خود گفتم تعجب بسیار کرد و من بعد نماز را ترک نکرد حکایت کرد شیخ
امیر حسین که در آن فرصت که حضرت خواجه ماقدهس الله سه مرابطرف لشکرگاه امیر بیابان
بجبت طلب والد خود روان کردند اتفاقاً خواجه در قرشی بودند فصل زمستان بود و هوا
یغایت سرد بود و برف بسیار باریده بود و روز وقت نماز پیشین بود خواجه لطف نمودند
و با جمعی در پیشان تا سواره رفتند و سخنان بسیار باین فیه گفتند و فرمودند که در جمیع چوں
من بانوام در عالم صورت تو میروی حقیقت من میروم خاطر جمع دار بے تو شمر مرکب و همراه
مر را و آنه کردند چوں از نظر ایشان روان گشتم حال عجبه دهم وقت نماز شام بموضع رسیدم
که در آنجا دو گنبد بود و در بیرون آن شتران خفته بودند و خاوندان شتران نیز خفته بودند
و در آن حال برف می آمد ساعتی آنجا نشستم سه سوار از عقب من رسیدند و در لباس فاخره
و هر یک از ایشان آثار امارت پیدا بود و برایشان سلام گفتم آن امیر ایشان چوں از مرکب
خود فرود آمد دست مرا گرفت و با خود در آن گنبد در آور و چنان معلوم کردم که خاطر او بطرف
من میل کرده بود بعد آن جمع پرسیدند که این چه کس است امیر ایشان گفت با اینجا رسیدیم
او نزدیک شتران نشسته بود آن جمع گفتند او در دست من بسم کردم و پیچ سخن نگفتم امیر ایشان
کیفیت احوال از من پرسید گفتم از طرف بنجا از طرف لشکرگاه امیر بیابان میروم گفتند بچه

سبب گفتن من در صحبت عزیز می باشد با شرم پدر ایشان در آن لشکرگاه است و آن عزیز را نمی
 بود بنا بر آن نیامد آن جمع گفتند اگر رحمت میگوئی تو شش و مرکب و همراه تو کجاست من
 گفتن آن عزیز می این چنین فرستاد مرا اختیار کن نیست یکم از آن جمع مروی بود و حاجی
 گفت آن عزیز که او را این چنین فرستاده است از بندگان خاص خداست ایستاده است او
 است و دیده که در پیش در راه با همراه خواهد شد ازین جهت او را بے توشه و مرکب و همراه
 فرستاده است پس از آن امیر و آن جماعت مرا رعایت بسیار کردند و حقیقت حال آن جماعت
 چنان بود که ایشان از ولایت کات مال عظیم نیز و یک این امیر بے پروا و با دو چوین و آن
 شدند خادمی و شدند او غایب شد و شجر شدند من گفتن من خادم شما با شرم و او بسیار شدند
 پرازد لی چهار تن از ایشان یک جوال را بر می شدند و من تنها یک جوال را بے پروا
 و آن جماعت تعجب میکردند و میگفتند که مگر او خضر است و مدت چهل و پنج روز با ایشان
 رفت بعد ازین چنین شنیده شد که لشکرگاه امیر در فلان موضع است چوین نزد یک سید
 معلوم شد که آن امیر و لشکرگاه خود نیست بطرف شکار رفته است آن جماعت بطرف امیر
 رفتند من گفتن بطرف لشکرگاه میروم که مرا آن عزیز چلیب میگرداند است زینهار بلشکرگاه
 روی آنجماعت هر چند سعی کردند با ایشان موفقت نکردم و اتفاق میان لشکرگاه و در کو
 بود و دریا بے خوش و بیکین حال مانده بودم از طرفی دو کس پدید آمدند و گفتند که ما نیز
 بلشکرگاه میرویم مرکبان شدند مرا نیز بر مرکب نشانند و از آن دو کو گذر اینند و شام منزل
 خود بردند و خدمت در رعایت بسیار کردند و با دو امیر بسپ نشانند و گفتند چشم خود در پیش
 و از دریا بے خوش گذرانیدند چوین بلشکرگاه رسیدم منزل والد خواجہ معلوم کردم ایشان
 نیز بلشکار رفته بودند کار و اسنے یافتن که بطرف ترند می رفتند با ایشان بترند رفتن بر و از
 گوش مرا سوار کرده بودند چوین بابک چنانچان رسیده شد و خلقی از اهل کاروان در آب
 افتادند و بسیاری از دراز گوشان را آب برد و در گذشتن از آن آب جامه و موزه من تر

نشد سبب آنکه چون دراز گوش من بکنا آب رسید افتاد من از دراز گوش فرو آمد چنین
 شنیدم در آن حال بر کنا آب جمعی از بخار ابوده اند و مرا آنحال را دیده اند و گمان برده مرا آب
 بر در بخار حضرت خواجه گفته اند که امیر حسین را آب بر خواجه فرموده اند که اگر او در آب افتد
 یاد آتش بنزدیک ما سلامت و عافیت خواهد رسید چون تیر می رسیدیم هر کس متفرق شدند
 بطرف بازار سه سوئی تیر می رفتیم و در موضعی نشستیم هوا بنایت سرد بود و نماز دیگر و شام بر
 من تقاضا شده بود بار عظیم شدم در خاطر من آمد که مرا درین شهر آشنائی نیست و درین حال
 درویشی آمد دوست مرا گرفت درین حال دیدم که او را محبت من پیدا شد و مرا بطرف
 منزل خود برد و جائی قوی با ترحم و صفای و چهار کس در آن منزل بودند و دو جامه مرا
 کشیدند و موزه را بکار و شکافند و خشاک کردند و طعام حاضر آوردند چون از طعام فارغ
 شدیم مرا گفتند می باید که نماز بخفتن را تو امامت کنی هر چند عذر گفتیم قبول نکردند بعد از آن
 وضو ساختیم و نماز دیگر و شام را تقضا کردیم و نماز بخفتن را بر ضرورت امامت کردم آن شب و
 آن جمع بسیار گریستند بعد از حال من پرسیدند قصه را بایشان تعریف کردیم و تعجب بسیار
 کردند بعد از نماز یاد ادا و اذان درویش اجازه طلبیدیم که بطرف چهار سو تیر می روم ولیکن
 باز خواهیم آمد انشاء الله تعالی زبانی بر دو کانی نشستم چنانکه ترک را دیدم و راز بالا
 پوشتین پوشیده قرصی بزرگ از شیو پوشتین بدر کرد و پوشیده در کنار من نهاد و دور
 من نظر کرد و من نیز آن نان را پوشیدم و مسجد بود و در آن نزدیک در آنجا در آمد و بسیار
 گریستم و اندک ازاں نان بخوردم و چون ازاں مسجد بیرون آمدم یکجای را دیدم بر مرکب
 سوار ایستاده است در خاطر من آمد که ازین سوار از حاکم بخارا که پدر خواجه در ملازمت او
 می باشد برسم نزدیک او رفتم و بر و سلام کردم و از او پرسیدم آنسو اگر گفت آن جماعت که
 که از کات آمدند خبر شما را پدر شیخ شما رسانیدند و پدر شیخ شما قومی منتظرند و من از جمله
 خادمان حاکم بخارا ام و بعد و دور و ز خواهم آمد بطرف لشکرگاه منزل من در تیر می روم و فلان

جائے است خاطر من شکین یافت انگاہ بطرف آل درویش رفتم و خبر پدر خواجہ را گفتم و تعجب
 کرد و گفت در رفتن شما بطرف چہار سوئے حکمت بودہ است بعد از دو روز با قاصد حاکم
 بخارا بطرف لشکر گاہ رفتم و خدمت پدر خواجہ را دریا رفتم و سلام خواجہ را رسانیدم از من پرسید
 کہ فرزند ہما مالہ بین چہ گفت گفتم چنین فرمودند بے باید کہ آنچه در دست ایشانست بگیرند
 و بایں طرف بیایند و اگر نیامند لشکر گاہ بر افتد پدر خواجہ گفتن این چہ سخنان است کہ فرزند
 من میگوید مرا ایں امیر بطل بہ بخارا خواہد فرستاد و ایں مقدار عدلی بمن خواہد رسید انگاہ را
 نزدیک حاکم بخارا بردند من سلام خواجہ را رسانیدم بعدہ در خدمت ایشان مے بودم
 معلوم کردم کہ آں حاکم بخارا و ملازمان او نماز نیکنگزار نہ ایشان را امر معروف کردم جہاننا
 درآمدن من مؤذن بودم مقدار دو سبت کس نماز میگذاردند چوں طریقہ خواجہ آں بود کہ
 در خرقلہ و قلمہ حتیاط بسیار میکردند من از طعام آں مردم دہر کہ در ملازمت او بودم و منجویم
 و کسب من آں بود کہ بر کنار دریا نشستہ بودم و ہمیزم جمع میکردم و میفر و ختم و قوت خود
 مے ساختم و ہر گاہ کہ مرا با پدر خواجہ ملاقات میشد ایشان را میگفتم کہ حضرت خواجہ منتظر و
 مشتاق خدمت شما اند اصلاً پدر خواجہ بدیں سخن من التفات نیکردند و مدت پنج ماہ و
 پانزدہ روز شدہ بود کہ من از حضرت خواجہ مفارقت نمودہ بودم و شوق من ب حضرت
 ایشان از حد گذشتہ بود و در کسے بنا بہت محزون و در گوشہ نشستہ بودم بعضے از ملازمان و
 مقرران آں حاکم بخارا کہ با من میل خاطر میداشتند نزدیک من آمدند و گفتند چنین شنیدہ
 ایم کہ ایں امیر روزگار را کہ حاکم بخارا در خدمت اوست خصم پیدا شدہ است چہ میگوید ما را
 مصلحت ہست کہ پیش او توقف نماییم یا بطرفے سر خود گیریم پیش از آنکہ فتنہ و کار زار پیدا
 شود من گفتم ایں سخن را من چہ دانم چوں آں جماعت بسیار الحاح کردند کہ ما را بر سخن تو
 اعتماد است از اں جست کہ تو فرستادہ حضرت خواجہ ما را اعلام مے باید کرد و بر زبان من گذ
 رد کہ آں خصم ہر ایں امیر غالب خواہد آمد آں جمع از ایں سخن متغیر شدند و گفتند ایں امیر را شمشیر

ہزار سوار جزا بہت و اس خصم را وہ ہزار مرد پیش نیست و من گفتم اگر حکم خدا بینا لی باشد آں باشد کہ اس لشکر کہ
 غالب آید شما چہ میگوئید ایشان گفتند چہ تو ان گفت و حال رفتند و قصد با حاکم بنجا رفتند کہ مؤذن چہ
 گفت نقل کردند و محضہ خاموش شد و گفت او خور و سال است او را علم نیست و در لب اندخن او غل منیوان
 کرد و میرے گردنہ آخرا لامر چہاں شد کہ آن لشکر اندک نزدیک آمد من پدر خواجہ را گفتم بکنار گوشہ پیر من میباید
 شدن بعدہ ہر دو لشکر مقابل شدند و اس لشکر اندک غالب آمد و اس میرا بہر شخصت ہزار سپاہ نہر بہت
 یافت بعدہ حاکم بخارا دیدم کہ نہ سہ در خود چہیہ بود و مرادید و گفت شیخ سخن ترا شنیدیم پس از ان ہر
 خواجہ با چند کس دیگر سلامت بودند و پدر خواجہ میگفت کہ کمال میرم کہ سہ ہزار دینار عدلی دارم من گفتم
 چنین مگوئید چشم خود دیدید کہ لشکر گاہ میر در طرفہ یعنی بر افتاد و خواجہ منتظر شما اند کہ انونخیز نیاید کہ فساد
 واقع شود و پدر خواجہ بدین سخنان من بیچ الفاسدے تکیہ کردند و چون شنید کہ بطرف کابل روند روز دیگر حاکم انرض
 کہ او را بخا بودیم خبر یافتند آمد و مرکیان چہیرہ ناسخ پذیر خواجہ را و ان مردم کہ با پدر خواجہ ہمراہ بودند گرفت و ہشتا ہزار
 تشویش بسیار کرد و ہمہ در حیرت شدند من پدر خواجہ آنکس از کمال ایشان گرفتہ بود و گفتم کہ از بہت تلابت خواجہ
 اس چہرہ شہا حال شود و بطرف بخارا بہ توقف میر دیدہ کہ گفت خلاف کنیم بطرف بخارا بہ توقف رواں گردیم
 من زود تر نزدیک آں میر کہ غالب آمدہ بود فرم و گفتم کمال ما نوضع چنین طلبے کرواں میر حکم کرد کہ میر چہ از شما
 گرفتہ بہر دفعہ قصدے را ما فرماں معنی کرواں قاصدہ سوال از اکساں گرفت و پدر خواجہ را تکسلا
 سفارشی نمود و اس میر پدر خواجہ را گفت دوسہ روز توقف نمایند بعدہ اتفاقا کاروانے اطراف ہندستان
 رسید آں میر پدر خواجہ را با اکساں ہاہل کاروان سفارش نمود کہ ایشان را تا نزدیک بخارا رسانید چون بہر
 آستین رسیدیم غیر دو روز و دو کب پدر خواجہ را بر کنار آب علف مے و دام ناگاہ در باطن من خوشے پیدا شد
 زود موزہ و جامہ در پوشیدم نظر کردم و روان آمدہ بود و ہاہل کاروان را و اس حال متفکرم بعدہ
 چوں پدر خواجہ سلامت بہر شہی رسیدند والدہ حضرت خواجہ در قرشی بودند پدر خواجہ آنجا توقف نمود
 طاقت من از ہشتیان اتفاقا مبارک حضرت خواجہ طاق شدہ بود و زود ایشان اجازت طلبید
 و بطرف بخارا روانہ شدیم وقت توت و زرد آلو بود و ہوا قوی گرم بود و ما بدوق دریافت اتفاقا شریف

ایشان خوشحال میفرمود چون بسعادتی نظر مبارک خواجہ شریف شتم ذوق آزمایست نبود و تنبیه احوال
والد و والدہ پرسیدند و فرمودند احوالے کہ در رفتن و آمدن بر تو گداز شتم مست تو بیان میکنی یا من گویم گفتم
کہ ہمہ بر حضرت شمار روشن است فرمودند کہ شام فل کہ باں دو گنبد رسیدی و در پیش شتران شستی و سبستی
از عجب تو آن امیر آمد و او را با تو میل خاطر شد و تو با او در آن گنبد در آمدی و آنجا عنت ترا بدزدان بست
کردند و تو قسم کردی و انا حوال تو پرسیدند و آن مرد حاجی این سخن گفت و آخر کار تر تعظیم کردند و بامداد
کہ غلام ایشان اگر خجین و تو ہیما آن جوال عدلی را بر دوشی و ترا گفتند کہ از حضرت است آن زمان تو نبودی من
بودم فرمودند چون نزد یک آن مگوہ رسیدی آن سواد از آن مگوہ گزینید و بعد از آن ترا بمنزل خود بردند و شب خدمت کردند و
بامداد ترا بر سب نشانند و گفتند چشم خود را پوش و از آن دریا خوش گذرانیدند و آن زمان با با تو بودیم
و فرمودند چون بر دراز گوش نشستی و دو چپا پناں زود درآمدی و دراز گوشان اہل کار و انرا آب بزر
و دراز گوش تو نزدیک بکنار آب در آب افتاد و تو فرو آمدی و جامہ و موزہ تو تر نشد و آن را بخراری
کہ ترا باخیال بایستد کہ ترا آب برد نزدیک آمد و آن خبر گفت ما اورا گفتیم اگر آب و دیاد کنش نزد یکا و سلامت خواہ
رسید و چون بر در تو آن خبر را شنید بیا کہ بدو رسید پس فرستاد آن آب رفت خون بسا اورا وید ما اورا گفتیم اگر حیرین بسا
نیاید ہر چہ تو طلبی بدیم فرمودند چون در نزد آمدی و ہمہ سرہ سور سیدی در خاطر تو گذشت کہ در پیش
مرا آشتی نیست حق تعالی بفضل و کم خود آن موش از نزدیک تو رسانید تا ترا بمنزل خود برد و آتش سخت
و امارت نما و خفتن فرمودند و آن قوم بسیار گزینیدند فرمودند کہ بامداد کہ بطرف چار سٹے ترزد فرمی و آن ترک
بر سر تو رسید و نان گرم بزرگ در کنار تو نهاد و بگوشت چشم تو نظر کرد و بیچ میانی او کہ بود من گفتم نیاید
خواجہ فرمودند کہ او خضر بود و در خاطر تو آمد کہ از آن سوار پر کم از آن حاکم بخارا و از پدر خواجہ جہوار و از پرسید
چون سلام من بپادشہ رسانیدی و سخن مرا گفتی پادشہ گفت ایس چه بپادشہ است کہ فرزند من میگویی
ایں امیر بیل بخارا خواہ فرستادن و ایں مفدا عدلی بمن خواہ رسید فرمودند چون ملازمان حاکم بخارا
آمدند و از تو احوال آن دو لشکر پرسیدند تو گفتی ایں امیر مغلوب خواهد شدن فرمودند چون پادشہ
عزیزت رفتن کابل کردند و سخن ترا نشنودند و دیگر حاکم شہر صفنا چیز بڑے اورا و نگاسان کہ با

او بودند گرفت و تو با ایشان اقرار کردی و نزدیک آن میر غالب رفتی و قصه ظلم آن حاکم شهر صفار اعرضه داشتی
 و چیزهای ایشان را ایشان باز داد و فرمودند در آن زمان که بروند آهنگی بر کنار جو کرب پدر مرعلف
 میباشستی و در خاطر تو خوف پیدا شد آن خوف را در باطن تو من انداختم تمامی آن احوال را که در آن راه بر من
 گذشته بود همه را بیان فرمودند مرا تحقیق شد که آنچه در زمان روان کردن من فرموده بودند که تو نمی
 روی من میر و حقیقت بوده است و مشاهده این احوال سبب یقین من شد بجزرت ایشان حکایت
 کرد و در پیش من یعنی شیخ عمر ناگفتی که سبب محبت من بجزرت خواجہ ما قدس سره آن بود که من در تانگن
 میبودم و بعضی از درویشان حضرت خواجہ که در بخارا میبودند صاحبی بودم و از طریق کسب خود گاه
 گاه خدمت میکردم بقدر حال خود و در صحبت آن درویشان از تفصیل شریف حضرت خواجہ بسیار
 می شنیدم و در تمام خاطر تمام بدیافت صحبت شریف حضرت خواجہ پیدا شد و از بزرگت ایشان در بیان
 آن درویشان صفتها می پسندیدم بسیار بود و در بخت کفایت همه بیک از درویشان بمنزل او فرست
 بودم و متوجه بجزرت خواجہ بودم بعد از لحظه آن درویش طعام حاضر آورد و در آن زمان صورت حضرت خواجہ
 در نظر من آمد و او را می بگوشتن آنکه آنرا بخراسان میباید آمد صفی مدرس پیدا شد آن طعام را بخوردم و
 بطرف عمرفرمتوجه شدم که از آنجا بطرف کش روم بخدمت مولانا جلال الدین خلایق حرمه بودم و آنکه از
 درویشان شنیده بودم که مولانا با حضرت خواجہ صحبت بسیار داشتند و در میان ایشان محبت همه بسیار
 شده است چون بکشتن بمنزل مولانا رسیدم پیش از ملاقات مولانا متوجه شدم که تانگن را که از طرف ایشان
 طلبی پیدا شود ساعتی گذشت جماعتی از آنکه بمنزل مولانا میر آمدند و بعد ایشان مولانا آمدند و مرا طلب
 کردند چون ملاقات کرده شد مرا چند بسیار خوب گفتن و گفتند که از زمان آمدن تو ما را خبرت ما خواستیم که در
 صحبت خلوت ترا بینیم من قصه خود را عرض کردم و بسیار اگر ستیم و از مولانا منظره و التفات التماس کردم
 مولانا فرمود که اگر تو من مقصود تو از من کفایت میشود من تقصیر کم قومی نامسلمان باشم آن مقصود تو از
 خواجہ بنما الحق والدین کفایت میشود و از تفصیل مکالمات ایشان بسیار ذکر کردند و گفتند همه خلق بکمال
 حال می باشند و حال نگران خدمت خواجہ هست و مرا خبر فرمودند که زود می باید که بخدمت ایشان متوجه

گردی و بیضی احوال و وقعات کہ در راہ خراسان مرا پیش خواهد آمد اشارت کردند بر فوراً خدمت مولانا
 بطرف نصف رواں شدم و از اینجا بطرف خواجہ جبران متوجہ شدم و کشتی نشستم چون پارہ راہ رفتم نماز
 پیشین شد بانگ نماز گفتم آن جمع کہ کشتی بودند باستعداد و وضو مشغول شدند خاطر من نگران شد
 ایشان را نصیحت کردم ہمہ قبول نکردند مرا از صحبت ایشان غور شد و حال بر من تنگ شد و خشم
 کہ خود را در آب اندازم قدم از کشتی تیر و دل نہاد و بہر کثرت توجہ حضرت خواجہ بروئے آب رواں شدم
 آن جمع کہ کشتی بودند آن حالت مرا شاہدہ کردند گریاں شدند و گفتند بہر کردیم و تو بہر کردیم ہر چند کہ
 تو رسانی ما باں عمل کنیم و نہایت است کہ بچستی و آبی بعدہ من بکشتی درآمد و نماز پیشین با نجاحت
 گذارم چون بقلعہ آموش رسیدم و اینجا احوال عجب گذشت بعد از اں براہ مرو گیانہ رواں شدم
 و متوجہ بحضرت خواجہ شدم چون نزدیک رابطہ شیر شتر رسیدم کاروانے مرا پیش آمد گفتند ایں راہ مرو کہ
 ریگ قومی است و راہ بسیار غلط میشود سی در اں کن کہ در متن میل بدست راست نمائی کہ طرف
 چپ بیابان جول زردک است و پایا نے ندارد و ہمہ ہلاکت است چوں از ایشان گذشتم گفتم
 نزدیک خواجہ میروم و طالب راہ حتم مرا چہ خطر باشد قاصد بطرف بیابان جول زردک رواں
 شدم پارہ راہ رفتم بخود آمد معلوم کردم کہ اگر سنہ ام و شہتائے طعام دارم در خاطر من گذشت کہ اگر
 اینجا بایں صفت طعامے بوفے در دیگ مسین سفر نان و سبزی چہ خوش بوفے نظر کردم و
 دیدم کہ طعامے بذاں صفت در ہجان دیگ با سفر نان در سایہ تودہ ریگے است چوں آن حال
 را شاہدہ کردم حال بر من دیگر شد و بسیار گریتم و گفتم لے کریم علی الاطلاق ہر کہ تر طلبید ہر چہ اورا
 باید حاصل است من چرا از تو بخیر تر از طلبم این بچشم کشش من زیادہ شد آن طعام را بر ہجان حال
 گذشتم و روئے در اں ریگستان آوردم و رواں شدم چوں پارہ راہ رفتم رمہ آہوئے پیش من آمدند
 چوں را دیدند از من رسیدند بر خاطر من گذشت کہ اگر بوی طلب من بر حق است و توجہ من بحضرت خواجہ
 درست است مہی باید کہ ایں جانوران از من نگرینند و در حال و طرف من آمدند و خود را بر من مہی باید
 باز حال بر من دیگر شد بسیار گریتم و مستغرق توجہ حضرت ایشان رواں شدم آخر الامر چوں

باخان رسید احوال شکر از توجه و برکت حضرت خواجہ طاہر شمس پس از آنکو وضع بطرف شمس رواں
شدیم چون نزدیک رسیدیم بر خاطر من گذشت کہ بیچ منزلی مویارے از دوستان حق نعلے
خالی نئے باشد توجہ کردم و گفتم نما اجازت آل صاحب دولت نشو و دریں شهر نہ در آیم اتفاقاً
دو درویش از مریوان ہمراہ شدہ بودند خطہ گذشت آن دو درویش گفتند اینک داؤدی دیوانہ
آمد دیوانہ این ملک اوست چون نزدیک رسیدیم اورا استقبال کردم و سلام گفتیم علیا گفت
و بعد از آن گفت خوش آمدی درویش ترکستانی و مرا در کنار گرفت و گردہ بیروں آورد و دہنیہ کردہ
داد و گفت غیبی اس ملک را بتو دادیم و آئی چوں شمس در آمد و بچہ را سوسر رسیدیم یکے را دیدیم کہ
کو دکان با دسنگ میزند از دیر رسیدیم کہ اس کیست گفت ای دل دیوانہ را چہ را دیوانہ میگویند
او نیز دیوانہ است در خاطر من گذشت کہ از وزیر اجازت دہیں شہر در آمدن طلبیم در آن حال کہ
کو دکان اورا سنگ میزند گفت درویش ترکستانی سخن ہماست کہ داؤدی دیوانہ ترا گفت بعد
از آن معلوم کردم کہ میل طعام مرا شدہ است جاخو و گفتم کہ دریں شہر ہر آئندہ از کسان درویشان
حضرت خواجہ مے باید کہ کسے باشد من اول نغمہ از دست آل درویش طعام خورم چوں میں
سخن بودم کہ نقلے آمدہ مرا گفت کہ من ادخا و مان حضرت خواجہ ام و مرا بمنزل خود برد و سر
وضع طعام پیش من آورد و گفت کہ حضرت خواجہ بہر آن رفتند تا ایشان بیابند منزل تو این است
و من خادم تو ام چوں روز سہم چند رفتہ خبر رسید کہ حضرت خواجہ آمدند فی الحال با آن درویش تکیا
خواجہ بیروں آمد اتفاقاً حضرت خواجہ بر مرکبے سوار بودند و خلق بسیار در رکاب ہما یوں ایشان نمودند
کہ بر طرف مزاج چل خضران ہرقتہ از بسیار سی مروم متونم کہ بجنرت ایشان ملاقات کنم بر خاطر من
گذشت کہ خواجہ بہا الدین خلق مشغول بودہ است و من مدتی مشقت کشیدم و آمدم و ایشان با من
بیچ التفائے مکرورہ مرا تدبیر کار خو و دید باید کرد ہمیں کہ اس سخنان بر خاطر من گذشت خواجہ از مرکب
پیادہ شدند و از میان خلق بسیار نزدیک من آمدند و فرمودند خوش آمدی درویش تا کہ متی تو آں
ساعت کہ اینجا رسیدی ما را معلوم شد خواستیم کہ در خلوت ترا بینیم و بہتو مشغول گردم اما چوں نزدیک

شد کہ بواسطہ آں خاطر علمائے خود را اشارت آں صاحب دولت از اجابت گردانی بضرورت دریں جمع این
 باتو بایست مشغول شدن چوں حضرت خواجہ از انجام اجابت فرمودند و بمنزله کی بود نزول کردند و بنوعی خلق
 کہ شد و خلوت گشت مر از نزدیک خود طلب فرمودند و گفتند در چه کاسے ہر چہ بر تو گذشتہ است از روزے کہ
 و تا کنون بمنزل فلاں رویش بابوے بحبت کفایت ہم او و ترا آں جذبہ پیش داشتہ این زمان از ہمہ مارا
 اعلام کردند و ہمہ آں احوال کہ تریا پیش از مد مسئلہ توجہ بابو و از آن است از آن روز کہ در حجت مولانا جلال الدین
 خالدی بودے و ایشان آں لطاف فرمودند من ترا عیال حاضر بودم و آں اشارت کہ ایشان کردند و ہمہ
 من وقفم و از زمان کہ قدم بر آب بھادی مروان شدی بر آب تلاح تو من بودم و آنکہ حوال کہ در قلعہ آموسے
 از تو کہور کرد از توجہ بابو و آں طعام کہ در ریگ رباط شیر شتر دیدی آنطعام من حاضر کردہ بودم و آں
 رنہ آہو کہ نزد یک تو آمدند چہاں ایشان من بودم و قصہ داؤدی دیوانہ و چہاں دیوانہ و متغایر فرمودند
 بعد فرمودند این حال کہ این زمان و دست از سبب توجہ راست و از آن تا گیریم و اگر خواہیم گذاریم و گفتند
 کہ وقف باش کہ خواہیم رفتن نقطہ گذشت دیدیم کہ آں بیچ ناما و من بنام خالی شدم خواجہ فرمودند چہاں
 کہ باز بتو ہم من گفتہ بنی در نقطہ دیدیم کہ آں حال مرا با من ایثار کردند چند کرت نخپیں واقع شدہ من
 تخیر بودم کہ بچہ کیفیت این حال سے گیرند خواجہ فرمودند کہ من متفرم اگر بچہ ہم میگیم و این حال ترا بچہ پیدا
 شدہ است از بخت محل حضرت و حالیکہ متابعت و سلوک میدویم صاحب دولت و متصرفی از ایندو اہدفت
 کردن دریں اثنا حال بزرگی مشاہد کردم مرا متغیہ پیش بسیار گریسم خواجہ فرمودند چہاں میگرمی گفتن من چندین
 گاہ در تاریکی بودہ ام خواجہ فرمودند چہاں مگو آنچہ پیش این معلوم کردہ بودی آں نیز حق بود اما آنچہ این زمان
 مشاہد کردی از آں بزرگتر است بواسطہ آنکہ احوال گذشتہ ترا چہاں مینماید بعد مرا گفتند کہ این حال را بخواجہ
 یا گذشتہ را من گفتہ ام این را بخواجہ فرمودند این متنی بے متابعت میدنیشو گفتن قبول کروم آنچہ کہ اشارت
 حضرت خواجہ باشد بجا سے آرم خواجہ فرمودند مرگ فوت مبارکباد و حکایت کرد و رویش کہ حضرت
 خواجہ ماقدر سرور از حسن باخان آمدند و ایشان کہ در حضرت ایشان بودند ہم کہے را خداستہ میفرستند
 روزے تقاعی بود و در جوار حضرت خواجہ اورا گفتند بیچ کارے داری ترا کہے دہیم کہ سیمز و کار کند - آں

فقاحی گفت منمے دارم خید انرا میباید که از خاشاک پاک سازم و حضرت خواجه مرا درویش به اسماعیل
 غدیونی را امر کردند که شاه و پسران ققاعی را پاک سازد حضرت خواجه ققاعی را گفتند که ایشان را کار فرمائی
 تا آخر روز را یک شرط که ایشان را هیچ طعام ندهی با شایسته خواجه ما هر دو بجای آن مشغول شدیم اتفاقاً
 امروز با دخت بود و شفقت بسیار کردیم در آن کجا چندین حرکت کردیم که طاقت ماطاق شد ققاعی را بر
 حال مارحم آمد و گریه شد و گفت میارم که شما گرسنه شده اید اما از طاقت مرخواجه قوی متیرم آخر گفت میارم
 از کرم ایشان که این بے ادبی مرا بخشید چیرے بن داد و مرا با زار فرستاد که طعام بسیار چوں بیادار رسیدم
 نزدیکی دوکان نان فروش رفتم و در خوف بودم از طرف خواجه اگر چه این بجای آن منزل حضرت خواجه هست
 راه بود و زود در دوکان نان فروش نرکدم و نان گرفتم و بخوف تمام از دوکان ابرویں آمدم و دریں حال
 از طرف ققاعی من گریبان مرا کسے گرفت نظر کردم خواجه بودند نان را از من گرفتند و فرمودند با من این
 نقشه ما میسر نشود و بطیچه برگردن من زدند و فرمودند بغیر از من کسے دیگر شتار نمانی تو اند طعام دادن گرسنه
 سے باید کار کرد و بخوف تمام آمده بطرف یزدان رفتم و قهقهه ببار نمودم و باز بجای مشغول شدیم و به طریق که
 بود ققاعی را دیگر کار کردیم ضعف دل میبایستی نهایت رسید باز آن ققاعی گفت باز ابرو باشد که این نان
 توانی طعام آور و بخوف بسیار بطرف بازار رواں شدم و با خود گفتم آں ساعت که حضرت خواجه بنام دیگر
 در سب و آیین زمان بگیرم زیرا که منزل ایشان مقابل بازار بود چوں خواجه میسرید و آمدند زود از نان فروش
 نان گرفتم و بره چهار سو بطرف یزدان تحویل دادم چوں رسیدیم حضرت خواجه پیش راه مرا گرفتند و
 ناخر از من گفتند و فرمودند که بهارالدین تمیزات پیش نمیرد بطرف یزدان رفتم و حال را باز گفتم بعد با
 درویش اسماعیل مقرر کردیم که میباید که سخت هر چند کوشیدیم آں نمیرسد نشد و بواسطه آں چندین ارات در صحبت
 شریف خواجه راه نمی یافتیم آخر الامر بد حضرت خواجه را شمع ساختیم تا ما را شفاعت کردند تا صحبت خود
 توانستیم رسید حکایت کردیم درویش که حضرت خواجه ما قدس سره مرا با درویش اسماعیل مرا خان میزم آورد
 فرستاد و در از گوش آباد آمد و بیکه مرا از گوش خواجه بود چوں میزم را بر دراز گوش بار کردیم در راه از دراز
 گوش خواجه میزم میفکند اسماعیل را غضب شد و چنانکه عادت عوام خلق است که در حال غضب با بر خیزد و

چهارپاوشنام میں ہندوؤں کے صاغر شدہ من اور ان کے سیکسین انچہ سخن بود کہ میں محل از نو صاغر شدہ
 او در گریہ و فغاں و رور و رور سے خود بسیار طباغچہ میں در قوی در بار شد چوں نزدیک خانہ رسیدیم حضرت خوجہ
 مسافت راہ مارا پیش آمدند و ہمیں گفتند کہ آں میںم ناپاک را ازین دراز گوش مایگان کہ آں میںم
 سخن رائے شاید میںم کہ کسے بہت مآر و غضب کن و آنچنان ناسرگودہ سخن آں میںم رونمیت و
 فرمودند در آوان طلب من در بخارا بودم و خدمت سید سیر کلال قدس سرہ در سف بود و مرا و اچہ پیدایش
 کہ خدمت میںم از بخارا اتجیل روان شدیم و چون بخدمت میںم رسیدم فرمودند فرزند بہادر الدین قوی
 خوش آمدی در محل تلمیذ کہ بہت خدان میںم و دیدہ شدہ است کہ میںم کہ میںم را نزدیک خانہ
 آرد و حالانکہ میںم خامغیلاں بود و بر پشت برہنہ آں میںم را بخدان سے آوردیم و ہم شکر میگفتیم و اینا
 ناسر امیگنید و غضب میکند چند روز آں رویش غدیونی قبض و با عظیم کشید و کارش تنگ شد تا پیر
 خواجہ الناس عفو کردند حضرت خواجہ ازاں رویش عفو فرمودند و اوراد صحبت شریف خود راہ نہادند
 حکایت کردند خواجہ علماء الحق والدین عطر اللہ ترنہ کہ در ایل کہ من بخدمت خواجہ قدس سرہ رسیدم
 و مقبول نظر ایشان شرف ششم صفت محبت ایشان درین چنان اثر کردہ بود کہ قرار آرام ازین رفتہ بود
 و لحظہ بے صحبت شریف ایشان نے تو اتم بود و روزے حضرت خواجہ توجہ بین شدند و فرمودند تو مرا
 دوست میداری یا من تر انگتم لے خدمت شمارا باین فقیر چہ التفات خواہد بود و من حضرت شمارا دو
 میارم خواجہ فرمودند ساعتے ساکن باش نا حال تر معلوم کرد و چون زمانے گذشت نظر کردم در
 وجود من از محبت حضرت ایشان بیچ اثر باقی نہاد خواجہ فرمودند اکنون تر معلوم شد کہ محبت و دوستی از
 طرف ما بودہ است فرود

اگر از جانب معشوق نباشد میسے طالب عاشق بیچارہ بجائے نرسد

اگر محبوب جفتی نتاب قبول از روئے میجہ و نشودی اگر از سرہ آں بودی کہ قدم در سر پودہ میجو نہا
 حکایت کرد و رویش کہ حضرت خواجہ با قدس سرہ فرام بودند و جمعی از درویشان در حضرت ایشان حاضر
 بودند و صحبتے بنایت خوش بود خواجہ توجہ با صاحب کردند و فرمودند شمارا پیداکردہ آید یا من شمارا درویشان

مجمع گفتند یا شایر لایب اگر تو هم خواجہ فرمودہ حال چنین است مرا پیدا سازید خواجہ این سخن گفتند از نظر اصحاب بابت شدند
 ہر چند اصحاب کہ بر اس بام توبہ خواجہ را طلب کردند نیاقتند ہمہ تہمت شدند بعدہ نوشتند کہ حال حلیمیت اداں سخن متفقاً
 کردند گفتند حق این است کہ خدمت شما را پیدا کرده آید اگر جاویدہ لطف شما نبوت کہ لطافت آں بوئے کہ در صحبت
 قبول شما را یہ یافتی اصحاب چوں آں عذر گفتند بعدہ حضرت خواجہ را دیدند کہ برہان موضع کہ پیش اداں بودند
 نشسته اند جمیع مرد ویشان تہمت کردند و آں معنی سبب رسوخ محبت ایشان شد بحضرت خواجہ حکایت کرد کہ ہمیشہ
 کہ سبب محبت من بحضرت خواجہ قدس سرہ آں بود کہ من از چنان پناں در صخر من بطرف فائزہ بنجارا تہمت بودم
 و ملازمت علمائے نمودم و اداں اثنام را دلچسپیداشد کہ بر یازن پلین اللہ روم چوں بایں سعادت مشرف گشتم
 باز بنجارا آمد و حال آں بود کہ نفس من قوی طاعتی بود و خود بین شدہ بود و وز دیک بود کہ حال دیگر گونہ
 شود و سر بشفاعت کشت و چنین حال در من جذبہ پیدا شد کہ بے اختیار را بصحبت شریف حضرت خواجہ
 رسانم چوں تا حضرت رسیدم در ویشان بسیار صحبت ایشان بودند خواجہ مرا نزدیک خود کشیدند و طباطبہ بر
 گردن من زدند حال من دیگر شدہ و اداں حالت نالہ از من پیدا شد خواجہ ہانگ بر من زدند کہ خاموش باش چه
 جائے نالہ است کہ اگر ایں نالہ از تو پیدا نمیشد کار تو دوہین یک صحبت تمام میشد و چوں خاموش نگردی از
 حال خود برہنی باز نمائی و بگوئے کہ خود را چوں بے بینی گفتم وجود خود را ایں زمان در سبب بزرے می بینم پر
 از نجاست کہ بہ طرف از دنیا جاست پلیدی میرود حضرت خواجہ سوگند یاد کردند کہ رہن میگویی و صفت
 و حال من چنین است بعد اداں روئے باصحاب کردند و فرمودند اگر بصحبت ما میرسید بے ایمان از دنیا
 میرفت حکایت کردیکہ از ویشان حضرت خواجہ با قدس سرہ کہ ملاو اعجب صحبت شریف خواجہ پیدا شد
 از ما کن بطرف بنجارا متوجہ شد و در محال ضعیفہ من چند درے بن داد کہ ایں را بحضرت خواجہ بے باید رسانید
 ہر چند از و پریدم بچہ سبب میرستی سخن نگفت چوں بنجارا رسیدم و بصحبت خواجہ مشرف شدم و آں در ہمارا حضرت
 خواجہ ظاہر کرد کہ ہمہ کردند و فرمودند از ایں چند درم بوی فرزندے آید امید است کہ حق سبحانہ و تعالیٰ ترا پیرے
 کہ بہت فرماید بعدہ از بیکت دعا حضرت خواجہ خداتعالیٰ مرا پیرے داد و از زمان کہ نائل ایں قصہ را بایں ضعیف
 تقریر میکرد آں پیرا و در اں مجلس حاضر بود حکایت کردند کہ حضرت خواجہ با قدس سرہ بسیار میفرمودند کہ محبت

اولیاء اللہ بنتے بنایت بزرگست علیہ السلام یافت دولت یافت عظیم و انکسکریافت و اغنیافت پس سرشت
و دولت عظیم یافتن سبب در ماندن ازین صحبت قصورست که بر رونده راه میگردد و در آن فرصت که این
ضعیف از سرفراز رفتن بدریافت صحبت شریف خواجہ وظیفہ صحابہ ایشان چنان بود که بقدر امکان نما
را و صحبت شریف خواجہ درسی ایشان میگذاشتند و در خواجہ نماز بامداد و در روز آں وظیفہ ازین ضعیف فوت شده
بال مساعدت شریف شدم که نماز بامداد و در آن جماعت بزرگست صحبت حضرت ایشان گذارم و در بار شدم و در آنجا
متوجه ایشان شدم و در روز دیگر نماز بامداد و در آنجا شدم که در صحبت حضرت ایشان گذارم کثرت اول را نیز نتوانستم که بجا
اذا کنم آں بار من زیادہ شد بعد از تحصیل تمام روان شدم که چون حضرت خواجہ از مسجد بیرون آید بر ایشان
سلام گویم و ایں دولت از من فوت نشود و در تصداین معنی میبودم چون بر حضرت ایشان سلام کردم و بجا
سلام مرا فرمودند ما هسته در گوش من گفتند کہ ہر گاہ کہ بر کسے قصور میکنی بگذر از صحبت دوستان حق تعالی و تقوی
و در میان حال چنان میباشند از آن سخن حضرت ایشان اندوہ بار من زیادہ شد برہان حال بودم چون نماز
پیشین شد حضرت خواجہ با صاحب منزل دوستی رفتند و ایں ضعیف را نزد یک خود نشاندند و انگاہ فرمودند از
حضرت عزیزان علیہ الرحمۃ و الرضوان رسیدہ اند کہ مسبق بقضائے مسئلہ بود و وقت برخیزد ایشان فرمودند پیش
از وقت صبح تا نماز عجات از وقت نشو و رکابت کردید کہ ہر گاہ عزیزے فوت میشدے حضرت خواجہ اقدس
سہر آں حدیث را بخوانند کہ اَلْمَوْتُ لِمَنْ لَمْ يَمُتْ کہ نہ از من مریم نیست تاویل کثرت کہ موت وسیلہ رحمت لقاء حق است چنانکہ
در حدیث آمدہ است کہ لَا رَحْمَۃَ لِمَنْ مَاتَ وَ لَنْ لِقَاءِ رَبِّهِ و لَنْ لِقَاءِ رَبِّهِ یعنی مومن را بخیر از لقاء حق تعالی و تقدس راضی
نیست بچمت آنکہ وصول بدولت لقاء حقیقی آہی حل انعامہ و زینان دنیا با حجاب بقا بدن ممکن نیست بدلیل
الدنیا سخن المؤمن لاجرم باین رحمت شرف شدن را سابقہ پیشین موت با نیست چنانکہ حدیث وارو
است اَلْمَوْتُ دُونَ الْاِقَامَةِ بقولست کہ حضرت خواجہ ما موت را بسیار یاد میکردہ اند خصوصاً در آخر حیات و گفتند
و در مثل رفتن آں عالم بنیابت خوش است و بعد از طینات خواجہ انراق در پیش اسرار ہم ذکر میکردند و برہان شیک
حالت نمونہ در اصل حدیث صحیح کہ عائشہ رضی اللہ عنہا طریق نوندگانی و احوال تیسیر اصلے اللہ علیہ وسلم رحمت میکنند
مذکور است یا عائشہ اخوانی من اولی الامر و الکرل قد صبر علی ما ہوشت من ہذا فمضی علی حالہم فقد مضی علی ہر

فاکرم ماہم و اجزل ثوابہم الی قولہ فاسن فی حبیب الی بن الحسین باخلانی اخوانی قالت عائشہ رضی اللہ عنہا فاما
 ما تشکل بعد ذلک حبیبہ حتی تقبضہ اللہ تعالیٰ عائشہ رضی اللہ عنہا روایت میکنند کہ حضرت رسول صلی اللہ علیہ وسلم
 ہرگز طعام ہمہ بخور فرمادین و در خواست کروم پیغمبر گفت ای عائشہ و دوستان مبرا و ران من ادا و اولا و احترم رسولان
 ہر تنیکہ بکرتن تنزایں کار ہا صبر کروند و برا حال خود از دنیا گذشتند و بکثرت پروردگار ایشان رسیدند پس
 ثواب بزرگ و بازگشتن نیک ایشانرا کرمیت کرد و بیچ چیز دوست نرست بہن از پیوستن بادوستان مبرا و ران
 خود عائشہ گفت بعد ازین یک ہفتہ تمام رسول اللہ و دنیا بنو داریں عالم بجاوار لطف مقتدای نقل فرمود
 حکایت کردند از بکرتن الزمان قطب عزلتیان عبدالقدوس الوہاب کہ گفت چون حضرت خواجہ مارا دفن
 کردند از طرف روئے مبارک ایشان حکم القبر و ضمتہن بیاض الحجۃ و ریحۃ از جنت و قبر منور ایشان کشادہ شد
 و وجود در آمدند و سلام کردند و گفتند ما از ان شہائم از انوقت کہ حضرت حکیم کریم علی الاطلاق جلالت الطافہ ما از انوقت
 است منتظر خدمت شہائم حضرت خواجہ فرمودند کہ حضرت خن بجا نہ و لغا کجاست کہ تا بدیدار زچوں و بیچگونہ او نشد
 نگروم و جمیع آنکساز کہ من بیوسندہد و کلمہ حتی از من شنیدہ اند و باں عمل کردہ اند شفاعت نکند بیچ چیز و بیچ
 کس صلا مشغول نگروم حکایت کرد و نمشد یکہ و از انوقت کہ حضرت خواجہ ماقاس سرہ از دار فنا ہذا البقا
 رحلت نمودندین در ولایت کش بودم چون آں خبر من رسید قوی شاکستہ خاطر شدم باخو و گفتم کہ باز بعد از دم
 ہا نشیب حضرت خواجہ را بخواب دیدم کہ این آیینہ چون افلاک من مات اول القلبتہم علی عقابکم و میگویند زید بن حارثہ گفتہ
 است چون از ان خواب بیدار شدم اشارت حضرت خواجہ را فرم کردم بحسب روحانیت باہمہ فقیران کہ با ایشان
 متوجہ ہے بودہ اند این زمان نیز معنایت خوہن نموا اما آنچه فرمودند زید بن حارثہ گفتہ است آنرا معلوم
 نگروم در ہمان نزدیک حضرت خواجہ را بخواب دیدم فرمودند قال زید بن حارثہ اللہ بن واحد و دیم آں اشارت
 حضرت خواجہ در خاطر من مہیوہ و این خواب دلیل حقانیت حضرت ایشان است کہ در حیات و ممات بندگان
 حق تعالی را جلالتہ مالک برادرہست میکنند و آنچه میان این از کتاب ملت آثار اصحابہ و سیرت سلف صالحہ است
 قسیر شروحہ و افاض تلخیصا بر کاتہم محمد و آلہ و جمیعہ علیہم السلام تسلیا کثیرا

4050

عرضداشت

8 ENO
UAIPU

ایسا الٰہیاب! آج یہ نادر کتاب بریہ احباب ہے۔ کتاب کیا ہے محتاق معرفت الٰہی کا خزینہ ہے کیسے نہ ہو۔ اس شہنشاہ فلک بارگاہ کی مقدس ادبیت قیمت زندگی کے حالات و بیچ کی مشکلا کشائی کا ڈھکا پیار دانگ عالم میں بیج رہا ہے جس کے در کی قلاعی بڑے بڑے بادشاہان و سلاطین کے لئے ایہ عزت اور بڑے بڑے علمائے دار و مشائخ کبار کے واسطے فریہ سعادت ہے یعنی امام شریعت مخضر راہ حقیقت مرجع اقطاب ہادی شیخ و شاہ سایہ حق بر زمین۔ نویں ہشت ہشت سید المرسلین خواجہ خواجگان الٰہیاب حضرت شہنشاہ مشکلا کشا یہاں و انحن والدین المعروف پشواہ نقشبند بخاری رضی اللہ عنہ ۵

ذبت آخریہ بخارا زود
جز دل بے نقش شہ نقشبند
ز آخر ادبیت تمنا تھی

بکہ چور شریب دلیلا زود
از خطاں بکہ نہ شہرہ مشد
اول او آخر ہر منہ تھی

ہم یہ دعویٰ سے کہہ سکتے ہیں کہ حضرت خواجہ مخدوم القدر کے حالات میں اس کتاب سے پہلے کوئی کتاب ہندوستان میں نہیں آئی۔ گویا یہ محتاق معرفت الٰہی کا خزینہ آکھوں صدی ہجری سے سرچرچہ تھا اور حکم قضا و قدر اس ہر کا کھلنا چودھویں صدی کے قلب یعنی محبوب الٰہی فرزند حضرت رسالت پناہی قطبے ماں ثوث دورال عالمیہ جناب حضرت حاجی و غلط سید جماعت علی شاہ صاحب قبلہ علیپوری دامت فیہم ۵

بقیادش جو عمر فتح مل میں
کہ خورشید است ز و میر گاہ پوشش

بقیادش جو عمر فتح مل میں
کہ خورشید است ز و میر گاہ پوشش

کے دست مبارک سے لکھا تھا آپ بفرض سیر سیاحت کشمیر تشریف لیگئے اور نہایت کوشش سے پڑنے پڑانے کتب خانوں میں تلاش کر کر یہ کتاب اور مقامات حضرت میر سید کلال و دیگر مکتبہ تادیرہ علم تصوف کا ایک ذخیرہ ہمراہ لائے اور اپنی مالی کمی سے بزمین خواہ عام انجمن خدام الصوفیہ کو وہ کتابیں عطا فرمائیں۔ جو انجمن کی طرف سے وقتاً فوقتاً سابع ہو کر بریہ احباب بھڑا کر رہی۔

رافتم حافظ ظفر علی سکرٹری انجمن خدام الصوفیہ لاہور ۱۱۵۵